

Janja Hojnik

Uvod v pravo digitalnega enotnega trga in pravni vidiki servitizacije v EU

Študijsko gradivo

Univerza v Mariboru

Pravna fakulteta

Uvod v pravo digitalnega enotnega trga in pravni vidiki servitizacije v EU

Študijsko gradivo

Avtorica

Janja Hojnik

Marec 2025

Naslov <i>Title</i>	Uvod v pravo digitalnega enotnega trga in pravni vidiki servitizacije v EU <i>Introduction to Digital Single Market Law and Legal Aspects of Servitisation in the EU</i>
Podnaslov <i>Subtitle</i>	Študijsko gradivo <i>Study Material</i>
Urednik <i>Editor</i>	Janja Hojnik (Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta)
Recenzija <i>Review</i>	Petra Weingerl (Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta)
Tehnični urednik <i>Technical editor</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Oblikovanje ovitka <i>Cover designer</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)
Grafika na ovitku <i>Cover graphic</i>	Geometric, avtor: Sambeetarts, pixabay.com, 2016
Grafične priloge <i>Graphic material</i>	Viri so lastni, razen če ni navedeno drugače. Hojnik (avtorica), 2025
Založnik <i>Published by</i>	Univerza v Mariboru Univerzitetna založba Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija https://press.um.si , zalozba@um.si
Izdajatelj <i>Issued by</i>	Univerza v Mariboru Pravna fakulteta Mladinska ulica 9, 2000 Maribor, Slovenija https://www.pf.um.si , pf@um.si
Izdaja <i>Edition</i>	Prva izdaja
Vrsta publikacije <i>Publication type</i>	E-knjiga
Dostopno na <i>Available at</i>	http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/961
Izdano <i>Published at</i>	Maribor, marec 2025
Ime projekta <i>Project name</i>	Vse kot storitev: Urejanje digitalne in trajnostne preobrazbe storitvenega gospodarstva v EU - XaaS, 01/10/2024 - 30/09/2027
Številka projekta <i>Project number</i>	101176380
Financer projekta <i>Project financier</i>	Evropska komisija, Jean Monnet Chair Action

**Sofinancira
Evropska unija**

Gradivo je bilo pripravljeno v sklopu Jean Monnet Chair projekta, ki ga financira Evropska unija:

Vse kot storitev: Urejanje digitalne in trajnostne preobrazbe storitvenega gospodarstva v EU - XaaS, 01/10/2024 - 30/09/2027, ID projekta 101176380

Izražena stališča in mnenja so izključno mnenja in stališča avtorja in ne odražajo nujno stališč in mnenj Evropske unije ali Evropske izvajalske agencije za izobraževanje in kulturo (EACEA) (organa, ki dodeljuje sredstva). Niti Evropska unija niti organ, ki dodeljuje sredstva, ne moreta biti odgovorna zanje.

This study material has been produced as part of the Jean Monnet Chair project, funded by the European Union:

Everything as a Service: Regulating the Digital and Sustainable Transformation of the Services Economy in the EU – XaaS, 01/10/2024 – 30/09/2027, Project ID 101176380

Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or [name of the granting authority]. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba
/ *University of Maribor, University Press*

Besedilo © Hojnik (avtorji), 2025

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna. / *This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.*

Uporabnikom je dovoljeno tako nekomercialno kot tudi komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela.

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

339.13/.16:004(4)(0.034.2)

HOJNIK, Janja

Uvod v pravo digitalnega enotnega trga in pravni vidiki servitizacije v EU
[Elektronski vir] : študijsko gradivo / Janja Hojnik. - 1. izd. - E-publikacija.
- Maribor : Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2025

Dostopno tudi na: <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/961>
ISBN 978-961-286-962-5 (PDF)
doi: 10.18690/um.pf.4.2025
COBISS.SI-ID 228514563

ISBN 978-961-286-962-5 (pdf)

DOI <https://doi.org/10.18690/um.pf.4.2025>

Cena Brezplačni izvod
Price

Odgovorna oseba založnika prof. dr. Zdravko Kačič,
For publisher rektor Univerze v Mariboru

Citiranje Hojnik, J. (2025). *Uvod v pravo digitalnega enotnega trga in pravni*
Attribution vidiki servitizacije v EU: študijsko gradivo. Univerza v Mariboru,
Univerzitetna založba. doi: 10.18690/um.pf.4.2025

Kazalo

1	Uvod.....	1
2	Enotni digitalni trg	1
2.1	Trije stebri.....	3
2.2	Prepoved neupravičene geografske blokade.....	5
2.3	Konec stroškov gostovanja	6
2.4	Inovativna čezmejna dostava paketov	8
2.5	Zagotavljanje prenosljivosti storitev spletnih vsebin	8
2.6	Poenostavitev prijave DDV	9
2.7	Okrepljeno varstvo potrošnikov na digitalnem enotnem trgu	9
2.8	Uredba o platformi za poslovanje (P2B).....	10
2.9	Akt o digitalnih storitvah	14
2.10	Akt o digitalnih trgih.....	17
2.11	Splošna uredba o varstvu podatkov (GDPR) kot temelj zaupanja v digitalni enotni trg.....	25
2.12	Akt o podatkih	29
2.13	Povezava med avtorskim pravom in digitalnim enotnim trgom	32
2.14	Pomen Direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah (AVMSD) za digitalni enotni trg.....	34
2.15	Povezava med Uredbo o kibernetični varnosti in Digitalnim enotnim trgom (DSM).....	36
2.16	Drugi pomembni zakonodajni akti oz. pobude s področja novih tehnologij.....	37
2.16.1	Akt o umetni inteligenci (AI Act).....	37
2.16.2	Računalništvo v oblaku	39
2.16.3	Akt o kvantnih tehnologijah.....	40
3	Digitalna suverenost in trajnostni razvoj evropskega gospodarstva	41
4	Servitizacija - nova paradigma poslovanja	45
4.1	Opredelitev: proces ustvarjanja vrednosti z dodajanjem storitev izdelkom	45
4.2	Drugi modeli, ki spodbujajo prodajo integriranih rešitev	48
4.3	Servitizacija v digitalni dobi: digitalizacija industrije	51
4.4	Motivi za servitizacijo in izzivi pri njenem uvajanju	56
5	Razlikovanje med blagom in storitvami	61
5.1	Razlikovanje med blagom in storitvami v trženju	61
5.2	Razlikovanje med blagom in storitvami v skladu s pravom EU	64
5.3	Kategorizacija digitalnega blaga med blagom in storitvami	66

6	Pravni izzivi servitizacije - perspektiva EU.....	75
6.1	Enotni trg za sisteme izdelkov in storitev.....	78
6.1.1	Od pristopa "izdelek ali storitev" k pristopu "izdelek in storitev.....	78
6.1.2	Pravi (digitalni) enotni trg za sisteme izdelkov in storitev.....	81
6.1.3	3D tiskanje.....	84
6.1.4	Socialni roboti.....	85
6.2	Servitizacija kot strategija za povzročanje škode konkurenci.....	86
6.2.1	Protikonkurenčne prakse vezave in združevanja.....	87
6.2.2	Ekonomija delitve kot grožnja pošteni konkurenci.....	91
6.3	Proizvodnja, osredotočena na stranke, in sklepanje pogodb na podlagi rezultatov.....	94
6.3.1	Od četrtpalčnih svedrov do četrtpalčnih lukenj.....	94
6.3.2	Prilagoditev pravil o odgovornosti in varnosti izdelkov/storitev.....	95
6.3.3	Enostavna pogodbeno pravila za zapletena pogodbeno razmerja.....	100
6.4	K rešitvam usmerjen pristop pri javnem naročanju.....	105
6.5	Pravice intelektualne lastnine - spodbujanje inovacij v proizvodnji.....	107
6.6	Perspektiva podatkov kot naslednja meja produktivnosti.....	110
6.7	Servitizacija proti globalizaciji.....	116
6.8	Ekološki vidiki - servitizacija kot sredstvo za Evropo, gospodarno z viri.....	120
6.8.1	Kaj pa, če je okoljsko izboljšanje servitizacije le obrobno?.....	121
6.8.2	Regulativne spodbude za trajnostno servitizacijo.....	122
7	Sodelovalno gospodarstvo in gospodarstvo souporabe.....	129
7.1	Gospodarstvo platform in potrošnja, ki temelji na dostopu.....	130
7.2	Razlika med delitvenim in sodelovalnim gospodarstvom.....	132
7.3	Potreba po evropskem pristopu.....	133
7.4	Večdimenzionalni pravni izziv.....	137
8	Vprašanja za diskusijo.....	143
9	Navodila za delavnice.....	147
9.1	Delavnica A: Uvedba platforme Litta Book za študente prava v Mariboru.....	147
9.2	Delavnica B: Najem e-skuterjev bo kmalu prepovedan v Mariboru.....	148
9.3	Delavnica C: Prepoved Airbnb v Sloveniji.....	148
9.4	Delavnica D: Recikliranje rabljenega tekstila v Mariboru.....	148
9.5	Delavnica E: Recikliranje izrabljenih vozil v Mariboru.....	149
Abstract	151

1 Uvod

Digitalni enotni trg je eden izmed ključnih strateških projektov Evropske unije, saj omogoča boljšo povezljivost, lažji dostop do digitalnih storitev in učinkovitejšo izmenjavo podatkov med državami članicami. V času, ko digitalizacija preoblikuje gospodarstvo in družbo, je vzpostavitev enotnega digitalnega trga bistvena za zagotavljanje konkurenčnosti evropskih podjetij, tehnološke suverenosti in trajnostnega razvoja. Hkrati EU s posodobitvijo industrijske strategije stremi k industrijski renesansi, kjer digitalizacija in servitizacija postajata ključna elementa preobrazbe evropskega gospodarstva.

Pričujoče študijsko gradivo obravnava dva osrednja tematska sklopa. Prvi del analizira temeljne zakonodajne in strateške stebre digitalnega enotnega trga EU. Posebna pozornost je namenjena pravilom, ki preprečujejo neupravičeno geografsko blokado, poenostavitvi čezmejnega DDV sistema, varstvu potrošnikov in regulaciji platform. Obravnavani so tudi ključni zakonodajni akti, kot so Akt o digitalnih storitvah, Akt o digitalnih trgih in GDPR kot temelj zaupanja v digitalno gospodarstvo. Poleg tega gradivo osvetljuje vprašanja varnosti podatkov, kibernetске varnosti, regulacije umetne inteligence in pomena avtorskega prava v digitalnem okolju.

Drugi del gradiva se osredotoča na servitizacijo kot megatrend, ki na podlagi digitalizacije omogoča industrijsko preobrazbo in spodbuja trajnostni razvoj. Servitizacija predstavlja proces prehoda od prodaje izdelkov k ponujanju celovitih storitvenih rešitev, kar podjetjem omogoča ustvarjanje dodatne vrednosti in zmanjšanje okoljskega odtisa. Kljub naraščajočemu pomenu ta pojav ni bil deležen ustrezne pozornosti pravnih znanstvenikov, še bolj pa je zanemarjen med pravnimi praktiki. Gradivo prikazuje, kako se servitizacija kot pomemben trend obravnava z zakonodajnega vidika, in poudari njen obsežen vpliv v različnih sektorjih. Pojavljajo se inovativni in krožni poslovni modeli, ki ponujajo pomembne prednosti za proizvajalce, potrošnike in okolje. Osrednji element teh modelov je razumevanje, da uporabnike pogosto bolj kot sam izdelek zanima funkcionalnost, ki jo izdelek zagotavlja. V bistvu ti razvijajoči se modeli pomenijo prehod od preproste prodaje izdelkov k paradigmi „izdelki kot storitev“, ki poudarja uporabo izdelkov namesto njihovega nakupa.

Na primer na področju izobraževanja so študentom za pripravo na izpite na univerzitetni ravni na voljo tri različne možnosti:

- Nakup papirnatih učbenikov: Študenti imajo možnost, da si z nakupom priskrbijo tradicionalne papirne učbenike.
- Izposoja učbenikov v univerzitetni knjižnici: Študenti si lahko učbenike izposodijo tudi v univerzitetni knjižnici, kar je stroškovno učinkovita in trajnostna možnost.
- Začasni dostop do spletne platforme: Sodoben pristop vključuje plačilo pristojbine za začasni dostop do spletne platforme, na kateri je zbirka e-učbenikov, kar omogoča digitalno in dinamično študijsko izkušnjo (npr. LittaBook v Sloveniji).

Na institucionalni strani so se univerze odmaknile od neposredne lastništva tiskalnikov. Namesto tega se odločajo za najem tiskalnikov in plačujejo nadomestila ponudnikom glede na uporabo. Ta ureditev vključuje določbe o popravilih in vzdrževanju, s čimer se racionalizira upravno breme univerze in spodbuja učinkovitejši model dodeljevanja virov.

Poleg tega nizozemska trgovina MUD Jeans ponuja sistem zakupa kavbojk: potrošniki lahko kavbojke zakupijo za mesečno pristojbino, po enem letu pa jih lahko vrnejo, zamenjajo za nov par ali obdržijo. Trgovina zagotavlja tudi brezplačna popravila, če so potrebna. Podobni sistemi obstajajo tudi za luksuzne torbe in podobne predmete - glej npr. geslo „Rent the Runway“.

Poslovni model električnega vozila „Polestar 1“ (polestar.com, v lasti Volvo Car Group) temelji na formuli 2/3-letne naročnine, pri čemer mesečna pristojbina vključuje vse od uporabe (vključno z drugimi vozili iz serij Volvo in Polestar), vzdrževanja in popravila, zavarovanja in pomoči na cesti do dostopa do storitev na zahtevo, kot so storitve prevzema in dostave. Sistem je prisoten v sosednjih državah, kot sta Avstrija in Italija, v Sloveniji pa še ne. Drug primer je „Bundles“, ki ponuja naročnine za pralne in sušilne stroje ter pomivalne stroje Miele (bundles.nl/en/). Levittova izjava iz leta 1972, da so „*vsì v storitvah*“, tako postopoma postaja resnična.

Poudarjeni so izzivi in priložnosti, ki jih ta trend prinaša, od regulacije digitalnih platform do pravnih vidikov intelektualne lastnine in javnega naročanja. Obravnavani so tudi učinki servitizacije na konkurenčnost, odgovornost proizvajalcev ter ekonomsko in okoljsko trajnost.

Gradivo zaključujejo vprašanja in naloge za delavnice, ki spodbujajo analitično razmišljanje in omogočajo poglobljeno razpravo o ključnih vidikih digitalnega enotnega trga ter njegovem vplivu na pravno in ekonomsko ureditev v EU.

Študijsko gradivo je namenjeno študentom Pravne fakultete Univerze v Mariboru, ki se pri predmetih s področja prava EU srečujejo s tematikami digitalnega enotnega trga in servitizacije. Omogoča celovito razumevanje pravnih, ekonomskih in tehnoloških izzivov ter spodbuja analitično razmišljanje o razvoju digitalnega gospodarstva in trajnostne industrije.

2 Enotni digitalni trg

Izraz enotni digitalni trg se nanaša na politični cilj odprave nacionalnih ali drugih pravnih ovir za spletne transakcije, ki temelji na konceptu skupnega trga, namenjenega odpravi trgovinskih ovir na drugih komercialnih področjih.

Evropska komisija, ki jo je takrat vodil Jean-Claude Juncker, je 6. maja 2015 oblikovala strategijo za enotni digitalni trg,¹ s katero naj bi odpravili virtualne meje, povečali digitalno povezljivost in potrošnikom olajšali dostop do čezmejnih spletnih vsebin v Evropski uniji. Cilj enotnega digitalnega trga, ki je ena od desetih političnih prednostnih nalog Komisije, je prilagoditi enotni trg EU digitalni dobi, tako da se z 28 nacionalnih digitalnih trgov preide na enega samega, nato pa se digitalne storitve odprejo vsem državljanom in okrepi konkurenčnost podjetij v digitalnem gospodarstvu, z drugimi besedami, enotni digitalni trg je trg, za katerega je značilno zagotavljanje prostega pretoka ljudi, storitev in kapitala ter ki posameznikom in podjetjem omogoča nemoten dostop in sodelovanje pri spletnih dejavnostih ne glede na njihovo državljanstvo ali kraj prebivališča. Uporabljajo se pogoji poštene konkurence ter visoka raven varstva osebnih in potrošniških podatkov.

¹ Sporočilo Komisije, Strategija za enotni digitalni trg za Evropo, COM 2015(192) konč.

Cilj strategije za enotni digitalni trg je zagotoviti, da bodo evropsko gospodarstvo, industrija in družba v celoti izkoristili prednosti **nove digitalne dobe**. Poleg e-rešitev in podatkov ter čezmejnih digitalnih storitev je sestavni del projekta EU za digitalno Evropo.

EU je že začela vzpostavljati prost in varen enotni digitalni trg, na katerem lahko ljudje kupujejo prek spleta prek meja, podjetja pa lahko prodajajo prek spleta po vsej EU.

Strategija za enotni digitalni trg, ki jo je Evropska komisija predlagala leta 2015, je postavila temelje enotne in trajnostne evropske digitalne družbe. V letih 2016 in 2017 so sledili številni prelomni dosežki:

- ukinitvev stroškov gostovanja
- posodobitev varstva podatkov
- čezmejna prenosljivost spletnih vsebin
- sporazum o sprostitev elektronskega poslovanja s prenehanjem neupravičenega geografskega blokiranja.

V prihodnje si ta strategija prizadeva za nadaljnjo širitev digitalnega gospodarstva EU in odpravo regulativnih zidov med državami članicami EU.

Z vzpostavitvijo podatkovnega gospodarstva, spodbujanjem konkurenčnosti z interoperabilnostjo in standardizacijo ter ustvarjanjem vključujoče e-družbe lahko uresničimo potencial rasti digitalnega gospodarstva. Po mnenju komisije so za napredek enotnega digitalnega trga potrebne naložbe, priznavanje mednarodne razsežnosti in učinkovito upravljanje. V celoti delujoč enotni digitalni trg bi lahko gospodarstvu prinesel 415 milijard EUR na leto, ustvaril pa bi tudi več sto tisoč novih delovnih mest. Strategija za enotni digitalni trg vključuje vrsto ciljno usmerjenih ukrepov, ki temeljijo na treh stebrih. Iz teh treh stebrov izhajajo 16 ključnih ukrepov, ki sestavljajo strategijo za enotni digitalni trg.

2.1 Trije stebri

Slika 1: To so trije stebri, na katerih temelji strategija enotnega digitalnega trga.

Prvi steber: dostop do blaga in storitev

Z njim se poskuša zagotoviti boljši dostop potrošnikov (posameznikov in podjetij) do digitalnega sveta po vsej Evropi. Prvi cilj tega prvega stebra bo vključeval številne zakonodajne predloge. Ti bodo urejali čezmejne trge, da bi zmanjšali razlike med državami članicami in omogočili tudi "uskladitev različnih režimov DDV". Razlike v pogodbenem pravu namreč obstajajo, kar ovira nemoten potek trgovine na enotnem trgu. Da bi to rešila, je komisija predlagala dve direktivi (2015), da bi zagotovila, da "potrošniki, ki želijo kupiti blago ali storitve v drugi državi EU, bodisi prek spleta bodisi z osebnim obiskom trgovine, niso diskriminirani glede cene, prodajnih pogojev ali plačilnega režima, razen če je to objektivno utemeljeno z razlogi, kot so DDV ali nekatere pravne določbe v javnem interesu".

Drugi cilj se nanaša na storitve dostave paketov po vsej Evropi. Vendar je bila pri tem predlogu sprejeta izjema, da ne bi nesorazmerno obremenili malih podjetij, ki jim ne bo treba "dostavljati po vsej Evropski uniji". Tretji cilj obravnava probleme diskriminacije potrošnikov. Predvideno je, da bodo nacionalni organi lahko preverjali, ali spletna mesta uporabljajo geografsko blokiranje, zato bo zagotovljeno, da noben potrošnik ne bo diskriminiran na kakršni koli podlagi.

Drugi steber: okolje

Poskuša zagotoviti ugodno okolje za razvoj poštene konkurence za digitalno omrežje in vsa razvojna okolja. Hkrati si je EU prizadevala za okrepitev varstva osebnih podatkov. Prvi cilj tega stebra je preoblikovati trg, da bo postal enostavnejši

in bolj trajnosten. Okolje skupnega evropskega trga mora biti ugodno za pošteno konkurenco med tradicionalnimi telekomunikacijskimi podjetji in novimi internetnimi akterji.

Drugi cilj je zagotoviti zanesljivejši in cenovno dostopnejši dostop do omrežij in storitev. Državljeni in podjetja morajo imeti zaupanje v ta omrežja, zlasti z vidika ohranjanja njihove temeljne pravice do zasebnosti. Da bi to dosegli, je bilo treba reformirati vrsto evropskih predpisov, zlasti na področju telekomunikacij, pa tudi na področju kibernetске varnosti in vseh avdiovizualnih medijskih storitev. Tretji cilj je omogočiti trgu prilagajanje spremembam v okolju. Ker trg temelji na ekonomiji delitve, mora temu prilagoditi svoje delovanje. Gradnja tega stebra že poteka, zlasti na področju kibernetске varnosti in telekomunikacij. Najpomembnejši ukrep pa je povezan z revizijo direktive o zasebnosti in elektronskih komunikacijah.

Tretji steber: povečanje potenciala rasti evropskega digitalnega gospodarstva

Prvi cilj tega stebra je spodbujanje digitalnega prehoda industrije in storitev v vseh gospodarskih sektorjih v Evropi. Drugi cilj je dostop do podatkov in kapitala. Tretji cilj se nanaša na varstvo podatkov, prosti pretok podatkov in vzpostavitev evropskega oblaka. Za doseg vseh teh ciljev je nujno, da sta vzpostavljena prva dva stebra.

Cilj enotnega digitalnega trga je posodobiti predpise in jih poenotiti na področjih, kot so varstvo potrošnikov, avtorske pravice in spletna prodaja. Evropska komisija določa in navaja pet ciljev:

1. Spodbujanje e-trgovine v EU z odpravljanjem geografskega blokiranja ter zagotavljanjem dostopnejše in učinkovitejše čezmejne dostave paketov.
2. Posodobitev evropskih pravil o avtorskih pravicah, da bi jih prilagodili digitalni dobi.
3. Posodobitev avdiovizualnih predpisov EU in sodelovanje s platformami za ustvarjanje pravičnejšega okolja za vse, spodbujanje evropskih filmov, zaščito otrok in boljši boj proti sovražnemu govoru.

4. Okrepiti evropske zmogljivosti za odzivanje na kibernetске napade s krepitevijo agencije ENISA, ki je pristojna za kibernetско varnost, in vzpostaviti učinkovito evropsko kibernetско odvrčanje ter hkrati zagotoviti kazenski odziv na tem področju, da bi bolje zaščitili podjetja, javne institucije in evropske državljane.
5. Pomagati podjetjem vseh velikosti, raziskovalcem, državljanom in javnim organom, da kar najbolje izkoristijo nove tehnologije, in sicer z zagotavljanjem, da ima vsakdo potrebne digitalne spretnosti, ter s financiranjem evropskih raziskovalnih dejavnosti na področju zdravja in visokozmogljivega računalništva.

Z naslednjimi ukrepi so bile odpravljene ali zmanjšane nekatere glavne ovire za čezmejno trgovino.

2.2 Prepoved neupravičene geografske blokade

Uredba o geografskem blokiranju prepoveduje vse poskuse omejevanja dostopa potrošnikov do blaga in storitev na spletiščih e-trgovine na podlagi njihovega državljanstva ali države prebivališča in sedeža. Stranke lahko naročajo izdelke in storitve ne glede na kraj povezave in brez plačila dodatnih pristojbin.

Sprejetje Uredbe o splošnih cenah je tesno povezano z nedavno digitalno revolucijo, ki je prinesla nove razsežnosti in izzive za cenovno diskriminacijo. Internet trgovcem omogoča, da vsaki stranki na spletni strani ponudijo drugačno ceno (tako imenovano personalizirano oblikovanje cen). Geografsko razlikovanje strank je torej le ena od številnih možnosti, ki jih nove tehnologije ponujajo za segmentacijo strank. V zvezi s tem Komisija trdi, da bi se dinamična praksa določanja cen, pri kateri trgovec zviša ceno izdelka, potem ko ga je stranka dala v svojo digitalno nakupovalno vrečko, lahko štela za zavajajoče dejanje v skladu s členom 6(1)(d) direktive o nepoštenih poslovnih praksah iz leta 2005. Ne glede na to pa je Evropski svet menil, da je treba pozvati k nadaljnjemu ukrepanju za »odpravo preostalih ovir za prost pretok blaga in storitev, ki se prodajajo prek spleta, ter odpravo neupravičene diskriminacije na podlagi geografske lokacije«.

Uredba (EU) 2018/302 o prepovedi neupravičenega geografskega blokiranja² je bila sprejeta 28. februarja 2018 in se je začela uporabljati 3. decembra 2018. Njen glavni cilj je odpraviti neupravičeno diskriminacijo potrošnikov in podjetij znotraj EU na podlagi državljanstva, kraja prebivališča ali sedeža.

Geografsko blokiranje se nanaša na prakse, kjer spletni prodajalci omejujejo dostop do svojih storitev ali blaga uporabnikom iz drugih držav članic EU, bodisi z zavrnitvijo prodaje, preusmeritvijo na drugo spletno mesto brez soglasja ali z uporabo različnih pogojev nakupa. Uredba prepoveduje takšne prakse, razen če so objektivno utemeljene.

Ključne določbe uredbe vključujejo:

- **Dostop do spletnih mest:** Ponudniki ne smejo blokirati ali omejevati dostopa do svojih spletnih mest na podlagi nacionalnosti ali kraja prebivališča uporabnika.
- **Preusmeritev:** Uporabniki ne smejo biti preusmerjeni na drugo različico spletnega mesta brez njihovega izrecnega soglasja.
- **Pogoji nakupa:** Ponudniki morajo zagotoviti enake pogoje nakupa za stranke iz vseh držav članic, razen če obstajajo objektivni razlogi za razlikovanje.

Uredba pa ne nalaga obveznosti dostave v vse države članice, temveč zahteva, da imajo potrošniki možnost prevzema blaga pod enakimi pogoji kot lokalne stranke, če ponudnik to omogoča.

Sprejetje te uredbe je pomemben korak k vzpostavitvi enotnega digitalnega trga v EU, saj odpravlja ovire za čezmejno spletno trgovanje in krepi pravice potrošnikov.

2.3 Konec stroškov gostovanja

Evropska unija je z vrsto uredb odpravila stroške gostovanja znotraj držav članic. Od 15. junija 2017 lahko uporabniki mobilnih telefonov med potovanjem po EU uporabljajo svoje naprave za klice, pošiljanje sporočil in prenos podatkov po enakih

² Uredba (EU) 2018/302 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 28. februarja 2018, o preprečevanju neupravičenega geografskega blokiranja in drugih oblik diskriminacije na podlagi državljanstva, kraja prebivanja ali sedeža kupcev, objavljena v Uradnem listu Evropske unije, L 78, 9. marec 2018, str. 1–12.

cenah kot doma. Ta politika, znana kot "roaming kot doma" (Roam Like at Home), zagotavlja, da so minute klicev, SMS-i in podatki, uporabljeni v tujini znotraj EU, zaračunani enako kot v domači državi.

Uredba (EU) 2022/612, ki je bila sprejeta leta 2022, prepoveduje stroške gostovanja znotraj Evropskega gospodarskega prostora (EGP), ki vključuje države članice EU ter Islandijo, Lihtenštajn in Norveško.³ Ta uredba ureja tako cene, ki jih lahko mobilni operaterji zaračunavajo svojim naročnikom za uporabo telefonskih in podatkovnih storitev zunaj matične države, kot tudi veleprodajne cene, ki jih operaterji zaračunavajo med seboj za omogočanje dostopa do svojih omrežij.

Raziskave so pokazale, da je ukinitvev stroškov gostovanja leta 2017 več kot podvojila uporabo mobilnih podatkov med potniki in prinesla skupno korist potrošnikom v višini 2 milijard evrov v prvih šestih mesecih po uvedbi. Ta ukrep je verjetno izboljšal splošno blaginjo, saj so koristi za potrošnike presegle izgube, ki so jih utrpeli mobilni operaterji.

Poleg tega je EU uvedla omejitve za mednarodne klice znotraj EGP. Od 15. maja 2019 so cene za mednarodne klice omejene na 0,19 € na minuto za glasovne klice in 0,06 € na SMS sporočilo.

Pomembno je omeniti, da te uredbe veljajo za 30 članic Evropskega gospodarskega prostora, ki vključuje 27 članic EU in tri države EFTA: Islandijo, Lihtenštajn in Norveško. Države, kot so Švica, Monako, Andora in San Marino, niso del EGP, zato te uredbe zanje ne veljajo.

Z izstopom Združenega kraljestva iz EU konec januarja 2020 brezplačno gostovanje med Združenim kraljestvom in EU ni več zagotovljeno. Nekateri britanski mobilni operaterji, kot sta O2 in Virgin Mobile, so še naprej omogočali brezplačno gostovanje za svoje naročnike v EGP tudi po koncu prehodnega obdobja.

EU si prizadeva razširiti koristi ukinitvev stroškov gostovanja tudi na druge regije. Na primer, države Zahodnega Balkana so se dogovorile o postopni odpravi stroškov gostovanja v regiji, pri čemer so bili vsi stroški gostovanja odstranjeni 1. julija 2021.

³ Uredba (EU) 2022/612 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 6. aprila 2022, o gostovanju v javnih mobilnih komunikacijskih omrežjih v Uniji (prenovitev), objavljena v Uradnem listu EU, L 115, 13. aprila 2022, str. 1–37.

Postopno zmanjševanje stroškov gostovanja med Zahodnim Balkanom in EGP se je začelo leta 2023, z namenom vzpostavitve območja brez stroškov gostovanja do leta 2027.

2.4 Inovativna čezmejna dostava paketov

Evropska unija je z Uredbo (EU) 2018/644 o čezmejni dostavi paketov uvedla ukrepe za povečanje preglednosti cen in izboljšanje regulacije trga čezmejnih paketnih storitev.⁴ Cilj uredbe je zmanjšati visoke stroške dostave paketov med državami članicami ter spodbuditi e-trgovino znotraj EU.

Ključne določbe uredbe vključujejo:

- **Preglednost cen:** Ponudniki čezmejnih paketnih storitev morajo objaviti svoje cene, kar omogoča potrošnikom in podjetjem lažjo primerjavo stroškov dostave med različnimi ponudniki in državami.
- **Regulativni nadzor:** Nacionalni regulativni organi imajo pooblastila za spremljanje in analizo cen ter storitev na trgu čezmejne dostave paketov, kar prispeva k odkrivanju morebitnih nepravilnosti ali zlorab.
- **Dostop do informacij:** Uredba zagotavlja, da so informacije o pogojih dostave, cenah in storitvah jasno dostopne, kar povečuje zaupanje potrošnikov v čezmejno e-trgovino.

S temi ukrepi EU stremi k bolj konkurenčnemu in preglednemu trgu čezmejne dostave paketov, kar naj bi prispevalo k nižjim cenam in boljšim storitvam za potrošnike ter podjetja.

2.5 Zagotavljanje prenosljivosti storitev spletnih vsebin

Evropska unija je z Uredbo (EU) 2017/1128 z dne 14. junija 2017 uvedla pravila o čezmejni prenosljivosti storitev spletnih vsebin na notranjem trgu.⁵ Ta uredba omogoča potrošnikom, da tudi med začasnim bivanjem v drugi državi članici EU

⁴ Uredba (EU) 2018/644 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 18. aprila 2018, o storitvah čezmejne dostave paketov (besedilo velja za EGP), objavljena v Uradnem listu EU, L 112, 2. maja 2018, str. 19–28.

⁵ Uredba (EU) 2017/1128 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 14. junija 2017, o čezmejni prenosljivosti storitev spletnih vsebin, objavljena v Uradnem listu EU, L 227, 13. julija 2017, str. 1–14.

dostopajo do spletnih vsebin, na katere so naročeni v svoji matični državi. To pomeni, da lahko uporabniki med potovanji po EU uporabljajo storitve, kot so pretočne platforme za glasbo, filme, športne prenose in e-knjige, enako kot doma.

Za izvajanje te uredbe je Slovenija sprejela Uredbo o izvajanju Uredbe (EU) o čezmejni prenosljivosti storitev spletnih vsebin na notranjem trgu, ki določa prekrške in sankcije za njeno neupoštevanje. Agencija za komunikacijska omrežja in storitve Republike Slovenije (AKOS) je pristojni organ za nadzor nad izvajanjem teh določb v Sloveniji.

Ta ureditev je pomemben korak k vzpostavitvi enotnega digitalnega trga v EU, saj odpravlja ovire za čezmejno uporabo digitalnih storitev in krepi pravice potrošnikov.

2.6 Poenostavitev prijave DDV

Evropska unija je v okviru strategije za enotni digitalni trg prenovila sistem davka na dodano vrednost (DDV) z namenom poenostavitve čezmejnega elektronskega poslovanja in zmanjšanja administrativnih bremen za podjetja. Eden ključnih ukrepov je uvedba sistema "vse na enem mestu" (VEM ali ang. One-Stop Shop - OSS), ki omogoča podjetjem, da DDV za prodajo blaga in storitev v druge države članice obračunavajo prek enotnega elektronskega portala v svoji državi. Ta reforma poenostavlja postopke in zmanjšuje stroške za podjetja, hkrati pa izboljšuje skladnost z davčnimi predpisi.

2.7 Okrepljeno varstvo potrošnikov na digitalnem enotnem trgu

Evropska unija je v okviru strategije za enotni digitalni trg sprejela več zakonodajnih aktov za okrepitev varstva potrošnikov v digitalnem okolju. Ti akti med drugimi vključujejo:

1. Uredba (EU) 2017/2394 o sodelovanju na področju varstva potrošnikov (CPC)⁶

Ta uredba krepi sodelovanje med nacionalnimi organi za varstvo potrošnikov, omogoča učinkovitejše ukrepanje proti čezmejnimi kršitvam in izboljšuje izmenjavo informacij ter usklajevanje izvršilnih ukrepov.

2. Direktiva (EU) 2019/2161 o boljši izvršitvi in posodobitvi pravil Unije o varstvu potrošnikov⁷

Namen te direktive je posodobiti obstoječa pravila za varstvo potrošnikov, zlasti glede preglednosti spletnih tržnic, dvojne kakovosti izdelkov in sankcij za kršitve pravic potrošnikov.

3. Uredba (EU) 2023/988 o splošni varnosti proizvodov⁸

Ta uredba določa zahteve za zagotavljanje varnosti proizvodov, ki so dostopni na trgu EU, vključno z izdelki, prodanimi prek spleta. Namen je zagotoviti, da so vsi proizvodi varni za potrošnike, ne glede na način prodaje.

Ti zakonodajni ukrepi so del širše strategije EU za vzpostavitev zaupanja vrednega in učinkovitega digitalnega trga, kjer so pravice potrošnikov ustrezno zaščitene.

2.8 Uredba o platformi za poslovanje (P2B)

Komisija je v vmesni oceni strategije za enotni digitalni trg izjavila, da bo predstavila ukrepe o nepoštenih pogodbah in trgovinskih praksah v odnosih med platformami in podjetji. Izvor te ureditve P2B je zlasti v vse večjem pomenu spletnih posredniških platform. Poleg tega spletne posredniške platforme delujejo kot dvostranski trgi: več kot je ponudnikov, ki uporabljajo določeno platformo, bolj privlačna je za stranke;

⁶ Uredba (EU) 2017/2394 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 12. decembra 2017, o sodelovanju med nacionalnimi organi, odgovornimi za izvrševanje zakonodaje o varstvu potrošnikov, in razveljavitvi Uredbe (ES) št. 2006/2004, objavljena v Uradnem listu EU, L 345, 27. decembra 2017, str. 1–17.

⁷ Direktiva (EU) 2019/2161 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 27. novembra 2019, o boljši izvršitvi in posodobitvi pravil Unije o varstvu potrošnikov, objavljena v Uradnem listu EU, L 330, 6. decembra 2019, str. 1–16.

⁸ Uredba (EU) 2023/988 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 12. aprila 2023, o splošni varnosti proizvodov, objavljena v Uradnem listu EU, L 145, 27. aprila 2023, str. 1–32.

več kot je strank, ki uporabljajo določeno platformo, bolj privlačna je za ponudnike. Platforme lahko zlorabijo svoj relativno močnejši položaj, da trgovcem naložijo nepošteno pogoje in/ali do njih uporabljajo nepošteno poslovne prakse.

Uredba o platformi za poslovanje je bila sprejeta 20. junija 2019, uporabljati pa se je začela 12. julija 2020, ko so morale platforme zagotoviti skladnost z uredbo P2B.⁹ Po mnenju Komisije je uredba prvi sklop pravil za vzpostavitev poštenega, preglednega in predvidljivega poslovnega okolja za manjša podjetja in trgovce na spletnih platformah. Cilj uredbe je tudi zapolniti vrzel med zakonodajo EU in nacionalno zakonodajo ter vzpostaviti pošteno, predvidljivo, trajnostno in zaupanja vredno spletno poslovno okolje ter hkrati ohraniti in dodatno spodbujati ekosistem, ki temelji na inovacijah, okoli spletnih platform v EU. Uredba je pomembna, ker po nedavni študiji Evropske komisije 46 % vseh poslovnih uporabnikov med poslovnimi odnosi doživlja težave s spletnimi platformami, kar ima na gospodarstvo EU vpliv v višini od 2 do 19,5 milijarde EUR na leto.

Uredba (EU) 2019/1150 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. junija 2019 o spodbujanju pravičnosti in preglednosti za poslovne uporabnike storitev spletnega posredovanja, znana tudi kot P2B uredba (platform-to-business), je prvi sklop pravil, namenjen ustvarjanju poštenega, preglednega in predvidljivega poslovnega okolja za manjša podjetja in trgovce na spletnih platformah.

Ta uredba, ki se uporablja od 12. julija 2020, določa obveznosti za ponudnike spletnih posredniških storitev in spletnih iskalnikov, da zagotovijo večjo preglednost svojih pogojev in praks. To vključuje zahteve glede jasnih in razumljivih splošnih pogojev, obveščanja o spremembah teh pogojev, razkritja glavnih parametrov za razvrščanje (tako imenovani "ranking") ter zagotavljanja učinkovitega sistema za obravnavo pritožb poslovnih uporabnikov.

Cilj P2B uredbe je preprečiti nepošteno poslovne prakse in izboljšati pravno varnost ter zaupanje v digitalno gospodarstvo, kar naj bi spodbudilo inovacije in konkurenčnost na enotnem digitalnem trgu EU.

⁹ Uredba (EU) 2019/1150 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 20. junija 2019, o spodbujanju pravičnosti in preglednosti za poslovne uporabnike spletnih posredniških storitev (P2B), objavljena v Uradnem listu EU, L 188, 27. junija 2019, str. 1–20.

Konkretnije, Uredba (EU) 2019/1150 (P2B uredba) zagotavlja poštenost in preglednost platform v odnosu do poslovnih uporabnikov prek več ključnih določb:

1. Preglednost pogojev in praks platform

- Spletne platforme morajo **jasno in razumljivo** navesti svoje splošne pogoje, vključno s postopki, ki jih uporabljajo za **suspendiranje ali odstranjevanje računov poslovnih uporabnikov**.
- Platforme morajo vsaj **15 dni vnaprej** obvestiti poslovne uporabnike o **spremembah splošnih pogojev**, da jim omogočijo prilagoditev ali prekinitev sodelovanja.

2. Razkritje algoritmov in dejavnikov razvrščanja

- Platforme morajo **razkriti glavne parametre**, ki določajo **razvrščanje izdelkov ali storitev** v rezultatih iskanja.
- Če platforma omogoča **plačano promocijo**, mora biti to jasno označeno in transparentno predstavljeno.

3. Pojasnitev razlogov za suspenzije in odstranitve

- Če platforma **blokira, suspendira ali odstrani poslovnega uporabnika**, mora podati **jasno razlago** za to odločitev.
- Poslovni uporabniki imajo **pravico do pritožbe** in zahtevka za ponovno vključitev.

4. Pojasnitev razlikovanja med platformami in lastnimi storitvami

- Platforme, kot so Amazon, Booking ali Google, ki ponujajo **lastne storitve ali izdelke poleg storitev poslovnih uporabnikov**, morajo pojasniti, ali in kako dajejo prednost lastnim ponudbam.

5. Mehanizmi za reševanje sporov

- Platforme morajo **zagotoviti učinkovit interni pritožbeni sistem**, kjer lahko poslovni uporabniki sprožijo pritožbe glede nepoštenih praks.

- Uporabniki imajo možnost **izvensodnega reševanja sporov**, saj morajo platforme sodelovati z neodvisnimi mediatorji.

6. Omejevanje zlorab na digitalnem trgu

- P2B uredba preprečuje **samovoljno odstranjevanje prodajalcev ali podjetij** s strani platform, kar ščiti poslovne uporabnike pred nepravilnimi praksami.
- Uredba spodbuja večjo **konkurenčnost** med digitalnimi platformami in manjšo odvisnost malih podjetij od velikih platform.

Uredba velja za vse **spletne posredniške storitve**, kot so:

- **Marketplaces** (npr. Amazon, eBay, Allegro)
- **Spletne trgovine** (npr. Apple App Store, Google Play)
- **Iskalniki** (npr. Google Search, Bing)
- **Spletne platforme za nastanitve in storitve** (npr. Booking, Airbnb)

P2B uredba se ne nanaša neposredno na odnose **B2C** (poslovanje podjetij s potrošniki), temveč ureja razmerja **med platformami in podjetji (P2B – platform-to-business)**.

Za poslovne uporabnike to pomeni:

- **Večjo pravno varnost** pri uporabi platform.
- **Manj možnosti za zlorabe** s strani platform.
- **Preglednejše pogoje poslovanja**, ki omogočajo boljšo konkurenčnost.

P2B uredba je ključen korak EU k pravičnejšemu digitalnemu trgu, saj povečuje transparentnost, preprečuje samovoljne odločitve platform in omogoča učinkovite mehanizme za reševanje sporov.

2.9 Akt o digitalnih storitvah

Akt o digitalnih storitvah (ADS) je uredba Evropske unije, sprejeta 19. oktobra 2022, ki se je začela uporabljati 17. februarja 2024. Njen glavni cilj je vzpostaviti varno, predvidljivo in zaupanja vredno spletno okolje, ki spodbuja inovacije ter učinkovito varuje temeljne pravice uporabnikov.

ADS uvaja harmonizirana pravila za posredniške storitve, kot so spletne platforme, družbena omrežja, tržnice in iskalniki. Posebno pozornost namenja zelo velikim spletnim platformam in iskalnikom z več kot 45 milijoni uporabnikov v EU, saj ti predstavljajo večje tveganje za širjenje nezakonitih vsebin in dezinformacij.

Za uporabnike ADS prinaša večjo zaščito njihovih pravic na spletu, večjo preglednost moderiranja vsebin ter boljše možnosti za prijavo in odstranjevanje nezakonitih vsebin. Ponudniki digitalnih storitev pa pridobijo enoten sklop pravil v celotni EU, kar povečuje pravno varnost in olajšuje širitev manjših platform ter zagonskih podjetij.

Akt o digitalnih storitvah (ADS) prinaša celovit sklop pravil, ki urejajo odgovornosti spletnih platform in digitalnih storitev v EU. Ključni cilji uredbe so večja preglednost, boljša zaščita uporabnikov in strožji nadzor nad nezakonitimi vsebinami ter dezinformacijami. ADS se uporablja za spletne posredniške storitve, vključno s platformami, kot so **družbena omrežja, spletne tržnice in iskalniki**.

Ključne zahteve in obveznosti ADS

1. Odstranjevanje nezakonitih vsebin

- Platforme morajo **učinkoviteje in hitreje odstranjevati nezakonite vsebine** (npr. sovražni govor, otroška pornografija, teroristične vsebine, ponarejeni izdelki).
- Uporabniki morajo imeti možnost **prijaviti nezakonite vsebine**, platforme pa morajo imeti **jasne postopke za ukrepanje**.
- Spletne tržnice morajo preverjati svoje prodajalce, da preprečijo prodajo nezakonitih izdelkov.

2. Večja preglednost algoritmov

- Platforme morajo **razkriti glavne parametre delovanja svojih algoritmov**, ki vplivajo na priporočila in razvrščanje vsebin.
- Uporabnikom mora biti omogočeno, da izklopijo **algoritmično priporočene vsebine** in preklopijo na **neosebno prilagojen prikaz vsebin**.

3. Omejevanje ciljnega oglaševanja

- **Prepovedano je ciljno oglaševanje**, ki temelji na **občutljivih osebnih podatkih** (npr. rasi, veroizpovedi, spolni usmerjenosti).
- Strožja pravila veljajo tudi za ciljno oglaševanje, usmerjeno na **otroke**.

4. Ukrepi proti dezinformacijam in manipulaciji

- Velike platforme morajo sprejeti ukrepe za boj proti **dezinformacijam, lažnim novicam in manipulaciji javnega mnenja**.
- Zavezane so k **izboljšanju preverjanja dejstev** in sodelovanju z neodvisnimi nadzornimi organi.

5. Posebne zahteve za zelo velike spletne platforme (VLOP) in iskalnike

- Platforme z več kot **45 milijoni uporabnikov v EU** morajo izpolnjevati strožje zahteve glede **varnosti uporabnikov in preglednosti**.
- Morajo ocenjevati in zmanjševati **sistemska tveganja**, povezana s širjenjem škodljivih vsebin, volilno manipulacijo, kršitvami temeljnih pravic itd.
- Nadzor nad temi platformami izvaja **Evropska komisija**, ki lahko v primeru kršitev naloži visoke kazni.

6. Boljša zaščita uporabnikov

- Platforme morajo uporabnikom omogočiti **učinkovite mehanizme za pritožbe**, če je njihova vsebina nepravilno odstranjena ali če je njihov račun blokiran.

- Prepovedana je **zavajajoča vsebina**, kot so lažni popusti ali t.i. "**dark patterns**", ki uporabnike silijo v neželene odločitve.
- Spletne tržnice morajo zagotoviti **več informacij o prodajalcih in izdelkih**, da potrošniki vedo, s kom poslujejo.

ADS velja za vse **spletne posredniške storitve**, ki delujejo v EU, vključno z:

- **Spletne tržnice** (npr. Amazon, eBay, AliExpress)
- **Družbena omrežja** (npr. Facebook, Instagram, Twitter, TikTok)
- **Iskalniki** (npr. Google, Bing)
- **Gostiteljske storitve** (npr. YouTube, Dropbox)
- **Spletne oglasne platforme**
- **Spletni forumi in druge platforme z uporabniškimi vsebinami**

Kršitve uredbe lahko vodijo do **glob do 6 % letnega svetovnega prometa** platforme.

Pri sistematičnih kršitvah lahko **Evropska komisija začasno prepove delovanje platforme v EU**.

Posledično Akt o digitalnih storitvah (ADS) predstavlja **največjo reformo digitalne regulacije v EU**, ki prinaša strožji nadzor nad spletnimi platformami, izboljšuje zaščito uporabnikov in zagotavlja večjo preglednost delovanja digitalnih storitev. Platforme se bodo morale prilagoditi novim pravilom, sicer jih čakajo visoke kazni.

V Sloveniji je za nadzor nad izvajanjem ADS pristojna Agencija za komunikacijska omrežja in storitve RS (AKOS), ki sodeluje z Informacijskim pooblaščencom pri vprašanih varstva osebnih podatkov.

S sprejetjem ADS je Evropska unija naredila pomemben korak k urejanju digitalnega prostora, zagotavljanju varnosti uporabnikov ter spodbujanju inovacij in konkurenčnosti na enotnem digitalnem trgu.

2.10 Akt o digitalnih trgih

Akt o digitalnih trgih (Digital Markets Act – DMA) je Uredba (EU) 2022/1925, sprejeta 14. septembra 2022, ki je začela veljati 1. novembra 2022, uporabljati pa se je začela 2. maja 2023.¹⁰ Od 6. marca 2024 morajo določene platforme v celoti spoštovati njene določbe. Cilj DMA je zagotoviti pošteno konkurenco na digitalnih trgih in preprečiti monopolni položaj velikih platform, imenovanih "vratarji" (gatekeepers).

DMA velja za velike digitalne platforme, ki izpolnjujejo naslednje kriterije:

- Letni promet v EU nad 7,5 milijarde evrov v zadnjih treh letih ali tržna kapitalizacija nad 75 milijard evrov.
- Vsaj 45 milijonov aktivnih uporabnikov mesečno v EU in 10.000 poslovnih uporabnikov letno.
- Imajo pomembno in trajno vlogo na notranjem trgu EU.

Vratarji morajo biti uradno imenovani s strani Evropske komisije. Med njimi so pričakovano podjetja, kot so **Alphabet (Google, Youtube), Apple, Amazon, Meta (npr. FB, WhatsApp in Instagram), Microsoft in ByteDance (TikTok)**. Od maja 2024 je vratar tudi **Booking.com**, po drugi strani pa je Evropska komisija jeseni 2024 odločila, da podjetje X ni vratar po pravilih DMA.

Bytedance izpodbijal status vratarja pred Sodiščem EU

Evropska komisija je 5. septembra 2023 družbo Bytedance, ki prek lokalnih hčerinskih družb zagotavlja platformo za zabavo TikTok, označila za vratarja v skladu s členom 3 zakona o digitalnih trgih (DMA). Komisija je svojo odločitev utemeljila zlasti z dejstvom, da je tožeča stranka izpolnjevala količinske pragove in da ni dokazala obstoja okoliščin, zaradi katerih pogoji za določitev vratarja ne bi bili izpolnjeni.

¹⁰ Uredba (EU) 2022/1925 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. septembra 2022 o tekmovalnih in pravičnih trgih v digitalnem sektorju in spremembi direktiv (EU) 2019/1937 in (EU) 2020/1828 (akt o digitalnih trgih), Uradni list EU L 265, 12. 10. 2022, str. 1-66.

Sprva neuspešen pri predlogu začasne odredbe:

Sodišče Evropske unije je 9. februarja 2024 objavilo sklep v zadevi ByteDance proti Evropski komisiji.

Družba Bytedance je po imenovanju vložila tožbo za razglasitev ničnosti odločbe Komisije in predlagala izdajo začasne odredbe. Predlagala je zlasti začasno zadržanje izvršitve odločbe Komisije do odločitve Sodišča v delu, v katerem izpodbijana odločba nalaga družbi Bytedance:

- obveznosti v zvezi z novimi funkcijami, proizvodi ali storitvami, ki jih lahko ponudi (v zvezi s členoma 5 in 6 DMA), in vsaj obveznosti iz člena 5(2) DMA)
- obveznost, da Komisiji predloži neodvisno revidiran opis tehnik profiliranja potrošnikov, ki jih uporablja TikTok (člen 15 DMA), in da vsaj javno razkrije vse te tehnike (člen 15(3) DMA)

Za odreditev začasne odredbe in drugih začasnih ukrepov mora biti odredba prima facie dejansko in pravno utemeljena ter nujna, saj mora biti zaradi preprečitve resne in nepopravljive škode interesom tožeče stranke izdana in začeti učinkovati pred sprejetjem odločitve v postopku v glavni stvari.

Za izpolnitev teh meril je družba Bytedance zatrjevala nepopravljivo kršitev zaupnosti. Po mnenju tožeče stranke bi morala razkriti podrobne zaupne informacije o svoji poslovni strategiji in objaviti podrobne informacije o načinu profiliranja uporabnikov TikTok, ki sicer ne bi bile javno dostopne. Razkritje teh informacij bi „znatno škodovalo njenemu poslovanju“ in „tekmečem omogočilo [...], da izvedo, kako TikTok izvaja profiliranje potrošnikov“, s čimer bi oslabilo njen konkurenčni položaj. Vendar je Komisija menila, da pritožnik v vsakem primeru ni dokazal, da njegova trditev izpolnjuje zahtevo za prima facie primer in ni dokazal, da obstaja tveganje razkritja zaupnih informacij. Komisija je tudi opozorila, da člen 15(1) DMA zahteva, da se informacije sporočijo samo Komisiji in posredno Evropskemu odboru za varstvo podatkov. Komisija je nadalje opozorila, da enako velja za člen 15(3) DMA, saj ta od vratarja zahteva le objavo „pregleda“, ki ga pripravi vratar sam in v katerem se lahko „upoštevata tudi potreba po spoštovanju njegovih poslovnih skrivnosti“. Komisija je zato menila, da tožeča stranka ni dokazala, da je domnevna resna in nepopravljiva škoda verjetna ali neizbežna.

Družba Bytedance se je pri dokazovanju izpolnjevanja pogoja nujnosti sklicevala tudi na domnevne nepopravljive spremembe na trgu zaradi ovir za vstop in širitev, ki jih določa zakon o digitalnih trgih. Po mnenju tožeče stranke bi ji 5. in 6. člen zakona o digitalnih komunikacijah onemogočila uporabo njene platforme TikTok, kar bi ji na primer preprečilo, da bi izkoristila vpogled v podatke TikTok za ponudbo novih izdelkov in storitev ter spodbudila svoje uporabnike, da se osredotočijo na njene izdelke. Družba Bytedance je nadalje poročala, da natančnega učinka člena 5(2) ni mogoče količinsko opredeliti, da pa nedavni razvoj dogodkov in izkušnje družbe TikTok kažejo, da bo učinek verjetno še posebej velik. V zvezi s tem je Komisija poudarila, da je domnevna škoda zgolj hipotetična. Tožeča stranka je sicer domnevala, da bo morala zahtevati in pridobiti privolitev uporabnikov, da bi se lahko oprla na njihove podatke, vendar ni navedla okoliščin, v katerih bi se uporabljal člen 5(2), in torej ali bi podatki spadali v kategorijo „osebnih podatkov“. Poleg tega je Komisija opozorila, da ta določba ne prepoveduje kombiniranja in navzkrižne uporabe osebnih podatkov končnega uporabnika, temveč le pogojuje ta dejanja s predhodno privolitvijo uporabnika. Nazadnje je dodala, da je škoda, na katero se sklicuje tožeča stranka, zgolj finančna. Predlagani začasni ukrepi v zvezi s tem so upravičeni, če bi bila tožeča stranka brez teh ukrepov v položaju, ki bi ogrozil njeno finančno uspešnost pred končno sodbo, ali če bi bil njen tržni delež bistveno prizadet, med drugim glede na velikost in promet njenega podjetja in, kjer je to primerno, značilnosti skupine, ki ji pripada. Komisija je menila, da tožeča stranka ni trdila, kaj šele dokazala resne in nepopravljive narave finančne škode, ki bi jo lahko utrpela.

Komisija je menila, da družba Bytedance ni dokazala, da je bil pogoj v zvezi z nujnostjo izpolnjen, ne da bi bilo treba odločiti o obstoju prima facie primera ali opravi tehtanje interesov.

Splošno sodišče je zato odločilo, da se predlog za izdajo začasne odredbe zavrne.

Julija 2024 Bytedance izgubil tožbo pred Splošnim sodiščem EU

Splošno sodišče EU je v zadevi T-1077/23 (Bytedance proti Komisiji) zavrnilo tožbo podjetja Bytedance (lastnika TikToka) za razveljavitev odločitve Evropske komisije, ki ga je označila za **vratarja (gatekeeper)** v skladu z Aktom o digitalnih trgih (DMA).

Splošno sodišče EU je zavrnilo tožbo Bytedance in potrdilo odločitev Komisije, da TikTok izpolnjuje pogoje za vratarja po DMA.

Ključni argumenti in ugotovitve sodišča:

Bytedance izpolnjuje kvantitativne pragove DMA

- a) Podjetje **nedvoumno presega** zahteve glede globalne tržne vrednosti, števila uporabnikov TikToka v EU in dolžine obdobja, v katerem je doseglo te pragove.
- b) Komisija je upravičeno predpostavila, da ima TikTok **pomemben vpliv na notranji trg EU**.

Bytedance ni prepričljivo ovrgel statusa vratarja

- **Nizki prihodki v EU niso zadosten argument:** Sodišče je zavrnilo trditev Bytedance, da njegova visoka globalna vrednost izvira predvsem iz Kitajske in da je njegov vpliv na notranji trg EU omejen zaradi nizkega prometa v EU. Komisija je pravilno upoštevala **veliko število uporabnikov TikToka v EU** kot ključni dejavnik.
- **Obseg TikToka je dovolj velik za status vratarja:** Bytedance je trdil, da TikTok **nima ekosistema**, ne uporablja zaklepanja uporabnikov ("lock-in") in je manjši od Facebooka in Instagrama. Sodišče je to zavrnilo, saj je TikTok od leta **2018 eksponentno rasel** in postal pomembna platforma, še posebej pri mladih uporabnikih, ki na njem preživijo **več časa kot na drugih družbenih omrežjih**.

TikTok ima utrjen in trajen položaj na trgu

- Bytedance je trdil, da je še vedno **"izzivalec" (challenger)** in da ga konkurenca (Meta in Alphabet) s funkcijami, kot sta Reels in Shorts, že spodriva s trga.
- Sodišče je poudarilo, da je bil TikTok res izzivalec leta 2018, vendar se je od takrat **hitro uveljavil in utrdil svojo pozicijo** – kljub novi konkurenci je dosegel **polovično velikost Facebooka in Instagrama v EU**.

Napake Komisije niso vplivale na zakonitost odločitve

Sodišče je ugotovilo, da je Komisija pri ocenjevanju argumentov Bytedance res storila nekaj **manjših napak**, vendar **te niso vplivale na zakonitost odločitve** in niso dovolj tehtne za razveljavitev njenega sklepa.

Bytedance ni dokazal kršitve temeljnih pravic

Sodišče je zavrnilo argumente podjetja glede **kršitve pravic do obrambe** in **nepoštenega obravnavanja v primerjavi z drugimi podjetji**.

Sodišče je torej potrdilo odločitev Evropske komisije, da TikTok deluje kot **vratar na digitalnem trgu** in da je Bytedance v skladu z DMA podvržen strožjim pravilom, ki veljajo za velika digitalna podjetja. Ta sodba **potrjuje zakonitost** uporabe DMA za regulacijo hitro rastočih digitalnih platform in bo imela pomembne posledice za TikTok ter druge platforme, ki se bodo v prihodnosti soočale s podobnimi postopki.

Glavne določbe DMA

DMA uvaja **stroga pravila in obveznosti za vratarje**, ki spadajo v dve skupini:

1. Kaj morajo vratarji omogočiti?

- **Interoperabilnost:** Tretjim stranem mora biti omogočen dostop do določenih storitev (npr. sporočilne aplikacije).
- **Dostop do podatkov:** Poslovnim uporabnikom platform mora biti omogočen dostop do podatkov, ki jih ustvarijo pri uporabi platforme.
- **Transparentnost oglaševanja:** Oglaševalci morajo imeti vpogled v delovanje oglasnih algoritmov in dostop do neodvisnega preverjanja učinkovitosti oglasov.
- **Svobodo poslovanja zunaj platforme:** Poslovni uporabniki morajo imeti pravico do promocije svojih storitev tudi izven platforme vratarja in neposredno sklepanja poslov s strankami.

2. Kaj je vratarjem prepovedano?

- **Samopreferenciranje:** Vratarji ne smejo umetno dajati prednosti lastnim storitvam pred konkurenčnimi na svoji platformi (npr. Google ne sme favorizirati lastnih storitev v rezultatih iskanja).

- **Blokiranje alternativnih trgovin in aplikacij:** Npr. Apple in Google morata omogočiti uporabnikom namestitve aplikacij zunaj svojih trgovin (sideloading).
- **Preprečevanje odstranitve aplikacij:** Uporabniki morajo imeti možnost izbrisati prednameščene aplikacije.
- **Uporaba osebnih podatkov brez soglasja:** Prepovedano je združevanje podatkov iz različnih storitev brez izrecne privolitve uporabnikov.

Kazni za kršitelje

Evropska komisija lahko podjetjem, ki kršijo DMA, naloži:

- **Globo do 10 % svetovnega letnega prometa** za prvo kršitev.
- **Globo do 20 % svetovnega letnega prometa** za ponavljajoče se kršitve.
- V primeru **sistematičnih kršitev** lahko Komisija zahteva **strukturne spremembe** podjetja, vključno z razdelitvijo podjetja ali omejitvijo določenih poslovnih praks.

Kaj DMA pomeni za uporabnike in podjetja?

- Manj monopolnega obnašanja velikih platform.
- Več konkurenčnih možnosti za mala podjetja in start-upe.
- Večja izbira digitalnih storitev in boljša zaščita osebnih podatkov za uporabnike.

DMA skupaj z Aktom o digitalnih storitvah (DSA) tvori novi regulativni okvir EU za digitalne trge, ki vzpostavlja poštene pogoje poslovanja v digitalnem ekosistemu.

Povzetek sodbe v zadevi C-264/23 (Booking.com) – Pomožne omejitve in opredelitev trga v digitalnem gospodarstvu

Sodišče Evropske unije (SEU) je v sodbi **Booking.com** obravnavalo **zakonitost t.i. paritetnih klavzul** (najboljše cenovne klavzule – MFN klavzule), ki jih je Booking.com uporabljal pri hotelih in vplivajo na konkurenco med spletnimi platformami za rezervacijo nastanitev. Sodba je ključna za razumevanje **pomožnih**

omejitev (*ancillary restraints*) v digitalnem gospodarstvu in opredelitve trga pri regulaciji platform.

Ozadje primera

14. septembra 2024 je SEU izdal sodbo v postopku predhodnega odločanja, ki ga je sprožilo Okrožno sodišče v Amsterdamu. Booking.com je želel pridobiti dokončno sodbo SEU o zakonitosti svojih ozkih paritetnih klavzul, ki hotelom prepovedujejo ponujanje nižjih cen na njihovih spletnih straneh kot na Booking.com.

Booking.com je trdil, da so te klavzule nujne za njegovo delovanje, saj preprečujejo **t.i. free-riding** (tj. da hoteli ne izkoriščajo platforme za vidnost, nato pa rezervacije izvedejo mimo nje, brez provizije).

Če bi SEU pritrdilo Booking.com, bi ta sodba izničila prejšnje nacionalne odločitve (npr. v Nemčiji), ki so klavzule razglasile za protikonkurenčne in v nasprotju s 101. členom PDEU. Vendar je SEU zavrnilo argumente Booking.com in potrdilo njihovo nezakonnost.

Ključne ugotovitve sodbe

1. Paritetne klavzule ne predstavljajo pomožne omejitve (*ancillary restraints*)

- Pomožne omejitve so dovoljene, če so **bistvene za obstoj določene ekonomske ali pravne strukture** (npr. ekskluzivne distribucijske pogodbe).
- SEU je ugotovil, da **paritetne klavzule niso nujne za obstoj platforme Booking.com**, temveč so del njegovega poslovnega modela.
- To pomeni, da jih ni mogoče upravičiti kot izjemo po **101(1) PDEU**, saj niso nujne za delovanje trga.

Pomen za digitalne platforme: SEU je nakazalo, da platforme ne morejo utemeljevati omejitve konkurence samo na podlagi tega, da je določen poslovni model od njih odvisen.

2. Učinek sodbe na tržno opredelitev in vertikalne omejitve

- Booking.com je želel, da se v sodbi določi **pravilna opredelitev relevantnega trga**, saj bi to vplivalo na uporabo **Uredbe o skupinskih izjemah za vertikalne sporazume (VBER)**.¹¹
- Če bi Booking.com deloval na široko definiranim trgu, bi morda padel pod prag **30-odstotnega tržnega deleža**, kar bi mu omogočilo koristi pod VBER.
- SEU ni sprejelo široke opredelitve trga in je potrdilo, da so **platforme za rezervacije ločen trg**, kar pomeni, da Booking.com presega prag 30 %.

Pomen sodbe: Opredelitev trga bo v prihodnje temeljila na prejšnjih ugotovitvah v različnih pravnih redih, kar bo poenostavilo uporabo dokazov v postopkih proti platformam.

3. Učinki sodbe na druge platforme in DMA

- Sodba jasno kaže, da je SEU zavzelo stališče proti praksam, ki zavirajo konkurenco med platformami.
- Booking.com je bil v vmesnem času **označen za vratarja (gatekeeper) po Aktu o digitalnih trgih (DMA)**, kar dodatno otežuje uporabo paritetnih klavzul.
- V Španiji so bile tudi ozke paritetne klavzule že označene kot zloraba prevladujočega položaja, kar bo vplivalo na možne odškodninske tožbe proti Booking.com v EU.

Pomen za pravno prakso:

- Argument o "free-ridingu" kot opravičilu za omejevalne ukrepe **ne bo več učinkovit** za digitalne platforme.
- **Razširjen vpliv sodb nacionalnih sodišč** – sodba potrjuje, da se bodo ugotovitve iz enega pravnega postopka lahko uporabljale v drugih primerih v EU.

¹¹ Uredba Komisije (EU) št. 330/2010 z dne 26. aprila 2010 o skupinskih izjemah za vertikalne sporazume, objavljena v Uradnem listu EU, L 104, 28. aprila 2010, str. 1–32.

- S sodbo v primeru **Booking.com (C-264/23)** je SEU potrdilo, da **ozke paritetne klavzule kršijo konkurenčno pravo EU in ne predstavljajo pomožne omejitve.**

Poleg tega sodba poudarja:

- Strožjo razlago pomožnih omejitev v digitalnem gospodarstvu.
- Pomen prejšnjih odločitev pri opredelitvi trga in vertikalnih omejitev.
- Povezanost sodbe z Aktom o digitalnih trgih (DMA) in okrepljeno regulacijo platform.

Ta sodba **močno otežuje** uporabo podobnih klavzul v digitalnem gospodarstvu in potrjuje **striktno stališče EU do omejevalnih praks spletnih platform.**

2.11 Splošna uredba o varstvu podatkov (GDPR) kot temelj zaupanja v digitalni enotni trg

Splošna uredba o varstvu podatkov (GDPR – General Data Protection Regulation, Uredba (EU) 2016/679)¹² je zakonodaja EU, ki določa pravila za obdelavo osebnih podatkov posameznikov. Cilj uredbe je zagotoviti večji nadzor nad osebnimi podatki, povečati odgovornost organizacij, ki te podatke obdelujejo, ter izboljšati varstvo zasebnosti v digitalni dobi.

Načela obdelave osebnih podatkov

Vsaka obdelava osebnih podatkov mora biti v skladu z naslednjimi načeli:

- zakonitost, poštenost in preglednost – podatki morajo biti obdelani zakonito in na način, ki je jasen za posameznika
- omejitev namena – osebni podatki se lahko zbirajo le za določene, izrecne in zakonite namene ter se ne smejo obdelovati na način, ki ni združljiv s temi nameni

¹² Uredba (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 27. aprila 2016, o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/EC (Splošna uredba o varstvu podatkov), objavljena v Uradnem listu EU, L 119, 4. maja 2016, str. 1–88.

- minimalizacija podatkov – organizacije smejo zbirati samo toliko podatkov, kot je nujno potrebno za določen namen
- točnost – osebni podatki morajo biti točni in posodobljeni, organizacije pa morajo zagotoviti popraviljanje netočnih podatkov
- omejitve hrambe – podatki se ne smejo hraniti dlje, kot je potrebno za namen, zaradi katerega so bili zbrani
- celovitost in zaupnost – organizacije morajo zagotoviti ustrezno varnost osebnih podatkov, vključno z zaščito pred nepooblaščenim dostopom, izgubo ali uničenjem

Obdelava osebnih podatkov je zakonita samo, če temelji na enem izmed naslednjih pravnih razlogov:

- izrecna privolitev posameznika,
- izvajanje pogodbe, katere stranka je posameznik,
- izpolnitev zakonske obveznosti, ki velja za upravljavca,
- zaščita življenjskih interesov posameznika ali druge osebe,
- izvajanje naloge v javnem interesu ali izvajanje uradne oblasti,
- zakoniti interesi upravljavca ali tretje osebe, če ti interesi ne prevladajo nad interesi posameznika.

GDPR krepi pravice posameznikov glede njihovih osebnih podatkov, med katerimi so:

- pravica do obveščeniosti – posamezniki morajo biti obveščeni, kako se njihovi podatki obdelujejo
- pravica do dostopa – posameznik lahko zahteva vpogled v svoje podatke in informacije o njihovi obdelavi
- pravica do popravka – posamezniki lahko zahtevajo popravek netočnih ali nepopolnih podatkov
- pravica do izbrisa ("pravica do pozabe") – posamezniki lahko zahtevajo izbris svojih podatkov v določenih primerih
- pravica do omejitve obdelave – posamezniki lahko zahtevajo začasno omejitev obdelave podatkov

- pravica do prenosljivosti podatkov – omogoča posameznikom, da prejmejo svoje podatke v strukturirani obliki in jih prenesejo drugemu upravljavcu
- pravica do ugovora – posamezniki lahko ugovarjajo obdelavi svojih podatkov v določenih primerih, zlasti kadar temelji na zakonitih interesih upravljavca
- pravica, da ni predmet avtomatiziranega odločanja – posamezniki ne smejo biti predmet odločitev, ki temeljijo izključno na avtomatizirani obdelavi, razen v izjemnih primerih

GDPR nalaga organizacijam stroge zahteve za zagotavljanje skladnosti, vključno z:

- obvezno vodenje evidenc o obdelavi podatkov, razen za manjša podjetja, ki ne obdelujejo občutljivih podatkov
- obveznost pridobivanja in dokazovanja privolitve, kadar se podatki obdelujejo na podlagi privolitve
- obveznost obveščanja o kršitvah podatkov, in sicer v 72 urah po ugotovljeni kršitvi
- izvajanje ocen učinka na varstvo podatkov (DPIA), kadar obdelava predstavlja veliko tveganje za pravice posameznikov
- imenovanje pooblaščenih oseb za varstvo podatkov (DPO) v določenih primerih, zlasti za javne organe in podjetja, ki obdelujejo velike količine občutljivih podatkov

GDPR uvaja visoke kazni za neupoštevanje pravil:

- do 10 milijonov evrov ali 2 % letnega globalnega prometa za manjše kršitve
- do 20 milijonov evrov ali 4 % letnega globalnega prometa za hujše kršitve, kot so kršitev pravic posameznikov ali nezakonita obdelava podatkov

GDPR je osrednji zakonodajni akt o varstvu podatkov v EU, ki ščiti zasebnost posameznikov in zagotavlja, da organizacije odgovorno in pregledno obdelujejo osebne podatke. Postavlja stroge zahteve glede obdelave, pravic posameznikov in odgovornosti organizacij, s čimer krepi zaupanje v digitalno družbo in preprečuje zlorabe osebnih podatkov.

Ključne povezave med DSM in GDPR

Povezava med digitalnim enotnim trgom (Digital Single Market - DSM) in Splošno uredbo o varstvu podatkov (GDPR) je ključna za vzpostavitev varnega, preglednega in učinkovitega digitalnega okolja v EU. DSM si prizadeva za odpravo digitalnih ovir in vzpostavitev enotnega trga za digitalne storitve, GDPR pa zagotavlja varstvo osebnih podatkov uporabnikov v tem ekosistemu.

Harmonizacija pravil za varstvo podatkov v EU: GDPR je eden izmed stebrov DSM, saj zagotavlja enotna pravila o varstvu podatkov po vsej EU. Pred GDPR so imele države članice različne zakonodaje o zasebnosti, kar je oviralo čezmejno poslovanje in digitalne storitve. GDPR je torej omogočil, da imajo podjetja enake obveznosti v vseh državah EU, kar krepi pravno varnost in zaupanje v digitalni trg.

Olajšanje čezmejnega poslovanja in zaupanja potrošnikov: DSM spodbuja prost pretok digitalnih storitev in podatkov, GDPR pa določa pravila za zakonito obdelavo teh podatkov. GDPR omogoča podjetjem, da poslujejo v več državah brez dodatnih pravnih ovir, saj ni več treba prilagajati praks varstva podatkov vsaki posamezni državi. Potrošniki imajo večje zaupanje v digitalne storitve, saj vedo, da so njihovi osebni podatki zaščiteni po enotnih standardih v celotni EU.

Omejitve za obdelavo podatkov v digitalni ekonomiji: DSM spodbuja inovacije, umetno inteligenco, e-trgovino in digitalne storitve, GDPR pa zagotavlja, da se pri tem spoštuje zasebnost uporabnikov. GDPR uvaja stroge omejitve pri ciljnem oglaševanju, uporabi umetne inteligence in deljenju podatkov, kar vpliva na digitalne platforme in poslovne modele.

Primer: Akt o digitalnih trgih (DMA) in Akt o digitalnih storitvah (DSA) urejata velike digitalne platforme, vendar morajo ta podjetja upoštevati GDPR pri zbiranju in obdelavi podatkov.

Prost pretok neosebni podatkov in GDPR: GDPR ureja osebne podatke, medtem ko DSM vključuje tudi prost pretok neosebni podatkov (npr. podatke o strojih, anonimizirane podatke). Uredba o prostem pretoku neosebni podatkov¹³

¹³ Uredba (EU) 2018/1807 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. novembra 2018 o okviru za prosti pretok neosebni podatkov v Evropski uniji, UL L 303, 28.11.2018, str. 59-68.

dopolnjuje GDPR in omogoča, da se podjetja lahko prosto odločajo, kje bodo shranjevala in obdelovala svoje neosebne podatke. Kombinacija GDPR in DSM zagotavlja uravnotežen pristop, kjer so osebni podatki zaščiteni, neosebni podatki pa spodbujajo inovacije in razvoj digitalnih storitev.

Kazni za podjetja, ki ne upoštevajo pravil DSM in GDPR

- GDPR uvaja stroge kazni za kršitve varstva podatkov (do 4 % letnega prometa ali 20 milijonov evrov).
- DSM pa zahteva, da digitalne platforme in ponudniki storitev zagotavljajo skladnost z GDPR, sicer se lahko soočijo z dodatnimi sankcijami (npr. po DMA in DSA).

GDPR in DSM sta torej **tesno povezana**, saj skupaj omogočata:

- Enotna pravila za digitalne storitve in varstvo podatkov v EU.
- Večje zaupanje potrošnikov v digitalno ekonomijo.
- Olajšano čezmejno poslovanje in inovacije v digitalnem sektorju.
- Strog nadzor nad velikimi digitalnimi platformami, ki zbirajo in obdelujejo podatke uporabnikov.

Brez GDPR bi DSM težko deloval učinkovito, saj bi razlike v zakonodaji o zasebnosti povzročile pravno negotovost in manjše zaupanje v digitalne storitve. Skupaj pa zagotavljata konkurenčen, varen in zaupanja vreden digitalni trg v EU.

2.12 Akt o podatkih

Nadalje je za delovanje digitalnega enotnega trga zelo pomemben Akt o podatkih (Data Act).¹⁴ To je uredba Evropske unije, sprejeta 13. decembra 2023, ki določa harmonizirana pravila za pravičen dostop do podatkov in njihovo uporabo. Akt o podatkih je začel veljati 11. januarja 2024, uporabljati pa se bo začel septembra 2025.

¹⁴ Uredba (EU) 2023/2854 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2023 o harmoniziranih pravilih za pravičen dostop do podatkov in njihovo uporabo ter spremembi Uredbe (EU) 2017/2394 in Direktive (EU) 2020/1828 (Akt o podatkih), UL L, 2023/2854, 22.12.2023.

Njen glavni cilj je vzpostaviti enotni trg podatkov ter spodbuditi razvoj podatkovnega gospodarstva v EU.

Ključne določbe Akta o podatkih:

- **Dostop uporabnikov do podatkov:** Uporabnikom povezanih naprav se omogoča dostop do podatkov, ki jih te naprave ustvarjajo, s čimer lahko te podatke delijo s tretjimi osebami za izboljšanje prodajnih storitev in spodbujanje inovacij.
- **Zaščita pred nepoštenimi pogodbenimi pogoji:** Ukrepi za zaščito podjetij v EU pred enostransko naloženimi nepoštenimi pogoji v pogodbah, kar naj bi spodbudilo poštena pogajanja in omogočilo malim ter srednjim podjetjem samozavestno sodelovanje na digitalnem trgu.
- **Dostop javnega sektorja do podatkov zasebnega sektorja:** Vzpostavitev mehanizmov, ki omogočajo organom javnega sektorja dostop do podatkov, ki jih hrani zasebni sektor, v primerih splošne nevarnosti ali za izvajanje zakonskih pooblastil, kadar zahtevani podatki niso takoj na voljo na druge načine.
- **Menjava ponudnikov storitev obdelave podatkov v oblaku:** Nova pravila, ki strankam omogočajo enostavno zamenjavo ponudnikov storitev obdelave podatkov v oblaku, s čimer se spodbuja konkurenca in povečuje izbira na trgu ter preprečuje vezanost na enega ponudnika.
- **Spodbujanje interoperabilnosti:** Ukrepi za razvoj standardov interoperabilnosti za izmenjavo in obdelavo podatkov, kar je skladno s strategijo EU za standardizacijo.

Akt o podatkih dopolnjuje Akt o upravljanju podatkov (ang. *European Data Governance Act*) iz novembra 2020, saj pojasnjuje, kdo lahko ustvarja vrednost na podlagi podatkov in pod kakšnimi pogoji.¹⁵ Skupaj ti predpisi vzpostavljajo enoten trg, ki omogoča prost pretok podatkov znotraj EU in med sektorji, kar koristi potrošnikom, podjetjem, raziskovalcem, javnim upravam in družbi kot celoti.

¹⁵ Uredba (EU) 2022/868 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 30. maja 2022 o evropskem upravljanju podatkov in spremembi Uredbe (EU) 2018/1724 (Akt o upravljanju podatkov), *UL L 152, 3. 6. 2022, str. 1–44*.

Uredba je začela veljati 11. januarja 2024, njene določbe pa se bodo začele uporabljati 20 mesecev po začetku veljavnosti, torej 12. septembra 2025.

Splošna uredba o varstvu podatkov (GDPR) in **Akt o podatkih (Data Act)** sta dva ključna pravna instrumenta Evropske unije, ki urejata obdelavo in dostop do podatkov. Čeprav se njuna področja deloma prekrivajo, se v svojem bistvu dopolnjujeta, saj imata različne cilje in namen.

Ključne razlike med GDPR in Aktom o podatkih: **GDPR** se osredotoča na **varstvo osebnih podatkov** in pravice posameznikov, katerih podatki se obdelujejo. Cilj je preprečevanje zlorab pri obdelavi osebnih podatkov ter zagotavljanje varnosti in zasebnosti. **Akt o podatkih** pa se osredotoča na **dostop do podatkov**, njihovo deljenje in ponovno uporabo, pri čemer zajema tako osebne kot neosebne podatke. Glavni cilj je spodbuditi inovacije in konkurenčnost v podatkovnem gospodarstvu.

Kako se GDPR in Akt o podatkih povezujeta?

GDPR ostaja nadrejen pri varstvu osebnih podatkov: Akt o podatkih ne posega v pravila GDPR. Če so podatki **osebni**, morajo biti v celoti skladni z GDPR, kar pomeni, da podjetja in organizacije ne smejo deliti ali obdelovati podatkov brez ustrezne pravne podlage. GDPR zagotavlja, da imajo posamezniki **nadzor nad svojimi podatki**, medtem ko Akt o podatkih določa pogoje za dostop in ponovno uporabo podatkov.

Razširitev dostopa do podatkov ob upoštevanju GDPR: Akt o podatkih omogoča **uporabnikom povezanih naprav** (npr. pametnih avtomobilov, industrijskih strojev, gospodinjskih naprav) dostop do podatkov, ki jih te naprave ustvarjajo, in omogoča njihovo deljenje s tretjimi stranmi. V primeru, da so ti podatki osebni, mora biti njihovo deljenje skladno z GDPR, kar pomeni, da mora uporabnik podati **izrecno privolitev** ali pa mora obstajati druga pravna podlaga za deljenje podatkov.

Podatki zasebnega sektorja za javne namene: Akt o podatkih omogoča organom javnega sektorja **dostop do podatkov, ki jih hrani zasebni sektor**, kadar je to potrebno za odzivanje na izredne razmere ali izvajanje zakonitih nalog. V takih

primerih mora biti obdelava osebnih podatkov **v celoti skladna z GDPR**, kar pomeni, da so lahko dostopni le, če obstaja pravna podlaga za njihovo obdelavo.

Ureditev prenosa podatkov in preprečevanje odvisnosti od enega ponudnika:

Akt o podatkih določa pravila za **lažjo menjavo ponudnikov storitev v oblaku**, kar omogoča uporabnikom prenos podatkov med različnimi storitvami. GDPR že določa, da imajo posamezniki pravico do **prenosljivosti osebnih podatkov**, vendar se Akt o podatkih osredotoča na širši vidik prenosljivosti podatkov, vključno z neosebniimi podatki.

Interoperabilnost in varstvo podatkov: Akt o podatkih uvaja **standarde za interoperabilnost**, da bi podjetja in uporabniki lažje dostopali do podatkov in jih ponovno uporabili. GDPR zagotavlja, da se pri tem upoštevajo **načela zasebnosti in varstva podatkov**, zlasti v primerih, ko podatki prehajajo med različnimi ponudniki ali čezmejno.

GDPR in Akt o podatkih se dopolnjujeta pri urejanju podatkovne ekonomije v EU. GDPR zagotavlja **zasebnost in pravice posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov**, medtem ko Akt o podatkih **spodbuja dostop in deljenje podatkov** v gospodarstvu in javnem sektorju. Pomembno je, da se vse določbe Akta o podatkih izvajajo skladno z GDPR, da se preprečijo morebitne zlorabe osebnih podatkov in kršitve zasebnosti.

2.13 Povezava med avtorskim pravom in digitalnim enotnim trgom

Avtorsko pravo in digitalni enotni trg (DSM) sta tesno povezana, saj avtorskoppravna ureditev določa, kako se lahko vsebine, kot so glasba, filmi, knjige in drugi digitalni izdelki, uporabljajo in distribuirajo po celotni Evropski uniji. Cilj DSM je vzpostaviti enoten prostor, kjer bi digitalne vsebine in storitve lahko prosto krožile brez pravnih in tehničnih ovir, medtem ko avtorsko pravo ščiti ustvarjalce in zagotavlja pravično nadomestilo za uporabo njihovih del.

Ali avtorsko pravo ovira digitalni enotni trg?

Avtorsko pravo v EU je dolgo temeljilo na nacionalnih zakonodajah, kar je povzročalo **fragmentacijo digitalnega trga**. To pomeni, da so imeli uporabniki v različnih državah pogosto različen dostop do digitalnih vsebin, saj so bile licenčne

pogodbe sklenjene na ravni posameznih držav, kar je oteževalo enoten dostop do storitev in kulturnih vsebin.

Primeri, kako avtorsko pravo omejuje digitalni enotni trg:

- **Geoblokiranje:** vsebine na spletnih platformah, kot so Netflix, Spotify ali e-knjige, niso vedno dostopne v vseh državah EU zaradi licenčnih omejitev.
- **Težave pri licenciranju:** ustvarjalci in podjetja se morajo dogovarjati z več kolektivnimi organizacijami za pravice v različnih državah, kar povečuje stroške in pravno negotovost.
- **Različni pristopi k varstvu avtorskih pravic:** nekatere države so imele strožjo zaščito avtorskih pravic, druge pa so dopuščale več izjem, kar je ustvarjalo pravno neenakost.

Kako je EU posodobila avtorsko pravo za podporo digitalnemu enotnemu trgu?

EU je sprejela **Direktivo o avtorskih pravicah na enotnem digitalnem trgu (Direktiva (EU) 2019/790)**,¹⁶ ki je stopila v veljavo leta 2021 in odpravlja nekatere ovire DSM. Ključni ukrepi vključujejo:

- **Prenosljivost digitalnih vsebin:** uporabniki, ki so naročeni na storitve, kot so pretočne platforme, lahko do svojih vsebin dostopajo tudi v drugih državah EU brez geoblokad.
- **Nove obveznosti za digitalne platforme:** spletne platforme, ki omogočajo deljenje vsebin (npr. YouTube, Facebook), so postale **odgovorne za avtorske pravice**, kar pomeni, da morajo imeti licence za vsebine, ki jih uporabniki nalagajo, ali pa preprečiti nalaganje neavtoriziranih vsebin.
- **Pravično plačilo za ustvarjalce:** novinarji, pisci in umetniki dobijo večjo zaščito pri spletni uporabi svojih del, zlasti pri vsebinah, ki jih prevzemajo iskalniki in agregatorji novic (t.i. pravica založnikov, člen 15).

¹⁶ Direktiva (EU) 2019/790 Evropskega parlamenta in Sveta, z dne 17. aprila 2019, o avtorskih pravicah in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu, objavljena v Uradnem listu EU, L 157, 23. aprila 2019, str. 1–48.

- **Izjeme za raziskovalne in izobraževalne namene:** večja prožnost pri uporabi avtorskih vsebin za raziskovalne, izobraževalne in kulturne namene v digitalnem okolju.

Avtorsko pravo je torej bilo dolgo ovira za popolno delovanje digitalnega enotnega trga, saj so se zaradi različnih pravil v državah članicah pojavljale pravne in tehnične omejitve pri dostopu do digitalnih vsebin. Z nedavnimi reformami, zlasti z Direktivo o avtorskih pravicah na DSM, je EU zmanjšala fragmentacijo trga in omogočila boljšo dostopnost vsebin, pravičnejše plačilo ustvarjalcem in jasnejše obveznosti za digitalne platforme. Kljub temu še vedno obstajajo izzivi, zlasti glede pravil o odgovornosti platform in iskanja ravnotežja med zaščito pravic ustvarjalcev in svobodnim dostopom do informacij.

2.14 Pomen Direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah (AVMSD) za digitalni enotni trg

Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah (*Audiovisual Media Services Directive – AVMSD*, 2010/13/EU, spremenjena z Direktivo (EU) 2018/1808)¹⁷ je ključni zakonodajni okvir EU, ki ureja avdiovizualne vsebine na digitalnem trgu. Njena glavna naloga je zagotoviti pravične pogoje poslovanja za vse ponudnike avdiovizualnih storitev in uskladiti pravila glede vsebine, oglaševanja, zaščite uporabnikov in kulturne raznolikosti.

Spremenjena AVMSD iz leta 2018 razširja pravila tudi na platforme za izmenjavo videov (npr. YouTube, TikTok) in storitve na zahtevo (npr. Netflix, Disney+, Amazon Prime Video).

Povezava med AVMSD in Digitalnim enotnim trgom (DSM)

Digitalni enotni trg (*Digital Single Market – DSM*) je strategija EU za odpravo digitalnih ovir in vzpostavitev enotnega evropskega digitalnega okolja. AVMSD je ključni del DSM, saj omogoča pravno varnost za ponudnike digitalnih vsebin in ščiti uporabnike pred škodljivimi praksami.

¹⁷ Direktiva (EU) 2018/1808 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. novembra 2018 o spremembi Direktive 2010/13/EU o usklajevanju nekaterih zakonov in drugih predpisov držav članic o opravljanju avdiovizualnih medijskih storitev (Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah) glede na spreminjajoče se tržne razmere, UL L 303, 28.11.2018, str. 69–92.

AVMSD prispeva k integraciji DSM na več načinov:

- a) **Usklajena pravila za avdiovizualne storitve:** Vse države članice morajo spoštovati enaka pravila glede vsebine, oglaševanja in zaščite potrošnikov. Ponudniki, kot so Netflix, Amazon Prime in YouTube, morajo upoštevati enake standarde v vseh državah EU, kar zmanjšuje pravne ovire pri čezmejnem delovanju.
- b) **Načelo države izvora (*Country of Origin - COO*):** Ponudniki avdiovizualnih storitev morajo spoštovati zakonodajo države, kjer imajo sedež, ne pa zakonodaje vsake posamezne države EU, v kateri delujejo. To podjetjem omogoča prosto delovanje po vsej EU brez dodatnih regulativnih ovir.
- c) **Spodbujanje evropskih vsebin in kulturne raznolikosti:** AVMSD določa, da **vsaj 30 % vsebine na platformah na zahtevo (npr. Netflix, Disney+) mora biti evropskega izvora**. S tem spodbuja **evropsko filmsko in medijsko industrijo** in zagotavlja, da evropske vsebine ostanejo konkurenčne globalnim produkcijam.
- d) **Pravila za platforme za deljenje videov:** YouTube, TikTok in podobne platforme so zdaj odgovorne za varstvo mladoletnikov in preprečevanje sovražnega govora na svojih kanalih. DSM s tem postaja varnejši digitalni prostor za uporabnike.
- e) **Pravila o oglaševanju in zaščiti potrošnikov:**
 - Omejitve za **ciljno oglaševanje na podlagi osebnih podatkov**.
 - Strožja pravila za **sponsorirane vsebine in prikrito oglaševanje**.
 - DSM tako omogoča **pravičnejšo konkurenco na digitalnem oglaševalskem trgu**.

Zakaj je AVMSD ključnega pomena za DSM?

- **Omogoča enoten pravni okvir za avdiovizualne vsebine po vsej EU**, kar zmanjšuje birokratske ovire za digitalna podjetja.
- **Varuje potrošnike**, še posebej mladoletnike, pred škodljivimi vsebinami in neželenim oglaševanjem.
- **Spodbuja konkurenčnost evropske filmske in medijske industrije** z zahtevo po prednostni obravnavi evropskih vsebin.
- **Podpira razvoj digitalnih storitev** in spodbuja inovacije na področju pretočnih storitev in vsebinskih platform.

AVMSD je torej eden ključnih zakonodajnih aktov, ki ureja delovanje avdiovizualnih vsebin v okviru Digitalnega enotnega trga. Direktiva omogoča enotna pravila za ponudnike digitalnih vsebin, ščiti potrošnike in spodbuja evropsko produkcijo. S tem EU zagotavlja, da DSM ostane konkurenčen in inovativen, hkrati pa varen in pošten za vse uporabnike.

2.15 Povezava med Uredbo o kibernetiski varnosti in Digitalnim enotnim trgom (DSM)

Uredba o kibernetiski varnosti (*Cybersecurity Act, Uredba (EU) 2019/881*)¹⁸ in Digitalni enotni trg (*Digital Single Market - DSM*) sta tesno povezana, saj je kibernetiska varnost ključni temelj zaupanja v digitalno gospodarstvo.

DSM si prizadeva za prosto in varno izmenjavo podatkov ter storitev med državami članicami EU, vendar lahko kibernetiske grožnje, kot so kibernetiski napadi, zloraba podatkov in digitalna kriminaliteta, ogrozijo njegovo stabilnost. Zato je bila uvedena Uredba o kibernetiski varnosti, ki zagotavlja celovitejši nadzor nad digitalno varnostjo v EU.

Ključne povezave med Uredbo o kibernetiski varnosti in DSM

Vzpostavitev enotnega okvira za kibernetisko varnost v EU: Uredba določa enoten sistem certificiranja kibernetiske varnosti za izdelke, storitve in procese na notranjem trgu EU. To pomeni, da podjetja, ki razvijajo digitalne storitve ali tehnologije, dobijo enotne standarde in jim ni treba pridobivati različnih certifikatov v vsaki državi članici.

Krepitev vloge Agencije EU za kibernetisko varnost (ENISA): Uredba krepi vlogo ENISA, ki deluje kot osrednja evropska institucija za kibernetisko varnost. ENISA podpira države članice pri odzivanju na kibernetiske incidente, krepi izmenjavo informacij in zagotavlja enotne smernice za kibernetisko varnost v digitalnem gospodarstvu.

¹⁸ Uredba (EU) 2019/881 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. aprila 2019 o Agenciji Evropske unije za kibernetisko varnost (ENISA) in o certificiranju informacijske in komunikacijske tehnologije na področju kibernetiske varnosti ter razveljavitvi Uredbe (EU) št. 526/2013 (Akt o kibernetiski varnosti), UL L 151, 7.6.2019, str. 15–69.

Povečanje zaupanja v digitalne storitve in e-trgovino: Ker DSM temelji na prostem pretoku digitalnih storitev, je nujno zagotoviti, da so te storitve varne. Certifikacijski sistem pod okriljem Uredbe o kibernetiski varnosti omogoča uporabnikom, da imajo večje zaupanje v spletne storitve, saj vedo, da izpolnjujejo določene varnostne standarde.

Podpora digitalnim inovacijam in varnemu internetu stvari (IoT): Vse večje število povezanih naprav (IoT) predstavlja tveganje za DSM, saj lahko hekerski napadi ogrozijo celotna omrežja. Uredba uvaja certifikacijske standarde tudi za IoT naprave, s čimer zagotavlja večjo varnost pri njihovi uporabi v digitalnem gospodarstvu.

Usklajen pristop k obvladovanju kibernetiskih groženj: Uredba zahteva, da države članice sodelujejo pri boju proti kibernetiskim napadom in izmenjujejo informacije o varnostnih tveganjih. To zmanjšuje fragmentacijo in omogoča boljši odziv na grožnje, kar je ključno za nemoteno delovanje DSM.

Uredba o kibernetiski varnosti je torej še en ključen element digitalnega enotnega trga, saj zagotavlja varnost digitalnih storitev in infrastrukture v EU. S tem omogoča enotne varnostne standarde, krepi zaupanje potrošnikov in podpira razvoj varnih digitalnih inovacij. Brez močnega okvira za kibernetisko varnost bi DSM ostal ranljiv za številne grožnje, kar bi lahko zavrlo digitalizacijo in čezmejno sodelovanje v EU.

2.16 Drugi pomembni zakonodajni akti oz. pobude s področja novih tehnologij

Evropska unija je v zadnjem času sprejela več pomembnih zakonodajnih aktov na področju novih tehnologij.

2.16.1 Akt o umetni inteligenci (AI Act)

Akt o umetni inteligenci je prvi celovit pravni okvir na svetu, namenjen urejanju umetne inteligence. Njegov cilj je obravnavati tveganja, povezana z AI, in zagotoviti, da Evropa prevzame vodilno vlogo na tem področju. Uredba je bila sprejeta 13.

junija 2024 in je začela veljati 1. avgusta 2024.¹⁹ Večina določb se bo začela uporabljati 2. avgusta 2026, medtem ko se bodo določbe o priglašeni organih in strukturi upravljanja začele uporabljati 2. avgusta 2025.

Evropski akt o umetni inteligenci je celovit pravni okvir, ki ureja uporabo umetne inteligence v Evropski uniji. Njegov glavni cilj je spodbujati zanesljivo in odgovorno uporabo AI ter zaščititi temeljne pravice državljanov.

Razvrstitev tveganj AI sistemov

Akt razvršča AI sisteme glede na stopnjo tveganja, ki ga predstavljajo:

- **Nesprejemljivo tveganje:** AI aplikacije, ki so prepovedane, ker predstavljajo očitno grožnjo za varnost, preživetje ali pravice ljudi. Sem spadajo sistemi za socialno točkovanje, podobni tistim na Kitajskem.
- **Visoko tveganje:** AI sistemi, ki lahko znatno vplivajo na zdravje, varnost ali temeljne pravice posameznikov. Ti sistemi morajo izpolnjevati stroge zahteve glede kakovosti, preglednosti in človeškega nadzora ter opraviti postopke ugotavljanja skladnosti. Primeri vključujejo orodja za pregledovanje življenjepisov pri zaposlovanju.
- **Omejeno tveganje:** AI aplikacije z določenimi obveznostmi glede preglednosti, ki uporabnikom omogočajo informirano odločanje.
- **Minimalno tveganje:** AI sistemi, ki predstavljajo majhno ali nobeno tveganje za pravice ali varnost posameznikov, kot so filtri za neželeno pošto. Ti sistemi niso predmet dodatne regulacije.

Splošno-namenski AI sistemi: Akt vključuje tudi določbe za splošno-namenske AI sisteme, kot so veliki jezikovni modeli (npr. ChatGPT). Ti sistemi so podvrženi zahtevam glede preglednosti, ne glede na njihovo specifično uporabo.

¹⁹ Uredba (EU) 2024/1689 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. junija 2024 o določitvi harmoniziranih pravil o umetni inteligenci in spremembi uredb (ES) št. 300/2008, (EU) št. 167/2013, (EU) št. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 in (EU) 2019/2144 ter direktiv 2014/90/EU, (EU) 2016/797 in (EU) 2020/1828 (Akt o umetni inteligenci), UL L, 2024/1689, 12.7.2024.

Uveljavitev in nadzor: Za zagotovitev skladnosti z aktom bo ustanovljen Evropski odbor za umetno inteligenco, ki bo usklajeval izvajanje pravil med državami članicami. Poleg tega bodo nacionalni organi odgovorni za nadzor in izvajanje določb akta na nacionalni ravni.

Pomembno je omeniti, da so se pojavile kritike glede morebitnih vrzeli v aktu, zlasti v zvezi z zaščito avtorskih pravic pred generativnimi AI modeli. Nekateri strokovnjaki opozarjajo, da trenutne določbe morda ne zagotavljajo zadostne zaščite za ustvarjalce pred nepooblaščenim izkoriščanjem njihovih del s strani AI sistemov.

Kljub tem pomislekom AI Act predstavlja pomemben korak k celoviti regulaciji umetne inteligence, ki združuje spodbujanje inovacij z zaščito temeljnih pravic in vrednot v digitalni dobi.

2.16.2 Računalništvo v oblaku

Trenutno Evropska unija nima posebnega "Akta o oblaku". Vendar pa EU aktivno razvija politike in predpise za urejanje področja računalništva v oblaku, s čimer bi zagotovili enoten evropski okvir z zavezujočimi in nezavezujočimi pravili za uporabnike in ponudnike storitev v oblaku v Evropi. Predviden dokument naj bi med drugim vključeval smernice o javnem naročanju storitev obdelave podatkov ter certifikacijsko shemo za kibernetško varnost storitev v oblaku, ki jo pripravlja Evropska agencija za kibernetško varnost (ENISA).

Poleg tega je v okviru "Akta o podatkih" (*Data Act*) predlagano odpravljanje vezanosti na ponudnika, kar bo uporabnikom omogočalo lažji prehod med različnimi ponudniki storitev v oblaku ter povečalo interoperabilnost med storitvami.

Pomembno je tudi omeniti, da je Evropska komisija v svojem načrtu za prihodnost evropskega gospodarstva napovedala pripravo "Zakona o razvoju EU oblaka in umetne inteligence", ki naj bi bil predstavljen v obdobju med zadnjim četrletjem 2025 in prvim četrletjem 2026.

Čeprav torej trenutno ni enotnega akta, ki bi celovito urejal področje oblaka, EU z različnimi pobudami in predlogi zakonodaje stremi k vzpostavitvi varnega, konkurenčnega in interoperabilnega okolja za računalništvo v oblaku.

2.16.3 Akt o kvantnih tehnologijah

Čeprav Evropska unija še ni sprejela posebnega "Akta o kvantnih tehnologijah", je področje kvantne znanosti in tehnologije deležno velike pozornosti. Generalna skupščina Združenih narodov je leto 2025 razglasila za mednarodno leto kvantne znanosti in tehnologije, kar poudarja globalni pomen tega področja.

3 Digitalna suverenost in trajnostni razvoj evropskega gospodarstva

Evropska unija si prizadeva za posodobitev svoje industrijske strategije z namenom povečanja konkurenčnosti in tehnološke neodvisnosti. V tem kontekstu je vzpostavitev enotnega digitalnega trga ključnega pomena, saj omogoča boljši dostop do digitalnih storitev in blaga ter spodbuja inovacije. Integracija digitalnih rešitev v industrijske procese prispeva k modernizaciji proizvodnje, izboljšanju učinkovitosti in ustvarjanju novih poslovnih modelov. S tem se krepi odpornost evropske industrije in njena sposobnost konkurenčnega nastopa na globalnem trgu.

Poleg tega digitalna preobrazba podpira razvoj novih tehnologij, kot so umetna inteligenca, kvantno računalništvo in napredne komunikacijske infrastrukture, kar je bistveno za prihodnjo gospodarsko rast in strateško avtonomijo EU. Tako enotni digitalni trg kot posodobljena industrijska strategija skupaj prispevata k cilju digitalne suverenosti in trajnostnega razvoja evropskega gospodarstva.

Ravno ob izbruhu epidemije COVID v Evropi je Evropska komisija 10. marca 2020 sprejela industrijsko strategijo EU²⁰, da bi vodila dvojni prehod k podnebni nevtralnosti in digitalnemu vodstvu. Leta 2021 je bila strategija posodobljena, da bi vključevala nekatere izkušnje iz COVID.²¹ V strategiji so opisani trije dejavniki industrijske preobrazbe: globalna konkurenca, podnebna nevtralnost in digitalna prihodnost. Industrijska strategija EU razmišlja o novi paradigmi za Evropsko unijo, tj. o evropski industrijski suverenosti, in sicer v njeni strateški avtonomiji na področju ključnih tehnologij in dostopa do surovin.

Proizvodnja v razvitih gospodarstvih je pod velikim pritiskom.²² Deindustrializacija razvitih gospodarstev se je začela v petdesetih letih prejšnjega stoletja in dodana vrednost proizvodnje kot odstotek BDP je zdaj v večini držav OECD nižja od 15 odstotkov.²³ Levittova izjava iz leta 1972, da so *"vsi v storitvenih dejavnostih"*²⁴, tako postopoma postaja resnična. Kljub temu sta finančna kriza leta 2008 in recesija, ki ji je sledila, mnoge ljudi in podjetja spodbudili k iskanju alternativnih virov zaposlitve in dohodka, razvita gospodarstva na splošno pa so spoznala nevarnost prevelike odvisnosti od finančnih storitev. Poleg tega je okrevanje gospodarstva težje v državah s šibkim industrijskim sektorjem. Zato mora Evropa *ponovno uravnotežiti* gospodarstvo, pri čemer se mora še posebej osredotočiti na proizvodnjo.²⁵ Menijo, da lahko *"industrijska renesansa"* ali *"reindustrializacija"* Evropi povrne delovna mesta in rast.²⁶ Vendar pa za preživetje v razvitih gospodarstvih samo zagotavljanje izdelkov ne zadostuje, zato se predlaga, da morajo proizvodna podjetja napredovati v

²⁰ Sporočilo Komisije, Opredelitev in odpravljanje ovir na enotnem trgu, COM(2020) 93 konč.

²¹ Posodobitev industrijske strategije EU za leto 2021, COM(2021) 350 konč.

²² Andy Neely, "The Servitization of Manufacturing: (14. konferenca Evropskega združenja za upravljanje operacij 2007). Lena Johansson, "Servicification of Swedish Manufacturing" (The National Board of Trade, Stockholm 2010).

²³ Matthieu Crozet, "The Servitization of French Manufacturing Firms" 2014, delovni dokument CEPPI. Gintare Kemekliene in drugi, "Services Employment in Europe, Now and in the Future" 2007 ETUI-REHS, Background paper for UNI-Europa Conference; Ronald Schettkat in Lara Yocarini, "The Shift to Services Employment: A Review of the Literature" (2006) 17 Structural Change and Economic Dynamics 127.

²⁴ Theodore Levitt, "Production-Line Approach to Service", 50 Harvard Business Review 20. Glej tudi Victor R Fuchs, The Growing Importance of the Service Industries (National Bureau of Economic Research, New York 1965).

²⁵ Bruce Tether in Elif Bascavusoglu-Moreau, "Servitizacija: Finbarr Livesey, "Potreba po novem razumevanju proizvodnje in industrijske politike v vodilnih gospodarstvih" (2012), 7 Innovations (15582477) 193. Howard Lightfoot, Tim Baines in Palie Smart, "The Servitization of Manufacturing: Louis Brennan in drugi, "Manufacturing in the World: (2015) 35 International Journal of Operations & Production Management 1253. Glej tudi Evropska komisija, Towards Knowledge Driven Reindustrialisation, European Competitiveness Report 2013, SWD(2013)347 final, str. 3.

²⁶ Karl Aiginger, "The High Road: (EurActiv, 26. januar 2016); Elżbieta Bienkowska, "Reindustrializacija Evrope: industrija 4.0 - inovacije, rast in delovna mesta, govor", Evropska komisija (2015).

vrednostni verigi, inovirati in ustvarjati vedno bolj izpopolnjene izdelke in storitve, da jim ne bo treba konkurirati samo na podlagi stroškov.²⁷ Kljub običajnemu ločevanju med proizvodnjo in storitvami je za proizvajalce vse bolj realno, da ponujajo storitve; pravzaprav vse pogosteje temeljijo celotne konkurenčne strategije na inovacijah na področju storitev.²⁸ Poleg tega z naraščanjem kompleksnosti in raznolikosti poslovnih dejavnosti ter širjenjem digitalizacije meja med storitvami in proizvodnjo postaja vse bolj nedoločljiva.²⁹ Za opis teh procesov se je v zadnjem času razmahnil izraz "*servitizacija*", ki odraža dejstvo, da smo sredi ponovne opredelitve tega, kaj je proizvodnja.

Študija podjetja Oxford Economics, ki je izvedla mednarodno raziskavo med skoraj 400 vodstvenimi delavci iz industrijskih sektorjev, je pokazala, da naj bi se delež podjetij, ki konkurirajo s storitvenimi pogodbami ali izdelki kot storitvami, v naslednjih treh letih povečal za več kot 150 odstotkov.³⁰ To ni presenetljivo, če upoštevamo, da je servitizacija poleg globalizacije eden od gospodarskih megatrendov sodobne družbe in zajema široko paleto poslovnih modelov, ki se trenutno pojavljajo na trgu. Poleg tega gre za kompleksen interdisciplinarni koncept, ki je vse bolj priljubljen med različnimi znanstvenimi skupnostmi z dopolnjujočimi se perspektivami - od proizvodnje, menedžmenta, trženja, okoljskih in računalniških ved.³¹ Zaradi tega dejstva - skupaj s hitrim razvojem informacijskih in komunikacijskih tehnologij, ki pomembno vplivajo na servitizacijo - je obravnava te teme za raziskovalce prava in oblikovalce politik še posebej zahtevna.³² Kljub temu se morajo pravni teoretiki in praktiki glede na gospodarski in širši družbeni pomen servitizacije odzvati na ta nastajajoči proces s preučevanjem pravnih izzivov, zlasti tistih, ki so povezani z informacijsko tehnologijo kot spodbujevalcem servitizacije. Vseevropski postopki proti Uberju, ki so privedli do dveh zadev za predhodno

²⁷ Michael E Porter in Christian HM Ketels, "Konkurenčnost Združenega kraljestva: Andy Neely, "Exploring the Financial Consequences of the Servitization of Manufacturing" (2009) 1 Operations Management Research 103.

²⁸ Tim Baines, "Exploring Service Innovation and the Servitization of the Manufacturing Firm" (2015) 58 Research Technology Management 9.

²⁹ Michel Leseure in drugi, "Blurring the Boundary: Convergence of Factory and Service Processes" (2010) 21 Journal of Manufacturing Technology Management 341.

³⁰ Parametric Technology Corporation (PTC), "Manufacturing Transformation, Achieving Competitive Advantage in a Changing Global Marketplace" (Oxford Economics 2013) J2171-Oxford_Economics_ebook-EN-0513.

³¹ "Znanost o storitvah" so razvili strokovnjaki s področja računalništva in informacijske tehnologije, ki se ne osredotočajo zgolj na en vidik storitev, temveč na storitve kot sistem medsebojno delujočih delov, ki vključujejo ljudi, tehnologijo in poslovanje. Glej Howard Lightfoot, Tim Baines in Palie Smart (cit. zg.); Henry Chesbrough in Jim Spohrer, "A Research Manifesto for Services Science" (2006) 49 Communications of the ACM 35.

³² Natalia Kryvinska in drugi, "Servitization - Its Raise through Information and Communication Technologies" v Mehdi Snene in Michel Leonard (ur.), Exploring Services Science (Springer International Publishing 2014).

odločanje na Sodišču EU³³, so le eden od dokazov za to. Poleg tega se več drugih institucij EU na ta poslovni razvoj odziva večplastno in se ukvarja z različnimi vidiki, od infrastrukturnih, vodstvenih, kvalifikacijskih do regulativnih.

To gradivo predstavlja nekatere konkretne izzive prava EU, ki izhajajo iz procesa servitizacije. Čeprav so bili nekateri vidiki servitizacije že obravnavani s pravnega vidika, pravni strokovnjaki še niso obravnavali teh različnih poslovnih modelov kot različic splošnejšega poslovnega procesa, ki je na področjih raziskovanja, ki niso pravna, znan pod izrazom "*servitizacija*". Cilj publikacije je v tem pogledu prikazati številne razsežnosti servitizacije in njen vpliv na prihodnji razvoj prava.

³³ Zadeva C-434/15, Asociación Profesional Élite Taxi proti Uber Systems Spain, S.L., ECLI:EU:C:2017:981, in zadeva C-526/15, Uber Belgium BVBA proti Taxi Radio Bruxellois NV, ECLI:EU:C:2016:830.

4 Servitizacija - nova paradigma poslovanja³⁴

4.1 Opredelitev: proces ustvarjanja vrednosti z dodajanjem storitev izdelkom

Vprašamo se lahko, ali je "servitizacija" sploh primerna beseda. Izraz sta leta 1988 skovala Vandermerwe in Rada, znanstvenika s področja managementa, ki sta pisala o *"vse večji ponudbi popolnejših tržnih paketov ali 'paketov' kombinacije blaga, storitev, podpore, samopostrežbe in znanja, usmerjenih k strankam, da bi dodali vrednost osnovni ponudbi podjetja"*.³⁵ Poznejše opredelitve servitizacije so jo razložile kot *"pojav na izdelkih temelječih storitev, ki brišejo tradicionalno razliko med proizvodnimi in tradicionalnimi storitvenimi podjetji"*,³⁶ kot *"trend, pri katerem proizvodna podjetja v svojo ponudbo vključujejo vse več storitvenih komponent"*,³⁷ pa tudi kot *"proces sprememb, pri katerem proizvodna podjetja sprejemajo storitveno usmerjenost in/ali razvijajo več in boljše storitve z namenom zadovoljiti*

³⁴ Michael W. Toffel, "Contracting for Servicizing", 2008 Harvard Business School Technology & Operations Mgt. Unit Research Paper, str. 6.

³⁵ Sandra Vandermerwe in Juan Rada, "Servitization of Business: (1988) 6 European Management Journal 314. V zadnjih letih se ta izraz iz angleščine hitro širi v druge jezike, tako da lahko v italijanščini in francoščini najdemo "la servitization", v nemščini "Servitization", v poljščini "serwicyzacja", v slovenščini "servitizacija" ali "storitvizacija", v srbsščini "uslužnost" itd.

³⁶ Allen L. White, Mark Stoughton in Linda Feng, "Servicizing: (Inštitut Tellus, 1999).

³⁷ Bart van Looy, Paul Gemmel in Roland Dierdonck, Services Management (Pearson Education 2003), str. 40.

potrebe strank, doseči konkurenčne prednosti in izboljšati uspešnost podjetja".³⁸ Servitizacija je tako zdaj splošno priznana kot proces ustvarjanja vrednosti z dodajanjem storitev izdelkom.³⁹

Vandermerwe in Rada opisujeta, da so podjetja sprva menila, da se ukvarjajo z blagom *ali* storitvami, nato pa so začela ponujati blago *v kombinaciji* s tesno povezanimi storitvami in nazadnje prešla na , kjer podjetja ponujajo "pakete", sestavljene iz kombinacij blaga *in* storitev, ki so osredotočene na stranke. V drugi poslovni literaturi je pojasnjeno, da so menedžerji tradicionalno težili k temu, da so storitve v okviru trženjskih strategij obravnavali kot neizogibne - tu je veljalo, da glavni del ustvarjanja skupne vrednosti izhaja iz fizičnega blaga, storitve pa so bile predvidene zgolj kot dodatek k izdelkom.⁴⁰ Od teh začetkov se je po mnenju mnogih močno spremenil način, kako proizvodna podjetja proizvajajo in tržijo storitve. Zagotavljanje storitev je zdaj postalo "*zavestna in izrecna strategija*", pri čemer so storitve postale glavni dejavnik razlikovanja v popolnoma integrirani ponudbi izdelkov in storitev.⁴¹ V tem primeru se storitve obravnavajo kot temeljne dejavnosti z dodano vrednostjo, izdelek pa je le del ponudbe.⁴² Ta kontinuum od tradicionalnega proizvajalca, kjer podjetja ponujajo storitve le kot dodatek k svojim izdelkom, do ponudnikov storitev, kjer so storitve glavni del ustvarjanja vrednosti, se imenuje "*kontinuum izdelek-storitev*"⁴³ in se pogosto uporablja kot izhodišče za kategorizacijo različnih vrst servitizacije v raziskavah menedžmenta.⁴⁴

³⁸ G Ren in MJ Gregory, "Servitization in Manufacturing Companies (2007): "A Conceptualization, Critical Review, and Research Agenda", konferenca *Frontiers in Service*, San Francisco 2007.

³⁹ Tim S. Baines in drugi, "The Servitization of Manufacturing: Rogelio Oliva in Robert Kallenberg, "Managing the Transition from Products to Services" (2003) 14 *International Journal of Service Industry Management* 160.

⁴⁰ Heiko Gebauer in Thomas Friedli, "Behavioral Implications of the Transition Process from Products to Services" (2005) 20 *Journal of Business & Industrial Marketing* 70.

⁴¹ Baines in drugi (cit. zg.) 556.

⁴² Rogelio Oliva in Robert Kallenberg (cit. zg.).

⁴³ *ibid*; Heiko Gebauer in Thomas Friedli (cit. zg.); Heiko Gebauer, "Identifying Service Strategies in Product Manufacturing Companies by Exploring Environment-strategy Configurations" (2008) 37 *Industrial Marketing Management* 278.

⁴⁴ V skladu s tem je Tukker razvil model treh glavnih oblik poslovnih modelov: v izdelek usmerjene storitve, v uporabo usmerjene storitve in v rezultate usmerjene storitve - Arnold Tukker, "Eight Types of Product-Service System: Eight Ways to Sustainability? Experiences from SusProNet" (2004) 13 *Business Strategy and the Environment* 246. Glej tudi Laura Smith, Roger Maull in Irene C.L. Ng, "Servitization and Operations Management" (2014) 34 *International Journal of Operations & Production Management* 242.

Servitizacija danes velja za vseprisotno v proizvodnih podjetjih v razvitih gospodarstvih.⁴⁵ Medtem ko nekatere (tradicionalne) storitve podpirajo dobaviteljev izdelek (npr. vzdrževanje), druge (naprednejše) storitve podpirajo dejanja stranke v zvezi z dobaviteljevim izdelkom (npr. IT svetovanje). Prve zagotavljajo pravilno delovanje izdelka, druge pa dobavitelju omogočajo, da razišče, kako storitve podpirajo določene pobude stranke in pospešujejo delovanje podjetja stranke.⁴⁶ V skladu s tem je v praksi najpogosteje opravljena storitev še vedno dobava izdelkov, ki ji sledijo zagotavljanje rezervnih delov in potrošnega materiala, telefonska linija za pomoč strankam ali služba za podporo ter usposabljanje o izdelkih ali sistemih.⁴⁷ Poleg tega lahko servitizacijske transakcije vključujejo najem avtomobilov namesto njihovega nakupa, najem storitev namakanja namesto nakupa namakalnih sistemov ali zagotavljanje strežniških zmogljivosti namesto nakupa računalnikov.⁴⁸ Eden najbolj arhetipskih primerov uspešne strategije mešanja dobave blaga in storitev je podjetje Rolls-Royce. Časopis *The Economist* je leta 2009 poročal, da je podjetje Rolls-Royce "namesto da bi letalskim družbam najprej prodajalo motorje, nato pa dele in servis, prepričalo svoje stranke, da plačajo pristojbino za vsako uro delovanja motorja. Rolls-Royce v zameno obljublja, da ga bo vzdrževal in zamenjal, če se pokvari. Ne prodajajo motorjev, temveč vroč zrak iz zadnjega dela motorja. (...) Včasih je treba biti dober v izdelovanju stvari, da bi lahko prodajali z njimi povezane storitve. Pri Rolls-Royceu je težko ugotoviti, kje se eno začne in drugo konča".⁴⁹ Poleg tega modela najema letal (imenovanega *Power-by-the-Hour*) je Rolls-Royce sprejel tudi senzorje, ki lahko 24 ur na dan spremljajo stanje motorja letala (program *TotalCare*), kar znatno poenostavlja postopek vzdrževanja.⁵⁰ Rolls Royceu je tako uspel prehod iz čistega proizvajalca v ponudnika celovitih rešitev.⁵¹ Poleg tega Volvo v bistvu proizvaja avtomobile, vendar je danes vključen v celotno paleto dejavnosti, povezanih z avtomobilskim prevozom, od zavarovanja do bencinskih

⁴⁵ David Oprešnik in Marco Taisch, "The Value of Big Data in Servitization" (2015) 165 *International Journal of Production Economics* 174, 174.

⁴⁶ Valérie Mathieu, "Storitve izdelkov: (2001) 16 *Journal of Business & Industrial Marketing* 39, 40.

⁴⁷ Tether in Bascavusoglu-Moreau (cit. zg.) 17.

⁴⁸ Projekt predlaga svežnje politik za servitizacijo - Akcijski načrt za ekološke inovacije - Evropska komisija" (Akcijski načrt za ekološke inovacije).

⁴⁹ Urednikova opomba, "Britain's Lonely High-Flier" *The Economist* (8. januar 2009).

⁵⁰ Glej Marco Ardolino, Nicola Saccani in Marco Perona, "The Impact of Digital Technologies and Ecosystems on the Servitization of Companies: A Preliminary Analysis" (Aston, Spring Servitization Conference 2015), str. 51-58.

⁵¹ Charlotta Windahl in Nicolette Lakemond, "Integrated Solutions from a Service-Centered Perspective: Tim Brady, Andrew Davies in David M. Gann, "Creating Value by Delivering Integrated Solutions" (2005) 23 *International Journal of Project Management* 360. Podobno podjetje Hoyer ponuja tovornjake, ki jih zagotavlja MAN, na podlagi plačila po načelu "pay as you go", Xerox je razvil napredne rešitve za upravljanje dokumentov, Alstom pa tako imenovane storitve Train-Life - Baines (cit. zg.) 9.

črpalk in omrežij pomoči na cesti.⁵² Čeprav servitizacija pogosto vključuje velike multinacionalke, ki podpirajo drago investicijsko opremo, je vse več primerov, ko servitizacija ni omejena na drago investicijsko blago. Podjetje AB Electrolux na primer vgradi pralni stroj v dom stranke, ga vzdržuje in po potrebi popravlja ter strankam zaračunava po količini opranega perila.⁵³ Tudi prodajalci avtomobilov svojim strankam zdaj pogosto ponujajo posojila ali zakupne storitve, tako da ne prodajajo le izdelkov, temveč tudi storitve - podobno kot Amazon zdaj ponuja lažje in udobnejše storitve okoli knjige, IBM pa je z rastjo svoje programske opreme in svetovanja iz proizvajalca računalniške strojne opreme postal storitveno podjetje.⁵⁴ Medtem ko Uber ponuja cenejše in okoljsko bolj trajnostne načine prevoza ljudi s povezovanjem lastnikov avtomobilov in tistih, ki potrebujejo vožnjo, prek spletne platforme (tj. souporaba vozil), obstaja veliko podjetij in združenj (kot sta Zipcar ali Modo Co-op), ki ponujajo sistem souporabe avtomobilov, ki temelji na članstvu, kjer ljudje plačujejo letno članarino in ceno na kilometer.

4.2 Drugi modeli, ki spodbujajo prodajo integriranih rešitev

Čeprav je beseda morda nova, "*servitizacija*" in z njo povezani koncepti, ki spodbujajo idejo, da za dostop do koristi, ki jih zagotavljajo, ni treba kupiti izdelkov, niso nič novega. Wilson navaja primer ananasa, ki je bil prvič predstavljen v Evropi v 17. stoletju in je bil tako drag, da so revnejše družine srednjega razreda za priložnosti, ko so se želele zabavati, najemale ananas, da bi bile videti impresivne, in molile, da si nihče ne bi poskušal odrezati rezine.⁵⁵ Danes je poleg "*servitizacije*" v znanstvenih člankih mogoče zaslediti še več drugih sorodnih izrazov, ki opisujejo isto idejo. Najpomembnejši so naslednji: *servicising*,⁵⁶ *servicisation*⁵⁷, *service infusion*,⁵⁸

⁵² Vandermerwe in Rada (cit. zg.) 318. Več na . Björn Remneland Wikhamn, Jan Ljungberg in Alexander Styhre, "Enacting Hard and Soft Product Offerings in Mature Industries: (2013) 17 International Journal of Innovation Management 1.

⁵³ Toffel (cit. zg.) 8.

⁵⁴ Louis V Gerstner Jr, Kdo pravi, da sloni ne znajo plesati?: (Harper Business 2002). Za številne druge primere iz različnih industrijskih sektorjev glej Gunter Lay, *Servitization in Industry* (Springer 2014).

⁵⁵ Bee Wilson, "Canned Truth" [2005] Times literary supplement, TLS 36.

⁵⁶ Toffel (cit. zg.).

⁵⁷ James Brian Quinn, Thomas L Doorley in Penny C Paquette, "Beyond Products: (P.: "Ključne sestavine izdelkov in izdelkov, ki jih ne morejo proizvajati"): Storitvena strategija. (1989) 68 Harvard Business Review 58.

⁵⁸ Saara Brax, "A Manufacturer Becoming Service Provider - Challenges and a Paradox" (2005) 15 Upravljanje kakovosti storitev: An International Journal 142.

service design,⁵⁹ going downstream,⁶⁰ new manufacturing,⁶¹ integrated solutions,⁶² product of service,⁶³ tertiarization,⁶⁴ functionalization⁶⁵ in service-oriented manufacturing (SOM).⁶⁶ Ti izrazi se lahko štejejo za (manj pogosto uporabljene) sopomenke za servitizacijo. Poleg tega obstajajo še nekateri drugi koncepti, ki se včasih obravnavajo kot alternativni izrazi za servitizacijo - kljub temu temeljitejši pregled razkrije nekatere opazne razlike med temi izrazi. Švedski nacionalni odbor za trgovino (*Kommerskollegium*) je skoval izraz "*servitizacija*" gospodarstva, ki opisuje razmere, v katerih industrija vse bolj uporablja storitve v proizvodnji in tudi vse bolj ponuja storitve svojim strankam.⁶⁷ Ta koncept je torej širši od čiste servitizacije, kot je bila opredeljena prej, ob upoštevanju, da se servitizacija lahko izvaja v celotni vrednostni verigi proizvodnje - bodisi pri predproizvodnih dejavnostih in vložkih (npr. najem posojila za nakup materiala), med proizvodnjo in montažo (npr. storitve čiščenja v tovarni), pri prodajnih in poprodajnih dejavnostih (npr. namestitve in vzdrževanje) ali v zvezi z izdelkom ali "rešitvijo" (npr. tehnično svetovanje in usposabljanje osebja v tovarni stranke).⁶⁸ Poleg tega izraz "*la désintermédiation*" v francoščini pomeni gospodarski in trgovinski pojav, ki opisuje zmanjšanje ali odstranitev posrednikov v distribucijskem krogu.⁶⁹

⁵⁹ JC Aurich, C Fuchs in MF DeVries, "An Approach to Life Cycle Oriented Technical Service Design" (2004) 53 CIRP Annals - Manufacturing Technology 151.

⁶⁰ Richard Wise in Peter Baumgartner, "Go Downstream: (1999) 77 Harvard Business Review 133.

⁶¹ Jane Marceau in drugi, "Selling Solutions: (SellingSales): "Emerging Patterns of Product-Service Linkage in the Australian Economy", avstralska strokovna skupina za industrijske študije, Univerza v Zahodnem Sydneyju, 2002.

⁶² Adrian Wilkinson, Andy Dainty in Andy Neely, "Changing Times and Changing Timescales: Andrew Davies, "Moving Base into High-Value Integrated Solutions: A Value Stream Approach" (2004) 13 Industrial and Corporate Change 727.

⁶³ William McDonough in Michael Braungart, Cradle to Cradle: (Macmillan 2010) 111.

⁶⁴ Leo, P.-Y. in J. Philippe, "Ponudba storitev izvoznikov blaga: (2001) 21 The Service Industries Journal 91.

⁶⁵ Walter R. Stahel, "The Utilization-Focused Service Economy: Allenby, DJ Richards (Eds.), The Greening of Industrial Ecosystems (National Academy Press 1994). Glej tudi OK Mont, "Clarifying the Concept of Product-service System" (2002) 10 Journal of Cleaner Production 237. Izraz funkcionalizacija se nanaša na "prodajo funkcije izdelka ali storitve, ki jo zagotavlja, in ne fizičnega izdelka" - glej Bette K Fishbein, Lorraine S McGary in Patricia S Dillon, Leasing: (INFORM 2000).

⁶⁶ Lu Zhen, "An Analytical Study on Service-Oriented Manufacturing Strategies" (2012) 139 International Journal of Production Economics 220.

⁶⁷ Johansson (cit. zg.).

⁶⁸ Kommerskollegium, "Servicification on the Internal Market - a Regulatory Perspective: (National Board of Trade, Stockholm 2015), Emilie Aner in Magnus Rentzhog, "Everybody Is in Services - The Impact of Servicification in Manufacturing on Trade and Trade Policy" (Everybody Is in Services - The Impact of Servicification in Manufacturing on Trade and Trade Policy) (The National Board of Trade, Stockholm 2012).

⁶⁹ Razvoj interneta je na primer znatno povečala desintermediacija (fra. la désintermédiation) na področju turizma. Glej Frédéric Jallat, "Désintermédiation et Stratégie Sur Internet: Revue française du marketing 69, 2000, str. 1. (2) Recomposition Des Filières, Nouveaux Acteurs et Réintermédiation.

Najpomembnejši koncept med alternativami servitizacije pa je "*sistem izdelkov in storitev (ang. Product-Service System - PSS)*", koncept, ki je nastal na severu Evrope konec devetdesetih let prejšnjega stoletja in opisuje podjetja, ki ponujajo rešitve za povečanje tržnega deleža in zadovoljstva potrošnikov, hkrati pa je njihov cilj tudi zmanjšanje porabe izdelkov z alternativnimi scenariji uporabe izdelkov namesto njihove nabave.⁷⁰ Vodilna znanstvena avtoriteta na področju PSS je Goedkoop, ki ga je leta 1999 opredelil kot "*kombinacijo izdelkov in storitev v sistemu, ki zagotavlja funkcionalnost za potrošnike in zmanjšuje vpliv na okolje*".⁷¹ Skladno s tem Mont poudarja, da PSS ponuja sistem integriranih izdelkov in storitev, katerih namen je zmanjšati vpliv na okolje z alternativnimi scenariji uporabe izdelkov.⁷² PSS uteleša prehod od "*dobrega počutja na podlagi izdelka*" k "*dobremu počutju na podlagi dostopa do izdelka*".⁷³ V zvezi s tem se PSS včasih izmenično uporablja s tako imenovano "*dematerializacijo*", ki pomeni, da se storitve uporabljajo za zmanjšanje količine materialov, ki se uporabijo za izdelek.⁷⁴ Razlika med servitizacijo in PSS se tako pojavi v motivaciji procesa, glede na to, da je PSS tesno povezana z razpravami o trajnosti in poudarja uporabo funkcije izdelka, ne da bi ga nujno imeli v lasti, s ciljem zmanjšati vpliv na okolje.⁷⁵ Kljub temu, da sta se servitizacija in PSS pojavili iz različnih pogledov na svet, se približujeta skupni ugotovitvi, da bi se morala proizvodna podjetja osredotočiti na prodajo celovitih rešitev, servitizacija pa danes velja za tisto, ki vključuje temo PSS.⁷⁶

Poleg tega je bil koncept "*razširjenega izdelka*" oblikovan za opis primerov, ko dobavitelj osnovnemu izdelku doda dodatne dodatke in storitve, da bi bila prodaja privlačnejša za stranko, ki je končni uporabnik.⁷⁷ Razširjeni izdelek vključuje kombinacijo fizičnega izdelka in povezanih storitev, kot so vzdrževanje, inženiring,

⁷⁰ Fernanda Hänsch Beuren, Marcelo Gitirana Gomes Ferreira in Paulo A Cauchick Miguel, "Product-Service Systems: (2013) 47 Journal of Cleaner Production 222.

⁷¹ Mark J Goedkoop, Product Service Systems, Ecological and Economic Basics (Ministrstvo za stanovanja, prostorsko načrtovanje in okolje, Direktorat za komunikacije, 1999).

⁷² Mont (cit. zg.).

⁷³ Ezio Manzini, Carlo Vezzoli in Garrette Clark, "Product-Service Systems. Using an Existing Concept as a New Approach to Sustainability" (2001) 1 Journal of Design Research 0.

⁷⁴ MingSheng Li in drugi, "Economy-Wide Material Input/output and Dematerialization Analysis of Jilin Province (China)" (2009) 165 Environmental Monitoring and Assessment 263; Joost G Vogtlander, Han C Brezet in Charles F Hendriks, "Allocation in Recycling Systems" (2001) 6 The International Journal of Life Cycle Assessment 344.

⁷⁵ Beuren, Gomes Ferreira in Cauchick Miguel (cit. zg.) 224; Tukker (cit. zg.); Arnold Tukker in Ursula Tischner (ur.), New Business for Old Europe: (Greenleaf 2006); Baines in drugi (cit. zg.).

⁷⁶ Baines in drugi (cit. zg.) 554; Tukker in Tischner (cit. zg.).

⁷⁷ Thomas Lindhqvist, Razširjena odgovornost proizvajalca v čistejši proizvodnji: (Lund University 2000); Klaus-Dieter Thoben, Jens Eschenbächer in Harinder Jagdev, "Extended Products: [2001] 7. mednarodna konferenca o sočasnem podjetništvu: Razvoj tradicionalnih konceptov izdelkov. Bremen.

programska oprema itd.⁷⁸ in je bil oblikovan predvsem za namene načela razširjene odgovornosti proizvajalca (ang. Extended Producer's Responsibility - EPR), ki zasleduje cilje manjšega vpliva življenjskega cikla na okolje za sisteme izdelkov. Koncept se zato včasih uporablja kot sinonim za PSS in servitizacijo, saj vsi zahtevajo, da proizvajalci ali ponudniki storitev razširijo svoje sodelovanje z izdelkom in odgovornost zanj na faze življenjskega cikla zunaj tradicionalnega odnosa med prodajalcem in kupcem.⁷⁹

Podoben proces kot servitizacija je tudi "*produkcionalizacija*", ki opisuje razvoj komponente storitev, ki vključuje izdelek, npr. ko frizerji pri negi las ne uporabljajo le izdelkov, temveč jih tudi prodajajo, da bi povečali dobiček od obiska stranke.⁸⁰ V obeh primerih je rezultat procesa "paket" izdelkov in storitev. Nasprotno pa je bil zasnovan koncept "*obrnjene servitizacije*" kot poti, ki je v nasprotju s "*servitizacijo v smeri naprej*".⁸¹ Nanaša se na položaj, ko podjetja pri servitizaciji naredijo korak nazaj - strategija storitev je bila umaknjena na podlagi odločitev vodstva v korist večje prevlade izdelkov in bolj ali manj tradicionalne proizvodnje. Čeprav bi pričakovali, da so razlogi za obrnjeno servitizacijo v dejstvu, da se je servitizacija izkazala za neuspešno, to ni nujno tako.⁸²

4.3 Servitizacija v digitalni dobi: digitalizacija industrije

Premik k servitizaciji je sovpadel z naraščajočim trendom digitalizacije.⁸³ Pojav hitrih in zmogljivih IKT, kot je internet s svojimi velikimi možnostmi dosega, ima vodilno vlogo pri izboljšanju obstoječih poslovnih modelov.⁸⁴ Trdijo, da sta "*storitvena in*

⁷⁸ Thoben, Eschenbächer in Jagdev (cit. zg.) 437.

⁷⁹ Allen L. White, Mark Stoughton in Linda Feng (cit. zg.) 21.

⁸⁰ Martin Spring in Luis Araujo, "Storitve, storitve in izdelki: Beuren, Gomes Ferreira in Cauchick Miguel (cit. zg.) 225; N Morelli, "Product-Service Systems, a Perspective Shift for Designers: A case study: (2003) 24 Design Studies 73; Janne Harkonen, Harri Haapasalo in Kai Hanninen, "Review: The Design of a Telecentre" (2003) 24 Design Studies 73; Janne Harkonen, Harri Haapasalo in Kai Hanninen, "Review: Productisation: (2015) 164 International Journal of Production Economics 65.

⁸¹ Max Finne, Saara Brax in Jan Holmström, "Reversed Servitization Paths: (2013) 7 Service Business 513.

⁸² Finne, Brax in Holmström (ibid.) kot primer navajajo, da je bil Xerox, proizvajalec fotokopirnih strojev, zaradi spremembe zakonodaje prisiljen preiti s storitvenega na proizvodni poslovni model, medtem ko je CapgoodCo (psevdonim), vodilni svetovni proizvajalec investicijskega blaga, v desetih letih počelveril obseg proizvodnje, medtem ko so pogoji za zagotavljanje storitev povezanih proizvodov postali neugodni, zato se je podjetje odločilo, da bo opustilo uspešno strategijo servitizacije.

⁸³ Christian Lerch in Matthias Gotsch, "Digitalized Product-Service Systems in Manufacturing Firms" (2015) 58 Research Technology Management 45.

⁸⁴ Ravi Kalakota in Marcia Robinson, E-poslovanje 2.0: Lightfoot, TS Baines in P Smart, "Emerging Technology and the Service Delivery Supply Chain" v Hing Kai Chan, Fiona Lettice in Olatunde Amoo Durowoju (ur.), Decision-Making for Supply Chain Integration (Springer London 2012) 211-226.

*informacijska revolucija dve strani istega kovanca*⁸⁵ in da "*informatizacija*" postaja nujna sestavina servitizacije.⁸⁶ Na področju IT je bil razvit koncept "*XaaS*", ki pomeni "*vse kot storitev*" (ang. *Anything as a Service*) in opisuje široko paleto storitev, ki se pojavljajo in do katerih lahko uporabniki na zahtevo dostopajo prek interneta. V okviru tega koncepta se lahko celo proizvodnja obravnava kot "*storitev*".⁸⁷ S tega vidika je mogoče IKT razumeti kot pomemben *dejavnik* (inovativne) servitizacije, ki podpira poglobljene odnose s strankami in obsežnejšo ponudbo storitev.⁸⁸

Zato tako imenovani *internet stvari* že velja za enega najpomembnejših spodbujevalcev servitizacije v prihodnosti⁸⁹, ki bo znatno razširil njene razsežnosti in pripeljal do tako imenovanih "*keibernetško-fizičnih sistemov*" (CPS),⁹⁰ ne le za velike proizvajalce, temveč tudi za mala in srednje velika podjetja, saj so digitalna infrastruktura in naprave danes cenovno dostopnejše. Izraz "*internet stvari*" (ang. *Internet of Things – IoT*) je leta 1999 skoval britanski vizionar Kevin Ashton, da bi opisal splošno omrežje stvari, ki so med seboj povezane in komunicirajo, kot to danes počnejo računalniki na internetu.⁹¹ Povezava predmetov z internetom omogoča dostop do podatkov oddaljenih senzorjev in nadzor fizičnega sveta na daljavo.⁹² Orodja za prenos podatkov spreminjajo "*označene stvari*" v "*pametne predmete*" s senzorskimi podatki, ki

⁸⁵ Roland T. Rust, "Če je vse storitev, zakaj se to dogaja zdaj in kakšna je razlika?" (2004) 68 *Journal of Marketing* 23, 24.

⁸⁶ David Opresnik in drugi, "Information - The Hidden Value of Servitization" v Vittal Prabhu, Marco Taisch in Dimitris Kiritsis (ur.), *Advances in Production Management Systems. Sustainable Production and Service Supply Chains* (Springer Berlin Heidelberg 2013).

⁸⁷ Tako lahko namesto "X" vpišemo platformo, podatke, informacije ali kateri koli drug koncept, ki se lahko obravnava kot storitev. Glej Yucong Duan, "Value Modeling and Calculation for Everything as a Service (XaaS) Based on Reuse", 2012 13th ACIS International Conference on Software Engineering, Artificial Intelligence, Networking and Parallel Distributed Computing (SNPD) (2012); Mohsen Moghaddam, José Reinaldo Silva in Shimon Y Nof, "Manufacturing-as-a-Service-From E-Work and Service-Oriented Architecture to the Cloud Manufacturing Paradigm" (2015) 48 *IFAC PapersOnLine* 828; Arthur LK Yip in drugi, "A Product Configurator for Cloud Manufacturing", 41. severnoameriška konferenca o raziskavah proizvodnje, 2013.

⁸⁸ Kryvinska in drugi (cit. zg.); Christian Kowalkowski, Daniel Kindström in Heiko Gebauer, "ICT as a Catalyst for Service Business Orientation" (2013) 28 *Journal of Business & Industrial Marketing* 506, 3; Esko Penttinen in Jonathan Palmer, "Improving Firm Positioning through Enhanced Offerings and Buyer-seller Relationships" (2007) 36 *Industrial Marketing Management* 552; Marco Ardolino, Nicola Sacconi in Marco Perona, "The Impact of Digital Technologies and Ecosystems on the Servitization of Companies: A Preliminary Analysis", 2015 Spring Servitization Conference, Aston. V zvezi s tem sta Lerch in Gotsch razvila model štirih splošnih stopenj, kako proizvajalci vključujejo rešitve IKT v svoje zagotavljanje storitev - Lerch in Gotsch (cit. zg.) 47.

⁸⁹ Sue Conger, "Od urednika posebne izdaje: (2010) 27 *Information Systems Management* 100.

⁹⁰ Malte Brettel in drugi, "Kako virtualizacija, decentralizacija in gradnja omrežij spreminjajo proizvodno krajino: (2014) 44 *International Journal of Science, Engineering and Technology* 8 (1), 37.

⁹¹ Luis Araujo in Martin Spring, 'Product Biographies in Servitization and the Circular Economy' (Aston Business School 2015).

⁹² Hermann Kopetz, *Real-time systems* (Springer US 2011) 307.

podpirajo brezžično komunikacijsko povezavo z internetom.⁹³ IKT je pomemben spodbujevalec servitizacije za proizvajalce večjega blaga, kot so dvigala ali reaktivni motorji, ki pogosto prodajajo pogodbe o vzdrževanju skupaj z opremo; vendar te pogodbe zahtevajo redne preglede in vzdrževalne obiske. Z internetom stvari pa lahko proizvajalci na daljavo spremljajo stanje opreme in iščejo kazalnike skorajšnje okvare zunaj običajnih meja (npr. vibracije, temperatura in tlak). To pomeni, da lahko proizvajalec opravi manj obiskov, kar zmanjša stroške ter povzroči manj motenj in večje zadovoljstvo stranke.⁹⁴ Diagnostika na daljavo, pri kateri se kompleksni izdelani izdelki spremljajo s pomočjo senzorjev, pa morda ne bo pomembna le za popravilo industrijskih strojev, temveč tudi za zdravje ljudi, na primer daljinski nadzor srčnih spodbujevalnikov.⁹⁵ Drug primer potenciala interneta stvari je storitev *Hive Active Heating* družbe British Gas, ki strankam omogoča, da svoje ogrevanje in kotel nadzorujejo z mobilnim telefonom ali prenosnim računalnikom. Pojav WiFi in 4G tako omogoča komunikacijo s pametnimi predmeti brez potrebe po fizični povezavi. Mobilni pametni predmeti se lahko premikajo, GPS pa omogoča ugotavljanje njihove lokacije.⁹⁶ Ta tehnologija omogoča razvoj tako imenovanih "*povezanih avtomobilov*", ki vozniku omogočajo samodejno obveščanje o prometnih nesrečah in prekoračitvi hitrosti, pa tudi glasovne ukaze, aplikacije za parkiranje, nadzor motorja in diagnostiko avtomobila.⁹⁷ Poleg tega je danes vsak televizor Philips ali Samsung opremljen z aplikacijo, imenovano "*Smart TV*", ki združuje funkcijo videa na zahtevo, dostop do interneta in celo aplikacije družbenih medijev.⁹⁸ V tehnološki literaturi so navedeni še številni drugi primeri pametnih stvari, kot so pametna letala, pametne ure, pečice in celo pametne plenic⁹⁹

⁹³ Predvsem predmeti z oznako RFID (radiofrekvenčna identifikacija) (elektronska identifikacijska oznaka) - več na Rolf H Weber, "Internet of Things - Need for a New Legal Environment?" (2009) 25 Computer Law & Security Review 522; EWT Ngai in drugi, "RFID Research: (2008) 112 International Journal of Production Economics 510; Jayavardhana Gubbi in drugi, "Internet of Things (IoT): A Vision, Architectural Elements, and Future Directions" (2013) 29 Future Generation Computer Systems 1645; Harvé Chabanne, Pascal Urien in Jean-Ferdinand Susini, RFID and the Internet of Things (John Wiley & Sons 2013).

⁹⁴ 'State of the Internet of Things Market Report 2015' (Verizon Enterprise Solutions) 13.) Glej tudi Saara A. Brax in Katrin Jonsson, 'Developing Integrated Solution Offerings for Remote Diagnostics: (2009) 29 International Journal of Operations & Production Management 539.

⁹⁵ Vladimir Stantchev in drugi, "Smart Items, Fog and Cloud Computing as Enablers of Servitization in Healthcare" (2015) 185 Sensors & Transducers.

⁹⁶ Kopetz (cit. zg.) 308.

⁹⁷ Osnova za povezane avtomobile so tako imenovani kooperativni inteligentni prometni sistemi (C-ITS), ki cestnim vozilom omogočajo komunikacijo z drugimi vozili in cestno infrastrukturo. Evropska komisija je januarja 2016 objavila končno poročilo o platformah C-ITS.

⁹⁸ Kryvinska in drugi (cit. zg.).

⁹⁹ Michael Miller, Internet stvari: Kako pametni televizorji, pametni avtomobili, pametni domovi in pametna mesta spreminjajo svet (Que 2015).

IKT je tudi osnova za vse večjo uporabo računalništva v oblaku v proizvodnji. Nacionalni inštitut za standarde in tehnologijo je računalništvo v oblaku opredelil kot *"model za omogočanje vseprisotnega, priročnega dostopa na zahtevo do skupnega sklada nastavljenih računalniških virov"*.¹⁰⁰ Oblak torej pomeni oddajanje podatkov v zunanje izvajanje tretjim osebam (ponudnikom storitev v oblaku) in dostop do njih na daljavo prek interneta. Računalništvo v oblaku torej pomeni servitizacijo na področju IT.¹⁰¹ Vse več proizvajalcev izkorišča prednosti računalništva v oblaku, ne le v preprosti obliki prenosa poslovne elektronske pošte v oblak, temveč postopoma tudi za proizvodne namene. V zvezi s tem se je nedavno začel razvijati celoten koncept proizvodnje v oblaku (ang. Cloud Manufacturing - CMfg) kot novega storitveno usmerjenega načina proizvodnje.¹⁰² CMfg združuje sedanje proizvodne platforme s tehnikami računalništva v oblaku in zagotavlja virtualne funkcije za razpršene proizvodne vire.¹⁰³ Zato se dojema kot pomemben pripomoček za proizvajalce pri doseganju prilagajanja izdelkov, ki predstavlja temeljni kamen digitalizacije industrije v Evropi.¹⁰⁴ Če želi kupec kupiti tablični računalnik posebnih dimenzij ali prilagojene športne čevlje, bo potrebna kompleksna dobavna veriga, ki bo vključevala različne specializirane proizvajalce, katerih rezultati so usklajeni za dobavo podkomponentov, ki so potrebni za izdelavo določenega izdelka. Takšno prilagodljivo proizvodno omrežje zahteva zapleteno informacijsko infrastrukturo, ki lahko konfiguracije izdelkov po meri kupca prevede v prilagodljivo proizvodno

¹⁰⁰ Peter Mell in Tim Grance, "Perspectives on Cloud Computing and Standards" [2009] ZDA, NIST. Glej tudi Bo-Hu Li in drugi, "Cloud Manufacturing: A New Service-Oriented Networked Manufacturing Model" (2010) 16 Computer Integrated Manufacturing Systems 1; Yang Cao in drugi, "Study on Machining Service Modes and Resource Selection Strategies in Cloud Manufacturing" (2015) 81 The International Journal of Advanced Manufacturing Technology 597; Lin Zhang in drugi, "Cloud Manufacturing: Xun Xu, "From Cloud Computing to Cloud Manufacturing" (2012) 28 Robotics and Computer-Integrated Manufacturing 75; Xianhe Wen in Xiaojun Zhou, "Servitization of Manufacturing Industries Based on Cloud-Based Business Model and the down-to-Earth Implementary Path" [2014] The International Journal of Advanced Manufacturing Technology 1.

¹⁰¹ Nabil Sultan, "Servitizacija industrije IT: (2014) 23 Strategic Change 375.

¹⁰² Glej na primer Amit Deshpande, Kevin Bevan in Mark Doyle, "Cloud Computing Architecture for Manufacturing Data Management"; Bo-Hu Li in drugi, "Cloud Manufacturing: Xun Xu, "From Cloud Computing to Cloud Manufacturing" (2012) 28 Robotics and Computer-Integrated Manufacturing 75; Dazhong Wu in drugi, "Cloud-Based Design and Manufacturing: Dazhong Wu in drugi, "Cloud-Based Manufacturing: A New Paradigm in Digital Manufacturing and Design Innovation" (2015) 59 Computer-Aided Design 1; Weidong Li in Jörn Mehnert (ur.), Cloud Manufacturing (Springer London 2013); Dazhong Wu in drugi, "Cloud-Based Manufacturing: (2014) 17 Procedia CIRP 94.

¹⁰³ W Li in drugi, 'Subtask Scheduling for Distributed Robots in Cloud Manufacturing' (2015) PP IEEE Systems Journal 1, 1.

¹⁰⁴ Yip in drugi (cit. zg.).

omrežje.¹⁰⁵ Zdi se, da računalništvo v oblaku ponuja potrebno podporo za to, čeprav v zvezi s tem obstajajo različne dileme glede varnosti in zasebnosti.

Poleg tega je IKT ključni dejavnik tako imenovanega gospodarstva delitve ali sodelovalnega gospodarstva, ki je v porastu, saj aplikacije pametnih telefonov omogočajo dostop do platform, ki povezujejo kupce s prodajalci.¹⁰⁶ IKT je precej spremenila tudi glasbeno industrijo, ki se sooča s prehodom z otipljivega izdelka (npr. plošče ali zgoščenke) na neoprijemljivo storitev, ki se ponuja prek digitalnih portalov, kjer kupci bodisi plačajo za vsako preneseno skladbo bodisi plačajo dostop do portala glasbenih storitev.¹⁰⁷ Od pojava interneta tako tradicionalna fizična distribucija glasbe ostaja neuporabna. Podoben proces se razvija pri izdajanju akademskih revij in časopisov.¹⁰⁸ Posebna proizvodna revolucija se dogaja z bolj razširjeno uporabo 3D-tiskanja (imenovanega tudi aditivna proizvodnja ali hitro prototipiranje) - tehnologije, ki gradi fizične predmete neposredno iz 3D-podatkov računalniško podprtega oblikovanja in s pomočjo 3D-tiskalnika plast za plastjo dodaja različne materiale. Ta nova tehnologija ima nepredstavljen potencial za revolucijo v nešteti panogah, kot so medicina, farmacija in arhitektura, NASA pa je 3D-tiskalnik poslala celo na Mednarodno vesoljsko postajo.¹⁰⁹ Ta tehnologija omogoča skoraj vsakemu posamezniku, da postane proizvajalec, od ljubiteljskih izumiteljev do tradicionalnih ponudnikov storitev, in je pripravljena radikalno porušiti ustaljene trgovinske vzorce - samo če upoštevamo poročila o newyorški modni oblikovalki Mary Huang, ki je začela prodajati 3D natisnjene čevlje in si predstavlja prihodnost, v kateri bo digitalne čevlje pošiljala v trgovine v Londonu ter

¹⁰⁵ Ursula Rauschecker in drugi, "Cloud-Based Manufacturing-as-a-Service Environment for Customized Products", Paul Cunningham in Miriam Cunningham (urednika), eChallenges e-2011 Conference Proceedings (IIMC International Information Management Corporation 2011) 1-2.

¹⁰⁶ Npr. prej omenjeni Uber ali Airbnb, ki povezuje lastnike stanovanj s turisti, ki potrebujejo sobo (t. i. delitev doma) - Anna Felländer, Claire Ingram in Robin Teigland, "Sharing Economy-Embracing Change with Caution", Näringspolitiskt Forum rapport (2015).

¹⁰⁷ Glenn Parry, Oscar F. Bustinza in Ferran Vendrell-Herrero, "Servitisation and Value Co-Production in the UK Music Industry: (2012) 135 International Journal of Production Economics 320; Gary Graham in drugi, "The Transformation of the Music Industry Supply Chain: A Major Label Perspective" (2004) 24 International Journal of Operations & Production Management 1087.

¹⁰⁸ Anna Viljakainen in Marja Toivonen, "The Futures of Magazine Publishing: Servitization and Co-Creation of Customer Value" (2014) 64 Futures 19; Sara González Gaspar in Oscar F. Bustinza, "Proceso de Servitización En La Industria Editorial: El Papel de Los Nuevos Modelos de Negocio" (2014) 10, 219.

¹⁰⁹ Heidi Nielson, "Manufacturing Consumer Protection for 3-D Printed Products" (2015) 57 Arizona Law Review 609, 611; Committee on Space-Based Additive Manufacturing and others, 3D Printing in Space (National Academies Press 2014); Paul Laidler, "Just Press Print" <<http://eprints.uwe.ac.uk/16833/>> dostop 9. januarja 2016; Charles W. Hull, "The Birth of 3D Printing" (2015) 58 Research Technology Management 25; Joan Horvath, "A Brief History of 3D Printing", Mastering 3D Printing (Springer 2014).

se tako izognila stroškom prevoza in uvoznih dajatev.¹¹⁰ Hiter razvoj IKT tako predstavlja poseben izziv za proizvajalce pri njihovem poskusu pridobivanja konkurenčne prednosti s storitvami.

V Nemčiji se je razvoj proizvajalcev, ki svoje izdelke in stroje opremljajo z inteligentnimi digitalnimi sistemi, ki lahko komunicirajo z drugimi stroji v proizvodnji, začel imenovati "*industrija 5.0*".¹¹¹ Francoski izraz za to je "*Industrie du Futur*", na Nizozemskem strategiji govorijo o "*pametni industriji*", v Španiji o "*Industria Conectada 5.0*", v Italiji o "*Fabbrica Intelligente*", medtem ko je Evropska komisija nedavno sprejela izraz "*digitalizacija industrije*".¹¹² Vsi ti koncepti se osredotočajo na ustvarjanje pametnih izdelkov v pametnih tovarnah (imenovanih tudi avtomatizacija proizvodnih prostorov) in menijo, da bodo pametni sistemi za izdelke in storitve v bližnji prihodnosti prevladali v večini industrijskih sektorjev in privedli do četrte industrijske revolucije.¹¹³

4.4 Motivi za servitizacijo in izzivi pri njenem uvajanju

Motivi, ki vodijo proizvodna podjetja k sprejetju strategije servitizacije, so osrednjega pomena za pravne študije tega pojava. Poslovna literatura opredeljuje tri ključne motive, ki proizvodna podjetja spodbujajo k izvajanju storitvenih dejavnosti: ekonomske, strateške in trženjske.¹¹⁴ Glavni *ekonomski motiv* za servitizacijo je

¹¹⁰ Ed Gerwin, "Digitalna priložnost: maj 2015: Progressive Policy Institute Policy Brief 3.

¹¹¹ Christian Lerch in Matthias Gotsch, "How Digitalisation Can Accelerate the Transformation Process from the Manufacturer to Service Provider" (Aston Business School 2015); T Bauernhansl, "Industry 4.0: T.: "Izzivi in omejitve v proizvodnji. Keynote" [2013] ATKearney, Tovarna leta; A Dujin, C Geissler in D Horstkötter, "INDUSTRY 4.0: Wolfgang Wahlster, "From Industry 1.0 to Industry 4.0: The New Industrial Revolution" [2014] Roland Berger Strategy Consultants, München 0; Wolfgang Wahlster, "From Industry 1.0 to Industry 4.0: Forum Business meets Research (2012); Tim Baines in Howard Lightfoot, "Servitization in the Aircraft Industry: M. Blanchet in drugi, "Industry 4.0: Understanding Advanced Services and the Implications of Their Delivery", Gunter Lay (ur.), Servitization in Industry (Springer International Publishing 2014); M Blanchet in drugi, "Industry 4.0: The New Industrial Revolution-How Europe Will Succeed" [2014] Hg. v. Roland Berger Strategy Consultants GmbH. München; Stefan Ferber, "Industry 4.0-Germany Takes First Steps towards the next Industrial Revolution" (Industrija 4.0-Nemčija dela prve korake k naslednji industrijski revoluciji).

¹¹² Glej Evropska komisija, GD Connect, Akcijski načrt za digitalizacijo evropske industrije, osnutek, 23. december 2015. Glej tudi UK Government, "Future of Manufacturing: A New Era of Opportunity and Challenge for the UK" (30. oktober 2013), v katerem je servitizacija opredeljena kot osrednji element njene vizije za prihodnost proizvodnje.

¹¹³ Michael Abramovici, Jens Christian Göbel in Matthias Neges, "Smart Engineering as Enabler for the 4th Industrial Revolution" v: Madjid Fathi (ur.), Integrated Systems: (Springer International Publishing 2015). Glej tudi Henning Kagermann in drugi, Recommendations for Implementing the Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0: Zagotavljanje prihodnosti nemške predelovalne industrije; končno poročilo delovne skupine Industrie 4.0 (Forschungsunion 2013). Kopetz (cit. zg.) navaja primer pametnih hladilnikov, ki spremljajo razpoložljivost in rok trajanja živil ter avtonomno oddajo naročilo v naslednjo trgovino z živili, če je zaloga živila pod določeno mejo.

¹¹⁴ Heiko Gebauer, Elgar Fleisch in Thomas Friedli, "Overcoming the Service Paradox in Manufacturing Companies" (2005) 23 European Management Journal 14.

dejstvo, da lahko storitve predstavljajo dodaten vir prihodkov in lahko ustvarijo višje stopnje dobička, saj so stopnje dobička pri storitvah običajno manj občutljive na cenovno konkurenco.¹¹⁵ Ugotavlja se, da se zaradi daljšega življenjskega cikla številnih sodobnih kompleksnih proizvodov, kot so letala, najpomembnejši prihodki preusmerjajo v podporo med uporabo.¹¹⁶ Nadaljnja pomembna gospodarska spodbuda za servitizacijo je časovna stabilizacija prihodkov podjetja: medtem ko je lahko prodaja izdelka za podjetje enkratna operacija, se prodaja povezanih storitev lahko razporedi v daljšem časovnem obdobju. Prodaja paketov izdelkov in storitev lahko pomaga tudi pri uravnavanju učinkov neugodnih gospodarskih ciklov, saj storitve veljajo za proticiklične ali vsaj bolj odporne na gospodarske cikle, ki vplivajo na naložbe in nakup blaga.¹¹⁷ S tem je povezan tako imenovani argument "*nameščene baze*",¹¹⁸ ki poudarja, da število izdelkov, ki so že na trgu, običajno močno presega število novih izdelkov. Ponujanje storitev vzdrževanja za prejšnje izdelke tako predstavlja veliko gospodarsko priložnost. Drugič, v zvezi s strateškimi motivi za servitizacijo se trdi, da lahko proizvodna podjetja, ki razširijo svoje dejavnosti na zagotavljanje storitev, znatno *izboljšajo svoj strateški položaj*. To pa zato, ker servitizacija pomaga proizvajalcem pridobiti konkurenčno prednost in postaviti ovire konkurentom.¹¹⁹ Servitizacija je večinoma namenjena razlikovanju ponudbe podjetja - ob upoštevanju, da je pakete izdelkov in storitev običajno težje posnemati kot čiste izdelke.¹²⁰ Zaradi poprodajnih storitev lahko proizvajalec svoje blago proda tudi po ceni in s temi storitvami ustvari dobiček. Servisiranje tako omogoča "*blokiranje konkurentov*", tj. preprečiti ali odložiti povečanje tržnega deleža konkurentov na podlagi razvoja novih izdelkov, saj so kupci zaradi pogodb o storitvah povezani s svojimi dobavitelji. Tretjič, pri proizvodnji blaga in storitev lahko proizvodna podjetja pričakujejo *trženjske prednosti*, saj servitizacija omogoča "*zaklepanje*" strank. Z vključitvijo vrste poprodajnih storitev za stranke bodo slednje bolj zveste, kot če bi zgolj kupile blago, z vidika proizvajalca pa lahko zagotavljanje storitev zagotovi vpogled v potrebe njegovih strank.¹²¹ Servisiranje tako pomaga pri vzpostavljanju

¹¹⁵ Wise in Baumgartner (cit. zg.); Heiko Gebauer in Thomas Friedli (cit. zg.).

¹¹⁶ Yvonne Ward in Andrew Graves, "Through-Life Management: The Provision of Total Customer Solutions in the Aerospace Industry" (2007) 8 International Journal of Services Technology and Management 455.

¹¹⁷ Rogelio Oliva in Robert Kallenberg (cit. zg.); Saara Brax (cit. zg.).

¹¹⁸ Neely (cit. zg.); Rogelio Oliva in Robert Kallenberg (cit. zg.).

¹¹⁹ Valérie Mathieu (cit. zg.); Oscar F Bustinza in drugi, "Servitization and Competitive Advantage: The Importance of Organizational Structure and Value Chain Position" (2015) 58 Research-Technology Management 53; ibid.

¹²⁰ Rogelio Oliva in Robert Kallenberg (cit. zg.); Heiko Gebauer in Thomas Friedli (cit. zg.).

¹²¹ Vandermerve in Rada (cit. zg.); JC Aurich, C Mannweiler in E Schweitzer, "How to Design and Offer Services Successfully" (2010) 2 CIRP Journal of Manufacturing Science and Technology 136; Baines in drugi (cit. zg.) 558.

dolgoročnejših odnosov s strankami, ki prinašajo daljše velike dobičke, ki se lahko povečajo do te mere, da stranke postanejo odvisne od dobavitelja.¹²²

Nova poslovna usmeritev pa ne prinaša le mikroekonomskih, temveč tudi makroekonomske koristi. Z digitalno proizvodnjo, ki proizvajalcem omogoča, da ponudijo posamezen izdelek po ceni množičnega izdelka, bi lahko po besedah predsednika nemškega inženirskega združenja (WDMA) Reinholda Festgeja "*vrnili proizvodnjo, ki jo je Evropa pred leti izgubila v korist Azije*".¹²³ Ker bodo pametni stroji proizvajali izdelke v avtomatiziranem postopku, naj bi bili za izdelavo, vzdrževanje in spreminjanje strojev zaposleni Evropejci. Ker to niso fizično zahtevna dela, naj bi nova proizvodnja ponudila delovne priložnosti tudi za starejše zaposlene, kar je pomembno za vse bolj starajoče se evropsko prebivalstvo, seveda pod pogojem, da ljudje pridobijo potrebna znanja s področja informacijske tehnologije in inženirstva.¹²⁴ Po drugi strani pa je delitvena ekonomija kot eden od prvih modelov servitizacije kritizirana, ker zagovarja manjšo potrošnjo, s čimer lahko škoduje gospodarstvu, ki ga poganja potrošniška poraba.¹²⁵ Servitizacije tako ni mogoče obravnavati kot panacea za vse gospodarske težave razvitih gospodarstev. Čeprav obstajajo številne zgodbe o uspehu, kot sta Rolls Royce in Xerox, ki zdaj približno polovico prihodkov ustvarjata s storitvami, nekatere študije primerov kažejo, da se servitizirani proizvajalci pogosto srečujejo s težavami pri izvajanju, kar lahko povzroči celo zmanjšanje učinkovitosti.¹²⁶ Neely trdi, da storitvena podjetja pogosto dosegajo nižje stopnje dobička kot proizvajalci čistih izdelkov, zlasti v primeru velikih podjetij. Poleg tega trdi, da je pri storitvenih podjetjih večja verjetnost, da bodo razglasila stečaj, kot pri čistih proizvodnih podjetjih.¹²⁷ Razloge za te težave je mogoče iskati tako v kulturnih kot tudi v podjetniških izzivih, s katerimi se soočajo proizvodna podjetja. Strategija servitizacije je še posebej zahtevna, saj morajo podjetja, ki razmišljajo o servitizaciji, upoštevati konkurenco zunaj svojega običajnega področja in nepričakovane tekmece, vključno z lastnimi dobavitelji,

¹²² Manzini, Vezzoli in Clark (cit. zg.); Baines in drugi (cit. zg.).

¹²³ "Industrija 4.0": (EurActiv, 7. april 2015). Glej tudi Henning Kagermann, "Change Through Digitization-Value Creation in the Age of Industry 4.0" v Horst Albach in drugi (ur.), *Management of Permanent Change* (Springer Fachmedien Wiesbaden 2015).

¹²⁴ Jorge Valero, "Why Industry 4.0 Is Not Just about Industry" (EurActiv, 18. januar 2016).

¹²⁵ Felländer, Ingram in Teigland (cit. zg.) 12.

¹²⁶ Ivanka Visnjic, Andy Neely in Frank Wiengarten, "Another Performance Paradox?: (A Refined View on Performance Impact of Servitization) 2012 SSRN Scholarly Paper ID 2117043. Stanje, ko so podjetja prešla na storitve, da bi povečala svoje stopnje dobička, vendar niso dosegla pričakovanih visokih donosov, se imenuje "paradoks storitev" - glej Gebauer, Fleisch in Friedli (cit. zg.); Saara Brax (cit. zg.).

¹²⁷ Neely (cit. zg.).

distributerji in strankami.¹²⁸ Prilagoditi morajo potrebne organizacijske strukture in procese ob upoštevanju, da so načela upravljanja storitev pogosto v nasprotju s tradicionalnimi proizvodnimi praksami ter da je kultura storitev specifična in se razlikuje od tradicionalne proizvodne kulture.¹²⁹ Nazadnje je treba upoštevati tudi širšo kulturno razsežnost: kar vodi k uspešnemu poslovanju v eni državi, morda ne bo delovalo v drugi zaradi kulturnih razlik in prednostnih nalog državljanov¹³⁰ - če samo pomislimo na sistem souporabe avtomobilov.

¹²⁸ Vandermerwe in Rada (cit. zg.); Rogelio Oliva in Robert Kallenberg (cit. zg.); Finne, Brax in Holmström (cit. zg.).

¹²⁹ Valérie Mathieu (cit. zg.).

¹³⁰ Glej npr. Sen Bao in Marja Toivonen, "Cultural Differences in Servitization: (2015) 6 Journal of Science & Technology Policy Management 223.

5 Razlikovanje med blagom in storitvami

5.1 Razlikovanje med blagom in storitvami v trženju

Čeprav je razlikovanje med blagom in storitvami na prvi pogled videti preprosto, so izrecne opredelitve teh pojmov že od 18. stoletja vznemirjale znanstvenike z različnih področij. Smith je trdil, da ima blago menjalno vrednost in da je ena od glavnih značilnosti blaga ta, da je mogoče določiti in zamenjati njegove lastnike.¹³¹ Senior je blago opisal kot materialne stvari, kar pomeni, da je blago oprijemljivo in ima fizične razsežnosti.¹³² Poleg tega Parry in drugi opredeljujejo blago kot blago, ki ima naslednje lastnosti:¹³³ so fizični predmeti, po katerih obstaja povpraševanje, njihove fizične lastnosti se ohranjajo skozi čas, lastninska pravica se lahko vzpostavi, obstaja neodvisno od lastnika, so zamenljivi in se z njimi lahko trguje na trgu.

¹³¹ Adam Smith, *Bogastvo narodov* [1776]. Glej tudi Harold Demsetz v Oliver E Williamson in Sidney G Winter, *The Nature of the Firm: Origins, Evolution, and Development* (Oxford University Press, ZDA 1993) 159.

¹³² Nassau William Senior, *Oris znanosti politične ekonomije* (Verlag Wirtschaft und Finanzen 1836).

¹³³ Glenn Parry in drugi, "Goods, Products and Services", v: M Macintyre in drugi (ur.), *Service Design and Delivery* (Springer 2011) 20.

Medtem ko so zgoraj navedene značilnosti blaga razmeroma splošno sprejete, je bilo glede opredelitve storitev manj soglasja.¹³⁴ Kot pojasnjuje Moeller, se za označevanje tega, kaj je storitev, redno uporabljajo štiri značilnosti: neoprijemljivost, heterogenost, neločljivost in pokvarljivost (tako imenovane značilnosti IHIP). Kljub temu so bile značilnosti, ki se pripisujejo tej opredelitvi, deležne precejšnje kritike. Na primer, neoprijemljivost pomeni, da storitve niso fizični predmeti in obstajajo le v povezavi z drugimi stvarmi. V tem smislu je Harker humorno opisal storitve kot "*nekaj, kar ti ne more pasti na nogo*".¹³⁵ Čeprav je neoprijemljivost storitev koristna lastnost, ki jo je mogoče uporabiti, ima pomanjkljivosti kot razlikovanje med storitvami in blagom. Kot ugotavlja Hill, so glasba, knjige in filmi nematerialno blago, ki se trži tako, da ga je mogoče fizično shraniti. Zgodba, ki jo ustvari avtor, glasba, ki jo ustvarijo skladatelji, ali programske igre nimajo fizičnih razsežnosti, ker pa so shranjene na nosilcih, kot so papir, film ali disk, imajo materialne značilnosti blaga in imajo zato malo skupnega s storitvami.¹³⁶ Poleg tega je možnost trgovanja eno od najbolj odločilnih, vendar še vedno ne splošno veljavnih meril za razlikovanje med blagom in storitvami. Kot poudarja Rathmell, je blago mogoče imeti v lasti in lastništvo je mogoče prenesti. Storitve pa se po drugi strani nanašajo na dejanje, ki ga kupec plača, vendar brez vzpostavitve lastninske pravice. S storitvami torej ni mogoče trgovati.¹³⁷ Kljub temu je zaradi hitrega razvoja tehnologije storitve zdaj mogoče opravljati na podoben način kot blago, vključno s proizvodnjo v eni državi in izvozom v drugo, kar se je Adamu Smithu morda zdelo komaj mogoče.¹³⁸ To se odraža tudi v lastninskem pravu, kjer osebna lastnina opisuje vse stvari, ki so predmet individualnih pravic, ne glede na to, ali so materialne ali nematerialne.¹³⁹ V okviru lastninskega prava se tako zdi pomembnejše razlikovanje med stvarnim in osebnim premoženjem kot med materialnim in nematerialnim premoženjem.

¹³⁴ Sabine Moeller, "Characteristics of Services-a New Approach Uncovers Their Value" (2010) 24 *Journal of Services Marketing* 359.

¹³⁵ Patrick T. Harker, *The Service Quality and Productivity Challenge* (Springer Science & Business Media 2012).

¹³⁶ Peter Hill, "Tangibles, Intangibles and Services: (1999) 32 *The Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'Economie* 426.

¹³⁷ John M. Rathmell, "What Is Meant by Services?" (1966) 30 *Journal of Marketing* 32.

¹³⁸ Že sam naslov temeljne pogodbe STO - Splošni sporazum o trgovini s storitvami (GATS) - jasno dokazuje ta razvoj.

¹³⁹ John Cribbet in Corwin Johnson, Cribbet and Johnson's *Principles of the Law of Property* (3. izdaja, The Foundation Press, Inc. 1989) 9.

Blago in storitve imajo torej veliko razlikovalnih značilnosti, a tudi veliko podobnosti. Zato je primerneje govoriti o celotnem spektru oblik digitalnega blaga - od čistega blaga na eni strani do čistih storitev na drugi.¹⁴⁰ V zadnjem času so raziskovalci marketinga preusmerili svoje razmišljanje od osredotočanja na čiste storitve ali čiste izdelke h kombinaciji ali sistemu izdelkov in storitev (PSS),¹⁴¹ kjer ponudba kombinacije izdelkov in storitev ustvarja večji prihodek. Poleg tega se je v zvezi s tem pojavil izraz "servitizacija", ki opisuje proces, s katerim podjetja povečujejo prihodke tako, da poleg svojih izdelkov ponujajo tudi možnosti storitev.¹⁴² Vandermerwe in Rada, ki sta skovala izraz "servitizacija", trdita, da ni več upravičeno "poenostavljeno razlikovanje med blagom in storitvami" in da je treba preiti od "stare in zastarele osredotočenosti na blago ali storitve k integriranim 'paketom' ali sistemom (...) s storitvami v glavni vlogi".¹⁴³ Menijo, da lahko "industrijska renesansa" ali "reindustrializacija", ki jo omogoča servitizacija, Evropi povrne delovna mesta in rast.¹⁴⁴ Nekdanja evropska komisarka Elżbieta Bienkowska je zato izjavila, da sta "proizvodnja in storitve dve strani istega kovanca" in da "v sodobnem gospodarstvu ni mogoče izbrati ene ali druge (...). Izvajati morate oboje".¹⁴⁵ Ne glede na vse to pa različne oblike poslovnih modelov, ki spadajo pod "okrilje" servitizacije, odpirajo izzive njihove pravne kategorizacije in obravnave transakcij, pri katerih so dimenzije blaga in storitev vse bolj zabrisane - zlasti zaradi digitalne dimenzije vse večjega števila fizičnega blaga (zlasti v zvezi z internetom stvari).¹⁴⁶

¹⁴⁰ Lynn G. Shostack, "Breaking Free from Product Marketing" (1977) 41 Journal of Marketing 73.

¹⁴¹ Mark J Goedkoop, Product Service Systems, Ecological and Economic Basics (Ministrstvo za stanovanja, prostorsko načrtovanje in okolje, Direktorat za komunikacije, 1999); Fernanda Hänsch Beuren, Marcelo Gitirana Gomes Ferreira in Paulo A Cauchick Miguel, "Product-Service Systems: A Literature Review on Integrated Products and Services" (2013) 47 Journal of Cleaner Production 222.

¹⁴² Sandra Vandermerwe in Juan Rada, "Servitization of Business: Rogelio Oliva in Robert Kallenberg, "Managing the Transition from Products to Services" (2003) 14 International Journal of Service Industry Management 160; Tim S Baines in drugi, "The Servitization of Manufacturing" (2009) 20 Journal of Manufacturing Technology Management 547; Neil J Barnett in drugi, "Servitization: A Review of Literature and Reflection on Future Challenges" (2009) 20 Journal of Manufacturing Technology Management 547; Neil J Barnett in drugi, "Servitization: (2013) 22 Strategic Change 145.

¹⁴³ Vandermerwe in Rada (cit. zg.) 314.

¹⁴⁴ Matthieu Crozet in Emmanuel Milet, "Ali bi morali biti vsi v službah? The Effect of Servitization on Manufacturing Firm Performance" (2015) CEPII Working Paper 2015/19; Karl Aiginger, "The High Road: Europe Must Seize the Potential of Advanced Manufacturing" (EurActiv, 26. januar 2016); Elżbieta Bienkowska, "Reindustrialisation of Europe: Industry 4.0 - Innovation, Growth and Jobs, Speech", Evropska komisija (2015); Andy Neely, "Exploring the Financial Consequences of the Servitization of Manufacturing" (2009) 1 Operations Management Research 103.

¹⁴⁵ Elżbieta Bienkowska, "Reindustrializacija Evrope: industrija 4.0 - inovacije, rast in delovna mesta, govor", Evropska komisija (2015).

¹⁴⁶ Debasis Bandyopadhyay in Jaydip Sen, "Internet stvari: Fawzi Behmann in Kwok Wu, Collaborative Internet of Things (C-IoT): "Applications and Challenges in Technology and Standardization" (2011) 58 Wireless Personal Communications 49; Fawzi Behmann in Kwok Wu: (John Wiley & Sons 2015); Michael Miller, The Internet of

5.2 Razlikovanje med blagom in storitvami v skladu s pravom EU

Kljub pozivom znanstvenikov s področja trženja in proizvodnje k enotnemu pristopu k prodaji blaga in storitev so zakonodajalci in sodišča običajno bolj konvencionalni in ščitijo tradicionalno razlikovanje med blagom in storitvami. To velja tako za nacionalno pravo kot za pravo EU. Zato britanski Zakon o prodaji blaga (Sale of Goods Act - SGA)¹⁴⁷ vsebuje (delno) opredelitev blaga (tj. osebne premoženjske), medtem ko ustrezne splošne opredelitve storitev ni.¹⁴⁸ Poleg tega je bila v skladu z Zakonom o dobavi blaga in storitev iz leta 1982 (Supply of Goods and Services Act 1982 - SGSA) potrošniku v zvezi s storitvami, opravljenimi na podlagi pogodbe, zagotovljena bistveno nižja raven varstva kot v zvezi z blagom.¹⁴⁹ Nazadnje, Zakon o varstvu potrošnikov (Consumers Rights Act), ki je z letom 2015 delno nadomestil SGA in SGSA za vse potrošniške pogodbe, vključuje opredelitev blaga¹⁵⁰ - vendar je ne vsebuje za storitve.

Na ravni EU so se pozivi k pravnemu poenotenju pojmov blaga in storitev začeli leta 1980 s Hunningsovimi komentarjem o zadevah *Debaune*¹⁵¹ in *Coditel*¹⁵², v katerem je primerjal pošiljanje časopisa Financial Times iz Londona v Frankfurt po pošti in po faksu. Trdil je, da prevozno sredstvo ne bi smelo bistveno vplivati na pravne posledice, in bil kritičen do staromodnega razmišljanja pravnikov pri obravnavi novih tehnologij:

"V resnici se soočamo z dvema različnima oblikama prevoza (...) Končni rezultat je popolnoma enak: fizični predmet v Londonu je bil prepeljan v roke prejemnika v Frankfurtu. Konceptualna blokada, ki preprečuje delovanje te ekvivalence, je odvetnikova nepripravljenost preiti od Newtonove

Things: Miller Miller: Kako pametni televizorji, pametni avtomobili, pametni domovi in pametna mesta spreminjajo svet (Que 2015).

¹⁴⁷ Zakon o prodaji blaga iz leta 1979, c. 54. Zakon je bil za potrošniške pogodbe od 1. oktobra 2015 nadomeščen z Zakonom o pravicah potrošnikov (Consumer Rights Act 2015).

¹⁴⁸ Robert Bradgate, "Consumer Rights in Digital Products" (Raziskovalno poročilo, pripravljeno za britansko ministrstvo za poslovanje, inovacije in spretnosti, 2010) 46.

¹⁴⁹ *ibid.* 27.

¹⁵⁰ Blago je opredeljeno kot "vse materialne premoženjske stvari, kar vključuje vodo, plin in električno energijo, če in samo če so dane na trg v omejenem obsegu ali določeni količini" - *ibidem*, člen 2(8).

¹⁵¹ Zadeva 52/79, Procureur du Roi proti Marc J.V.C. Debaune in drugi, ECLI:EU:C:1980:83, se je nanašala na nacionalne predpise, ki preprečujejo prenos oglasov prek kableske televizije. Sodišče je menilo, da so ta pravila skladna (nerazlikovalna uporabna in tudi sorazmerna) s členom 56 PDEU (takrat členom 59 ES).

¹⁵² Zadeva 262/81, Coditel SA, Compagnie générale pour la diffusion de la télévision, in drugi proti Ciné-Vog Films SA in drugi, ECLI:EU:C:1982:334. Zadeva se je nanašala na pogodbo, s katero je imetnik avtorske pravice na filmu podelil izključno pravico do prikazovanja tega filma za določeno obdobje na ozemlju države članice. Sodišče je odločilo, da za takšno pogodbo ne veljajo prepovedi iz člena 101 PDEU (takrat člen 85 ES).

fizike h kvantni fiziki, nezmožnost pripisati fizične lastnosti vsemu, česar ni mogoče držati v roki, in s tem nepripravljenost sprejeti, da je mogoče "uvožiti" elektronske signale. Ta nepripravljenost bo verjetno imela resnejše posledice kot kabelska televizija.»¹⁵³

Kljub temu se na Hunningsov poziv k združitvi še več let po njegovih besedah niso odzvali. Sodišče EU, ki je bilo zadolženo za opredelitev razlikovanja med blagom in storitvami v okviru prava notranjega trga EU, je k tej nalogi pristopilo z upoštevanjem uveljavljenih razlikovalnih dejavnikov z drugih področij in posebnih ciljev prava EU.¹⁵⁴ Kot je poudaril Snell, je bila razlikovalna značilnost za Sodišče EU ta, da je blago materialni predmet, storitve pa ne.¹⁵⁵ Zato je bilo blago opredeljeno kot "izdelki, ki jih je mogoče ovrednotiti v denarju in ki so kot taki lahko predmet poslovnih transakcij"¹⁵⁶ in kot "predmeti, ki se pošiljajo čez mejo".¹⁵⁷ Po drugi strani pa so storitve nematerialne narave. Tako prenos televizijskih signalov spada pod pravila Pogodbe v zvezi s storitvami, medtem ko se stvari, kot so filmi, štejejo za blago.¹⁵⁸

Kljub temu otipljivost ni bila dosledno bistvena značilnost, ki bi v pravu EU razlikovala blago od storitev. Sodišče EU ni imelo nobenih zadržkov glede ugotovitve, da električna energija spada med blago,¹⁵⁹ čeprav je slišalo več argumentov italijanske vlade, da Sodišče EU ni dovolj upoštevalo tehničnih značilnosti, zlasti njene neoprijemljivosti in dejstva, da je ni mogoče skladiščiti. V zadevi *Jägerskiöld*,¹⁶⁰ je generalni pravobranilec Fennelly poudaril, da je precej nenavadno, da je Sodišče EU električno energijo obravnavalo kot blago. Dodal je, da jo je po njegovem mnenju treba obravnavati kot poseben primer energije, pri čemer je treba upoštevati njeno funkcijo vira energije, zaradi česar je konkurenčni

¹⁵³ Neville March Hunnings, "Casenote on Debaue and Coditel" (1980) 17 Common Market Law Review 560, 568.

¹⁵⁴ Odločilo je na primer, da marihuana po pravu EU ni blago - zadeva C-137/09, Marc Michel *Josemans* proti Burgemeester van Maastricht, ECLI:EU:C:2010:774. Najbolj temeljito analizo razlikovanja med blagom in storitvami v pravu EU je opravil Jukka Snell, *Goods and Services in EC Law: A Study of the Relationship Between the Freedoms* (Oxford University Press 2002).

¹⁵⁵ prav tam 4.

¹⁵⁶ Zadeva 7/68, Komisija proti Italiji, ECLI:EU:C:1968:46.

¹⁵⁷ Zadeva C-2/90, Komisija proti Belgiji (valonski odpadki), ECLI:EU:C:1992:310.

¹⁵⁸ Zadeva 155/73, Giuseppe Sacchi, ECLI:EU:C:1974:40, tč. 6-7. Glej tudi zadevo 52/79, Debaue, ECLI:EU:C:1980:83.

¹⁵⁹ Zadeva 6/64, Flaminio Costa proti E.N.E.L., ECLI:EU:C:1964:66; zadeva C-393/92, Commune d'Almelo in drugi proti NV Energiebedrijf Ijsselmij, ECLI:EU:C:1994:171; zadeva C-158/94, Komisija proti Italiji, ECLI:EU:C:1997:500, točka 14-20. Električna energija se običajno šteje za blago tudi po nacionalni zakonodaji o prodaji blaga in varstvu potrošnikov ter po nacionalnih kazenskih zakonikih, kar je odločilno za opredelitev tatvine.

¹⁶⁰ Zadeva C-97/98, *Jägerskiöld*, ECLI:EU:C:1999:515, mnenje generalnega pravobranilca Fennellyja, točka 20.

proizvod plinu in nafti.¹⁶¹ Snell pa pojasnjuje pristop Sodišča EU z željo, da bi električna energija, nafta in plin spadali pod iste določbe.¹⁶² To pojasnjuje, zakaj je Sodišče EU nekatere druge vrste neopredmetenih sredstev kljub temu izključilo iz pojma blaga. V zadevi Jägerskiöld se je vprašalo, ali so ribolovne pravice in dovoljenja blago. Generalni pravobranilec Fennelly je menil, da klasična opredelitev tega pojma iz zadeve *Komisija proti Italiji* (zadeva 7/68) ne zajema *"vsega, kar ima vrednost in s čimer se lahko trguje"*, in da ima blago v splošnem pomenu besede otipljive fizične lastnosti. Na podlagi tega je sklenil, da ribolovne pravice in dovoljenja niso blago, temveč storitve - podobno kot *najem športnih objektov, hotelske nastanitve ali druge pravice, povezane z začasnim uživanjem nepremičnin*.¹⁶³ Sodišče EU je podprlo njegovo mnenje. Vprašanje, ki sledi, je, ali je digitalno blago bližje prodaji blaga ali najemu športnih objektov.

5.3 Kategorizacija digitalnega blaga med blagom in storitvami

Evropska komisija je dokončanje enotnega digitalnega trga opredelila kot eno od svojih desetih političnih prednostnih nalog.¹⁶⁴ Enotni digitalni trg je v skladu s sporočilom Komisije iz leta 2015 *"trg, na katerem je zagotovljen prost pretok oseb, storitev in kapitala ter na katerem lahko posamezniki in podjetja brez težav dostopajo do spletnih dejavnosti in jih izvajajo pod pogoji poštene konkurence ter visoke ravni varstva potrošnikov in osebnih podatkov, ne glede na njihovo državljanstvo ali kraj prebivališča"*.¹⁶⁵ To naj bi zagotovilo, da Evropa ohrani svoj položaj *"vodilnega svetovnega akterja v digitalnem gospodarstvu, ki evropskim podjetjem pomaga pri globalni rasti"*. Dobro delujoč enotni digitalni trg bi moral olajšati spletni dostop do blaga in storitev ter tako spodbuditi tradicionalni prosti pretok blaga in storitev. Povečal bo tudi digitalne spretnosti in znanje evropskih državljanov, da bodo lahko digitalne transakcije uporabljali v svojo osebno korist - kot potrošniki, pacienti in stranke javne uprave.

¹⁶¹ Tudi Direktiva 1999/44/ES o prodaji potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij (ULL 171, 7.7.1999, str. 12-16) izrecno izključuje električno energijo iz opredelitve blaga.

¹⁶² Snell (cit. zg.) 4.

¹⁶³ Zadeva C-97/98, Jägerskiöld, ECLI:EU:C:1999:515, mnenje generalnega pravobranilca Fennellyja, točke 21-23.

¹⁶⁴ Evropska komisija, 10 prednostnih nalog, http://ec.europa.eu/priorities/index_en.htm (dostopno 25. junija 2016).

¹⁶⁵ Sporočilo Komisije, Strategija enotnega digitalnega trga za Evropo, COM(2015) 192 final, str. 3.

V središču enotnega digitalnega trga je digitalno blago, širok in hitro razvijajoč se izraz glede na raznolikost "blaga", ki je dejansko zajeto in se nanaša na vse blago, ki je shranjeno, dobavljeno in uporabljeno v elektronski obliki, kot so aplikacije za pametne telefone, digitalna glasba in knjige, računalniške datoteke za 3D tiskane izdelke, na primer hiše, medicinske naprave in živila. Digitalno blago kot tako se lahko razlikuje od fizičnega (ali analognega) blaga, ki se nanaša na materialne stvari s fizičnimi dimenzijami,¹⁶⁶ pa tudi od storitev, ki so tradicionalno veljale za nekaj, česar ni mogoče shraniti ali imeti v lasti. Zato digitalno blago prinaša številne pravne izzive v zvezi s tem, ali ga je treba pravno obravnavati kot fizično blago ali kot storitev - oziroma kot pojem *sui generis* in kakšne posledice bi to imelo -, *med drugim* na področju avtorskega prava, obdavčevanja in prava varstva potrošnikov.

Običajna definicija, ki ni pravna, opisuje izraz digitalno blago kot "splošen izraz, ki se uporablja za opis kakršnega koli blaga, ki je shranjeno, dostavljeno in se uporablja v elektronski obliki. Digitalno blago se potrošniku pošlje v elektronski obliki po elektronski pošti ali se prenese z interneta."¹⁶⁷ Direktiva EU o pravicah potrošnikov iz leta 2011¹⁶⁸ uporablja izraz "digitalna vsebina", ki je opredeljen kot "podatki, ki so izdelani in dobavljeni v digitalni obliki"¹⁶⁹ V njeni preambuli so navedeni naslednji primeri: "Digitalna vsebina pomeni podatke, ki so ustvarjeni in dobavljeni v digitalni obliki, kot so računalniški programi, aplikacije, igre, glasba, videoposnetki ali besedila, ne glede na to, ali se do njih dostopa s prenosom ali pretakanjem, z otipljivega medija ali na kakršen koli drug način".¹⁷⁰

V skladu s tem komentatorji običajno razlikujejo med digitalnimi izdelki, dobavljenimi v fizični obliki, in tistimi, ki so v celoti dobavljeni v digitalni obliki, npr. s prenosom z interneta. Situacije se lahko zelo razlikujejo: spletni nakup knjige je

¹⁶⁶ Prim. nemški civilni zakonik, BGB (v različici, objavljeni 2. januarja 2002, Bundesgesetzblatt, I stran 42, 2909), člen 90, po katerem so stvari, kot jih opredeljuje zakon, samo telesni predmeti.

¹⁶⁷ Wikipedia, Digitalno blago, http://www.wikipedia.com/TERM/D/digital_goods.html (dostopno 25. junija 2015).

¹⁶⁸ Direktiva 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o pravicah potrošnikov, UL L 304, 22.11.2011, str. 64-88.

¹⁶⁹ Člen 2(11) Direktive 2011/83/EU. Glej britanski Zakon o varstvu potrošnikov iz leta 2015, ki "digitalno vsebino" opredeljuje kot podatke, ki so ustvarjeni in dobavljeni v digitalni obliki - člen 2(9), ter nemški civilni zakonik (BGB) 200, v skladu s katerim je digitalna vsebina opredeljena kot vsebina, ki ni na otipljivem nosilcu in je ustvarjena ter na voljo v digitalni obliki - člen 90.

¹⁷⁰ Uvodna izjava 19 preambule Direktive 2011/83/EU.

digitalna transakcija, ki ne vključuje dobave digitalnega izdelka; po drugi strani pa prenos knjige za branje v obliki e-knjige vključuje digitalno pogodbo za dobavo digitalnega izdelka. Tudi spletni nakup zgoščenke vključuje digitalno sklenitev pogodbe za fizično dobavo izdelka, ki se lahko šteje kot digitalni ali fizični, medtem ko je mogoče programsko opremo kupiti tudi v lokalni računalniški trgovini.¹⁷¹ Nazadnje smo trenutno priča razvoju "računalništva v oblaku", pri katerem dobavitelj programske opreme namesto, da bi potrošniku dobavil kopijo programa, potrošniku omogoči dostop do strežnika dobavitelja programa prek interneta, da pridobi izdelek.¹⁷² Tako je ta novi postopek bolj podoben dobavi storitve kot pogodbi o dobavi blaga.¹⁷³

Ta širok spekter oblik digitalnega blaga se odraža tudi v sodni praksi Sodišča EU. Na splošno velja, da če digitalno blago ni povezano z otipljivim subjektom, se uporabljajo pravila o storitvah, če pa je povezano, se uporabljajo pravila o blagu. V zadevi *Sacchi* je Sodišče EU odločilo, da "*prenos televizijskih signalov, vključno s tistimi, ki imajo naravo oglasov, kot tak spada pod pravila Pogodbe, ki se nanašajo na storitve*".¹⁷⁴ V naslednjem odstavku sodbe je obravnavana trgovina z materiali (trakovi, filmi itd.), ki se uporabljajo za televizijske programe, za katere veljajo pravila o pretoku blaga. Ta sodba je še vedno veljavna, kar dokazuje odločitev Sodišča EU v zadevi *Dynamic Medien*¹⁷⁵, v kateri je Nemčija prepovedala prodajo DVD-jev ali videokaset z risankami brez oznake o starostni omejitvi, ki ustreza klasifikaciji višjega regionalnega organa. Sodišče EU je zadevo obravnavalo na podlagi pravil o prostem

¹⁷¹ Robert Bradgate, "Consumer Rights in Digital Products" (Raziskovalno poročilo, pripravljeno za britansko ministstvo za poslovanje, inovacije in spretnosti, 2010) 12. Tudi zgornji primeri jasno kažejo razliko med elektronskim trgovanjem in digitalnim blagom.

¹⁷² Kot je Spotify, ki uporabnikom omogoča "pretakanje" spletnih knjižnic glasbe Spotify. Dostop do medijev je mogoč prek spletnega računa, kar odpravlja potrebo po nakupu in prenosu glasbe na lasten trdi disk - Gary Graham in drugi, "The Transformation of the Music Industry Supply Chain: (2004) 24 International Journal of Operations & Production Management 1087; Glenn Parry, Oscar F Bustinza in Ferran Vendrell-Herrero, "Servitisation and Value Co-Production in UK Music Industry: An Empirical Study of Consumer Attitudes" (2012) 135 International Journal of Production Economics 320; Natalia Kryvinska in drugi, "Servitization - Its Raise through Information and Communication Technologies" v: Mehdi Snene in Michel Leonard (ur.), Exploring Services Science (Springer International Publishing 2014) <http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-04810-9_6> dostop 27. decembra 2015; Emma Gallacher in Sean Jauss, "Exhaustion of Copyright - the Impact of UsedSoft on the Exhaustion of Copyright in Software and Other Digital Subject Matter" 2014 Lawyer Monthly Global Expert 14.

¹⁷³ Bradgate (cit. zg.) 14.

¹⁷⁴ Zadeva 155/73, Giuseppe Sacchi, ECLI:EU:C:1974:40.

¹⁷⁵ Zadeva C-244/06, Dynamic Medien Vertriebs GmbH proti Avides Media AG, ECLI:EU:C:2008:85.

pretoku blaga in¹⁷⁶ ugotovilo, da so nacionalna pravila ukrepi z enakim učinkom kot količinske omejitve, ki jih prepoveduje člen 34 PDEU.¹⁷⁷

V nasprotju s tem pa je Sodišče EU v zadevi *Football Association Premier League ("FAPL")*¹⁷⁸ prepoved uvoza tujih dekodirnih naprav obravnavalo v okviru pravil o prostem pretoku storitev - ker so dekodirne naprave zgolj omogočale dostop do signala, ki omogoča storitve oddajanja. Sodišče EU je menilo, da je nacionalna zakonodaja, ki prepoveduje uvoz, prodajo ali uporabo tujih dekodirnih kartic, v nasprotju s prostim pretokom storitev.¹⁷⁹ Pojasnilo je, da "*nacionalna zakonodaja ni usmerjena v dekodirne naprave, temveč jih obravnava le kot instrument, ki naročnikom omogoča pridobitev kodiranih radiodifuznih storitev*".¹⁸⁰ Pravila o prostem pretoku blaga se torej niso uporabljala.¹⁸¹

Po drugi strani pa je bilo v zadevi *UsedSoft*¹⁸² odločeno na podlagi načela izčrpanja, ki se je do takrat uporabljalo le za fizično blago, čeprav se je nanašalo izključno na prenos in shranjevanje programske opreme na računalnikih strank. V zadevi *Usedsoft* je Sodišče EU priznalo stvarne pravice (ki se tradicionalno pripisujejo le fizičnemu blagu) v zvezi s programsko opremo in v skladu s tem razširilo načelo izčrpanja, razvito v okviru pravil o prostem pretoku blaga, na programsko opremo. Ta sklep je temeljil na opredelitvi pojma prodaja na ravni EU, ki jo je določilo

¹⁷⁶ Za komentar glej: Oliver o prostem pretoku blaga v Evropski uniji: Fifth Edition (Bloomsbury Publishing 2010); Panos Koutrakos, Niamh Nic Shuibhne in Phil Syrpis, *Exceptions from Eu Free Movement Law*: (Hart Publishing 2016); GD za podjetništvo Evropske komisije, "Prosti pretok blaga, Vodnik za uporabo določb Pogodbe, ki urejajo prosti pretok blaga" [2010], Urad za publikacije Evropske unije.

¹⁷⁷ Že v zadevi *Henn in Darby* (zadeva 34/79, ECLI:EU:C:1979:295), v kateri je vlada Združenega kraljestva prepovedala uvoz pornografskega gradiva, je bilo odločeno na podlagi pravil o prostem pretoku blaga. Glej tudi angleško zadevo *International Computers Ltd proti St Albans District Council* [1996] 4 All ER 481, v kateri je bilo odločeno, da se programska oprema, dobavljena na nekem fizičnem nosilcu, šteje za prodajo blaga. Nasprotno pa angleška sodišča ne štejejo za prodajo blaga, če se programska oprema dobavi s prenosom z interneta ali z zgoščenke, ki jo obdrži dobavitelj in je ne dobavi stranki, ker se ne dobavi ničesar otipljivega. Kljub temu gre za prodajo blaga, kadar kupec kupi nov osebni računalnik, ki je opremljen s številnimi programi - kot je prikazano v avstralski zadevi *Toby Constructions Products Pty Ltd proti Computa Bar (Sales) Pty Ltd* [1983] 2 NSWLR 48.

¹⁷⁸ Združeni zadevi C-403/08 in C-428/08, *Football Association Premier League proti QC Leisure in drugim ter Karen Murphy proti Media Protection Services Ltd*, ECLI:EU:C:2011:631.

¹⁷⁹ Ben Van Rompuy, "Premier League Fans in Europe Worse off after Murphy Judgment", *Kluwer Competition Law Blog* (6. maj 2014). Prizivno sodišče je sodbo izvršilo konec leta 2012: *Football Association Premier League Ltd proti QC Leisure & Ors* [2012] EWCA Civ 1708 (20. december 2012).

¹⁸⁰ Združeni zadevi C-403/08 in C-428/08, točka 82.

¹⁸¹ To je v skladu s sodbo Sodišča EU v zadevi C-20/03, *Marcel Burmanjer*, ECLI:EU:C:2005:307, v kateri je Sodišče EU navedlo, da je treba gospodarsko dejavnost preučiti v okviru prostega pretoka blaga ali svobode opravljanja storitev, če je eden od teh elementov "povsem sekundaren v razmerju do drugega in se lahko obravnava skupaj z njim" - glej tč. 34-35). Prim. sodbo v zadevi *Ker-Optika bt*, C-108/09, ECLI:EU:C:2010:725, tč. 43 in zadevo C-275/92, *Schindler*, ECLI:EU:C:1994:119.

¹⁸² Zadeva C-128/11, *UsedSoft GmbH proti Oracle International Corp.*, ECLI:EU:C:2012:407.

Sodišče EU: "*sporazum, s katerim oseba za plačilo prenese na drugo osebo svoje lastninske pravice na predmetu ali opredmetenem ali neopredmetenem premoženju, ki ji pripada*".¹⁸³ Poleg tega je Sodišče EU navedlo številne argumente o načelih enakovrednosti med digitalnim in fizičnim blagom.¹⁸⁴ Zlasti je odločilo, da ni razlike, ali je kopija računalniškega programa kupcu na voljo s prenosom ali na fizičnem CD-ju ali DVD-ju¹⁸⁵, in da je metoda spletnega prenosa "*funkcionalno enakovredna*" dobavi materialnega nosilca.¹⁸⁶ To je v skladu s prakso Svetovne organizacije za intelektualno lastnino (WIPO), ki programsko opremo precej izrecno uvršča med blago, ne glede na to, ali je dobavljena brez povezave ali prek spleta.¹⁸⁷ Zato je bila sodba razglašena za "*temeljno odločitev o interakciji med pravicami intelektualne lastnine in evropskim enotnim trgom v spletnem svetu*"¹⁸⁸ ter primerjana s pomenom sodb *Consten in Grundig*¹⁸⁹ ter *Deutsche Grammophon*¹⁹⁰ v zvezi s fizičnim blagom v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja.

Bradgate to kategorizacijo podpira z navedbo, da "opravljanje storitev vključuje opravljanje nečesa. Zato dajanje prenosa na voljo na spletni strani vključuje opravljanje storitve; vendar prenos sam po sebi ni storitev v okviru te opredelitve; ima veliko več skupnega s 'stvarjo', čeprav neoprijemljivo, in zato (...) prenos sam po sebi ni dejavnost, ampak je bližje pojmu blaga."¹⁹¹ Poleg tega se je Dreier strinjal, da je "drugotnega pomena, ali se ponudba izvaja brez povezave ali prek spleta".¹⁹² Ti argumenti so tudi v skladu s Konvencijo ZN o mednarodni prodaji blaga (CISG), ki se med drugim uporablja za primere, v katerih se programska oprema trajno prenese

¹⁸³ Zadeva C-128/11, UsedSoft, tč.. 42.

¹⁸⁴ Več o načelu enakovrednosti v Chris Reed, "Online and Offline Equivalence: Maurice HM Schellekens, "What Holds Off-Line, Also Holds On-Line?" [2006] SSRN Scholarly Papers.

¹⁸⁵ Zadeva C-128/11, UsedSoft, tč.. 47.

¹⁸⁶ Zadeva C-128/11, UsedSoft, tč.. 61.

¹⁸⁷ Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO), *Mednarodna klasifikacija blaga in storitev za namene registracije znamk*, 10. izdaja, 2011, opredeljuje, da blago med drugim vključuje "vse računalniške programe in programsko opremo ne glede na nosilce zapisa ali način razširjanja, tj. programsko opremo, zapisano na magnetnih medijih ali preneseno iz oddaljenega računalniškega omrežja" - glej razred 9, pojasnjevalna opomba. Prakso WIPO uporablja Urad EU za usklajevanje na notranjem trgu (UUNT), ki upravlja evropski sistem blagovnih znamk.

¹⁸⁸ Christopher Stothers, "When does a software licence exhaust copyright? UsedSoft v Oracle" (2012) 34 European Intellectual Property Review 787, 790; glej tudi Emma Linklater, "UsedSoft and the Big Bang Theory: Is the E-Exhaustion Meteor about to Strike?" 2014 SSRN Scholarly Papers.

¹⁸⁹ Združeni zadevi 56 in 58/64, Établissements Consten S.à.R.L. in Grundig-Verkaufs-GmbH proti Komisiji, ECLI:EU:C:1966:41.

¹⁹⁰ Zadeva 78/70, Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH proti Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG, ECLI:EU:C:1971:59.

¹⁹¹ Bradgate (cit. zg.), tč.. 159.

¹⁹² Thomas Dreier, "Online and Its Effect on the "Goods" versus "Services" Distinction" (2013) 44 IIC-International Review of Intellectual Property and Competition Law 137, 138.

na drugo stranko v vseh pogledih, razen avtorskih pravic - v nasprotju z navadnimi sporazumi o začasni uporabi proti plačilu licenčnine.¹⁹³ V zvezi s tem Diedrich pojasnjuje, da je "vsak predmet, ki se lahko komercialno proda in na katerega se lahko prenese lastnina ter ki ni izrecno izključen iz področja uporabe CISG v skladu s čl. 2 CISG, je lahko predmet prodajne pogodbe, tj. blago, v skladu s členom 2 CISG. 1(1) CISG."¹⁹⁴ V skladu s tem je prodaja računalniške programske opreme zajeta v CISG, saj ta ne omejuje svojega področja uporabe na materialne stvari. Način, na katerega se programska oprema dostavi, tj. na disku ali v elektronski obliki, je zato v skladu s CISG nepomemben.¹⁹⁵ Kot pravi Diedrich, bi bilo to enako, kot če bi izključil pivo iz področja uporabe CISG, če se prodaja v steklenici in iz pipe.

V nasprotju s tem je Sodišče EU v zadevi *Komisija proti Luksemburgu in Franciji*,¹⁹⁶ , zavrnilo priznanje digitalnim knjigam enakega statusa DDV, kot ga ima "*dobava knjig na vseh fizičnih nosilcih*", za katero lahko države članice uporabljajo nižjo stopnjo DDV, čeprav je za branje digitalnih knjig prav tako potrebna fizična naprava (kot je računalnik). Sodišče je poudarilo, da se nižja stopnja DDV lahko uporablja le za dobavo blaga in storitev iz Priloge III k Direktivi o DDV, ki se nanaša zlasti na "dobavo knjig ... na vseh fizičnih nosilcih". Sodišče je ugotovilo, da se nižja stopnja DDV uporablja za transakcijo, ki obsega dobavo knjige, ki se nahaja na fizičnem nosilcu. Sodišče je sicer priznalo, da je za branje elektronske knjige potrebna fizična podpora, vendar ta podpora po njegovem mnenju ni vključena v dobavo elektronskih knjig, kar pomeni, da Priloga III v svoje področje uporabe ne vključuje dobave takih knjig. Poleg tega je Sodišče ugotovilo, da Direktiva o DDV izključuje možnost uporabe nižje stopnje DDV za "elektronsko opravljene storitve", in menilo, da je dobava elektronskih knjig taka storitev.¹⁹⁷

¹⁹³ Peter Schlechtriem in Ingeborg H Schwenger, Komentar h Konvenciji ZN o mednarodni prodaji blaga (CISG) (Oxford University Press 2005) 35.

¹⁹⁴ Frank Diedrich, "The CISG and Computer Software Revisited" (2002) 6 *Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration* 55.

¹⁹⁵ Schlechtriem in Schwenger (cit. zg.) 35. To stališče podpira tudi sodna praksa - glej na primer *Silicon Biomedical Instruments B.V. proti Erich Jaeger GmbH*, RB Arnhem, 28. junij 2006, CISG-Online 1265, (angleška različica je na voljo na <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/060628n1.html>). Zadeva je zadevala spor med nizozemskim kupcem in nemškim prodajalcem programske opreme, ki se uporablja v bolnišnicah. Ugotovljeno je bilo, da se uporablja CISG.

¹⁹⁶ Zadevi C-479/13, Komisija proti Franciji, ECLI:EU:C:2015:141, in C-502/13, Komisija proti Luksemburgu, ECLI:EU:C:2015:143.

¹⁹⁷ *Ibidem*, tč. 25-29.

Iz navedenega je mogoče ugotoviti, da Sodišče EU nima enotnega pristopa do digitalnega blaga, temveč ga obravnava izmenično kot blago in storitve. Razumljivo je, da Sodišče EU (in tudi Komisija) pri določanju pravne kategorizacije digitalnega blaga ne preučuje le objektivnih značilnosti digitalnega blaga, temveč upošteva tudi širši rezultat, ki ga želi doseči s svojo sodno prakso in predlogi zakonodaje EU. V skladu z elementarnim *modus operandi* Sodišča je mogoče sklepati, da je bilo Sodišče, ko je bilo pozvano k razlagi načel prava EU (npr. načela izčrpanja, ki podpira prost pretok blaga na notranjem trgu in omejuje avtorske pravice), odprto za razširitev opredelitve pojma "blago", da bi zajelo digitalno blago. Nasprotno pa je Sodišče, ko je bilo pozvano razlagi odstopanj od načel prava EU, sledilo svoji ustaljeni maksimi o ozki razlagi odstopanj, s čimer ni dovolilo razširitve nacionalne avtonomije na nekaterih področjih, kar bi lahko privedlo do delitve notranjega trga (kot je nižja stopnja DDV), s fizičnega blaga na digitalno blago. Ta različen pristop Sodišča EU h klasifikaciji digitalnega blaga ima nedvomno več pomembnih pravnih posledic, vključno z obdavčitvijo.

*

Na področju obdavčitve se digitalno blago na splošno šteje za storitve in ne za blago. Zato je bilo pred 1. januarjem 2015 opravljanje storitev **med podjetji** (storitve B2B) **načeloma** obdavčeno v **kraju sedeža naročnika**, medtem ko so bile storitve, opravljene za **fizične osebe** (storitve B2C), obdavčene v **kraju sedeža ponudnika**. To je podjetjem, kot so Amazon, Microsoft, Apple in Google, omogočilo, da so v državah z ugodnimi stopnjami DDV ustanovila majhne pisarne in tam registrirala vso svojo evropsko prodajo. Zaradi "super znižane" stopnje DDV za e-knjige v Luksemburgu (le 3 odstotki) je Luksemburg postal sedež Amazonovega evropskega sedeža. Direktiva 2008/8/ES¹⁹⁸, ki je začela veljati 1. januarja 2015, je nameravala odpraviti to davčno vrzel, ki jo velika podjetja uporabljajo za obračunavanje nižjega DDV za digitalno blago, saj določa, da se telekomunikacijske storitve, storitve oddajanja in elektronske storitve, opravljene osebi, ki ni davčni zavezanec, v vseh primerih obdavčijo v kraju, kjer se stranka nahaja.¹⁹⁹ V skladu s tem se digitalno blago, čeprav se šteje za storitve, zdaj obravnava enako kot prodaja blaga, pri kateri je stopnja DDV načeloma odvisna od lokacije kupca. Če torej slovensko podjetje

¹⁹⁸ Direktiva Sveta 2008/8/ES z dne 12. februarja 2008 o spremembi Direktive 2006/112/ES glede kraja opravljanja storitev, UL L 44, 20.2.2008, str. 11-22.

¹⁹⁹ Člen 58 Direktive o DDV. Za več podrobnosti glej Evropska komisija, Explanatory notes on the EU VAT changes to the place of supply of telecommunications, broadcasting and electronic services that start into force in 2015 (Pojasnjevalne opombe o spremembah DDV v EU glede kraja opravljanja telekomunikacijskih storitev, storitev radiodifuzije in elektronskih storitev, ki začnejo veljati leta 2015), 3. april 2014.

prodaja zgoščenke prek interneta zasebnim strankam na Danskem, mora ob preseганju danskega praga obračunati danski DDV. Enako zdaj velja tudi za glasbo, ki se prodaja samo v elektronski obliki.

Kljub temu obravnava digitalnega in fizičnega blaga z vidika DDV ni povsem izenačena, saj je Sodišče EU zavrnilo, da bi digitalnemu blagu priznalo enak status DDV, kot ga imajo papirnate knjige. V omenjenih zadevah *Komisija proti Luksemburgu in Franciji*²⁰⁰ je Sodišče EU odločilo, da se nižja stopnja DDV uporablja samo za transakcije, ki vključujejo dobavo knjig na fizičnem nosilcu, in zavrnilo argument, da dobava elektronskih knjig pomeni dobavo blaga (in ne storitev). Samo fizična podpora, ki omogoča branje elektronske knjige, bi se lahko štela za "opredmeteno premoženje", vendar taka podpora ni del dobave elektronskih knjig.²⁰¹ Načelo enakovrednosti med spletno in nejavno lastnino, razglašeno v zadevi *UsedSoft*, se torej ne uporablja za DDV.

Poslanci Evropskega parlamenta so zato pozvali Komisijo, naj nemudoma sprejme ukrepe za uskladitev stopenj DDV za elektronske knjige in tisk s stopnjami, ki veljajo za tiskane publikacije²⁰², ministri za kulturo Francije, Nemčije, Poljske in Italije pa so pisali Komisiji in zahtevali revizijo predpisov o DDV, da bi lahko uskladili davčne stopnje za vse knjige, objavljene v vseh oblikah. V izjavi slednjega je zapisano: "Ne glede na to, ali gre za digitalno ali tiskano knjigo, je vsebina tista, ki naredi knjigo, in ne način, kako ima bralec dostop do nje. Knjiga je knjiga, ne glede na to, v kakšni obliki je napisana. Zato se strinjamo s prepričanjem, da je treba za digitalne in tiskane knjige uporabljati enake nižje stopnje DDV. Na evropski ravni je treba jasno uveljaviti tehnološko nevtralne predpise, da ne bodo ogrožene inovacije in razvoj elektronskih knjig"²⁰³ Ministri so v tej izjavi pozvali Komisijo, naj predlaga evropsko zakonodajo, ki bi omogočila nižje davčne stopnje DDV za vse knjige, ne glede na to, ali so tiskane ali digitalne. Komisija je v odgovoru **v svoji digitalni strategiji priznala, da "zaplети, ki jih povzročajo številni različni nacionalni sistemi, predstavljajo resnično oviro za podjetja, ki poskušajo čezmejno trgovati tako na spletu kot zunaj njega"**, in dejala, da bo preučila, "kako v okviru splošne reforme DDV obravnavati davčno obravnavo nekaterih e-storitev, kot so digitalne knjige in spletne

²⁰⁰ Zadevi C-479/13, Komisija proti Franciji, ECLI:EU:C:2015:141, in C-502/13, Komisija proti Luksemburgu, ECLI:EU:C:2015:143.

²⁰¹ Ibidem, tč. 35.

²⁰² Cécile Barbière, "MEPs call for an urgent VAT cut on e-books" EurActiv.com (20. maj 2015).

²⁰³ Skupna izjava o TVA za e-knjige, http://www.euractiv.com/files/20151903_mcc-declaration-en.pdf (dostopno 25. junija 2015).

publikacije".²⁰⁴ V okviru te reforme pa bo morala Komisija razmisliti ne le o vidikih kulturne raznolikosti glede različnih medijev, na katerih je mogoče ljudem ponuditi kulturo,²⁰⁵ temveč tudi o okoljskih vidikih, pri čemer bo morala upoštevati okoljski vpliv papirnatih knjig in časopisov v primerjavi z e-knjigami in e-novicami. Vsekakor se ohranitev ugodnega položaja papirnatih knjig na področju DDV dolgoročno ne zdi verjetna.

²⁰⁴ Sporočilo Komisije, Strategija enotnega digitalnega trga za Evropo, COM(2015) 192 konč., str. 8.

²⁰⁵ Prim. sodbo v združenih zadevah 60/84 in 61/84, Cinéthèque proti Fédération Nationale de Cinemas Françaises, ECLI:EU:C:1985:329, v kateri je Sodišče EU priznalo zaščito kinematografov kot upravičeno omejitev prostega pretoka blaga zaradi legitimnega varstva kulturne raznolikosti. Glej tudi zadevo C-353/89, Komisija proti Nizozemski, ECLI:EU:C:1991:325, v zvezi z nacionalnimi radijskimi in televizijskimi programi.

6 Pravni izzivi servitizacije - perspektiva EU

Sodobnemu gospodarskemu in tehnološkemu razvoju mora slediti ustrezen regulativni okvir, ki bo nadzoroval s tem povezane nevarnosti. Glede na to, da industrija in potrošniki postajajo vse pametnejši, je treba uvesti pametne regulativne rešitve,²⁰⁶ in s tem vzpostaviti pravo ravnovesje med varnostjo, odgovornostjo in konkurenco na eni strani ter inovacijami in prožnostjo na drugi. Uredba je lahko v tem pogledu hkrati gonilo in resna ovira za uvajanje inovativnih tehnologij: po eni strani pomaga utirati pot bolj inovativnim rešitvam in spodbuja rast, medtem ko pomanjkanje jasne zakonodaje zmanjšuje konkurenčnost industrije EU in deluje kot ovira za rast.²⁰⁷ Po drugi strani pa ima servitizacija tudi odbojni učinek na ureditev - če samo upoštevamo vpliv široko razširjene prakse potrošnje, ki temelji na dostopu in pri kateri potrošniki običajno niso lastniki ničesar, na učinkovitost postopkov civilnega in kazenskega pregona, ki temeljijo na lastništvu.

²⁰⁶ Oettinger, "Europe's future is digital", govor na sejmu Hannover Messe, govor 15-4772 (15. april 2015).

²⁰⁷ Na primer, sistem eCall, integrirana telekomunikacijska rešitev, ki pomaga v primeru resnih nesreč, je od aprila 2018 obvezen za nove avtomobile. Če pride do resne nesreče z vozilom, bo sistem samodejno poslal opozorilo najbližjemu centru za obveščanje - Uredba (EU) 2015/758 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 29. aprila 2015 o zahtevah za homologacijo za uvajanje vgrajenega sistema eCall, ki temelji na storitvi 112, in spremembi Direktive 2007/46/EU, UL L 123, 19.5.2015, str. 77-89. Tržne raziskave kažejo, da bodo predpisi o sistemu eCall med letoma 2015 in 2020 znatno spodbudili rast v tem sektorju - Lengton in drugi, "Internet of Things, Connected Cars" (Business Innovation Observatory 2015) 11.

Pri oblikovanju odziva EU na trend servitizacije pa morajo institucije EU spoštovati sistem upravljanja EU na več ravneh in s tem spoštovati pristojnosti različnih ravni upravljanja.²⁰⁸ Industrijska politika EU je horizontalne narave in je namenjena zagotavljanju okvirnih pogojev, ugodnih za industrijsko konkurenčnost.²⁰⁹ Spada med tiste politike, pri katerih je EU pristojna za izvajanje ukrepov v podporo ukrepom držav članic (člen 6 PDEU). Zato so države članice nosilke svojih industrijskih politik in s tem sprejemajo ustrezne nacionalne strategije za digitalizacijo proizvodnje.²¹⁰ Odziv EU na spletni strani je v zvezi s tem osredotočen na usklajevanje med pobudami na nacionalni ravni in ravni EU ter na razvoj ukrepov politike, kot so naložbe v digitalne inovacije in infrastrukturo, pospeševanje razvoja standardov IKT, preučevanje regulativnih pogojev in prilagajanje delovne sile, vključno z izpopolnjevanjem znanja

Poleg tega je industrijska politika EU dobro povezana s številnimi drugimi politikami EU, kot so politike na področju konkurence, potrošnikov, trgovine, notranjega trga, raziskav in inovacij, zaposlovanja, varstva okolja in javnega zdravja. To prepletanje med industrijo in drugimi politikami logično vpliva tudi na trend servitizacije. Vendar večina teh področij ni v izključni pristojnosti institucij EU²¹¹ in čeprav bo ureditev na ravni EU v večini primerov ključna, da bi preprečili množico različnih nacionalnih pristopov, ki bi povzročili kaos in razdelitev notranjega trga, se bodo morali v skladu z načeloma subsidiarnosti in sorazmernosti vključiti tudi organi na nacionalni in lokalni ravni.

Poleg tega je treba v regulativnem postopku upoštevati druge ustavne in institucionalne okvire, vključno z vključevanjem industrije in samoregulacijo v skladu z "novim pristopom", da bi trg sam določil tehnične rešitve, javni organi pa bi določili le splošne regulativne zahteve.²¹² V zvezi s tem bodo regulativne zahteve

²⁰⁸ Marks in drugi, "European Integration from the 1980s: (1996) 34 JCMS: JMSC: Journal of Common Market Studies 341.

²⁰⁹ Sporočilo Komisije, Industrijska politika v razširjeni Evropi, COM(2002) 714 konč.

²¹⁰ V Nemčiji se razvoj proizvajalcev, ki svoje izdelke in stroje opremljajo z inteligentnimi digitalnimi sistemi, imenuje "Industrie 4.0",²¹⁰ francoski izraz za to je "Industrie du Futur", na Nizozemskem in Slovaškem strategiji govorijo o "pametni industriji", v Združenem kraljestvu o "Catapultu" (High Value Manufacturing), v Španiji o "Industria Conectada 4.0" in v Italiji o "Fabbrica Intelligente". Več na Bauernhansl, "Industry 4.0: Izzivi in omejitve v proizvodnji. Keynote' [2013] AT Kearney, Factory of the year; Dujin in drugi, 'INDUSTRY 4.0: The New Industrial Revolution' [2014] Roland Berger Strategy Consultants, München.

²¹¹ Glej člene 3-6 PDEU.

²¹² Glej Sporočilo Komisije, Vizija notranjega trga za industrijske izdelke, COM(2014) 25 final, str. 5. Glej tudi Klindt v Bräutigam in Klindt (cit. zg.) 100-106; Weber in Weber, Internet of Things: Legal Perspectives (Springer Science & Business Media 2010) 23.

na eni strani omejevale servitizacijo, npr. kadar določeni subjekti ne smejo opravljati določenih storitev,²¹³ medtem ko jo bodo na drugi strani spodbujale, npr. kadar je servitizacija odziv na okoljske ali potrošniške predpise.

Prav tako mora biti zakonodaja dovolj prožna, da ne omejuje tehnološkega razvoja. Čeprav bo ureditev na ravni EU v večini primerov ključnega pomena, da se prepreči nešteto različnih nacionalnih pristopov, ki bi ustvarili zmedo in razdelili notranji trg, se bodo morali vključiti tudi organi na nacionalni in lokalni ravni, kadar bo to primernejše kot nadržnacionalni odziv. Hkrati je pomembno, da ta regulativni postopek ne zaobide načel demokratičnega upravljanja in da je industrija vključena v regulativni postopek ter da samoregulacija po možnosti nadomesti zakonodajo, tako da javni organi določijo le splošne regulativne zahteve, tehnične rešitve pa opredeli trg.²¹⁴ Vendar pa odnos med servitizacijo in zakonodajo ni enostranski, temveč je interaktiven. Glede na to, da je servitizacija večplastna, se že sama po sebi dotika celotnega spektra pravnih področij.

V naslednjih poglavjih je podan pregled pravnih izživov, povezanih s servitizacijo, s šestih vidikov glede na "vrednost", ki jo varujejo različna področja prava EU: a) prosta konkurenca; b) potrošniki; c) intelektualna lastnina; d) varstvo podatkov; e) okolje in f) čezmejna trgovina. Prvih pet pravnih vidikov ustreza petim gonilom servitizacije, tj. izključevanju konkurentov, izključevanju strank, inovacijam, intenzivnosti podatkov in trajnosti, medtem ko zadnji vidik ustreza tesni povezavi med servitizacijo in globalizacijo. Poleg tega pomembni vidiki servitizacije zadevajo delovno pravo,²¹⁵ kazensko pravo²¹⁶ in forenzične postopke,²¹⁷ ter telekomunikacijsko pravo,²¹⁸ medicinsko pravo²¹⁹ in številna druga pravna področja, zato bodo v prihodnosti prav tako zahtevali celovito obravnavo.

²¹³ Širša opredelitev bančništva v senci v EU npr. vodi k zmanjšanju opravljanja nekaterih storitev s strani subjektov, ki ne sprejemajo vlog, kot so dejavnosti lizinga prodajalcev avtomobilov - glej **sporočilo Komisije, Bančništvo v senci - obravnavanje novih virov tveganja v finančnem sektorju**, COM(2013) 614 final, in odgovor Leaseurope, Comments on the Green Paper on Shadow Banking, Bruselj, datum dokumenta ni naveden.

²¹⁴ Thomas Klindt v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 100-106; Weber in Weber (cit. zg.) 56) 23.

²¹⁵ Ocenjuje se, da je verjetnost, da bodo v naslednjem desetletju ali dveh 47 odstotkov vseh delovnih mest na današnjem ameriškem trgu dela izpodrinili računalniki, 70-odstotna ali večja, če upoštevamo napredek na področju robotike in umetne inteligence - Felländer, Ingram in Teigland (cit. zg.) 11. Glej tudi Brishen Rogers, "Social Costs of Uber" (2015) 82 University of Chicago Law Review Dialogue 85.

²¹⁶ Martin Schorn in Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 187-195.

²¹⁷ RC Hegarty, DJ Lamb in A Attwood, "Digital Evidence Challenges in the Internet of Things", Zbornik desete mednarodne omrežne konference (INC 2014) (Lulu com 2014).

²¹⁸ Tobias Frevert in drugi v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 179-186.

²¹⁹ Susanne Wende v , prav tam, 196-214.

6.1 Enotni trg za sisteme izdelkov in storitev

Notranji trg, ki zajema prost pretok blaga in prost pretok storitev, velja za "odlično podlago za digitalizacijo industrije in prednost v mednarodni konkurenci" ter "edini način za doseganje potrebnih ekonomij obsega, ki upravičujejo naložbe in zagotavljajo konkurenčnost evropskih podjetij".²²⁰ Kljub temu pa se z večanjem kompleksnosti rešitev za storitizacijo podjetja lahko znajdejo v položaju, ko lahko čez mejo prodajajo en del sistema izdelek-storitev, ne pa celotnega sistema. Glede na še vedno obstoječe razlike v ureditvi prostega pretoka blaga in storitev se postavlja vprašanje, ali se kombinacije izdelkov in storitev gibljejo čez mejo v skladu z določbami o prostem pretoku blaga ali storitev in ali je mogoče ta pravila prilagoditi novo razvitim integriranim rešitvam, pri katerih je meja med blagom in storitvami zabrisana. Drugič, s hitrim razvojem novih modelov servitizacije, ki temeljijo na IKT, je mogoče pričakovati nove nacionalne omejitve čezmejnega pretoka takšnih izdelkov z novimi utemeljitvami, ki jih v zvezi s tem predložijo države članice.

6.1.1 Od pristopa "izdelek ali storitev" k pristopu "izdelek in storitev"

Servitizacija je izziv za Sodišče EU, ki je pristojno za razmejitve med gospodarskimi transakcijami, za katere veljajo določbe PDEU o prostem pretoku blaga oziroma storitev. Gibanje za servitizacijo trdi, da to razlikovanje ni več relevantno in da je treba namesto izdelkov ali storitev obravnavati kombinacijo ali sklop izdelkov *in* storitev (tako imenovani sistemi izdelek-storitev). Zato Vandermerwe in Rada trdita, da ni več mogoče "*poenostavljeno razlikovati med izdelki in storitvami*" in da je treba preiti od "*starega in zastarelega osredotočanja na izdelke ali storitve k integriranim 'svežnjem' ali sistemom (...) s storitvami v glavni vlogi*".²²¹ Čeprav lahko menedžerji hitro sprejmejo ta celostni pristop k svojim podjetjem in težavam svojih strank, so zakonodajalci in sodišča običajno bolj konvencionalni.

Kot je ugotovil Snell, je bila razlikovalna značilnost Sodišča EU ta, da je blago materialni predmet, storitve pa ne.²²² Razlikovanje med blagom in storitvami ima še vedno nekatere pomembne pravne posledice. Zato Sodišče EU do zdaj ni

²²⁰ Evropski urad WDMA, "Industry 4.0: 10 key recommendations for a European framework for a successful digital transition in industry" (2016) 11.

²²¹ Vandermerwe in Rada (cit. zg.) 314.

²²² Jukka Snell, *Goods and services in EC law*: (Oxford University Press 2002) 4.

zagotavljalo horizontalnega neposrednega učinka določb Pogodbe o prostem pretoku blaga, medtem ko je določbe o prostem pretoku storitev zagotavljalo.²²³ To neskladje se je še povečalo, ko je Sodišče obravnavalo horizontalni neposredni učinek direktive o storitvah (člen 15). Generalni pravobranilec Szpunar je predlagal, da se horizontalni neposredni učinek prizna,²²⁴ vendar Sodišče tega ni podprlo. Tako je Sodišče ostalo pri svoji doktrini, da določbam direktiv ne priznava horizontalnega neposrednega učinka. To je v skladu z vrsto njegovih prejšnjih sodb (in v skladu s sedanjim besedilom člena 288 PDEU),²²⁵ kljub temu pa ustvarja neskladje med pravnimi učinki prostega pretoka storitev v skladu s Pogodbo in istimi načeli, kot so zapisana v Direktivi. Slednja se opira na določbe Pogodbe, kot jih razlaga Sodišče, vendar so zaradi pomanjkanja horizontalnega neposrednega učinka določb Direktive slednje bližje tem (istim) načelom, kot jih določa člen 56 PDEU. To spodbuja tožnike, da svojo tožbo zoper zasebnega toženca zagovarjajo na podlagi Pogodbe in ne na podlagi Direktive. Poleg tega je uporabo Direktive o storitvah težko omejiti na "*čiste storitve*" in čeprav se Direktiva sama nanaša na prost pretok storitev in svobodo ustanavljanja, je vse bolj jasno, da se v veliki meri nanaša tudi na prost pretok blaga. V nasprotju s stališčem štipendistov, da je treba prodajo blaga na splošno izključiti iz Direktive o storitvah, ker "*je posledica dejstva, da se Direktiva uporablja za storitve, ta, da se ne uporablja za blago*",²²⁶ Komisija zagovarja stališče, da se Direktiva uporablja tudi za maloprodajo in veleprodajo blaga.²²⁷ To je praktično zelo pomembno.²²⁸ V zvezi s tem je nizozemsko sodišče Raad van State leta 2016 vložilo predlog za sprejetje predhodne odločbe,²²⁹ v katerem se sprašuje, ali maloprodaja spada na področje uporabe direktive o storitvah. Generalni pravobranilec Szpunar je sklenil pritrdilno²³⁰ in poudaril, da s prihodom interneta maloprodaja ni sestavljena

²²³ Glej zadevi C-159/00, Sapod Audic proti Eco-Emballages SA, ECLI:EU:C:2002:343 in C-341/05, Laval un Partneri, ECLI:EU:C:2007:809 na eni strani ter zadevi C-267 in 268/91, Keck in Mithouard, ECLI:EU:C:1993:905 in C-384/93, Alpine Investments, ECLI:EU:C:1995:126 na drugi. Za komentarje glej Christoph Krenn, "A Missing Piece in the Horizontal Effect 'Jigsaw': (2012) 49 Common Market Law Review 177; Dorota Leczykiewicz in Stephen Weatherill, The Involvement of EU Law in Private Law Relationships (Bloomsbury Publishing 2013); Pal Wenneras in K Boe Moen, "Selling Arrangements, Keeping Keck"(2010)" 35 European Law Review 387; Mads Tønnesson Andersen in Wulf-Henning Roth, Services and Free Movement in EU Law (Oxford University Press 2002).

²²⁴ Zadeva C-261/20, Thelen Technopark Berlin, ECLI:EU:C:2021:620.

²²⁵ Za komentar glej Justin Lindeboom, "Op-Ed: " The Services Directive does not have a horizontal direct effect, which is a good thing: Thelen Technopark", EU Law Live, 23. februar 2022.

²²⁶ Catherine Barnard, "Unravelling the Services Directive" (2008) 45 CMLRev 323, 335.

²²⁷ Priročnik Komisije o izvajanju direktive o storitvah se nanaša na "trgovinske dejavnosti (vključno z maloprodajo in veleprodajo blaga in storitev)" - Urad za uradne publikacije ES, 2007, točka 2.1.1.

²²⁸ Glej npr. Janja Hojnik, Tell me where you're from and I'll tell you the price: CMLRev 2019, 23.

²²⁹ Združeni zadevi C-360/15 in C-31/16, X BV (cit. zg.).

²³⁰ Ibidem, sklepno mnenje generalnega pravobranilca Szpunarja z dne 18. maja 2017, točki 80 in 105, ki se sklicuje na zgodovino priprave direktive, iz katere je razvidno, da je Evropski parlament sprva poskušal v prvi obravnavi

le iz preproste prodaje izdelka, temveč tudi iz svetovanja, svetovanja in nujenja nadaljnjih storitev ter da kot taka ni dejavnost, ki je le pomožna za izdelek.²³¹ Po njegovem mnenju je podjetje Bristol BV, ki želi ustanoviti maloprodajno trgovino za svojo verigo diskontov za čevlje in oblačila, zato ponudnik storitev, ki se lahko sklicuje na določbe Direktive o storitvah. Čeprav veliki senat Sodišča EU ni v celoti sledil generalnemu pravobranilcu, je potrdil, da se Direktiva uporablja za maloprodajni sektor, s čimer je zabilisal ostro ločnico med blagom in storitvami.

Ustaljeni pristop Sodišča v primerih kombinacij izdelkov in storitev je bil, da se ugotovi, ali v določenem svežnju izdelkov in storitev prevladuje blago ali storitve (*pristop prevladujočega položaja*). To potrjuje sodba Sodišča EU v zadevi *Burmanjer*,²³² v kateri je Sodišče EU navedlo, da je treba gospodarsko dejavnost preučiti v okviru prostega pretoka blaga ali svobode opravljanja storitev, če je eden od teh elementov "*ponsem sekundaren v primerjavi z drugim in se lahko obravnava skupaj z njim*".²³³ Zato je bila proizvodnja blaga uvrščena med blago in ne med storitve. V zadevi *Komisija proti Franciji*²³⁴ je Sodišče EU odločilo, da "*tiskarskega dela ni mogoče opredeliti kot storitev, saj neposredno vodi k izdelavi fizičnega izdelka*".²³⁵ V nasprotju s tem pa je Sodišče EU v zadevi *van Schaik*²³⁶ odločilo, da je pogodba o storitvah popravila avtomobila predstavljala opravljanje storitev in ne blaga, saj je bila dobava rezervnih delov le pomožna storitev. Omejitve, ki veljajo za storitve popravil iz drugih držav članic, se torej obravnavajo v okviru prostega pretoka storitev. Poleg tega so bile omejitve za pogodbe o lizingu med državami članicami prav tako ocenjene z vidika prostega pretoka storitev,²³⁷ kar kaže, da bi se na enak način obravnavala souporaba avtomobilov in drugi modeli storitvenih dejavnosti, ki temeljijo na najemu. *Celo zadeva v zvezi z madžarsko zakonodajo, ki je prepovedovala delovanje igralnih avtomatov zunaj igralnic, je bila odločena na podlagi določb o prostem pretoku storitev in ne*

črtati sklicevanje na "distributivne obrti", Svet pa je v osnutek ponovno vključil takšno sklicevanje, ki je ostalo do sprejetja direktive - točka 72.

²³¹ Ibidem, tč. 102. Več o tem v Joasia A. Luzak, "Time to Let Go of the Services/Goods Distinction? - CJEU in X (C-360/15 & C-31/16)" Blog Recent developments in European Consumer Law (Novejši dogodki v evropskem potrošniškem pravu) (1. februar 2018).

²³² Zadeva C-20/03, Marcel Burmanjer, ECLI:EU:C:2005:307.

²³³ Prav tam, tč. 34-35. Glej zadevo C-108/09 Ker-Optika bt, ECLI:EU:C:2010:725, tč. 43.

²³⁴ Zadeva 18/84, Komisija proti Franciji, ECLI:EU:C:1985:175.

²³⁵ Ibidem, tč. 12.

²³⁶ Zadeva C-55/93, Johannes Gerrit Cornelis van Schaik, ECLI:EU:C:1994:363.

²³⁷ Zadeva C-451/99, Cura Anlagen proti Auto Service Leasing GmbH, ECLI:EU:C:2002:195.

blaga, kot bi lahko pričakovali.²³⁸ V skladu s tem bodo transakcije servitizacije, ki vključujejo prenos lastništva proizvodov, večinoma spadale pod prosti pretok blaga. Kadar pa lastništvo obdrži trgovec, se bodo uporabljala pravila o prostem pretoku storitev. V digitalni dobi, ko je razlika med blagom in storitvami vse bolj zabrisana, pa postane pristop na podlagi prevladujočega položaja za sisteme izdelkov in storitev še posebej problematičen. Kljub temu bodo pametni izdelki, ki jih omogoča internet stvari, običajno spadali v kategorijo blaga (npr. prodaja povezanega avtomobila ali termostata s senzorji, ki omogočajo daljinsko upravljanje s strani lastnika hiše ali proizvajalca). Enako velja za 3D tiskanje, tj. pod pogojem, da bo trgovec kupcu poslal že natisnjene izdelke; če pa se prodaja le digitalni načrt (CAD) in kupec izdelek natisne sam, bodo za prvo transakcijo veljala pravila o prostem pretoku storitev. Pristop Sodišča EU k digitalnemu blagu je odvisen od nosilca: če digitalno blago ni povezano z materialno enoto, se bodo uporabljala pravila o storitvah; če je povezano, se bodo uporabljala pravila o blagu.²³⁹ Nasprotno pa je bilo v zadevi *UsedSoft*²⁴⁰ odločeno na podlagi načel prostega pretoka blaga, čeprav se je nanašalo izključno na prenos in shranjevanje programske opreme na računalniških strank. Sodišče EU je navedlo več argumentov o načelu enakovrednosti med digitalnim in fizičnim blagom ter odločilo, da ni razlike, ali je kopija računalniškega programa stranki na voljo s prenosom ali na fizični plošči CD ali DVD²⁴¹, in da je metoda spletnega prenosa "funkcionalno enakovredna" dobavi materialnega nosilca.²⁴² S sodbo *UsedSoft* je tako narejen korak od prevladujočega k integracijskemu pristopu, ki ga podpira gibanje za servitizacijo, čeprav Sodišče ne bo moglo v celoti opustiti prvega pristopa in podpreti drugega, dokler za tem razlikovanjem ne bosta stala dva ločena sistema pravil, eden za blago in drugi za storitve (in morda tretji za digitalne vsebine).

6.1.2 Pravi (digitalni) enotni trg za sisteme izdelkov in storitev

Glede na to, da pogodbe EU spodbujajo prost pretok blaga in storitev, bi morale biti vse ovire za čezmejni pretok sistemov izdelkov in storitev načeloma neskladne s pogodbami in zato opuščene. To lahko pripelje do sklepa, da lahko integrirane

²³⁸ Zadeva C-98/14 Berlington Madžarska, ECLI:EU:C:2015:386. Nasprotno pa je bila zadeva Läära proti Finski (zadeva C-124/97, ECLI:EU:C:1999:435), ki se je nanašala na pravila o igralnih avtomatih, določena ob upoštevanju določb o prostem pretoku blaga.

²³⁹ Zadeva C-244/06, Dynamic Medien Vertriebs, ECLI:EU:C:2008:85. Glej združeni zadevi C-403/08 in C-428/08, Football Association Premier League, ECLI:EU:C:2011:631.

²⁴⁰ Zadeva C-128/11, UsedSoft GmbH proti Oracle International Corp., ECLI:EU:C:2012:407.

²⁴¹ Ibidem, tč. 47.

²⁴² Ibidem, tč. 61.

rešitve, ki so rezultat servitizacije, uporabljajo ugodnosti enotnega trga, ne glede na to, kakšna je natančna oblika sklopa izdelkov-storitev. V skladu s tem je Sodišče EU v več zadevah od držav članic zahtevalo, naj odpravijo ovire za čezmejne transakcije servitizacije. *Francija je neuspešno branila svoja pravila, ki so Boscherju, podjetju dražiteljev ("commissaires-priseurs"), ki deluje v Parizu in ki je po naročilu nemškega podjetja Nado na javni dražbi prodalo več dragih rabljenih vozil. Pravila so zahtevala, da se lastnik ali oseba, ki ima vozilo v posesti, vpiše v poslovni register na kraju prodaje, tj. v Parizu.* Sodišče je hitro ugotovilo, da ta nacionalna zakonodaja ni združljiva z določbami Pogodbe o prostem pretoku blaga.²⁴³ Vendar lahko obstajajo tudi drugi vidiki zakonodaje, ki so v pristojnosti držav članic in še vedno legitimno ovirajo prosto trgovino na notranjem trgu. Tako je v zadevi *Cura Anlagen*²⁴⁴ družba ASL družbi Cura Anlagen za 36 mesecev dala v najem v Nemčiji registrirano osebno vozilo za določen mesečni znesek, ki je vključeval stroške obveznega zavarovanja in dodatno stopnjo za 1 000 km, ki jih vozilo prevozi nad določeno razdaljo. Ko je družba Cura Anlagen februarja 1999 pripeljala vozilo v Avstrijo, ga tam ni mogla uporabljati v skladu s pogodbo zaradi določb, ki prepovedujejo vožnjo vozila s tujimi tablicami v Avstriji za več kot tri dni. Sodišče EU je menilo, da se "*registracija zdi naravna posledica izvajanja teh davčnih pooblastil*", vendar "*države članice ne morejo določiti tako kratkega roka, da bi bilo izpolnjevanje naloženih obveznosti nemogoče ali pretirano težko*".²⁴⁵ Zato lahko države članice še vedno omejujejo čezmejne storitve lizinga, če te omejitve niso pretirano težke za vpletene stranke. Nasprotno pa obstajajo primeri, ko nacionalna zakonodaja proizvajalce zavezuje, da poleg izdelka ponujajo tudi storitve, in s tem delijo notranji trg, npr. z uvedbo obveznih jamstev. Čeprav ta obveznost proizvajalcem morda pomaga pritegniti potrošnike, se v okviru prostega pretoka blaga šteje za ukrep z enakim učinkom kot količinske omejitve (MEQR). Zato je Komisija leta 2009 Slovenijo opozorila na kršitev Direktive 1999/44/ES o prodaji potrošniškega blaga in z njim povezanih garancij,²⁴⁶ ker je nacionalna izvedbena zakonodaja uvedla obvezno garancijo za proizvajalce in ne le prostovoljno. Čeprav je bila ta zahteva uvedena na nediskriminatorni podlagi, jo je Komisija obravnavala kot dodatno upravno breme in s tem kot MEQR, pri čemer je upoštevala, da bi lahko tuji proizvajalec ponudil

²⁴³ Zadeva C-239/90, SCP Boscher, Studer et Fromentin proti SA British Motors Wright in drugi, ECLI:EU:C:1991:180.

²⁴⁴ Zadeva C-451/99, Cura Anlagen, cit. op.

²⁴⁵ Glej tč. 41 in 46.

²⁴⁶ UL L 171, 7.7.1999, str. 12-16. Zdaj nadomeščena z Direktivo (EU) 2019/771

jamstvo pod drugačnimi pogoji, kot jih predpisuje slovenska zakonodaja.²⁴⁷ Uvedba servisne dajatve za proizvajalce s strani držav članic je torej dovoljena le, če je v mejah prava EU.

Zakonodaja EU o prostem pretoku pa se ne nanaša le na tradicionalne storitve, ki se dodajo izdelkom, temveč vse bolj tudi na digitalne storitve in izdelke. Dejstvo, da enotni digitalni trg EU (DGS) še vedno ni dokončan, povzroča velike težave proizvajalcem, zlasti tistim, ki se ukvarjajo z digitalizacijo industrije. Glede na to, da nova industrija temelji na podatkih, je prost pretok slednjih bistven za digitalizacijo industrije. *Reinhold Festge (WDMA)* je kritičen do zamude pri vzpostavitvi enotnega digitalnega trga, saj pravi, da *"se zakonodajalci nagibajo k temu, da bi stroje iz digitalne dobe obravnavali kot stroje iz industrijske revolucije, vendar nekako povezane z internetom"*, in opozarja, da *"če enotni trg ne bo pravočasno pripravljen, bodo digitalizacijo industrije oblikovala podjetja zunaj EU, zlasti ZDA"*.²⁴⁸ Kljub temu strategija za enotni digitalni trg²⁴⁹ zagotavlja strateški okvir za digitalno gospodarstvo, vključno s pametnimi predmeti, kot so povezani avtomobili in drugi pametni predmeti, ter se *med drugim* osredotoča na zagotavljanje boljšega dostopa potrošnikov in podjetij do spletnega blaga in storitev. Zato je splošno razširjeno mnenje, da je digitalni enotni migracijski sistem *"na vrsti"*.²⁵⁰ Kot je poudarila Komisija, je njegov cilj *"doseči enotni trg za internet stvari, na katerem se lahko vsaka naprava priključi in deluje na zaupanja vreden način brez ovir zaradi nacionalnih meja"*.²⁵¹

Nasprotno pa je Sodišče EU v zadevi *Uber Spain*²⁵² v zvezi s platformnim gospodarstvom razglasilo, da je treba posredniško storitev, katere namen je prek aplikacije za pametne telefone in za plačilo povezati nepoklicne voznike, ki uporabljajo lastno vozilo, z osebami, ki želijo opraviti mestna potovanja, šteti za storitev, ki je neločljivo povezana s prevozno storitvijo, in jo je zato treba opredeliti kot "storitev na področju prevoza" v smislu prava Unije. Zato je taka storitev izključena iz področja uporabe svobode opravljanja storitev na splošno ter direktive o storitvah na notranjem trgu in direktive o elektronskem poslovanju. Iz tega izhaja,

²⁴⁷ Damjan Možina, "Obvezna garancija za brezhibno delovanje in varstvo kupca v Evropskem pravu" 2011 Podjetje in delo 38; Rajko Knez, "Garancije za brezhibno delovanje stvari: ni vse zlato, kar se sveti" Kolumna Ius Info 8. oktober 2007.

²⁴⁸ Reinhold Festge (cit. zg.).

²⁴⁹ Sporočilo Komisije, Strategija enotnega digitalnega trga za Evropo, COM(2015) 192 final, str. 3.

²⁵⁰ Jorge Valero, "Kaja Kallas: (EurActiv, 19. januar 2016).

²⁵¹ Glej Evropska komisija, Akcijski načrt za digitalizacijo evropske industrije, osnutek, 23. december 2015, str. 67.

²⁵² Zadeva C-434/15, Asociación Profesional Elite Taxi proti Uber Systems Spain SL, ECLI:EU:C:2017:981.

da morajo države članice urediti pogoje, pod katerimi se take storitve opravljajo. Poleg tega je veliki senat Sodišča v zvezi z *Airbnb*²⁵³ odločil, da se Direktiva 2006/123 uporablja za zakonodajo države članice v zvezi z dejavnostmi, ki zajemajo ponavljajoče se kratkoročno oddajanje opremljenih stanovanj za plačilo, na poklicni ali nepoklicni podlagi, prehodnim strankam, ki v njih ne prebivajo. Kljub temu je boj proti dolgoročnemu pomanjkanju najemnih stanovanj prevladujoč razlog javnega interesa, ki upravičuje nacionalno zakonodajo, ki zahteva dovoljenje za kratkoročno oddajanje stanovanj prehodnim strankam, ki tam ne prebivajo. To pomeni, da se pri urejanju platformnega gospodarstva pojavljajo kombinacija nacionalnih pristojnosti in pristojnosti EU ter kombinacija zavezujočih in nezavezujočih pravnih instrumentov. Za ponazoritev: Komisija je predlagala vrsto zavezujočih in nezavezujočih ukrepov za izboljšanje delovnih pogojev pri delu na platformah in podporo trajnostni rasti digitalnih platform za delo v EU.²⁵⁴ S tem naj bi zagotovili, da bodo ljudje, ki delajo prek digitalnih platform dela, lahko uživali delavske pravice in socialne ugodnosti, do katerih so upravičeni.

6.1.3 3D tiskanje

V nekaterih primerih pa bodo države članice upravičeno omejile prosto trgovino. V zvezi z novimi proizvodnimi trendi, ki niso usklajeni na ravni EU in bodo verjetno privedli do razdrobljenosti enotnega trga držav članic, je mogoče predvideti vsaj dve situaciji. Prvič, medtem ko se množice navdušujejo nad napredkom in presenetljivim razvojem na področju 3D tiskanja, ta nova tehnologija omogoča tudi domačo proizvodnjo 3D tiskanih pištol, natanko takšnih, kakršno je razvil in natisnil študent prava (kako nesrečno!) na Univerzi v Teksasu z uporabo 3D tiskalnika, kupljenega na eBayu.²⁵⁵ Oblikovalski program se imenuje Liberator in služi kot osnova za tiskanje plastičnih pištol. Čeprav so sprva obstajali dvomi o pomanjkljivostih takšnih pištol, je zdaj očitno, da so te trdne in popolnoma delujoče.²⁵⁶ Dodatne pomisleke vzbujajo dejstvo, da je bil v samo dveh dneh po tem, ko je ta teksaški študent objavil

²⁵³ Združeni zadevi C-724/18, *Cali Apartments* proti *Procureur général* près la cour d'appel de Paris et ville de Paris, in C-727/18, *HX* proti *Procureur général* près la cour d'appel de Paris et ville de Paris, ECLI:EU:C:2020:743.

²⁵⁴ Predlog direktive o izboljšanju delovnih pogojev pri delu na platformah (COM(2021) 762 konč.) vključuje ukrepe za pravilno določanje zaposlitvenega statusa oseb, ki delajo prek digitalnih platform dela, ter nove pravice za delavce in samozaposlene osebe v zvezi z algoritemskim upravljanjem. Medtem ko osnutek smernic pojasnjuje uporabo konkurenčnega prava EU za kolektivne pogodbe samostojnih samozaposlenih oseb, ki želijo izboljšati svoje delovne pogoje, vključno s tistimi, ki delajo prek digitalnih platform za delo.

²⁵⁵ Ime tega študenta je Cody Wilson, ustanovitelj in direktor neprofitne *Defense Distributed*, ki razvija in objavlja odprtokodne modele orožja, primerne za 3D tiskanje.

²⁵⁶ *Carrie Johnson* Twitter, "Plastično orožje, izdelano s tiskalniki 3-D, povzroča nove varnostne težave" (NPR.org).

svoj načrt na Pirate Bayu, prenesen več kot 100.000-krat.²⁵⁷ Ameriški urad za eksplozive je izdal javno opozorilo, da *lahko* 3D-tiskano strelno orožje "*premaga običajno odkrivanje, kot so detektorji kovin*", in bi tako lahko "*predstavljalo težavo za javno varnost*".²⁵⁸ Žena profesorja Hulla, ki je tistega večera leta 1983 odhitela v možev laboratorij, da bi videla njegov prvi 3D natisnjen predmet, verjetno ni pričakovala, da bo majhna skodelica leta pozneje pripeljala do 3D natisnjenega orožja.²⁵⁹ Komisija EU je na nevarnosti, povezane s 3D-tiskanim orožjem, opozorila že v svojem sporočilu iz oktobra 2013²⁶⁰ in se v predlogu za spremembo direktive EU o strelnem orožju iz novembra 2015 zavezala, da bo sledila razvoju.²⁶¹ Glede na to, da na ravni EU ni izrecne prepovedi 3D tiskanih pištol, je Združeno kraljestvo sprejelo odločitev, da bo "*proizvodnja, prodaja ali posedovanje 3D pištol nezakonito*".²⁶² Druge države članice ji bodo verjetno sledile in verjetno bi bile uspešne pri vzbujanju skrbi za javno varnost v primerih morebitnih zahtevkov zoper omejitve prostega trgovanja s takšnimi izdelki.

6.1.4 Socialni roboti

Do podobne razdrobljenosti notranjega trga bi lahko prišlo tudi v zvezi s tako imenovanimi "*socialnimi roboti*". Ti so zasnovani za osebno interakcijo s svojim lastnikom in so skoraj nerazločljivi od svojih človeških kolegov.²⁶³ Kljub svojemu videzu pa niso pravno zaščiteni podobno kot človeške stvaritve, temveč se obravnavajo kot preprosta premičnina, kot je dežnik.²⁶⁴ To postane problematično, kadar so takšni socialni roboti izdelani za namene spolnega izkoriščanja otrok. Nova tehnologija tako omogoča preoblikovanje neživih spolnih lutk, ki jih je že mogoče kupiti prek interneta, v kompleksne stroje, ki so videti in delujejo kot pravi ljudje.²⁶⁵ Ta položaj je primerljiv s problematiko virtualne otroške pornografije, ki je v večini

²⁵⁷ A Greenberg, Načrti 3D tiskane pištole so bili v dveh dneh preneseni 100.000-krat (s pomočjo Kima Dotcoma) (FORBES, maj 2013).

²⁵⁸ Twitter (cit. zg.); za pregled pravnih vprašanj v okviru zakonodaje ZDA glej: Barton Lee, "Where Gutenberg Meets Guns: The Liberator, 3D-Printed Weapons, and the First Amendment [notes]" [2013] North Carolina Law Review 1393; in Dubin (cit. zg.).

²⁵⁹ Hull (cit. zg.).

²⁶⁰ Sporočilo Komisije, Strelno orožje in notranja varnost EU: zaščita državljanov in preprečevanje nezakonite trgovine, COM(2013) 716 final.

²⁶¹ Glej člen 17 predloga direktive o spremembi Direktive 91/477/EGS o nadzoru nabave in posedovanja orožja, 18. november 2015.

²⁶² UK Home Office, Guide on Firearms Licensing Law, december 2015.

²⁶³ Dubin (cit. zg.) 14.

²⁶⁴ Čeprav se danes tudi dežnik lahko šteje za storitev - Danny Cohn, "Is an Umbrella a Product or a Service?!" <<http://designit-tlv.com/umbrella-product-service/>> (zajeto 18. decembra 2015).

²⁶⁵ Tim Bowler, "Will we ever want to have sex with robots?" (BBC News, 27. avgust 2013).

jurisdikcij, kar zadeva pravno obravnavo, neločljiva od prave otroške pornografije. Ureditev v zvezi s tem je večinoma omejena na določbe lastninskega prava, ki njihovemu lastniku omogočajo popoln nadzor nad takšnimi socialnimi roboti, čeprav so videti kot otroci in so namenjeni spolni uporabi, brez kakršne koli posebne zaščite, ki je na primer danes zagotovljena živalim, kjer več jurisdikcij že prepoveduje kakršno koli spolno dejavnost z živaljo.²⁶⁶ O tem, ali je to primerno, je treba razpravljati; vendar pa lahko z notranjega trga EU hitro dobimo asociacije na primer *Conegate*,²⁶⁷ v katerem se je Združeno kraljestvo neuspešno sklicevalo na skrb za javno moralo, da bi omejilo prosti pretok "*ljubezenskih lutk*", saj Združeno kraljestvo ni nasprotovalo domači proizvodnji istih izdelkov. Če do tega protekcionizma ne bi prišlo, bi mu Sodišče EU verjetno odobrilo omejitev prostega pretoka.²⁶⁸ Brez usklajevalne zakonodaje EU v zvezi s trgovino s 3D-tiskanim orožjem in socialnimi roboti bodo tako države članice lahko svobodno omejevale njihovo proizvodnjo in distribucijo ter se pri tem sklicevale na javno moralo in varnostne razloge.

6.2 Servitizacija kot strategija za povzročanje škode konkurenci

Konkurenčno pravo je z vidika servitizacije morda najbolj omejevalno pravno področje, ki podjetjem preprečuje, da bi v celoti sprejela določene poslovne modele. Na primer, pravila, ki nadzorujejo vertikalno integracijo, lahko omejujejo politiko proste servitizacije proizvajalcev,²⁶⁹ kar je še posebej pomembno glede na to, da se podjetja, ki sprejemajo strategijo servitizacije, močno osredotočajo na "*poprodajni trg*" in pridobivajo pomembno vrednost iz prodaje rezervnih delov in popravil.²⁷⁰ Zakonodaja EU še posebej izrecno omejuje popravila motornih vozil, ki jih morajo opravljati lastniki blagovnih znamk.²⁷¹ Medtem ko konkurenčno pravo omejuje

²⁶⁶ Kate Darling, "Extending Legal Rights to Social Robots", konferenca We Robot, Univerza v Miamiu, april (2012), SSRN Scholarly Paper ID 2044797.

²⁶⁷ Zadeva 121/85, *Conegate Limited* proti HM Customs & Excise, ECLI:EU:C:1986:114.

²⁶⁸ Kot potrjuje primer *Henn in Darby*: 34/79, ECLI:EU:C:1979:295.

²⁶⁹ James C. Cooper in drugi, "Vertical antitrust policy as a problem of reasoning" (2005) 23 *International Journal of Industrial Organization* 639. Uredba Komisije 330/2010 o uporabi člena 101(3) PDEU za kategorije vertikalnih sporazumov in usklajenih ravnanj, UL L 102, 23.4.2010, str. 1-7.

²⁷⁰ Andy Neely, "Making the Shift to Services" (2014) 2014 *Institute for Manufacturing Review* 12, 13.

²⁷¹ Uredba Komisije 461/2010 o uporabi člena 101(3) Pogodbe o delovanju Evropske unije za kategorije vertikalnih sporazumov in usklajenih ravnanj v sektorju motornih vozil, UL L 129, 28.5.2010, str. 52-57, in Obvestilo Komisije - Dodatne smernice vertikalnih omejitev v sporazumih o prodaji in popravilu motornih vozil ter distribuciji rezervnih delov za motorna vozila. Za ozadje te uredbe glej Damien Gerard, "Regulated Competition in the Automobile Distribution Sector: A Comparative Analysis of the Car Distribution System in the US and the EU" [2003] *European Competition Law Review* 518. Kljub temu je bila Komisija v okviru pregleda združitve bolj odprta do nekaterih modelov servitizacije in je na primer odobrila več skupnih podjetij na področju souporabe avtomobilov:

nekatero modele servitizacije, slednji hkrati postavljajo številne nove izzive za konkurenčno pravo, kot sta distribucija prek interneta in delovanje spletnih platform.²⁷²

6.2.1 Protikonkurenčne prakse vezave in združevanja

Na splošno je servitizacija kot strategija, ki spodbuja združevanje izdelkov in storitev, najbolj očitno in neposredno v nasprotju s pravili o konkurenci, ki prakse skupne prodaje dveh ali več izdelkov in/ali storitev (tj. vezava in združevanje) obravnavajo kot protikonkurenčne.²⁷³ Med številnimi razlogi za ponudbo združenega izdelka so cenovna diskriminacija, odvrčanje od vstopa na trg in ustvarjanje stroškovnih prihrankov.²⁷⁴ Prej omenjena "obrnjena servitizacija" podjetja Xerox se je zgodila prav zaradi tega, ker je podjetje kršilo protimonopolna pravila ZDA s paketnim zakupom fotokopirnih strojev, dragih tonerjev (takrat imenovanih "črno zlato") in storitev vzdrževanja.²⁷⁵ Vendar to še zdaleč ne pomeni, da konkurenčno pravo prepoveduje vsako vezavo med izdelkom in storitvijo, saj je vezava običajna značilnost poslovnega življenja.²⁷⁶ Kot ugotavljata Carlton in Waldman, je "ključni vidik vezave z

glej avstrijski REWE International AG - številka zadeve M.6402; D'Ieteren&Continental - številka zadeve M.7266, sklep z dne 5. avgusta 2014; UL C260, 9.8.2014; DriveNow - številka zadeve M.6148.

²⁷² Alexander Birnstiel in drugi v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 153.

²⁷³ Rouseva pojasnjuje, da je razlika med vezano prodajo in vezano prodajo tehnična; v primeru vezane prodaje je mogoče enega od izdelkov (vezani izdelek) kupiti samostojno, v primeru vezane prodaje pa se nakupi vključeni izdelki ne razlikujejo - Ekaterina Rouseva, Rethinking Exclusionary Abuses in EU Competition Law (Hart Publishing 2010) 219. Poleg tega pravna teorija razlikuje med "čistim pakiranjem", ki je praksa ponujanja dveh ali več izdelkov samo v paketu, in "mešanim pakiranjem", ki se nanaša na ponujanje dveh izdelkov ločeno in v paketu. Glej F Enrique Gonzalez Diaz in Anton Leis Garcia, "Tying and Bundling under EU Competition Law: Competition Law International 13; Keith N Hylton in Michael A Salinger, "Tying Law and Policy: SSRN Scholarly Paper ID 267170; Alison Jones in Brenda Sufriin, EU Competition Law: (Oxford University Press 2014) 485.

²⁷⁴ Michael A Salinger, "A Graphical Analysis of Bundling" (1995) 68 The Journal of Business 85.

²⁷⁵ Xerox je imel sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja skoraj 1000 patentov za kopirne stroje in monopol na področju kopiranja navadnega papirja, leta 1971 pa 86 odstotkov vseh prihodkov od prodaje in zakupa pisarniških kopirnih strojev v ZDA. Xerox je povečal svoj dobiček s prefinjeno strategijo cenovne diskriminacije. Eden od načinov za pridobivanje večjih prihodkov od strank z visoko stopnjo uporabe je bila vezava prodaje tonerjev na uporabo Xeroxovih kopirnih strojev. Cene tonerja so bile tako visoke, da so ga Xeroxovi inšajderji imenovali "črno zlato". Poleg tega je Xerox določil previsoke prodajne cene za svoje stroje, zaradi česar so se skoraj vse stranke odločile za najem namesto za nakup. Uporabnikom z velikim obsegom poslovanja je ponujal ugodnejše pogoje najema kot strankam z majhnim obsegom poslovanja. Storitve so bile vključene v zakup Xeroxovega stroja, zaradi česar so neodvisni ponudniki storitev težko konkurirali. Leta 1973 je Zvezna komisija za trgovino izdala pritožbo, v kateri je trdila, da je Xerox monopoliziral trg kopirnih strojev in podtrg kopirnih strojev za navaden papir, s čimer je kršil oddelek 5 ameriškega zakona o Zvezni komisiji za trgovino. Xerox se je odločil za pogajanja. Sredi leta 1975 je bil dosežen sporazum o soglasju, ki ga je odobrila Zvezna trgovinska komisija. Najobsežnejša analiza Erwin A Blackstone, "Copying-Machine Industry: (1972) 6 Antitrust Law & Economics Review 105. Glej tudi David T. Kearns, David Mauler in Sunny Kleinfeld, Xerox-Prophets in the Dark: How Xerox Reinvented Itself and Beat Back the Japanese (Harper Business 1992) 64-65 in F. M. Scherer, "Technological Innovation and Monopolization" (Dokument Ministrstva za pravosodje ZDA 2006).

²⁷⁶ Richard Whish in David Bailey, Competition Law (Oxford University Press 2015) 730.

*vidika protimonopolnega prava ta, da je na realnih trgih zelo veliko vezave in da je večina te vezave posledica učinkovitosti".*²⁷⁷ Zagovorniki vezave trdijo, da imajo podjetja in družba na splošno pogosto koristi od vezave. Očitna razlaga za številne pakete je, da lahko podjetje izdelke poveže bolje kot njegove stranke.²⁷⁸ Poleg tega se lahko vezana prodaja uporablja za ohranjanje učinkovitosti vezanega izdelka ali za nižje cene.²⁷⁹ Tako bi lahko preveč stroga zakonodaja o vezani prodaji preprečevala učinkovito povezovanje izdelkov z zahtevo po preskusu ločenih izdelkov.²⁸⁰ Pristop Komisije in Sodišča EU je bil dolgo kritiziran, ker temelji na obliki in ker ne upošteva dejstva, da se vezana prodaja lahko izvaja z namenom doseganja večje učinkovitosti in zagotavljanja koristi za potrošnike.²⁸¹ Whish in Bailey poudarjata, da *"proizvodna dejavnost po svoji naravi vključuje združevanje različnih sestavnih delov"*, in sklepata, da *"bi bilo sprevrženo predlagati, da je treba takšno ravnanje, kadar ga izvaja prevladujoče podjetje, stigmatizirati kot domnevno nezakonito"*.²⁸² V skladu s tem argumentom Komisija danes ne ohranja domneve, da vezava običajno povzroča škodo konkurenci. Vezava tako ni več nezakonita *per se*. Namesto tega je v Smernicah o prednostnih nalogah izvrševanja iz člena 102 navedeno, da *sta "vezava in združevanje običajni praksi, katerih namen je strankam zagotoviti boljše izdelke ali ponudbe na stroškovno učinkovitejši način"*.²⁸³ To velja za največjo spremembo v "novem pristopu" Komisije do vezave in združevanja.²⁸⁴

Kljub temu lahko prakse vezave in združevanja včasih povzročijo resno škodo konkurenci, če jih uporablja prevladujoče podjetje. Organi, pristojni za konkurenco, so zato vezavo in združevanje preučili kot poslovno prakso, ki lahko vpliva na strukturo trga - obtožujejo jih, da so instrument za spodbujanje izstopa in odvrčanje ali onemogočanje vstopa.²⁸⁵ Podjetje, ki ima tržno moč pri dveh dobrinah, lahko s povezovanjem teh dveh dobrin oteži vstop na trg konkurentu, ki ima samo eno od teh dobrin. Povezovanje in združevanje omogočata uveljavljenemu podjetju, da

²⁷⁷ Dennis W. Carlton in Michael Waldman, "Vežanje" SSRN Scholarly Paper ID 1529843 1859.

²⁷⁸ Barry Nalebuff, "Bundling as an Entry Barrier" (2004) 119 Quarterly Journal of Economics 159.

²⁷⁹ Whish in Bailey (cit. zg.) 730-731; Adam D. Rennhoff in Konstantinos Serfes, "The Role of Upstream-Downstream Competition on Bundling Decisions: (2009) 18 Journal of Economics & Management Strategy 547. Martin Peitz, "Bundling May Blockade Entry" (2008) 26 International Journal of Industrial Organization 41, 41-42; David S. Evans in Michael Salinger, "Why Do Firms Bundle and Tie-Evidence from Competitive Markets and Implications for Tying Law" (2005) 22 Yale Journal on Regulation 37.

²⁸⁰ Jonathan Faull in Ali Nikpay, Faull in Nikpay: Nik in Nikaj: Konkurenčno pravo EU (OUP Oxford 2014) 457.

²⁸¹ Rouseva (cit. zg.) 219.

²⁸² Whish in Bailey (cit. zg.) 730.

²⁸³ **Sporočilo Komisije:** C 45, 24.2.2009, str. 7-20, tč. 1. 49.

²⁸⁴ Faull in Nikpay (cit. zg.) 456.

²⁸⁵ Nalebuff (cit. zg.); Peitz (cit. zg.).

verodostojno zagovarja oba izdelka, ne da bi mu bilo treba pri vsakem od njiju postavljati nizke cene.²⁸⁶ Podjetje, ki ima samo nekatere sestavine paketa, bo težko vstopilo na trg proti obstoječemu ponudniku, ki prodaja paketno rešitev s popustom. To še posebej velja, kadar imajo potrošniki pozitivno korelirane vrednosti za sestavine paketa ali kadar se sestavine dopolnjujejo.²⁸⁷ Če so izpolnjeni določeni pogoji, se lahko paketna prodaja tako razglasi za protikonkurenčno, organi pa podjetja prisilijo, da opustijo prakso serviranja, ki je v nasprotju s konkurenčnim pravom. V EU sta člen 101(1) in 102(2) PDEU vezavo izrecno navedla kot primer kršitev,²⁸⁸ razen če so objektivno upravičene.²⁸⁹ Zato je moralo podjetje *Digital Undertaking*, dobavitelj računalnikov, prilagoditi svoje storitve na poprodajnem trgu, potem ko je Komisija podjetju očitala zlorabo prevladujočega položaja na trgu programske podpore, saj je strankam onemogočalo, da bi vzdrževanje strojne opreme kupile pri tretji osebi. Konkurenti na trgu vzdrževanja strojne opreme so bili zato izključeni iz servisiranja sistemov Digital.²⁹⁰ V zadevi *Napier Brown - British Sugar* je Komisija začela preiskavo, ker je podjetje sprejelo cenovno politiko dostave, ki je z zagotavljanjem le izdelka in dostave skupaj izključila konkurenco na ločenem, čeprav pomožnem trgu prevoza.²⁹¹ Nadaljnji primeri vpliva pravil o vezavi na servisiranje vključujejo prevladujočega dobavitelja, ki umakne ugodnost garancije, če stranka ne uporabi dobaviteljevih komponent v nasprotju s komponentami tretje osebe.²⁹² *Microsoft* je še en pomemben primer, ki so ga preiskovali na obeh straneh Atlantika zaradi tehničnega povezovanja dveh storitev - operacijskega sistema Windows z njegovim predvajalnikom Windows Media Player²⁹³, podobne preiskave

²⁸⁶ Nalebuff (cit. zg.).

²⁸⁷ *ibid.*

²⁸⁸ Thomas Eilmansberger, "How to Distinguish Good from Bad Competition under Article 82 EC: In Search of Clearer and More Coherent Standards for Anti-Competitive Abuses" (2005) 42 *Common Market Law Review* 129, 153; Whish in Bailey (cit. zg.) 731. Poleg tega so se vprašanja vezave in združevanja pojavila tudi v zadevah na podlagi Uredbe EU o združitvah - npr. zadeva M 2416, odločba z dne 30. oktobra 2001, Tetra Laval/Sidel, UL 2004, L 43, str. 13.

²⁸⁹ V zvezi z objektivnimi temeljitvami za vezavo Komisija v svojih smernicah navaja, da bo preučila trditve, da lahko vezava in združevanje privedeta do prihrankov pri proizvodnji ali distribuciji, ki bi koristili potrošnikom (Smernice iz člena 102, tč. 62). Rousseva je v zvezi s tem kritična do dejstva, da je bila glavna skrb Sodišča EU, da lahko vezava in povezovanje izrineta konkurenta s trga. Ohranjanje odprtega dostopa konkurentov do trga je bilo torej za Sodišče EU ključnega pomena, ne glede na to, ali so konkurenti učinkoviti ali ne. Posledično je bil v zvezi z interesom potrošnikov edini vidik blaginje potrošnikov, ki ga je obravnavalo Sodišče EU, možnost izbire med različnimi dobavitelji, s čimer ni upoštevalo koristi, ki bi jih lahko imeli potrošniki zaradi prakse vezave - Rousseva (cit. zg.) 225.

²⁹⁰ Sporočilo za javnost Komisije IP/97/868, prim. Jones in Suftrin (cit. zg.) 462.

²⁹¹ (1988) UL L 284, str. 41.

²⁹² Whish in Bailey (cit. zg.) 729, ki se sklicujeta na zadevo *Novo Nordisk*, XXVI. poročilo o politiki konkurence, 1996, str. 142-143.

²⁹³ COMP/C-3/37.792, 24. marec 2004, (2005) 4 CMLR 965. Za komentar glej: Damien Geradin, "Limiting the Scope of Article 82 EC: What Can the EU Learn from the US Supreme Court's Judgment in *Trinko* in the Wake of

proti *Googlu* v zvezi z njegovim mobilnim operacijskim sistemom Android in aplikacijami pa so bile napovedane tako v EU kot v ZDA.²⁹⁴

Splošno sodišče EU je pred kratkim potrdilo odločitev Komisije, da je Google proizvajalcem mobilnih naprav z operacijskim sistemom Android in operaterjem mobilnih omrežij naložil nezakonite omejitve, ter mu naložilo globo v višini 4,125 milijarde evrov.²⁹⁵

V zvezi s tem je treba opozoriti, da bodo dinamični trgi novih tehnologij verjetno deležni večjega nadzora konkurenčnega prava; s pojavom novih inovacij na področju mobilnih tehnologij se lahko pojavijo nove škodljive posledice za konkurenco.²⁹⁶ Potrebna je previdnost, saj lahko pretirana razširitev konkurenčnega prava na nastajajoče integrirane izdelke zavira inovacije in s tem zmanjša blaginjo potrošnikov. Po drugi strani pa lahko zavrnitev razširitve konkurenčnega prava povzroči višje cene in s tem zmanjša blaginjo potrošnikov.²⁹⁷ Nove tehnologije prinašajo nove izzive za organe, pristojne za konkurenco, zlasti ob upoštevanju hitrih sprememb izdelkov in njihovih cen tehnoloških izdelkov in storitev ter razširjenega združevanja ne le ene, temveč številnih storitev v izdelek ²⁹⁸, kar onemogoča preglednost cen vsakega dela paketa. Kljub izzivom servitizacije v digitalni dobi je mogoče sklepati, da je sedanja zakonodaja o vezavi in združevanju dovolj prožna za obravnavo izzivov novih tehnoloških izdelkov in storitev, vendar se morajo sodišča zavedati tudi nevarnosti, ki jih predstavljajo argumenti, ki ne temeljijo na ravnovesju,

Microsoft, IMS, and Deutsche Telekom (2004) 41 Common Market Law Review 1519; Kai-Uwe Kühn, Robert Stillman in Cristina Caffarra, "Economic Theories of Bundling and Their Policy Implications in Abuse Cases: An Assessment in Light of the Microsoft Case" (2005) 1 European Competition Journal 85; Pierre Larouche, "The European Microsoft Case at the Crossroads of Competition Policy and Innovation" SSRN Scholarly Paper ID 1140165.

²⁹⁴ Samuel Gibbs, "Reviewing Google's Practices a High Priority, Says EU Antitrust Chief", The Guardian (26. oktober 2015); glej tudi Sam Thielman, "Google's Android under Antitrust Investigation by FTC", The Guardian (25. september 2015) in European Commission, Fact Sheet, "Antitrust: MEMO/15/4782 (2015). Ta preiskava se razlikuje in je ločena od preiskave Komisije o Googlovem ravnanju na področju spletnega iskanja - glej Florian Wagner-Von Papp, "Should Google's Secret Sauce Be Organic?" (2015) 16 Melbourne Journal of International Law 1.

²⁹⁵ Zadeva T-604/18, Google in Alphabet proti Komisiji (Google Android), ECLI:EU:T:2022:541.

²⁹⁶ Thomas H Au, "Anticompetitive Tying and Bundling Arrangements in the Smartphone Industry" [2012] Stanford Technology Law Review 188. Glej tudi Antonio García Zaballos, "Impact of Bundling of ICT Services on Regulation" (2013) 15 Info 69.

²⁹⁷ Hon Orrin G Hatch, "Antitrust in the Digital Age", Competition, Innovation and the Microsoft Monopoly: Antitrust in the Digital Marketplace (Springer 1999) 20; Jay Pil Choi, "Tying and Innovation: A Dynamic Analysis of Tying Arrangements*" (2004) 114 The Economic Journal 83.

²⁹⁸ Au navaja, da je na iPhonu več kot pol milijona aplikacij - Au (cit. zg.) 189. Bakos in Brynjolfsson v zvezi s tem govorita o ekonomijah združevanja - Yannis Bakos in Erik Brynjolfsson, "Bundling and Competition on the Internet" [2000] Marketing Science 63.

in ekonometrične analize, hkrati pa morajo ostati odprta za nove načine dokazovanja škode konkurenci.²⁹⁹ Zato je potreben "pameten" odziv, da se ustrezno uravnotežijo različni interesi.

6.2.2 Ekonomija delitve kot grožnja pošteni konkurenci

Poleg tega se pravna analiza servitizacije ne more izogniti izzivom, ki jih prinaša tako imenovano gospodarstvo delitve ali sodelovalno gospodarstvo,³⁰⁰ ki je bilo opredeljeno kot najem, menjava, posojanje in izmenjava sredstev, ki se običajno premalo uporabljajo, vključno z različnimi opredmetenimi in neopredmetenimi sredstvi.³⁰¹ Storitve spletnih platform za souporabo prevozov ali souporabo doma so povzročile cel hurikan v različnih sektorjih. Ta koncept omogoča pretvorbo blaga v storitve in pretvorbo premalo izkoriščenih storitvenih sredstev v dragocenejša, pri čemer potrošniki plačujejo za uporabo in ne za lastništvo.³⁰² V gospodarskem smislu je presenetljivo, da so nekatera novoustanovljena podjetja, ki zagotavljajo te storitve, s pomočjo IKT dobila izjemno tržno oceno, ki je bila prej rezervirana za nekaj velikih podjetij, s čimer so prispevala k pravi socialni revoluciji.³⁰³ Digitalizacija, ki omogoča platforme za izmenjavo, je tako ustvarila večjo demokratizacijo podjetništva in inovacij z zmanjšanjem vstopnih ovir za ustvarjalce aplikacij in ponudnike digitalnih platform.³⁰⁴ Vendar ne gre samo za zagonska podjetja, tudi velikani, kot sta Ikea ali Kingfisher, zdaj podpirajo deljenje in trajnostno gospodarstvo.³⁰⁵ Tako se predvideva, da je pred nami "sprememba prevladujočega poslovnega modela, v katerem bo vse potrošniško blago na voljo kot storitev, vse potrošniške storitve pa bodo na voljo na zahtevo".³⁰⁶ Potrošniki bodo na svojih pametnih telefonih samo pritisnili na gumb, ponudniki storitev pa bodo pobrali umazano perilo in ga prinesli čistega ali dostavili hrano, s čimer bodo potrošnikom prihranili čas.³⁰⁷

²⁹⁹ Au (cit. zg.) 228.

³⁰⁰ Včasih se imenuje tudi "gospodarstvo Uber-all" (Walker Smith J., "The Uber-All Economy of the Future" (2016) 20 Independent Review 383) ali gospodarstvo "na zahtevo" (Rachel Botsman in Roo Rogers, What's Mine Is Yours: (Collins London 2011)).

³⁰¹ Felländer, Ingram in Teigland (cit. zg.) 13.

³⁰² Walker Smith J. (cit. zg.) 385. Glej tudi Frank Tietze, Thorsten Pieper in Cornelius Herstatt, "To Own or Not to Own: How Ownership Impacts User innovation-An Empirical Study" (2015) 38 Technovation 50.

³⁰³ Uber je na primer ocenjen na 41 milijard USD - glej Felländer, Ingram in Teigland (cit. zg.) 11.

³⁰⁴ ibid. 15.

³⁰⁵ Sustainable Brands, "Kingfisher in IKEA govornica o razvoju krožnih, storitvenih in skupnih poslovnih modelov" (sustainablebrands.com, 29. oktober 2015).

³⁰⁶ Walker Smith J. (cit. zg.) 383.

³⁰⁷ Po študiji lahko pet glavnih sektorjev sodelovalnega gospodarstva (medsebojno financiranje, spletno zaposlovanje, medsebojna nastanitve, souporaba avtomobilov in pretakanje glasbenih video posnetkov) do leta 2025

Ne glede na vse to pa so arhetipe delitvene ekonomije, kot sta Uber in Airbnb, pod drobnogledom zaradi učinkov, ki jih imajo njihovi poslovni modeli na njihove konkurente, in sicer z obtožbami o nelojalni konkurenci. Trdijo, da se izogibajo nekaterim davkom, poklicnim in varnostnim predpisom ter da prenašajo breme tveganja s trgovca na potrošnika.³⁰⁸ Airbnb se je tako znašel pod udarom hotelskih skupin in vlad po vsem svetu, ker se izogiba dolžnosti plačevanja turističnih taks, ki so običajno vključene v ceno najema sobe v hotelu, in lokalnih varnostnih predpisov. Airbnb odgovarja, da je varnostni pregled nadomeščen s sistemom medsebojnega ocenjevanja.³⁰⁹ V zvezi z Uberjem je treba omeniti, da je svoje storitve najprej ponujal voznikom taksijev, ki niso bili zaposleni in so imeli dovoljenja za opravljanje taksijem podobnih storitev, nato pa se je razširil na posameznike, ki niso imeli dovoljenja za opravljanje taksijev, vendar so imeli avtomobile. To je Uberju pomagalo pri cenovni diskriminaciji. Navadni taksisti so zdaj glavni nasprotniki Uberja, ki v znak protesta organizirajo upore po vsej Evropi.³¹⁰ Taksi industrija ter številna mesta in države zahtevajo, da Uber spoštuje obstoječe predpise o taksi prevoznih, vključno z nadzorom vstopa in določanjem cen.³¹¹ Nemčija in Španija sta poskušali prepovedati Uberjeve storitve, češ da zmanjšuje lokalno konkurenco, v Parizu pa so nemiri taksistov in aretacija dveh Uberjevih vodilnih delavcev pripeljali do tega, da je podjetje ukinilo svojo cenejšo storitev Uberpop. Nasprotno pa se Uber zanaša na stališče, da se razširjeni model "*souporabe vozil*" dovolj razlikuje od taksi storitev, da se zakoni, ki urejajo taksi službe, ne uporabljajo. Stališče podjetja je, da ne zaposluje nikogar; Uber le povezuje voljne kupce voženj z voljnimi prodajalci. Uber se tako obravnava kot tehnološko podjetje in ne kot prevozno podjetje, saj temelji na "preprostemu" vmesniku in naprednem informacijskem sistemu, ki izvaja analizo velikih količin podatkov.³¹² To razlago je podprlo tudi Višje sodišče v Londonu, ki je razsodilo, da voznikov pametni telefon z aplikacijo za voznike ni naprava za izračunavanje prevoznin, zaradi česar se predpisi o taksi prevoznih ne

poveča globalne prihodke s sedanjih približno 13 milijard EUR na 300 milijard EUR - LLP PricewaterhouseCoopers, "The Sharing Economy" [2015] Report, Consumer Intelligence Series 14.

³⁰⁸ Rogers (cit. zg.).

³⁰⁹ Dean Baker, "Ne verjemite v "ekonomijo souporabe": Airbnb in Uber spodbujata goljufije", The Guardian (27. maj 2014).

³¹⁰ Stan Schroeder, "Uber Arrives in Croatia despite Taxi Drivers' Vow to Revolt" (Mashable, 22. oktober 2015); Charles Arthur, "Uber Backlash: Taxi Drivers' Protests in Paris Part of Global Revolt" The Guardian (26. junij 2015); eub2, "European Taxi Drivers Block Brussels over Uber" eubusiness.com (16. september 2015).

³¹¹ Hannah A Posen, "Ridesharing in the Sharing Economy: (2015) 101 Iowa L. Rev. 405.

³¹² Felländer, Ingram in Teigland (cit. zg.) 23.

uporabljajo.³¹³ Poleg tega sta se dve nacionalni sodišči obrnili na Sodišče EU z vprašanji za predhodno odločanje, ki bodo pomembna pri ugotavljanju, ali je Uber prevozno podjetje ali ponudnik digitalnih storitev.³¹⁴ Glede na to, da je Sodišče v preteklosti pogosto izkazalo podporo temu, da lahko potrošniki sami izberejo, katero storitev želijo uporabljati, pod pogojem, da je zagotovljena njihova varnost, bi lahko Sodišče podprlo rešitev, da se Uberja ne prisili v upoštevanje zastarelih predpisov. V zvezi s tem bi bilo za Sodišče EU morda koristno, če bi se seznanilo z rezultati javnega posvetovanja, ki ga je izvedla Komisija in v katerem je večina vprašanih potrošnikov menila, da *"platforme sodelovalnega gospodarstva zagotavljajo dovolj informacij o ponudnikih storitev, pravicah potrošnikov, značilnostih in načinih ponudbe ter zakonskih pravicah"*.³¹⁵ V skladu s temi rezultati je mogoče napovedi Komisije, da bo *"dala prilagodljivost novim poslovnim modelom"* in preprečila, da bi Evropa postala *"edina celina, ki zavrača nove poslovne modele"*³¹⁶, razumeti kot znak večje podpore izvršne oblasti EU ekonomiji delitve, kot so jo pokazale nacionalne vlade. Poleg tega se je komisarka za industrijo Elżbieta Bieńkowska zavzela za lažji regulativni pristop in se zavzela za *"jasne smernice, povezane z obstoječimi predpisi"*, s čimer je izključila posebno zakonodajo EU za urejanje transakcij delitvene ekonomije.³¹⁷

³¹³ Transport for London proti Uber London Ltd, zadeva št: CO/1449/2015, sodba z dne 16. oktobra 2015, [2015] EWHC 2918 (Admin), tč. 17.

³¹⁴ Zadeva C-434/15, Asociación Profesional Élite Taxi proti Uber Systems Spain, S.L., in zadeva C-526/15, Uber Belgium BVBA proti Taxi Radio Bruxellois NV, obe v obravnavi.

³¹⁵ Evropska komisija, "Prvi kratki rezultati javnega posvetovanja o regulativnem okolju za platforme, spletne posrednike, podatke in računalništvo v oblaku ter sodelovalno gospodarstvo" (Digitalna agenda za Evropo, 29. januar 2016).

³¹⁶ "Brussels wants to share" (brand-e, 2. november 2015); "Europe Should Embrace Sharing Economy, Says EU" (The Irish Times, 28. oktober 2015).

³¹⁷ Jorge Valero, "Brussels to issue guidelines on the sharing economy in March" EurActiv (28. januar 2016). Komisija je napovedala, da bo izdala smernice o tem, kako se pravo EU uporablja za poslovne modele sodelovalnega gospodarstva, in ustrezne določbe nacionalne zakonodaje. Te smernice naj bi temeljile na direktivi o storitvah, direktivi o elektronskem poslovanju, evropski potrošniški zakonodaji ter ustreznih določbah Pogodbe. Po drugi strani pa je bil odziv podjetja Airbnb naslednji: "Paziti moramo, da komisija ne predpostavlja, da bo nekakšen usklajen pristop do vseh teh podjetij in vseh regulativnih okvirov, ki jih urejajo, ustrezen - ali celo izvedljiv." Rebecca Christie, "Uber, Airbnb May Gain From EU Push for Growth Without Deficits" The Washington Post with Bloomberg (14. januar 2016).

6.3 Proizvodnja, osredotočena na stranke, in sklepanje pogodb na podlagi rezultatov

6.3.1 Od četrtpalčnih svedrov do četrtpalčnih lukenj

Še eno pravno področje, na katerega novi modeli servitizacije močno vplivajo in ki lahko poslovne strategije servitizacije hkrati omejuje, vendar jih lahko tudi okrepi, je potrošniško pravo. V zvezi s tem je treba opozoriti, da je ključna značilnost strategij servitizacije prehod od kulture osredotočenosti na izdelek k močni *osredotočenosti na potrošnika*. V tradicionalni proizvodnji so bili izdelki zasnovani in izdelani, nato pa poslani v razstavni prostor v pričakovanju prodajne transakcije; stranke so bile oddaljene od proizvajalca, ta pa je imel malo znanja o tem, kako se izdelek uporablja in kako deluje, ko je bil prodan.³¹⁸ Pri servitizaciji pa kupci ne dobijo le izdelkov z eno samo transakcijo, temveč celovite, bolj prilagojene *"rešitve"*, tudi če ta dobava zahteva vključitev izdelkov drugih prodajalcev (tj. izdelkov več prodajalcev).³¹⁹ Trend od izdelkov k rešitvam poudarja *rezultate, ki jih želi stranka*, in ne fizičnega izdelka.³²⁰ Theodore Levitt je v zvezi s tem dejal: *"Ljudje ne želijo četrtpalčnih svedrov, temveč četrtpalčne luknje"*.³²¹ To je še posebej pomembno na področju poslovanja med podjetji (B2B) in med podjetji in vlado (B2G), kjer stranke od svojih partnerjev pričakujejo, da jim zagotovijo celovite, pogosto tehnološko podprte rešitve, ki izpolnjujejo njihove potrebe.³²² Logiko ustvarjanja vrednosti, pri kateri prevladuje blago, je tako zamenjala logika, pri kateri prevladujejo storitve³²³, proizvajalca pa je zamenjal ponudnik rešitev.³²⁴

³¹⁸ Baines (cit. zg.) 9.

³¹⁹ Danny Miller in drugi, "Problem solution: (2002) 45 Business Horizons 3.

³²⁰ Andy Neely (cit. zg.) 13.

³²¹ Elsie T. Freeman, "Buying quarter inch holes: [2000] Archival Issues 91.

³²² Andy Neely (cit. zg.).

³²³ Laura Smith, Roger Maull in Irene C.L. Ng (cit. zg.); Stephen L. Vargo in Robert F. Lusch, "Evolving to a New Dominant Logic for Marketing" (2004) 68 Journal of Marketing 1; Stephen L. Vargo in Robert F. Lusch, "Service-Dominant Logic: (2007) 36 Journal of the Academy of Marketing Science 1.

³²⁴ Christian Schnürmacher, Haygazun Hayka in Rainer Stark, "Providing Product-Service-Systems - The Long Way from a Product OEM towards an Original Solution Provider (OSP)" (2015) 30 Procedia CIRP 233. Po mnenju Olive in Kallenberg je ta usmerjenost k strankam sestavljena iz dveh ločenih elementov. Prvič, premik ponudbe storitev od storitev, usmerjenih v izdelek, k "storitvam, usmerjenim v procese uporabnika", kjer je poudarek na učinkovitosti procesov končnega uporabnika, povezanih z izdelkom; in drugič, premik narave interakcije s strankami od transakcij k odnosom, kar pomeni, da poudarek ni na prodaji izdelkov, temveč na vzpostavitvi in vzdrževanju odnosa s stranko - Rogelio Oliva in Robert Kallenberg (cit. zg.).

Ker stranke želijo rešitve, ki so pripravljene za uporabo, je servitizacija za potrošnike pozitivna in glede na to, da morajo ponudniki rešitev pogosto veliko vlagati v zagotavljanje celovitih rešitev, usmerjenost v rešitve zahteva dolgoročne odnose s strankami.³²⁵ Če želi proizvajalec ohraniti dolgoročen odnos s stranko, se mora odzivati na njene potrebe. Strategija servisiranja tako *sama po sebi*, zaradi poslovnih motivov proizvajalca in ne zaradi regulativne prisile, skrbi za interese potrošnika. Proces servitizacije proizvajalce sili, da razvijejo skrb za to, kako dolgo bodo izdelki delovali, saj so prevzeli tveganje za dobro delovanje izdelka in njegovo redno vzdrževanje. Tradicionalna vloga potrošniškega prava, ki je morala zaščititi ranljivega in občutljivega potrošnika, je zato v tem pogledu zmanjšana, vsaj na konceptualni ravni. Hkrati IKT spreminja vlogo potrošnika *"iz izoliranega v povezanega, iz nevednega v informiranega, iz pasivnega v aktivnega"*.³²⁶ Ta proces se včasih imenuje tudi *"digitalizacija"* potrošnika,³²⁷ glede na to, da so ljudje vedno bolj sposobni uporabljati digitalne storitve. Mlajše generacije so zrastle z digitalizacijo in so v ospredju pri sprejemanju novih tehnologij. To bi lahko pomenilo, da tradicionalna domneva v potrošniškem pravu, da je potrošnik neinformiran in zato potrebuje posebno pravno varstvo, ne drži več. Kljub temu so spremembe tako hitre, da generacije pred internetom le stežka sledijo temu zgledu (čeprav so tako imenovani *"tehnološki spreobrnjenici"* v 70. letih in pozneje vse pogostejši). in nove proizvodne metode prinašajo nove nevarnosti za potrošnike. Poleg tega storitve delitvene ekonomije, kot so storitve Uberja ali Airbnb, prinašajo nove pomisleke glede varnosti potrošnikov, saj se tveganje s ponudnika storitve prenese na potrošnika. Prav tako so lahko pravno problematične pretirane strategije dolgoročnega zaklepanja potrošnikov. Zato je še vedno pomembno, da je proces servitizacije vključen v okvir potrošniškega prava.

6.3.2 Prilagoditev pravil o odgovornosti in varnosti izdelkov/storitev

Večplastna narava servitizacije prinaša predvsem izzive na področju urejanja odgovornosti za sisteme izdelkov-storitev. Tako je Komisija naredila dva pomembna koraka v obliki predlogov Komisije za prenovu pravil o odgovornosti za proizvode

³²⁵ Andy Neely (cit. zg.) 12.

³²⁶ C.K. Prahalad in Venkat Ramaswamy, "Soustvarjanje edinstvene vrednosti s strankami" (2004) 32 Strategy & Leadership 4.

³²⁷ Raimo Mäenpää in SOK Janne J Korhonen, "Digitalization in Retail: The Impact on Competition" v Transition 89, 90.

in UI,³²⁸ ki vključujejo posodobitev pravil o odgovornosti za poslovne modele krožnega gospodarstva in za digitalne proizvode. Ta dva predloga odpravljata pomanjkanje politične volje za podporo direktivi o odgovornosti ponudnikov storitev, ki jo je Komisija predlagala leta 1990³²⁹. Če so države članice res predane podpori procesa servitizacije v Evropi, kot je razglašeno v različnih nacionalnih gospodarskih strategijah, bi morale k tej temi pristopiti z manj nezaupanja do predpisov EU kot v preteklosti in povečati zaupanje potrošnikov, ki je predpogoj za razcvet celotnega procesa servitizacije. Glede na to, da se direktiva o odgovornosti za proizvode³³⁰ ne uporablja za neopredmeteno blago, neustrezne storitve, neprevidni nasveti, napačna diagnostika in napačne informacije trenutno same po sebi niso vključene v to direktivo. Kljub temu je pomembno, da bo v primeru škode, ki jo povzroči izdelek z napako, uporabljen pri opravljanju storitve, to škodo mogoče izterjati v skladu z direktivo o odgovornosti za proizvode.³³¹ Številne transakcije v zvezi s storitvami bodo tako spadale na področje uporabe te direktive, vključno s programsko opremo, ki je shranjena na otipljivem nosilcu podatkov.³³² To pomeni, da lahko potrošnik, čigar avtomobil povzroči nesrečo zaradi nepravilnega delovanja programske opreme, ali bolnik, ki zaradi napake v programski opremi potrošnika prejme napačen odmerek sevanja, na podlagi direktive o odgovornosti za proizvode vložiti zahtevek proti proizvajalcu programske opreme.³³³ Kadar se programska oprema dobavlja prek interneta (tako imenovana nevgrajena programska oprema), pa morebitne napake ne spadajo na področje uporabe sedanje direktive, zato jo je treba razširiti na digitalne izdelke, kot je predvideno v predlogu iz septembra 2022.

Podobno je na področju predpisov o varnosti proizvodov. Čeprav člen 2(1) Direktive 2001/95³³⁴ opredeljuje področje uporabe režima varnosti proizvodov tako, da vključuje vse proizvode, ki so namenjeni potrošniški uporabi ali jih bodo

³²⁸ Predlog direktive o odgovornosti za proizvode z napako, COM(2022) 495, in predlog direktive o prilagoditvi pravil o nepogodbeni civilni odgovornosti umetni inteligenci (direktiva o odgovornosti za umetno inteligenco), COM(2022) 496.

³²⁹ Predlog direktive Sveta o odgovornosti izvajalcev storitev. COM(90) 482 konč., 20. december 1990. Več o tem Stephen Weatherill, *EU Consumer Law and Policy* (Edward Elgar Publishing 2013) 186-187.

³³⁰ Direktiva Sveta 85/374/EGS približevanju zakonov in drugih predpisov držav članic v zvezi z odgovornostjo za proizvode z napako, UL L 210, 7.8.1985, str. 29-33.

³³¹ Andrew Grubb in Geraint G Howells, *The Law of Product Liability* (Butterworths 2007) 292-297. Glej zadevo C-203/99, Veedfald proti Arhus Amtskommune, ECLI:EU:C:2001:258, in zadevo C-495/10, Dutruieux, ECLI:EU:C:2011:869.

³³² Pisno vprašanje št. 706/88, ki ga je Komisiji zastavil Gijs de Vries: C 114, 8.5.1989, 42.

³³³ Daily Wuyts, "The Product Liability Directive - More than Two Decades of Defective Products in Europe" (2014) 5 *Journal of European Tort Law* 1, 5.

³³⁴ **Direktiva 2001/95/ES o splošni varnosti proizvodov**, UL L 11, 15.1.2002, str. 4-17.

potrošniki verjetno uporabljali, "vključno v okviru opravljanja storitev", ta direktiva nima ustreznice na področju varnosti storitev.³³⁵ Zato morajo države članice sprejeti zakonodajo, ki določa varnostne standarde za storitve, kar v času obsežne servitizacije ni najboljša rešitev. Analiza ustreznosti obstoječih varnostnih predpisov je na primer potrebna v zvezi s funkcijami izdelkov, ki temeljijo na programski opremi in jih je mogoče po dobavi vedno bolj spreminjati.³³⁶ Različna varnostna vprašanja se lahko pojavijo tudi v zvezi z avtomatiziranimi sistemi, kljub dejstvu, da se proizvajalci in oblikovalci robotov osredotočajo na izpopolnjevanje svojih sistemov za 100-odstotno zanesljivost in s tem na to, da odgovornost ne bi bila problematična.³³⁷ Lahko se zgodi, da robotska tehnologija odpove, bodisi nenamerno bodisi načrtno, kar povzroči gospodarsko izgubo, materialno škodo, poškodbe ali izgubo življenja.³³⁸ Za nekatere robotske sisteme bo veljalo tradicionalno pravo o odgovornosti za izdelek, kar pomeni, da bo proizvajalec nosil odgovornost za nepravilno delujoč del. Vendar pa bodo na sodiščih zagotovo obravnavani tudi težji primeri, kot je situacija, ko se zdi, da samovozeči avtomobil počne nekaj nevarnega, voznik pa ga povozi - ali je bil za to kriv proizvajalec ali pa je kriv posameznik, ki je prevzel nadzor.³³⁹ Podobne težave se lahko pojavijo v zvezi z daljinsko vodenimi zrakoplovi (civilnimi droni),³⁴⁰ pri katerih je Komisija EU že leta 2014 pozvala k uvedbi "stroгих standardov", ki bi med drugim zajemali varnost, zavarovanje in odgovornost.³⁴¹ Nedavno predlagana revidirana direktiva o odgovornosti za proizvode posebej predlaga ureditev odgovornosti za "proizvode v digitalni dobi", s čimer bi se omogočila odškodnina za škodo, če so brezpilotni zrakoplovi nevarni. Poleg tega Evropska strategija za brezpilotne zrakoplove 2.0, ki jo je Komisija sprejela novembra 2022, določa vizijo za nadaljnji razvoj evropskega trga brezpilotnih zrakoplovov.³⁴² V Evropi je približno 2 500 malih civilnih upravljalcev dronov, kar je več kot drugod po svetu skupaj. V zadnjih nekaj letih so po vsej EU nastala podjetja, ki izdelujejo in uporabljajo brezpilotne zrakoplove v

³³⁵ Weatherill (cit. zg.) 282.

³³⁶ Evropski urad WDMA (cit. zg.) 12.

³³⁷ Keith Kirkpatrick, "Legal Issues with Robots" (2013) 56 Communications of the ACM 17, 18.

³³⁸ Kirkpatrick (cit. zg.). Prim. Eric Hilgendorf, Robotik im Kontext von Recht und Moral (Nomos Verlag 2014) 27.

³³⁹ Maurice Schellekens, "Self-Driving Cars and the Chilling Effect of Liability Law" (2015) 31 Computer Law & Security Review: The International Journal of Technology Law and Practice 506.

³⁴⁰ Več o tehničnih vidikih brezpilotnih letalnikov v Miller (cit. zg.) 179-201.

³⁴¹ Evropska komisija, "Evropska komisija poziva k stroгим standardom za urejanje civilnih brezpilotnih letal", sporočilo za javnost IP-14-384 (8. april 2014).

³⁴² Sporočilo Komisije "Strategija za brezpilotna letala 2.0 za pametni in trajnostni ekosistem brezpilotnih zrakoplovov v Evropi", COM(2022) 652 konč.

kmetijstvu, energetiki, spremljanju infrastrukture, fotografiji in drugih panogah.³⁴³ Regulativno delo na tem področju je zaupano Evropski agenciji za varnost v letalstvu (EASA), ki pripravlja potrebne varnostne zahteve ter jasen okvir za odgovornost in zavarovanje. Odbor za promet Evropskega parlamenta je sprejel poročilo³⁴⁴, v katerem poziva Evropo, naj *"stori vse, kar je v njeni moči, da okrepi svoj močan konkurenčni položaj"* na tem področju. Usklajena pravila na ravni EU bi bila v tem pogledu dobrodošla za zaščito enotnega trga za industrijo brezpilotnih letal. Vendar je treba razumeti tudi, da bolj ko so avtonomni sistemi, manj jih je mogoče obravnavati kot preprosto orodje v rokah drugih akterjev³⁴⁵ in da lahko preveč stroga ureditev, ki pričakuje popolnost namesto sprejemljivega obnašanja robotov, odvrne proizvajalce od vlaganja denarja v inovacije, kot so samovozeči avtomobili, droni in avtomatizirani stroji.³⁴⁶ Zato je ponovno potrebna pametna ureditev, ki bo upoštevala vse vpletene deleže.

Dodatni izzivi za odgovornost in varnostna pravila izhajajo iz dejstva, da lahko servitizacija spremeni vloge v proizvodnem ciklu. Tradicionalna zakonodaja o izdelkih predpostavlja, da se blago proizvaja in sestavlja na mestu proizvodnje, daje na trg ter prodaja distributerjem in potrošnikom. Razvoj proizvodne tehnologije bo lahko v bližnji prihodnosti spremenil to sliko. Povezovanje digitalnih storitev, kot so spletne storitve oblikovanja, z napredno proizvodnjo, kot je 3D-tiskanje, omogoča velik premik od množične proizvodnje k popolnemu prilagajanju.³⁴⁷ Pri 3D-tiskanju je meja med proizvodnjo in opravljanjem storitev zabrisana, zato obstaja negotovost glede tega, koga je treba šteti za proizvajalca izdelka, zlasti kadar je bil 3D-tiskalnik uporabljen nekje v vrednostni verigi.³⁴⁸ Poleg tega so zaradi vse večje priljubljenosti in cenovne dostopnosti 3D tiskalnikov zasebniki začeli doma tiskati svoje izdelke. Dokler je blago namenjeno posameznikovi lastni uporabi, se pravila EU ne uporabljajo, saj natisnjeno blago ni dano na trg.³⁴⁹ Zaradi vse bolj dostopnih 3D

³⁴³ Catherine Stupp, "Europe's First Civil Drone Law Gets a Boost in Parliament" EurActiv (17. julij 2015). Glej tudi Sarantis Michalopoulos, 'Commission Promotes Smart Farming to Mitigate Climate Change' (Komisija spodbuja pametno kmetovanje za ublažitev podnebnih sprememb) (EurActiv, 29. januar 2016).

³⁴⁴ Predlog resolucije Evropskega parlamenta o varni uporabi daljinsko vodenih sistemov zrakoplovov (RPAS), znanih kot brezpilotna letala (UAV), v civilnem letalstvu (2014/2243(INI)).

³⁴⁵ Glej Evropska komisija, Akcijski načrt za digitalizacijo evropske industrije, osnutek, 23. december 2015, str. 59.

³⁴⁶ Več o tem na Neil M. Richards in William Smart, "How Should the Law Think about Robots? [2013] SSRN Scholarly Paper ID 2263363; Samir Chopra in Laurence F White, A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents (University of Michigan Press 2011).

³⁴⁷ Evropska komisija, Observatorij za poslovne inovacije - Oblikovanje za inovacije, "Spletne oblikovalske storitve kot nov poslovni model v svetu oblikovanja", 2014.

³⁴⁸ Kommerskollegium (cit. zg.) 23.

³⁴⁹ ibid 21.

tiskalnikov pa lahko posamezniki (zlasti ljubiteljski izumitelji) veliko lažje postanejo proizvajalci.³⁵⁰ Glede na to, da ne poznajo pravil o odgovornosti za izdelke, bo morda treba strogi okvir odgovornosti za izdelke spremeniti, da se prilagodi tej novi tehnologiji.³⁵¹ Brez te regulativne spremembe se bodo morda poskušali izogniti odgovornosti s trditvijo, da so zgolj "ponudniki storitev",³⁵² najemajo 3D tiskalnik stranki med tiskanjem (čeprav tiskalnik ostane v pisarni proizvajalca) in stranki vnaprej prodajajo surovine ter se tako odrekajo odgovornosti za izdelek.³⁵³

Poleg tega 3D tiskanje spreminja tradicionalne ponudnike storitev v proizvajalce. Posebni regulativni izzivi v zvezi s tem se pojavljajo na področju medicine, kjer 3D tiskanje prinaša možnost tiskanja nadomestnih delov telesa, organov, kosti in celo kože.³⁵⁴ V tem primeru zdravniki in zobozdravniki zagotavljajo sveženj storitev - poleg običajne obravnave pacienta izdelajo digitalno zasnovo vsadka in ga v svojih pisarnah natisnejo s 3D-tiskalnikom.³⁵⁵ Vsak pripomoček je zasnovan in izdelan na podlagi pacientovih medicinskih slikovnih podatkov, kar zagotavlja popolno ujemanje z njegovo edinstveno anatomijo. Nizka cena in visoka funkcionalnost 3D-tiskanih medicinskih pripomočkov lahko rešuje življenja in ima pomembne posledice za sisteme socialne varnosti, vendar je treba pri ureditvi razmisliti o povezanih tveganjih in ohraniti standarde varnosti pacientov.³⁵⁶ V skladu z veljavno direktivo EU o medicinskih pripomočkih³⁵⁷ 3D natisnjeni medicinski pripomočki spadajo v kategorijo "*medicinskih pripomočkov po meri*",³⁵⁸ podobno kot ortopedski čevlji, ki niso strogo regulirani. V zvezi s 3D natisnjenimi medicinskimi vsadki (kot so protetične okončine, kolki ali zobje) pa je splošno sprejeto, da zahtevajo strožje

³⁵⁰ Uredba (ES) št. 765/2008 o določitvi zahtev za akreditacijo in nadzor trga v zvezi s trženjem proizvodov, UL L 218, 13.8.2008, str. 30-47.

³⁵¹ Nora Freeman Engstrom, "3-D Printing and Product Liability: D Berkowitz, "Strict Liability for Individuals - The Impact of 3-D Printing on Products Liability Law [notes]" [2014] Washington University Law Review 1019.

³⁵² Nielson (cit. zg.) 616.

³⁵³ Primer pravnih pogojev ponudnika spletnih storitev, ki zavrača odgovornost za izdelek, je na voljo na spletni strani: Kommerskollegium (cit. zg.) 22.

³⁵⁴ Mark H Michalski in Joseph S Ross, "The Shape of Things to Come: 3D Printing in Medicine" (2014) 312 JAMA 2213.

³⁵⁵ Kommerskollegium (cit. zg.) 20.

³⁵⁶ "Uredba o 3D tiskanju: Ali naj vlade posredujejo? Inlinpolicy.com, 19. junij 2014; "Innovation Outpacing EU Regulation: (Medtech Views, 30. september 2014).

³⁵⁷ Direktiva Sveta 93/42/EGS z dne 14. junija 1993 o medicinskih pripomočkih, UL L 169, 12.7.1993, str. 1.

³⁵⁸ Opredeljen kot "vsak pripomoček, posebej izdelan v skladu s pisnim receptom zdravnika medicine, zobozdravnika ali katere koli druge osebe, pooblaščen po nacionalni zakonodaji na podlagi poklicnih kvalifikacij te osebe, ki ima na njeno odgovornost posebne oblikovne značilnosti in je namenjen izključno za uporabo pri določenem pacientu" - čl. 2 predloga uredbe o medicinskih pripomočkih, COM (2012) 542 final - znanega kot predlagani MDR.

zahteve glede kakovosti, da se upoštevajo potrebe in morebitna tveganja.³⁵⁹ Kljub temu se zdi, da regulativni organi EU podpirajo *status quo*, glede na to, da je v obrazložitenem memorandumu k prihodnji uredbi o medicinskih pripomočkih navedeno, da "*Proizvajalci medicinskih pripomočkov za posameznega pacienta, tako imenovanih "pripomočkov po meri", morajo zagotoviti, da so njihovi pripomočki varni in delujejo, kot je predvideno, vendar njihovo regulativno breme ostaja majhno.*"³⁶⁰ Za zagotovitev varnosti pacientov je torej treba za proizvajalce 3D pripomočkov, natisnjenih po meri, z večjim tveganjem izvesti oceno skladnosti³⁶¹ in zahtevati oznako CE za vhodni material (na enak način kot za materiale, ki se trenutno uporabljajo za izdelavo zobne zalivke).³⁶² Ohranitev sedanje negotovosti bi lahko privedla do različnih nacionalnih razlag tveganja v zvezi s 3D tiskanimi medicinskimi pripomočki in razdrobljenosti notranjega trga, kar bi škodovalo potrošnikom in podjetjem.

6.3.3 Enostavna pogodbeno pravila za zapletena pogodbeno razmerja

Drugo področje prava, ki je neločljivo povezano s servitizacijo, je pogodbeno pravo. Servitizacijski posli se izvajajo v obliki različnih pogodb, ki so temeljni kamen uspeha za obe vpleteni strani. Pogodbe imajo ključno vlogo pri varovanju sodelovanja med partnerji, saj opredeljujejo vse vidike, ki jih je treba upoštevati za zaščito obeh partnerjev. Razvoj novih modelov servitizacije postavlja izzive tako za pravnike, ki so zaposleni za pripravo vse bolj zapletenih pogodb, kot tudi za regulativne organe na različnih ravneh oblasti.

Nacionalni civilni zakoniki pod vse večjim vplivom prava EU izrecno urejajo različne vrste pogodb, ki služijo kot pravna podlaga za pogodbeno razmerja vzpostavljaljočega se servitizacijskega gospodarstva. Poleg tega obstajajo številne netipične pogodbe (imenovane tudi mešane pogodbe), ki se odzivajo na zahteve po prožnosti, ki jih postavlja gospodarstvo.³⁶³ Glede na to, da številni modeli servitizacije predvidevajo dolgoročno naravo razmerja, je nujno, da pogodbe vsebujejo podrobne določbe o trajanju in prenehanju, ki ščitijo vsako stranko in

³⁵⁹ Susanne Wende v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 211. Glej tudi "3D Printing of Custom Medical Devices under Future EU Law" *Medical Devices Legal*, 3. marec 2014.

³⁶⁰ Predlagani MDR, tč. 3.2.

³⁶¹ Kot je določeno v oddelku 7 dela A Priloge X k predlagani MDR.

³⁶² "3D tiskanje medicinskih pripomočkov po meri v skladu s prihodnjo zakonodajo EU" (cit. zg.).

³⁶³ Walz v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 134.

omogočajo spremembe in prekinitvev razmerja, če je to potrebno, ter določbe, ki odražajo možnost sporov v času trajanja pogodbe.³⁶⁴

Z vidika pogodbenega prava lahko modele servitizacije v bistvu razvrstimo v dve skupini. V prvi skupini so servitizacijski posli, pri katerih se lastništvo izdelka prenese na potrošnika (tj. izdelek se prodaja), medtem ko se izdelku dodajo nekatere storitve, da se poveča njegova vrednost. Te storitve so lahko tradicionalne (na primer storitve vzdrževanja in popravil, finančno posojilo za prodajo avtomobila itd.) ali digitalne, vgrajene v pametne izdelke, povezane z internetom (na primer računalniki s programsko opremo, pametni stroji, pametni avtomobili itd.) V drugi skupini modelov servitizacije pa so transakcije, pri katerih lastništvo izdelka ostane pri trgovcu, na potrošnika pa se prenese le storitev (npr. stroj se najame, avto se deli med več uporabnikov, vzame v zakup itd.) Če to razvrstitev transakcij servisiranja podredimo pogodbenim oblikam iz Direktive EU o pravicah potrošnikov³⁶⁵, pridemo do zaključka, da prva skupina transakcij spada pod prodajne pogodbe. V skladu z opredelitvijo iz člena 2(5) Direktive je merilo za uvrstitev pogodbe med "prodajne pogodbe" prenos lastništva blaga na potrošnika proti plačilu njegove cene. Zadnji del opredelitve iz člena 2(5) pa določa, da prodajna pogodba vključuje tudi "vsako pogodbo, katere predmet sta blago in storitev". Če je glavni namen pogodbe prenos lastništva nad določenim blagom, jo je zato treba uvrstiti med prodajne pogodbe, tudi če zajema tudi povezane storitve, ki jih opravi prodajalec, kot so namestitvev, vzdrževanje ali katera koli druga obdelava, ne glede na relativno vrednost blaga in storitev.³⁶⁶ Predvidevamo lahko, da bo ta vrsta pogodbe zajemala tudi pojav izdelkov, ki so edinstveni kosi glede na zahteve kupca, vendar jih bodo pametni stroji izdelali kot standardiziran (množični) izdelek, čeprav ne gre za čisto prodajo blaga, ampak vključuje storitev, podobno kot pri oblačilih po meri.³⁶⁷ Prodajna pogodba se izrecno uporablja tudi za digitalno vsebino, dobavljeno na otipljivem nosilcu podatkov (uvodna izjava 19). Če se kljub temu sklene ločena pogodba samo za storitveni del paketa izdelek-storitev (npr. pogodba za popravilo), jo je treba zaradi njihovega glavnega namena uvrstiti med pogodbe o storitvah (uvodna izjava 26).

³⁶⁴ Rachel Cuthbert, Duncan McFarlane in Andy Neely, "The Impact of Contract Type on Service Provider Information Requirements" (2012) 3 International Journal of Service Science, Management, Engineering, and Technology (IJSSMET) 65.

³⁶⁵ Direktiva 2011/83/EU o pravicah potrošnikov, UL L 304, 22.11.2011, str. 64-88.

³⁶⁶ Generalni direktorat za pravosodje, Guidance document concerning Consumer Rights Directive, junij 2014, str. 6.

³⁶⁷ Glej Steffen Burrer v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 148, ki se sprašuje, ali bi bila ta situacija zajeta v prodajni pogodbi, storitveni pogodbi ali kakšni novi atipični obliki pogodbe.

Pogodbe o storitvah so opredeljene kot pogodbe, na podlagi katerih trgovci potrošniku opravi ali se zaveže opraviti storitev, potrošnik pa plača njeno ceno (člen 2(5)). Iz tega sledi, da pogodbe o storitvah zajemajo drugo skupino servitizacijskih poslov, pri katerih lastništvo proizvodov ostane pri trgovcu in se prenese le njihova uporaba.

S pomočjo IKT se v drugi skupini servitizacijskih transakcij povečuje posebna skupina storitev, tj. digitalna vsebina, ki se ne zagotavlja na otipljivem nosilcu, npr. e-knjiga, glasba, aplikacije ali celo računalniško podprto oblikovanje (CAD) čevljev, nakita ali celo hiše za 3D tiskanje. Glede na njihove posebnosti v smislu lastništva se (pojasni) običajno štejejo za storitve. Pri prodaji takih storitev se predpostavlja, da ima kupec že v lasti potreben izdelek (opremo), kot so računalnik, pametni telefon ali 3D tiskalnik, da lahko uporablja prodano digitalno vsebino. Čeprav je Sodišče EU določilo opredelitev pojma prodaja na ravni EU, tj. *"pogodba, s katero oseba proti plačilu prenese na drugo osebo svoje lastninske pravice na predmetu ali opredmetenem ali neopredmetenem premoženju, ki ji pripada"*, je³⁶⁸ direktiva o pravicah potrošnikov uvedla posebna pravila za to vrsto pogodb, ki se tako razlikujejo od prodajnih pogodb in pogodb o storitvah.³⁶⁹ Kot je Komisija priznala v digitalni strategiji, pa je težava pri teh pogodbah v tem, da *"v zvezi s pravnimi sredstvi za pomanjkljivo digitalno vsebino, kupljeno na spletu (kot so e-knjige), sploh ne obstajajo posebna pravila EU in le nekaj nacionalnih pravil"*. Komisija je zato napovedala oblikovanje jasnih pogodbenih pravil za spletno fizičnega blaga in digitalnih vsebin.³⁷⁰ V skladu s tem predlog direktive, ki je bil objavljen decembra 2015³⁷¹, ureja odgovornost dobavitelja za napake z obrnjenim dokaznim bremenom, tako da bo moral dobavitelj dokazati, da napake ni bilo, in ne nasprotno. Potrošniki bi imeli pravico odpovedati dolgoročne pogodbe in pogodbe, v katere dobavitelj vnese večje spremembe, *dobaviteljeva odgovornost za take napake pa ne bo časovno omejena, "ker - za razliko od blaga - digitalne vsebine niso podvržene obrabi"*.³⁷²

³⁶⁸ Zadeva C-128/11, UsedSoft, tč. 42.

³⁶⁹ Uvodna izjava 19 Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. oktobra 2011 o pravicah potrošnikov, UL L 304, 22.11.2011, str. 64-88. V uvodni izjavi 19 je tudi pojasnjeno, da se v Direktivi digitalna vsebina, dobavljena na otipljivem nosilcu, kot sta CD ali DVD, šteje za blago. To je v skladu z zgoraj navedeno odločitvijo Sodišča EU v zadevi C-244/06, Dynamic Medien Vertriebs GmbH proti Avides Media AG, ECLI:EU:C:2008:85.

³⁷⁰ COM(2015) 192 konč.

³⁷¹ Predlog direktive o nekaterih vidikih v zvezi s pogodbami o dobavi digitalnih vsebin, COM (2015) 634 konč. in Predlog direktive o nekaterih vidikih v zvezi s pogodbami o spletni prodaji blaga in drugi prodaji blaga na daljavo, COM (2015) 635 konč.

³⁷² Evropska komisija - informativni list, Digitalne pogodbe za Evropo, vprašanja in odgovori, MEMO 15-6265, 9. december 2015.

Dodaten pravni izziv na digitalnem področju je širjenje brezplačnih ponudb. Če upoštevamo celoten spekter modelov servisiranja, storitve po nekaterih študijah v povprečju prinašajo 10 odstotkov vseh prihodkov proizvajalca.³⁷³ Medtem ko se nekatere zaračunavajo s pogodbami s fiksno ceno, s pogodbami na podlagi uspešnosti ali na podlagi plačila po uporabi, se poroča, da tretjina podjetij s storitvami ni zaslužila ničesar. To kaže, da se številne storitve zagotavljajo brezplačno, brez izrecnega zaračunavanja. V resnici pa to pomeni, da se velik delež ponujenih storitev zaračunava posredno (tj. vključenih v ceno izdelka) in ne neposredno.³⁷⁴ To zmanjšuje preglednost cen za potrošnika, ki morda ni obveščen o deležu storitev v ceni. Kadar prodajalec dolgoročne garancije predstavi kot brezplačno storitev za potrošnika, ima lahko potrošnike težave pri uveljavljanju te garancije, če je podjetje ne spoštuje, saj se direktiva o pravicah potrošnikov ne uporablja za storitve, ki jih trgovec zagotavlja brezplačno. Kljub temu bi moral biti položaj zajet v Direktivi o nepoštenih poslovnih praksah³⁷⁵, ki preprečuje, da bi trgovec izdelek lažno opisoval kot brezplačen, čeprav dejansko ni.³⁷⁶ Druga možnost je, da se potrošnik ne zaveda, v kakšni dejanski valuti plačuje storitev.³⁷⁷ Danes je že zelo razširjeno, da se potrošnikom ponujajo digitalne vsebine v zameno za osebne podatke, ki veljajo za "surovo nafto digitalne revolucije".³⁷⁸ V zvezi s tem je pomembno, da direktiva o pravicah potrošnikov ne omenja "plačila" kot bistvenega pojma za pogodbe o spletnih digitalnih vsebinah. Posledično se uporablja tudi za pogodbo o brezplačnem prenosu iz trgovine z aplikacijami. Ta "opustitev" je bistvenega pomena, saj se potrošnikom pogosto ponujajo brezplačne vsebine v zameno za osebne podatke, ki se posledično monetizirajo.³⁷⁹ Predlog iz leta 2015 o pogodbah o dobavi digitalnih vsebin nadaljuje to pot, saj ureja pogodbe, sklenjene v zameno za podatke, in tako določa, da mora ponudnik, če je potrošnik pridobil digitalno vsebino ali storitev v zameno za osebne podatke, v primeru prenehanja pogodbe prenehati z njihovo uporabo.³⁸⁰ Te določbe odpirajo celotno Pandorino skrinjico, imenovano "brezplačne ponudbe", ki niso le vprašanje potrošniškega prava, temveč tudi konkurenčnega prava, saj so lahko znak za zlorabo prevladujočega položaja³⁸¹ - zlasti

³⁷³ Bruce Tether in Elif Bascavusoglu-Moreau, "Servitizacija: The Extent and Motivations for Service Provision amongst UK Manufacturers" (2012) 11.

³⁷⁴ *ibid.*

³⁷⁵ Direktiva 2005/29/ES o nepoštenih poslovnih praksah podjetij v razmerju do potrošnikov na notranjem trgu, UL L 149, 11.6.2005, str. 22-39.

³⁷⁶ Sporočilo Komisije, O uporabi direktive o nepoštenih poslovnih praksah Doseganje visoke ravni varstva potrošnikov Krepitev zaupanja na notranjem trgu, COM(2013) 138 final, str. 3.

³⁷⁷ J Gregory Sidak, "Do Free Mobile Apps Harm Consumers?" (2015) 52 San Diego Law Review 619.

³⁷⁸ Maroš Šefčovič, "Europe 4.0" (EurActiv, 28. januar 2016).

³⁷⁹ Evropska potrošniška organizacija (BEUC), Digitalni izdelki: Potrošniki v EU potrebujejo jasne pravice, dokument o stališču BEUC, 2012, str. 7.

³⁸⁰ Glej informativni list, MEMO 15-6265 (cit. zg.).

³⁸¹ Glej David J Bryce, Jeffrey H Dyer in Nile W Hatch, "Competing Against Free" (2011) 89 Harvard Business Review 104.

*kadar so storitve povezane z izdelki tako, da ponudnik navede ceno izdelka, ki vključuje storitev, in če stranka storitve ne želi, mora običajno še vedno plačati polno ceno.*³⁸²

Poleg tega je treba opozoriti, da je zaradi servitizacije priprava pogodb zunaj področja B2C, ki ga zajema zgoraj navedeni regulativni okvir EU, za odvetnike vse bolj zahtevna in zapletena. Ta vse večja zapletenost pogodb v transakcijah servitizacije (t. i. lestev storitev)³⁸³ se nanaša na veliko število sestavnih delov in njihovo medsebojno povezanost v okviru opravljanja storitev ter na veliko količino virov, ki so potrebni za doseg načrtovanega rezultata.³⁸⁴ Kompleksnost lahko dodatno izhaja iz dinamične narave storitev zaradi "odprte" narave storitev, tj. nenehnega prilagajanja kontekstu in pogojem.³⁸⁵ Dobro pripravljene pogodbene določbe, ki se uporabljajo za takšne transakcije B2B, v tem pogledu zmanjšujejo negotovost, tveganje oportunitizma in zagotavljajo zaščito pred *naknadnimi* težavami pri izvajanju.³⁸⁶ Te pogodbe so označene z različnimi oznakami, od pogodb, ki temeljijo na uspešnosti, in pogodb o razpoložljivosti do pogodb o zmogljivosti in pogodb, ki temeljijo na rezultatih.³⁸⁷ Ti pogodbeni mehanizmi omogočajo, da kupec plača šele, ko podjetje zagotovi rezultate, na primer ko kupec uporabi izdelek. Ker v teh pogodbenih razmerjih kupec pogosto ne upravlja več neposredno ali celo ni več lastnik izdelka, je bilo rečeno, da je dobaviteljem dolgoročno lahko v interesu, da vlagajo v oblikovanje zanesljivejših izdelkov ter učinkovitejših popravil in logističnih zmogljivosti, da bi povečali dobičkonosnost. Posledično je dodatna korist pogodb, ki temeljijo na rezultatih, ta, da bo dobavitelj spodbujen k razmišljanju o inovativnih načinih za preprečevanje okvar opreme.³⁸⁸ Pri kompleksni inženirski podpori, kot

³⁸² Jones in Sufrin (cit. zg.) 455.

³⁸³ Andy Neely, Duncan McFarlane in Ivanka Visnjic, "Complex Service Systems-identifying Drivers, Characteristics and Success Factors", 18. mednarodna letna konferenca EurOMA, Exploring Interfaces (Cambridge University Press, 2011).

³⁸⁴ Melanie E Kreye, Jens K Roehrich in Michael A Lewis, "Servitizing Manufacturers: The Impact of Service Complexity and Contractual and Relational Capabilities" [2014] *Production Planning & Control*, str. 2.

³⁸⁵ Evert Gummesson in drugi, "Viable Service Systems and Decision Making in Service Management" (2012) 23 *Journal of Service Management* 498.

³⁸⁶ Kreye, Roehrich in Lewis (cit. zg.).

³⁸⁷ Nigel D. Caldwell in Vince Settle, "Incentives and Contracting for Availability: V: Irene Ng in drugi (ur.), *Complex Engineering Service Systems* (Springer London 2011) 150; Christopher J Hockley, Jeremy C Smith in Laura J Lacey, *Contracting for Availability and Capability in the Defence Environment v: Irene Ng in drugi (ur.), Complex Engineering Service Systems* (Springer London 2011); Partha P Datta in Rajkumar Roy, "Cost Modelling Techniques for Availability Type Service Support Contracts: A Literature Review and Empirical Study" (2010) 3 *CIRP Journal of Manufacturing Science and Technology* 142.

³⁸⁸ Irene C.L. Ng in Sai S. Nudurupati, "Outcome-based Service Contracts in the Defence Industry - Mitigating the Challenges" (2010) 21 *Journal of Service Management* 656, 659.

so hitri reaktivni zrakoplovi, storitve običajno segajo od rednega in načrtovanega vzdrževanja do nenačrtovanih popravil in vstavljanja nadgradenj, kot so nove tehnologije, v obstoječe sisteme ali platforme. Poleg tega se v takih pogodbah vse pogosteje pojavljajo cilji, ključni kazalniki uspešnosti (KPI) in merila uspešnosti za stranke, ki se nanašajo na to, kako hitro se podjetje odziva na okvare, kako hitro je mogoče popraviti opremo, kako učinkovito je vzdrževanje itd. Trdi se, da pogodbe, ki temeljijo na rezultatih, dolgoročno zmanjšujejo stroške servisiranja za stranko, saj če si partnerja delita lastništvo entitete, kot je rezultat, in sta oba "vzajemna talca" rezultata, se njuna spodbuda za oportunistično ravnanje verjetno zmanjša.³⁸⁹ Vendar pa te pogodbene rešitve brišejo tradicionalne meje med lastništvom, projektiranjem in izvajanjem po izgradnji.³⁹⁰ Zato se ne kupuje blago ali storitve, temveč kompleksna izvedba.³⁹¹ Glede na to, da je ta izvedba običajno razporejena na daljše časovno obdobje, je priprava pogodb v ta namen vse bolj zapletena in od pravnikov zahteva ne le poznavanje pravnega okvira, ki zajema pogodbo, temveč tudi specifična tveganja, ki se lahko pojavijo v času trajanja pogodbe.

6.4 K rešitvam usmerjen pristop pri javnem naročanju

Vendar pa servisiranje ne velja le za odnose B2C in B2B, temveč vse bolj tudi za odnose med podjetji in vlado (B2G).³⁹² Servitizacija lahko v tem pogledu bistveno spremeni rešitve, ki jih javni organi dobijo za davkoplačevalski denar. V EU so k rešitvam usmerjen pristop pri javnem naročanju omogočile direktive, ki kot podlago za oddajo ponudb izrecno določajo ne le najnižjo ceno, temveč tudi ekonomsko najugodnejšo ponudbo. Slednje pomeni, da se lahko poleg cene upoštevajo tudi druga merila za oddajo naročila (npr. tehnične prednosti, okoljske značilnosti, obratovalni stroški, poprodajne storitve in tehnična pomoč itd.).³⁹³ Kljub tej pravni

³⁸⁹ Irene CL. Ng, Xin Ding in Nick Yip, "Outcome-Based Contracts as a New Business Model : The Role of Partnership and Value-Driven Relational Assets" (2013) 42 *Industrial Marketing Management* 730, 739.

³⁹⁰ Caldwell in Settle (cit. zg.) 151-160.

³⁹¹ V znanstvenih člankih o upravljanju je bil v ta namen razvit koncept naročanja kompleksne izvedbe (PCP) - Michael A Lewis in Jens K Roehrich, "Contracts, Relationships and Integration: (2009) 2 *International Journal of Procurement Management* 125; Nigel D Caldwell, Jens K Roehrich in Andrew C Davies, "Procuring Complex Performance in Construction: London Heathrow Terminal 5 and a Private Finance Initiative Hospital" (2009) 15 *Journal of Purchasing and Supply Management* 178.

³⁹² Jens K Roehrich in Nigel D Caldwell, "Delivering Integrated Solutions in the Public Sector: The Unbundling Paradox" (2012) 41 *Industrial Marketing Management* 995.

³⁹³ Katriina Parikka-Alhola, Ari Nissinen in Ari Ekroos, "Green Award Criteria in the Most Economically Advantageous Tender in Public Purchasing", G. Piga in K.V. Thai (ur.), *Advancing public procurement*, vol 2006 (PrAcademics Press, Boca Raton 2006) 257-258. Glej tudi Christopher Bovis, *EU Public Procurement Law (Pravo EU o javnih naročilih)* (Edward Elgar Publishing 2012).

podlagi so javna naročila v praksi še vedno preveč osredotočena na ponudbe z najnižjimi stroški, namesto na rezultate, in sicer skozi življenjske stroške, vrednost za družbo, kakovost in inovacije. Skupina na visoki ravni EU za poslovne storitve je ugotovila, da je to glavna omejitev za inovacije in potrjevanje ustvarjalnih rešitev.³⁹⁴ Kljub temu je seznam primerov, ki se osredotočajo na celostne rešitve, vse daljši. V Franciji so se na primer podjetja, kot sta Flander Artois in Manger Bio, specializirala za dobavo ekoloških proizvodov šolam in pomoč javnim menzam pri oblikovanju sezonskih jedilnikov.³⁹⁵ V tem pogledu je mogoče servitizacijo razumeti kot gonilo za spodbujanje inovacij prek javnih naročil.³⁹⁶ Inovativna javna naročila, povezana z IKT, so tako zaradi hitrih tehnoloških sprememb, ki izboljšujejo javno upravljanje, vse bolj privlačna za vlade. Na področju obrambe se več inovacij, ki jih je uvedla industrija digitalizacije, nanaša na pametno vojskovanje - od brezpilotnih letalnikov, opremljenih z raketami, pametnih nabojev, laserskih pušk ali celo robotskih vojakov.³⁹⁷ Poleg tega so številne države članice EU doslej že razvile merila za trajnostno (ekološko) javno naročanje, katerih cilj je spodbujati inovativne trajnostne izdelke, ki varčujejo z energijo. Okolju prijazna merila so torej pred ceno.³⁹⁸ Številne pametne tehnologije bodo v prihodnosti omogočile učinkovitejšo rabo virov, ne le zasebnim, temveč tudi javnim uporabnikom, kot je na primer pametno upravljanje z vodo, pri katerem mestom ne bo več treba zaposlovati merilcev, ki bi hodili po soseskah in ročno odčitavali števec. Digitalizacija industrije je torej osnova projektov za razvoj pametnih mest in pametnih regij.

Kadar javni organi kupujejo sisteme izdelkov in storitev, direktiva o javnih naročilih iz leta 2014 poudarja ocenjevanje na podlagi najboljšega razmerja med ceno in kakovostjo, s čimer zagovarja pristop, ki temelji na stroških življenjskega cikla.³⁹⁹ Slednji je eden od temeljev filozofije servitizacije, vendar se je v preteklosti izkazalo, da je nerazlikovanje med neposrednimi nabavnimi stroški in celotnimi stroški ena od najpomembnejših ovir za inovativna javna naročila.⁴⁰⁰ Upamo, da bo poudarek

³⁹⁴ Evropska komisija, Skupina na visoki ravni za poslovne storitve, končno poročilo, april 2014, str. 14.

³⁹⁵ Kevin Morgan in Roberta Sonnino, "Empowering Consumers: (2007) 31 International Journal of Consumer Studies 19, 21.

³⁹⁶ Jakob Edler in drugi, "Innovation and Public Procurement-Review of Issues at Stake" [2005] ISI Fraunhofer Institute Systems and Innovation Research, Karlsruhe 8. Glej tudi Direktivo 2014/24/EU o **javnem naročanju**, UL L 94, 28.3.2014, str. 65-242, rec. 95 in 123.

³⁹⁷ Miller (cit. zg.) 203.

³⁹⁸ Več na Beate Sjøfjell in Anja Wiesbrock, Sustainable Public Procurement Under EU Law: (Cambridge University Press 2015).

³⁹⁹ Direktiva 2014/24/EU, rec. 89-92.

⁴⁰⁰ Edler in drugi (cit. zg.) 10.

na stroških življenjskega cikla v prihodnosti privedel do drugačnega ravnanja, ko bodo ne le zasebna podjetja in potrošniki, temveč tudi javni organi sprejeli bolj celovit pristop k nakupu izdelkov in storitev ter zagovarjali naročanje na podlagi rezultatov⁴⁰¹ z opredelitvijo rezultata, nato pa bodo od "ponudnika rešitve" zahtevali, da ga za njih zagotovi. V zvezi s tem Neely navaja, da je v Združenem kraljestvu vlada privatizirala nekatere svoje zapore. V pogodbo je vključen sistem spodbud, kar pomeni, da so ponudniki plačani več, če je stopnja ponovnega prestopništva zapornikov, ki zapustijo njihovo oskrbo, nižja od nacionalnega povprečja. Prednost tega pristopa je, da imata ponudnik rešitev in stranka enako spodbudo - oba si želita zmanjšati stopnjo ponovnega prestopništva.⁴⁰² Inovativno sklepanje pogodb (na podlagi rezultatov ali pogodb za razpoložljivost) je še posebej pomembno za varčevalne programe po finančni krizi, ki dopolnjujejo načrte za zmanjšanje javne porabe. Proračunski pritiski pomenijo, da si tradicionalnega notranjega pristopa ni mogoče privoščiti, kar zahteva nov pristop - partnerstvo z industrijo na podlagi dolgoročnih pogodb, ki temeljijo na rezultatih in so spodbujene, da se dosežejo predvideni prihranki stroškov.⁴⁰³ Za ponazoritev: v Združenem kraljestvu Ministrstvo za obrambo že uporablja pogodbe za razpoložljivost hitrih reaktivnih lovcev RAF z glavnim izvajalcem, ki obljublja zagotovljene rezultate (npr. razpoložljivost letal, število ur letenja itd.),⁴⁰⁴ , medtem ko je terminal 5 na londonskem letališču Heathrow zgradila britanska letališka uprava z uporabo spodbudnih pogodb s plačili za prihranke na podlagi deleža v nagradnem skladu.⁴⁰⁵ Servitizacija torej ni izziv le za podjetja, temveč tudi za javne organe, ki morajo na novo razmišljati o vrednosti za denar.

6.5 Pravice intelektualne lastnine - spodbujanje inovacij v proizvodnji

Glede na osrednje mesto inovacij v servitizaciji se⁴⁰⁶ pravna študija tega poslovnega trenda nujno dotika tudi vidikov intelektualne lastnine (IP).⁴⁰⁷ Tako kot pri drugih pravnih vidikih je tudi tu odnos med servitizacijo in pravom interaktiven, saj ima

⁴⁰¹ Irene C.L. Ng in Sai S. Nudurupati (cit. zg.).

⁴⁰² Andy Neely (cit. zg.) 12. Takšne pogodbene spodbude za uspešnost imajo dolgo zgodovino, saj so bile nekatere ladje iz 18. stoletja, ki so prevažale zapornike iz Anglije v Avstralijo, že spodbujene glede na rezultat, tj. število zapornikov, ki so bili dostavljeni živi, kar je odgovorne za prevoz odvrčalo od prevelike hitrosti, uživanja hrane in pijače, namenjene zapornikom, itd. - Caldwell in Settle (cit. zg.) 150.

⁴⁰³ Nigel Caldwell in Mickey Howard, "Contracting for Complex Performance in Markets of Few Buyers and Sellers: (2014) 34 International Journal of Operations & Production Management 270, 279.

⁴⁰⁴ ibid.

⁴⁰⁵ Caldwell, Roehrich in Davies (cit. zg.) 181-182.

⁴⁰⁶ Baines (cit. zg.).

⁴⁰⁷ Sandra Sophia Redekere in drugi v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 58-75.

pravo intelektualne lastnine pomembne posledice za servitizacijo, hkrati pa lahko servitizacija vpliva na pravo intelektualne lastnine - zlasti glede na to, da je sedanji okvir intelektualne lastnine še vedno vezan na zaščito inovacij pri razvoju izdelkov in ne storitev.⁴⁰⁸ V zvezi s tem tehnologija interneta stvari odpira vprašanja v zvezi s patentiranjem, skupnimi kršitvami in kakovostjo patentov.⁴⁰⁹ Internet stvari temelji na komunikaciji med dvema ali več pametnimi predmeti in potrošniki, zato je vprašljivo, ali bodo izumitelji nekaterih vrst aplikacij interneta stvari lahko premagali test za patentno upravičenost. Poleg tega je lahko, tudi če pridobijo patente za nove metode in protokole, te patente še vedno zelo težko uveljavljati proti več kršiteljem.⁴¹⁰ Poleg tega je 3D-tiskanje morda najbolj zahteven vidik servitizacije z vidika prava intelektualne lastnine. Osborn poudarja, da bo 3D tiskanje *"porušilo ločnico med fizičnim in digitalnim svetom ter milijonom laikov omogočilo tesen stik s celotnim spektrom zakonov o intelektualni lastnini"*.⁴¹¹ Čeprav bo mogoče s 3D tiskanjem izdelati veliko stvari, če samo pomislimo na Phillipsovo novo linijo svetilk ali kocke Lego,⁴¹² Osborn napoveduje, da bo eno od področij, ki jih bodo 3D tiskalniki najbolj prizadeli, 3D umetnost. Nekateri najboljši svetovni muzeji digitalizirajo svoje zbirke, tako da jih je mogoče deliti in tiskati. Poleg tega 3D-tisk ustvarja priložnosti za ustvarjalce estetskega pohištva in gospodinjskih pripomočkov. Čeprav so umetniki že dolgo imeli ustvarjalne zamisli za svetilke, srebrnino in pohištvo, mnogih od teh zamisli ni bilo mogoče izdelati s tradicionalnimi proizvodnimi tehnikami, zato so ostale znanstvena fantastika.⁴¹³ Tehnologija 3D-tiskanja osvobaja te zasnove, ki so ostale ujete v glavah, saj omogoča usmerjanje geometrijsko zapletenih oblik.⁴¹⁴ Vendar pa njihovo navdušenje nad spodbujanjem ustvarjalnih del morda ovirajo pomisleki glede množičnega piratstva. Čeprav sta za 3D tiskanje potrebna tehnična sposobnost in znanje, je 3D tiskanje olajšano, ko enkrat imamo načrt 3D predmetov (datoteko CAD), kar odpira vrata piratstvu - glede na sodobne možnosti, ki omogočajo ne le skeniranje predmeta in njegovo tiskanje, temveč tudi deljenje

⁴⁰⁸ Michael Isler in Stephen Weyer, "The Role of IP in Servitized Technology" 2015 4 <<https://www.walderwyss.com/publications/1643.pdf>>.

⁴⁰⁹ W Keith Robinson, "Patent Law Challenges for the Internet of Things" (2015) 15 Wake Forest Journal of Business and Intellectual Property Law 657, 658.

⁴¹⁰ W Keith Robinson, "Economic Theory, Divided Infringement and Enforcing Interactive Patents" (2015) 67 Florida Law Review 1961.

⁴¹¹ Lucas Osborn, "O doktoratih, piratih in javnosti: (2014) 1 Texas A&M Law Review 813. Glej tudi Lucas S Osborn, "Regulating Three-Dimensional Printing: The Converging Worlds of Bits and Atoms" (2014) 51 San Diego L. Rev. 553.

⁴¹² Kim Rixecker, "Lego Aus Dem 3D-Drucker? Das Denken Die Spielzeugmacher über Den Trend" (t3n Magazin, 4. marec 2014).

⁴¹³ Hod Lipson in Melba Kurman, Fabricated: (John Wiley & Sons 2013) 1, 175.

⁴¹⁴ Osborn, "O doktoratih, piratih in javnosti" (cit. zg.) 816.

datoteke na internetu, kar omogoča tiskanje predmeta številnim ljudem.⁴¹⁵ Kot ugotavlja Kulkarni, "ko so stvari v digitalni obliki, jih je enostavno kopirati. To pomeni, da bo zaščita intelektualne lastnine enako težka kot v drugih panogah, ki so se digitalizirale".⁴¹⁶ The Pirate Bay, švedska spletna stran za izmenjavo datotek, ki je znana kot največji svetovni posrednik nezakonitega prenosa, je že leta 2012 napovedala "naslednji korak" za družbo za izmenjavo, kjer lahko ljudje delijo sheme za predmete za 3D tiskanje.⁴¹⁷ Ker 3D natisnjen izdelek ne bo nastal brez datoteke CAD, je treba še razjasniti, ali je datoteka CAD lahko zaščiten z zakonom o avtorskih pravicah. Glede na direktivo EU o programski opremi⁴¹⁸ je avtorskoppravna zaščita vezana na izraz računalniške kode in ne zajema funkcionalnosti programske opreme. V zvezi s tem Rideout meni, da je datoteka načrta CAD le "podobna" računalniški programski opremi, saj gre "le za trikotni prikaz tridimenzionalnega predmeta".⁴¹⁹ Kljub temu je Sodišče EU v več zadevah odločilo, da mora avtorsko delo izkazovati "lastno intelektualno stvaritev njegovega avtorja".⁴²⁰ Poudarek je torej na pravi obliki avtorskega prispevka v nasprotju s kategorijo avtorskih del.⁴²¹ Vendar je Sodišče EU v zadevi *Brezpečnostni*⁴²² odločilo, da lahko običajno avtorsko pravo varuje grafični uporabniški vmesnik računalniškega programa. Zato je mogoče sklepati, da je treba zasnove CAD običajno avtorskoppravno zaščititi. Vendar 3D tiskanje ne vključuje le avtorskega prava in piratstva, temveč veliko širši pravni okvir, vključno z modeli,⁴²³ patenti⁴²⁴

⁴¹⁵ Dinusha Mendis, "Vojna klonov", epizoda II - naslednja generacija: (2014) 6 Law, Innovation and Technology 265, 266; Osborn, "Of PhDs, Pirates, and the Public" (cit. zg.) 824.

⁴¹⁶ D Mendis, "The Clone Wars"-Episode 1: The Rise of 3D Printing and Its Implications for Intellectual Property Law- Learning Lessons from the Past" (2013) 35 European Intellectual Property Review 155, 155. Najbolj izpostavljena piratstvu je bila do zdaj seveda glasbena industrija - Oscar F. Bustinza in drugi, "Music Business Models and Piracy" (2013) 113 Industrial Management & Data Systems 4.

⁴¹⁷ Thomas Dubuisson, "3D tiskanje in prihodnost kompleksnih pravnih izzivov: SSRN Scholarly Paper ID 2718113, str. 6.

⁴¹⁸ Direktiva 2009/24/ES o pravnem varstvu računalniških programov, UL L 111, 5.5.2009, str. 16-22.

⁴¹⁹ Brian Rideout, "Printing the Impossible Triangle: The Copyright Implications of Three-Dimensional Printing" (2012) 5 The Journal of Business, Entrepreneurship & the Law 6, 161-168.

⁴²⁰ Zadeva C-5/08, Infopaq Int, ECLI:EU:C:2009:465; zadeva C-145/10, Eva Maria Painer, ECLI:EU:C:2011:798; zadeva C-604/10, Football Dataco, ECLI:EU:C:2012:115. Za komentar glej Andreas Rahmatian, "Originality in UK Copyright Law: The Old 'Skill and Labour' Doctrine Under Pressure" (2013) 44 IIC-International Review of Intellectual Property and Competition Law 4; Paolo Guarda, "Looking for a Feasible Form of Software Protection: (2013) 35 European Intellectual Property Review 445.

⁴²¹ Mendis (cit. zg.) 270.

⁴²² Zadeva C-393/09, Varnostni, ECLI:EU:C:2010:816, točka 1. 35.

⁴²³ Hjalte Worm Frandsen, "Personal 3D Printing & Intellectual Property Rights - How 3D Printing Technology Challenges the Effectiveness of Copyright and Design Law in Relation to the Protection of Objects of Applied Art", znanstveni članek SSRN ID 2406626.

⁴²⁴ Haritha Dasari, "Assessing Copyright Protection and Infringement Issues Involved with 3D Printing and Scanning" (2013) 41 AIPLA Quarterly Journal 279; Deven R Desai in Gerard N Magliocca, "Patents, Meet Napster: Davis Doherty, "Downloading Infringement: (2012) 26 Harv. JL & Tech. 353; Tyler Macik, "Global Data Meets 3-D Printing: (2015) 22 Indiana Journal of Global Legal Studies 149; Daniel Harris Brean, "Asserting Patents to

in blagovnimi znamkami.⁴²⁵ Čeprav 3D tiskanje izdelka tako morda ne bo kršilo ene pravice intelektualne lastnine, je povsem mogoče, da bo kršilo drugo pravico intelektualne lastnine. Posledice 3D tiskanja za intelektualno lastnino tako še zdaleč niso jasne, kar vodi do zaključka, da bo za določitev ustreznega varstva intelektualne lastnine za modele, ki temeljijo na CAD, potreben ponoven razmislek o zakonodaji.

6.6 Perspektiva podatkov kot naslednja meja produktivnosti

Naslednji vidik servitizacije, ki je na kratko obravnavan v tem razdelku, tj. vprašanje podatkov, povezuje vse tri zgornje teme - konkurenco, potrošnike in intelektualno lastnino. Zbiranje in analiziranje podatkov je bilo doslej bolj v domeni podjetij, ki izdelujejo programsko opremo, vendar se to zdaj postopoma širi tudi na proizvodna podjetja, ki so začela izkoriščati možnosti, ki izhajajo iz zbiranja in izkoriščanja potencialnih podatkov, tako da je mogoče ustvariti dodano vrednost.⁴²⁶ Podatki so tako postali surovina za proizvodnjo, nov vir ogromne gospodarske in družbene vrednosti.⁴²⁷ Glede na to, da proizvajalci s servitizacijo pridobijo več informacij o svojih strankah, kot če bi bili zgolj proizvajalci izdelkov, se servitizacija obravnava kot podatkovno intenziven proces. V zvezi s tem velja, da je servitizacija postala nujen, vendar ne zadosten pogoj za trajni uspeh proizvodnih podjetij v razvitih gospodarstvih.⁴²⁸ Da bi iz servitizacije pridobili večjo vrednost, zlasti da bi se izognili paradoksu storitev, se kot naslednji strateški korak po sprejetju servitizacije pojavlja podatkovna perspektiva.⁴²⁹ Informacije, pridobljene od strank, se lahko uporabijo za razvoj novih sistemov, ki izboljšujejo učinkovitost izdelkov in položaj podjetja v vrednostni verigi ter povečujejo njegov inovacijski potencial.⁴³⁰ Ti podatki tako predstavljajo konkurenčno prednost pred manjšimi ali novimi konkurenti, ki si ne morejo privoščiti izgradnje enakih informacijskih sistemov. Osrednji način za doseganje te prednosti je ponovna uporaba podatkov - bodisi interno s "ponovno

Combat Infringement via 3D Printing: Fordham Intellectual Property Media & Entertainment Law Journal: "It's No'Use" (2013) 23 23 Fordham Intellectual Property Media & Entertainment Law Journal.

⁴²⁵ Mendis (cit. zg.) 159.

⁴²⁶ Nik Bessis in Ciprian Dobre, Veliki podatki in internet stvari: Opresnik in Taisch (cit. zg.). Opresnik in Taisch (cit. zg.) 183; glej tudi David Opresnik in drugi, "Information - The Hidden Value of Servitization" v Vittal Prabhu, Marco Taisch in Dimitris Kiritsis (ur.), *Advances in Production Management Systems. Sustainable Production and Service Supply Chains* (Springer 2013).

⁴²⁷ Jules Polonetsky in Omer Tene, "Zasebnost v dobi velikih podatkov: (2012) 64 Stanford Law Review Online 63, 63. Opresnik in Taisch (cit. zg.) 175.

⁴²⁸ Opresnik in Taisch (cit. zg.) 174.

⁴²⁹ Jules Polonetsky in Omer Tene (cit. zg.) 63.

⁴³⁰ Erik Sundin, "Life-Cycle Perspectives of Product/Service-Systems: V teoriji oblikovanja" v Tomohiko Sakao in Mattias Lindahl (ur.), *Introduction to Product/Service-System Design* (Springer 2009). Tukker in Tischner (cit. zg.).

uporabo podatkov" bodisi s prodajo teh podatkov kot novega "izdelka" zainteresiranim tretjim osebam.⁴³¹ To je še posebej poudarjeno v primerih servitizacije, ki jo omogočajo IKT, kjer senzorji na izdelkih ali aplikacije, ki omogočajo internet, podpirajo samodejno zbiranje podatkov.

Zaradi množice podatkov, ki se ustvarjajo prek teh kanalov, postaja preobremenjenost z informacijami velika težava, hkrati pa se odpirajo nove priložnosti za izkoriščanje. V zvezi z avtomatskim zbiranjem podatkov se je razvil koncept "*velikih podatkov*", ki se nanaša na zbirke podatkov, ki so tako velike ali zapletene, da tradicionalne aplikacije za obdelavo podatkov ne zadostujejo.⁴³² Sodobni sistemi za analizo podatkov pa lahko analizirajo podatke iz različnih vrst naprav in jih uporabljajo na ustvarjalne načine⁴³³ - npr. s pripravo tržnih informacij, ki prikazujejo podobne izdelke kot pravkar opazovani, ali s prilagajanjem oglasov na internetu preferencam posameznikov, kot je bila sporna uporaba velikih podatkov s strani podjetja Target, ki je *med drugim* določilo ženske, ki so bile noseče, za trženje otroškega blaga.⁴³⁴

Poleg tega internet stvari omogoča, da je mogoče vsakemu izdelanemu predmetu slediti od zibelke do groba, ne le v linearni dobavni verigi od proizvajalca do končnega uporabnika, temveč tudi vsakemu uporabniku, s katerim pride v stik, ter v obratnih verigah, ki vodijo do recikliranja in odstranjevanja (tako imenovano krožno gospodarstvo).⁴³⁵ Na primer, prej omenjeni sistem British Gas "*Hive Active Heating*" podjetju zagotavlja podatke, ki zajemajo vse vidike porabe energije njihovih strank, od temperatur, potrebnih ob različnih urah dneva, uporabe in učinkovitosti kotlov, kar podjetju pomaga pri organizaciji načrtovanja in oskrbe, medtem ko trženje pridobi izjemno dragocene podatke o svojih strankah. Internet stvari s tehnologijo velikih količin podatkov je za proizvajalce priložnost, da svojo ponudbo

⁴³¹ Glover Ferguson, Sanjay Mathur in Baiju Shah, "Evolving From Information to Insight" 2005 MIT Sloan Management Review 50, 50.

⁴³² Mohak Shah, "Big Data and the Internet of Things" [2015] arXiv preprint arXiv:1503.07092 <<http://arxiv.org/abs/1503.07092>> dostop 31. januarja 2016; Bessis in Dobre (cit. zg.); Opresnik in Taisch (cit. zg.); Kagermann in drugi (cit. zg.); Miller (cit. zg.) 37.

⁴³³ Trdijo, da je treba "velike podatke" prenesti v "pametne podatke" - Andy Mulholland, "Internet of Things; Requires Big Data to Be Turned Upside down to Become Smart Data" <<https://www.constellationn.com/content/internet-things-requires-big-data-be-turned-upside-down-become-smart-data>>.

⁴³⁴ Dennis D. Hirsch, "To je nepošteno! Ali pa je? Big Data, Discrimination and the FTC's Unfairness Authority" (2014) 103 Kentucky Law Journal 345, 350.

⁴³⁵ Luis Araujo in Martin Spring (cit. zg.).

preoblikujejo v storitve, ki strankam prinašajo novo vrednost. Zato so bili veliki podatki opredeljeni kot "*naslednja velika stvar na področju inovacij*",⁴³⁶ "*četrti paradigmi znanosti*"⁴³⁷ in "*naslednja meja za inovacije, konkurenco in produktivnost*".⁴³⁸ Po drugi strani pa ta informacijska eksplozija (imenovana tudi "*podatkovna poplava*")⁴³⁹ sproža različne pravne pomisleke, ki bi lahko spodbudili regulativni odziv. Odprta so vprašanja o tem, kdo je upravičen do uporabe teh podatkov, ali se s podatki lahko trguje in, če se, kakšna pravila veljajo za to. Da bi preprečili zmanjšanje podatkovnega gospodarstva in inovacij, je potrebna "*pametna*" ureditev, ki bo vzpostavila ravnovesje med koristno uporabo podatkov ter varstvom zasebnosti, nediskriminacijo in drugimi pravno zaščitnimi vrednotami. V zvezi s tem je EU sprejela posodobljen regulativni okvir o varstvu podatkov⁴⁴⁰, da bi zagotovila njegovo nadaljnjo učinkovitost v praksi glede na skoraj stalne spremembe v tehnološkem sektorju in dejstvo, da internet v času sprejetja prejšnje zakonodaje skoraj ni obstajal.⁴⁴¹

Zbiranje velikih zbirk podatkov in uporaba sodobne podatkovne analitike predstavljata jasno grožnjo varstvu temeljnih pravic evropskih državljanov, vključno s pravico do zasebnosti.⁴⁴² Naloge zagotavljanja varnosti podatkov in varovanja zasebnosti postajajo težje, saj se informacije množijo in izmenjujejo po vsem svetu.⁴⁴³ Podatki o vsakodnevnih dejanjih, navadah, zdravju, lokaciji, nakupovalnem vedenju, porabi električne energije itd. posameznikov so izpostavljeni natančnemu pregledu.⁴⁴⁴ To vzbuja skrb glede diskriminacije, zlasti če upoštevamo, da delodajalci, zavarovalnice, bančniki itd. vse pogosteje analizirajo različne podatke o potencialnih zaposlenih in strankah.⁴⁴⁵ Tradicionalno so organizacije uporabljale različne metode

⁴³⁶ MaryAnne M Gobble, "Veliki podatki: (2013) 56 Research-Technology Management 64.

⁴³⁷ George O Strawn, "Znanstvene raziskave: (2012) 47 EDUCAUSE Review 26, 34.

⁴³⁸ Manyika James in drugi, "Big Data: The next Frontier for Innovation, Competition, and Productivity" [2011] The McKinsey Global Institute.

⁴³⁹ "Data deluge" The Economist (25. februar 2010).

⁴⁴⁰ Evropska komisija - Sporočilo za javnost (IP/12/46), Sporazum o reformi Komisije o varstvu podatkov v EU bo spodbudil enotni digitalni trg, 15. december 2015.

⁴⁴¹ Peter Hustinx, "Pravo EU o varstvu podatkov: The Review of Directive 95/46/EC and the Proposed General Data Protection Regulation", prepis predavanja na EUJ, 2014, str. 26. Glej tudi Viviane Reding, "The Upcoming Data Protection Reform for the European Union" (2011) 1 International Data Privacy Law 3.

⁴⁴² Maja Brkan, "Data Protection and European Private International Law" 2015 SSRN Scholarly Paper ID 2631116; Orla Lynskey, "Deconstructing Data Protection: (2014) 63 International and Comparative Law Quarterly 569.

⁴⁴³ Jules Polonetsky in Omer Tene (cit. zg.) 65.

⁴⁴⁴ Kevin L. Doran, "Privacy and the smart grid: (2009) 41 U. Tol. L. Rev. 909; Cheryl Dancy Balough, "Privacy Implications of Smart Meters" (2011) 86 Chicago Kent L. Rev. 161; Scott R Peppet, "Unraveling Privacy: The Personal Prospectus and the Threat of a Full-Disclosure Future" (2011) 105 Nw. UL Rev. 1153.

⁴⁴⁵ Scott R. Peppet, "Regulating the Internet of Things: (Prve korake k obvladovanju diskriminacije, zasebnosti, varnosti in soglasja), 93 Texas Law Review 85, 118.

deidentifikacije (šifriranje anonimizacije), da bi podatke oddaljile od resničnih identitet in omogočile nadaljevanje analize, hkrati pa preprečile pomisleke glede zasebnosti.⁴⁴⁶ Vendar so danes računalniški znanstveniki pokazali, da je tudi anonimizirane podatke pogosto mogoče ponovno identificirati in jih pripisati določenim posameznikom.⁴⁴⁷ Kot ugotavlja Ohm, "*zmanost o ponovni identifikaciji ruši okolje politike zasebnosti, saj spodkopava zaupanje v anonimizacijo*".⁴⁴⁸ To ima velike regulativne posledice, saj številni poslovni modeli, zlasti na področju zdravstvenih podatkov, spletnega oglaševanja in računalništva v oblaku, temeljijo na predpostavki deidentifikacije.⁴⁴⁹ Ta ugotovitev je še bolj poudarjena ob upoštevanju tako imenovane "*senzorske fuzije*", ki se nanaša na kombinacijo senzorskih podatkov iz različnih virov, da se ustvari skupek informacij, ki je boljši, kot če se informacije uporabljajo ločeno. Fuzija senzorjev tako vodi v svet, v katerem "*vse razkrije vse*" in omogoča zavarovalnicam, delodajalcem, posojilodajalcem in drugim gospodarskim akterjem, da natančneje razlikujejo med potencialnimi zavarovanci, zaposlenimi in posojilojemalci.⁴⁵⁰ Čeprav je to z vidika prvih lahko gospodarsko koristno, lahko vodi v hudo diskriminacijo na podlagi starosti in drugih prepovedanih razlogov za diskriminacijo.⁴⁵¹ Pomisleki glede zasebnosti (in celo varnosti) se še povečajo, če upoštevamo nove oblike internetnih črvov, ki ciljajo na majhne naprave interneta stvari, kot so domači usmerjevalniki, pametni televizorji in z internetom povezane varnostne kamere.⁴⁵² Široka zaskrbljenost glede zasebnosti se pojavlja tudi v zvezi z daljinsko pilotiranimi zrakoplovi (droni), ki zlahka omogočajo zbiranje najrazličnejših informacij, pri čemer obstaja veliko tveganje za množično zbiranje

⁴⁴⁶ Delovna skupina za varstvo podatkov iz člena 29, Mnenje 05/2014 o tehnikah anonimizacije, sprejeto 10. aprila 2014.

⁴⁴⁷ Latanya Sweeney, "Enostavni demografski podatki pogosto edinstveno opredeljujejo ljudi" (2000) 671 Health (San Francisco) 1.

⁴⁴⁸ Paul Ohm, "Broken Promises of Privacy: (2010) 57 UCLA Law Review 1701, 1704.

⁴⁴⁹ Jules Polonetsky in Omer Tene (cit. zg.) 65; Scott R. Peppet (cit. zg.) 131. Ne glede na vse to pa drugi računalniški znanstveniki opozarjajo, da čeprav vedno obstaja določeno tveganje ponovne identifikacije, pri vsakem takem poskusu obstajajo negotovosti v tem procesu, zlasti v zvezi z dejstvom, da takšne ponovne identifikacije pogosto ni mogoče preveriti - Betsy Masiello in Alma Whitten, "Engineering Privacy in an Age of Information Abundance.", spomladanski simpozij AAAI: Inteligentno upravljanje zasebnosti informacij (2010) 122.

⁴⁵⁰ Scott R. Peppet (cit. zg.) 120-124.

⁴⁵¹ Na področju medicinskega prava je na primer še veliko drugih posledic servitizacije, zlasti v zvezi z aplikacijami za mobilno zdravje, npr. pametni telefon, ki deluje kot termometer ali kot merilnik krvnega tlaka, aplikacije, ki beležijo dogodke, pridobivajo medicinske vsebine ali omogočajo komunikacijo med bolnikom in zdravnikom - Sara Digiulio, "Mobile Health Apps": (2014) 36 Oncology Times 60. Glej tudi sporočilo Komisije, Akcijski načrt za e-zdravje 2012-2020 - Inovativno zdravstveno varstvo za 21. stoletje, COM/2012/0736 final.

⁴⁵² Scott R. Peppet (cit. zh.) 133. Glej tudi Delovna skupina za varstvo podatkov iz člena 29, Mnenje 8/2014 o nedavnem razvoju na področju interneta stvari, sprejeto 16. septembra 2014, in Sporočilo Komisije, Internet stvari - akcijski načrt za Evropo, COM(2009) 278 final.

podatkov in morebitno nezakonito večnamensko uporabo.⁴⁵³ V zvezi s tem je nadvse pomembno, da nova uredba EU o varstvu podatkov izrecno priznava "*vgrajeno zasebnost*", tj. splošno načelo, ki zahteva upoštevanje zasebnosti od samega začetka.⁴⁵⁴ Kljub temu se v praksi trdi, da upravljavci podatkov nimajo veliko pojma, kako naj "*vgradijo*" zasebnost, in da bo vključitev zasebnosti v tehnično zasnovano bolj zapletena in dražja kot zaposlitev odvetnikov za pripravo obvestil o zasebnosti.

455

Poleg tega revolucija na področju velikih količin podatkov ne zadeva le zasebnosti ljudi, temveč tudi zaupnost podatkov. Temeljno vprašanje v scenarijih interneta stvari je zagotoviti, da lahko do podatkov dostopajo in jih spreminjajo le pooblašчени subjekti. To je še posebej pomembno v poslovnem kontekstu, kjer so podatki sredstvo za zagotavljanje konkurenčnosti.⁴⁵⁶ Čeprav so bile za zagotavljanje zaupnosti predlagane različne tehnike nadzora dostopa, se nepooblaščen dostop še vedno pojavlja in se bo glede na razširjenost brezžičnih kanalov, ki povečujejo tveganje kršitve, verjetno še povečal.⁴⁵⁷ V zvezi s tem so mediji poročali, da je ameriško pravosodno ministrstvo preiskovalo poročilo podjetja Uber, da je bilo neupravičeno prenesenih 50 000 imen njegovih voznikov in njihovih številnih voznških dovoljenj, čeprav je bila njegova zbirka podatkov o voznikih dostopna le z digitalnim varnostnim ključem.⁴⁵⁸ Vedno bolj razširjena uporaba računalništva v oblaku v proizvodnji, ki je napredovala v proizvodnjo v oblaku, prinaša dodatne pomisleke glede zasebnosti in zaupnosti.⁴⁵⁹ Čeprav se trdi, da imajo proizvajalci "*glavo v oblaku*"⁴⁶⁰ in da Evropska komisija spodbuja hitro sprejetje računalništva v

⁴⁵³ V zvezi s tem vprašanjem je bilo sprejeto posebno mnenje v skladu z direktivo EU o varstvu podatkov - glej Delovna skupina za varstvo podatkov iz člena 29, "Opinion 01/2015 on Privacy and Data Protection Issues Relating to the Utilisation of Drones" (2015) 01673/15/EN WP 231 29; glej tudi Chris Schlag, "The New Privacy Battle: How the Expanding Use of Drones Continues to Erode Our Concept of Privacy and Privacy Rights" (2012) 13 Pittsburgh Journal of Technology Law and Policy [i].

⁴⁵⁴ Peter Hustinx (cit. zg.) 28.

⁴⁵⁵ Bert-Jaap Koops in Ronald Leenes, "Privacy Regulation Cannot Be Hardcoded. A Critical Comment on the 'privacy by Design' Provision in Data-Protection Law" (2014) 28 International Review of Law, Computers & Technology 159, 160, 167; Deirdre K Mulligan in Kenneth A Bamberger, "What Regulators Can Do to Advance Privacy Through Design" (2013) 56 Communications of the ACM 20, 20.

⁴⁵⁶ Daniele Miorandi in drugi, "Internet stvari: (2012) 10 Ad Hoc Networks 1497, 1505.

⁴⁵⁷ *ibid* 1507.

⁴⁵⁸ Joseph Menn in Dan Levine, "U.S. Justice Dept Probes Data Breach at Uber -Sources", Reuters (18. december 2015).

⁴⁵⁹ Christos Kalloniatis in drugi, "Towards the Design of Secure and Privacy-Oriented Information Systems in the Cloud: Lifei Wei in drugi, "Security and Privacy for Storage and Computation in Cloud Computing" (2014) 258 Information Sciences 371.

⁴⁶⁰ Craig Hodges, "Collaboration is the first job in production", Microsoftov blog, 24. junij 2010.

oblaku za povečanje produktivnosti,⁴⁶¹ je treba upoštevati številna povezana pravna vprašanja, da bi se izognili težavam, zlasti glede lastništva podatkov⁴⁶² - tj. ko se podatki prenesejo v oblak, kdo je njihov lastnik in kaj se zgodi, če ima ponudnik oblaka težave pri poslovanju ali celo propade. Na ravni EU je predvideno, da bo predlagano skupno evropsko prodajno pravo (CESL)⁴⁶³ ponudilo splošni regulativni okvir tudi za računalništvo v oblaku; kljub temu bi morala Komisija za ureditev vprašanj, ki jih CESL ne zajema, vključno z ohranjanjem podatkov po prenehanju pogodbe, lastništvom podatkov, neposredno in posredno spremembo odgovornosti ponudnikov storitev v oblaku in sklepanjem pogodb s podizvajalci, pripraviti vzorčne pogodbene pogoje.⁴⁶⁴

Veliki podatki se še dodatno razkrivajo kot potencialno "velik" problem konkurenčnega prava za EU.⁴⁶⁵ Težave se lahko pojavijo v primerih, ko veliki podatki predstavljajo pomembno in trajno vstopno oviro. Zato se šteje, da bi se morala velika spletna podjetja soočiti z odgovornostjo na področju konkurenčnega prava, če zavrnejo posredovanje podatkov o uporabnikih, ki jih imajo, konkurentom ali če zbirajo dodatne podatke o uporabnikih s širitvijo na nove proizvodne linije. Čeprav obstajajo močni nasprotniki takšnega uveljavljanja konkurenčnega prava, ki trdijo, da so veliki podatki le redko povezani z opredelitvijo trga ali konkurenčnimi učinki, je⁴⁶⁶ komisarka za konkurencio Margrethe Vestager razkrila, da namerava EU *"natančneje preučiti, ali zbiranje velikih količin podatkov o uporabnikih s strani velikih internetnih podjetij krši pravila konkurence"*.⁴⁶⁷ Ta načrt je pojasnila z besedami, da *"(če) le nekaj podjetij nadzoruje podatke, ki jih potrebujete za zadovoljitev strank in znižanje stroškov, jim lahko daste moč, da preprosto izrinejo tekmece s trga"*.⁴⁶⁸

⁴⁶¹ Komisija je septembra 2012 sprejela strategijo "Izkoriščanje potenciala računalništva v oblaku v Evropi", COM(2012) 529 final.

⁴⁶² Barbara J Evans, "Veliko hrupa glede lastništva podatkov" (2011) 25 Harvard Journal of Law & Technology 69.

⁴⁶³ COM(2011) 635 konč.

⁴⁶⁴ COM(2012) 529 final (cit. zg.), str. 12. Glej tudi Mnenje 05/2012 o računalništvu v oblaku delovne skupine za varstvo podatkov iz člena 29, sprejeto 1. julija 2012.

⁴⁶⁵ Alexander Birnstiel v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 154-155.

⁴⁶⁶ Darren S. Tucker in Hill B. Wellford, "Big Mistakes Regarding Big Data" (2014) 14 Antitrust Source 1.

⁴⁶⁷ "EU Competition Chief to examine "big data" in merger investigations" Reuters (17. januar 2016).

⁴⁶⁸ Prav tam.

Veliki podatki pa vzbujajo tudi pomisleke glede prava intelektualne lastnine, katerega glavni cilj je spodbujanje tehnoloških razkritij za pospešitev inovacij.⁴⁶⁹ Ta vidik torej temelji na predpostavki, da edini namen intelektualne lastnine ni spodbujanje izumov, temveč tudi spodbujanje razširjanja teh novih idej, tako da ima javnost koristi od teh izumov. Borgman v zvezi s tem trdi, da *"če želimo posiliti nagrade iz poplave podatkov, jih morajo raziskovalci, ki te podatke ustvarjajo, deliti"*.⁴⁷⁰ Nasprotno pa proizvajalci velikih količin podatkov ne želijo razkriti podatkov, saj jih obravnavajo kot dragocene poslovne skrivnosti, ki zagotavljajo konkurenčno prednost. To skupaj s tehničnimi in regulativnimi ovirami znatno omejuje možnosti podatkov za njihovo ponovno uporabo v prihodnosti. Zato problem razkritja velikih količin podatkov kaže, da pravo intelektualne lastnine ne izpolnjuje svojega cilja spodbujanja inovacij s spodbujanjem tehnoloških razkritij na pomembnem novem tehnološkem področju.⁴⁷¹

6.7 Servitizacija proti globalizaciji

Regulativni odzivi EU, ki se osredotočajo na servitizacijo, pa ne smejo zanemariti drugega gospodarskega megatrenda sodobnega časa, tj. globalizacije. Ker z usklajevanjem na ravni EU ni mogoče doseči vseh poslovnih ciljev, povezanih z novim gospodarstvom, je nujno vložiti napore v doseganje regulativnih partnerjev na mednarodni ravni. Novi načini natančnejšega merjenja trgovine kažejo, da je delež storitev v izvozu *"bistveno večji"*, kot je veljalo doslej, zlasti če upoštevamo tudi storitve, ki jih opravljajo proizvodna podjetja.⁴⁷² Kljub temu se vse pogostejši pojav sistemov izdelek-storitev in njihova umestitev na mednarodne trge soočata z omejitvami zaradi ovir za prosti pretok blaga in storitev na svetovni ravni. Na primer, čeprav Japonska nima carin za avtomobile iz EU, postavlja vrsto ovir za zagotavljanje povezanih storitev, kot so distribucija, zavarovanje, finančne rešitve ter vzdrževanje in popravilo vozil. Zaradi višjih stroškov storitev, povezanih z lastništvom tujih vozil v primerjavi z japonskimi, je študija pokazala, da se priljubljeni evropski avtomobili na Japonskem prodajajo z 90-odstotnim pribitkom v primerjavi z evropskimi

⁴⁶⁹ Mark A Lemley, "The Surprising Virtues of Treating Trade Secrets as IP Rights" [2008] Stanford Law Review 311, 332-333.

⁴⁷⁰ Christine L Borgman, "The Conundrum of Sharing Research Data" (2012) 63 Journal of the American Society for Information Science and Technology 1059, 1059.

⁴⁷¹ Michael Mattioli, "Disclosing Big Data" (2014) 99 Minnesota Law Review 535, 549.

⁴⁷² World Input Output Database (WIOD); High-Level Group on Business Services, Final Report, april 2014, str. 25.

borznimi cenami.⁴⁷³ Več drugih vrst transakcij s storitvami na mednarodni ravni ni mogočih, saj je liberalizacija storitev na področju začasnega gibanja fizičnih oseb eno od najbolj omejenih področij mednarodne trgovine.⁴⁷⁴ Stroge omejitve veljajo za začasno premestitev, bodisi v obliki osebja med hčerinskimi družbami podjetja (tj. premestitve znotraj podjetja) bodisi v obliki neodvisnih ponudnikov, ki se začasno preselijo v bližino stranke (kot pogodbeni ponudniki storitev ali neodvisni strokovnjaki) zaradi namestitve, tehničnega svetovanja in usposabljanja. Takšno gibanje strokovnjakov je še posebej pomembno za sektorje, ki temeljijo na znanju, sedanje pomanjkanje liberalizacije v zvezi s tem pa preprečuje razvoj bližine med proizvajalcem in potrošnikom.⁴⁷⁵ Poleg tega zahteve za lokalno ustanovitev pogosto močno omejujejo dostop do trga tujim ponudnikom izdelkov in storitev. Norveška na primer zahteva, da registracijski zavezanci za domeno ".no", zaradi katere je spletna storitev bolj vidna norveškim potrošnikom, ustanovijo lokalno podjetje ali podružnico v državi.⁴⁷⁶ Poleg tega se veljavna pravila o tehničnih ovirah v trgovini (TBT) osredotočajo na ovire za blago v obliki predpisov, standardov, postopkov preskušanja in certificiranja; vendar so lahko, kadar so storitve vgrajene v izdelek ali se zagotavljajo skupaj z njim, ovire za storitve podobne oviram TBT in imajo učinke, podobne oviram TBT.⁴⁷⁷

Poleg tega proces servitizacije, ki ga krepi internet⁴⁷⁸, povzroča nove vrste trgovinskih ovir. Internetno gospodarstvo korenito spreminja mednarodno trgovino, saj podjetjem vseh velikosti vse bolj omogoča prodajo strankam po vsem svetu, ne le velikim podjetjem, ki imajo sredstva za odprtje mednarodnih pisarn in reševanje številnih povezanih izzivov. Vendar pa je *nujni pogoj* za to odprt internet. Čeprav pravila STO urejajo vso trgovino z blagom in storitvami, vključno z mednarodno trgovino prek interneta, so ovire za to dejstvo, da vlade po vsem svetu sprejemajo vse več omejitev za internet in digitalno trgovino.⁴⁷⁹ Zaščita podatkov je lahko utemeljena z vprašanji zasebnosti in nacionalne varnosti, vendar jo pogosto

⁴⁷³ Hosuk Lee-Makiyama, "Free trade agreements and the crisis in the European car industry" [2012] ECIPE Policy Brief 11.

⁴⁷⁴ Hosuk Lee-Makiyama, "Future-Proofing World Trade in Technology: Turning the WTO IT Agreement [ITA] into the International Digital Economy Agreement [IDEA]" (2011) 66 *Aussenwirtschaft: schweizerische Zeitschrift für internationale Wirtschaftsbeziehungen*; švicarski pregled mednarodnih gospodarskih odnosov 279, 21.

⁴⁷⁵ Emilie Auer in Magnus Rentzhog (cit. zg.) 21.

⁴⁷⁶ Gerwin (cit. zg.) 5.

⁴⁷⁷ Emilie Auer in Magnus Rentzhog (cit. zg.) 23.

⁴⁷⁸ Lee-Makiyama pravi, da je internet "morda najpomembnejša inovacija za globalizacijo po pomorskih plovnih poteh" - Lee-Makiyama (cit. zg.) 24.

⁴⁷⁹ Gerwin (cit. zg.) 4.

neposredno spodbujajo gospodarski protekcionizem.⁴⁸⁰ Glede na to, da prosti pretok podatkov še ni celovito vključen v nobenega od trgovinskih sporazumov,⁴⁸¹ to predstavlja resno težavo za industrijo digitalizacije.⁴⁸² Nemško inženirsko združenje (WDMA) je oblikovalce politike pozvalo, naj *"v okviru trgovinskih sporazumov s tretjimi državami odpravijo trgovinske ovire za izdelke Industrie 4.0 na področju kibernetične varnosti in varstva podatkov podjetij"*.⁴⁸³

V zvezi s tem je pomembno tudi opozoriti, da je bil decembra 1996 sklenjen Sporazum o informacijski tehnologiji (ITA), ki predvideva, da bodo udeleženci v celoti odpravili dajatve na izdelke IT, ki jih zajema Sporazum.⁴⁸⁴ Kljub temu so bili ob začetku veljavnosti ITA CD-ji še vedno najpogostejši nosilec glasbe, DVD-ji še niso obstajali, kasete VHS pa so bile še vedno vodilni tržni standard za video.⁴⁸⁵ Zato je treba ITA prilagoditi tehnološkemu razvoju od uvedbe interneta. Protekcionistični interesi EU in poznejši spori proti njej⁴⁸⁶ so tako ovirali proces liberalizacije na področju IT, napredek pa je bil težko opazen.⁴⁸⁷ Kljub temu so se junija 2012 začela pogajanja za razširitev področja uporabe ITA na številne izdelke, ki bi jih bilo treba zaradi novega tehnološkega razvoja dodati na seznam. Na ministrski konferenci STO v Nairobiju so članice 19. decembra potrdile razširitev,⁴⁸⁸ ki je po besedah

⁴⁸⁰ Brian Hindley in Hosuk Lee-Makiyama, Protectionism Online : Internet Censorship and International Trade Law (Bruselj 2009).

⁴⁸¹ Čeprav se o tem vse pogosteje razpravlja, zlasti v pogajanjih o TTIP - "U.S. Boosted by Digital Trade but Internet Barriers Remain -Report" Reuters (15. avgust 2013); Catherine Stupp, "Officials Call for TTIP Digital Trade Boost as US-EU Tech Tensions Linger" (EurActiv, 24. julij 2015). Tudi Svetovni gospodarski vrh v Davosu leta 2016 je imel naslov "Obvladovanje četrte industrijske revolucije" - Georgi, "Davos Pitches "tech Revolution" in the Face of Mounting Pessimism" (EurActiv, 20. januar 2016).

⁴⁸² Joshua Paul Meltzer, "The Internet, Cross-Border Data Flows and International Trade" (2015) 2 Asia & the Pacific Policy Studies 90.

⁴⁸³ Evropski urad WDMA (cit. zg.) 13.

⁴⁸⁴ Michael Anderson in Jacob Mohs, "The Information Technology Agreement: Iana Dreyer in Brian Hindley, "Trade in Information Technology Goods: An Assessment of World Trade in Information Technology Products" [2010] Journal of International Commerce & Economics 1; Iana Dreyer in Brian Hindley, "Trade in Information Technology Goods: (ECIPE Working Paper 06/2008, Evropski center za mednarodno politično ekonomijo, 2008).

⁴⁸⁵ Barbara A Fliess in Pierre Sauve, "Of Chips, Floppy Disks and Great Timing: (1997) 8 Dokument, ki sta ga pripravila Institute Francais des Relations Internationales (IFRI) in Tokyo Club Foundation for Global Studies.

⁴⁸⁶ STO, Evropske skupnosti in njihove države članice - Tarifna obravnava nekaterih izdelkov informacijske tehnologije, DS375, DS376, DS377. Za komentar glej Tsai-Yu LIN, "Systemic Reflection on the EC-IT Product Case Establishing an 'Understanding' on Maintaining the Product Coverage of the Current Information Technology Agreement in the Face of Technological Change" (2011) 45 Journal of World Trade 401. Glej STO, Kitajska - Ukrepi, ki vplivajo na trgovinske pravice in distribucijske storitve za nekatere publikacije in avdiovizualne zabavne izdelke, WT/DS363/R.

⁴⁸⁷ Matthew B. Adler in drugi, "Kaj je na mizi? The Doha Round as of August 2009" SSRN Scholarly Paper ID 1456478.

⁴⁸⁸ Članice STO so zagotovile "zgodovinski" nairobijski paket za Afriko in svet, ministrska konferenca, 10., Nairobi, 19. december 2015, https://www.wto.org/english/news_e/news15_e/mc10_19dec15_e.htm (zajeto 15. januarja 2016).

generalnega direktorja STO del *"največjih reform v svetovni trgovinski politiki v zadnjih 20 letih"*.⁴⁸⁹ Sporazum naj bi do leta 2019 omogočil odpravo carin za 201 visokotehnološki izdelek.⁴⁹⁰

Omeniti velja, da se posebni pravni izzivi pojavljajo tudi v zvezi z izdelki z dvojno rabo, za katere še vedno velja nadzor izvoza, da bi preprečili širjenje jedrskega, kemičnega, biološkega in balističnega orožja. V skladu z zakonodajo EU nadzorovano blago z dvojno rabo ne sme zapustiti carinskega območja EU brez izvoznega dovoljenja, ki ga izda pristojni organ v državi članici, v kateri ima izvoznik sedež.⁴⁹¹ Seznam izdelkov z dvojno rabo vključuje kriptografske izdelke, ki so bistveni za varno delovanje skoraj vseh organizacij in ključni za zaščito zasebnosti posameznikov po vsem svetu. Kriptografija omogoča zaščito občutljivih informacij, bodisi pri shranjevanju bodisi pri komunikaciji.⁴⁹² Številni izdelki, storitve in podjetja IT so odvisni od močne kriptografije. Elektronsko poslovanje ne bi bilo uspešno, če bi se stranke bale, da ob vsakem nakupu prek spleta izpostavljajo svoje podatke o kreditni kartici tveganju ogrožanja. Kljub temu države z nadzorom uporabe kriptografije ovirajo razvoj svojih trgov informacijske tehnologije in e-poslovanja na splošno.⁴⁹³ Omejitve uvoza in uporabe kriptografije pomembno vplivajo tudi na poslovanje multinacionalk.⁴⁹⁴ Prisiljevanje k razkritju izvornih kod ali ključev tako predstavlja težavo za digitalizacijo gospodarstva na splošno⁴⁹⁵, zato se povečuje pritisk za odpravo tovrstnih trgovinskih ovir.⁴⁹⁶ Kljub temu pritisku pa še vedno velja Banisarjeva napoved izpred skoraj dveh desetletij, *da se bo "bitka nadaljevala v bližnji prihodnosti, saj so stave za vse previsoke"*,⁴⁹⁷.

⁴⁸⁹ Azevêdo: Aêdêzo: Building on the historic success of Nairobi, let's address the urgent challenges, STO, 19. januar 2016, https://www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra109_e.htm (zajeto 15. januarja 2016).

⁴⁹⁰ Dogovor o globalnem trgovinskem sporazumu na področju visoke tehnologije, vrednem trilijone evrov, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1355> (zajeto 15. januarja 2016).

⁴⁹¹ Uredba (ES) št. 428/2009 o vzpostavitvi režima Skupnosti za nadzor izvoza, prenosa, posredovanja in tranzita blaga z dvojno rabo, UL 134, 29.5.2009, str. 1-269.

⁴⁹² Nathan Saper, "International Cryptography Regulation and the Global Information Economy" (2012) 11 Nw. J. Tech. & Intell. Prop. xv, 673.

⁴⁹³ *ibid.* 684.

⁴⁹⁴ *ibid.* 685. Glej tudi Ellen Messmer, Encryption Restrictions, Network World, 14. marec 2004, in F Lynn McNulty, Encryption's Importance to Economic and Infrastructure Security (1998) 9 Duke Journal of Comparative & International Law 427.

⁴⁹⁵ Bärbel Sachs v Peter Bräutigam in Thomas Klindt (cit. zg.) 140.

⁴⁹⁶ Evropski urad WDMA (cit. zg.).

⁴⁹⁷ David Banisar, "Stopping science: The Case of Cryptography" 1999 SSRN Scholarly Paper ID 1806222, 35.

6.8 Ekološki vidiki - servitizacija kot sredstvo za Evropo, gospodarno z viri

Na področju okoljskega prava je splošno znano, da je naravno okolje zaradi nadaljevanja sedanjih trendov gospodarske rasti in rasti prebivalstva vse bolj obremenjeno.⁴⁹⁸ Kot je razvidno že iz prejšnjih poglavij, je eden od temeljev servitizacije, da je poleg krepitve zavezništev med strankami, vključenimi v poslovanje, lahko njen cilj tudi krepitev trajnosti.⁴⁹⁹ To lahko dobavitelje spodbudi, da s spreminjanjem poslovnih modelov in preoblikovanjem izdelkov povečajo njihovo trajnost. Praktični primeri vključujejo poslovne modele, kot so souporaba koles in avtomobilov, souporaba vožnje, sistemi za najem avtomobilov, letal, strojev ali namakalnih sistemov namesto njihovega nakupa itd. Posledično ima servitizacija velik potencial za zmanjšanje okoljskih vplivov, povezanih z linearnimi sistemi proizvodnje in potrošnje, ki temeljijo na modelih prodaje, lastništva in odstranjevanja izdelkov, in s tem omogoča podjetjem, da konkurirajo na razmeroma reguliranem trgu.⁵⁰⁰

Tudi Svet EU meni, da sta krožnost in servitizacija zelo povezani. V zvezi s tem je v priporočilu o podnebni nevtralnosti iz leta 2022 določeno:

"Dejavnosti krožnega ohranjanja vrednosti, vključno s poslovnimi modeli popravil, ponovne uporabe, predelave in servisiranja, lahko spodbujajo cenovno dostopen in trajnosten dostop do blaga in storitev. Ustvarjajo tudi delovna mesta in priložnosti na različnih ravneh usposobljenosti, tudi za ženske, invalide in skupine v ranljivem položaju, prek subjektov socialnega gospodarstva, ki delujejo na teh področjih. S spodbujanjem krožnosti izdelkov močno zmanjšujejo emisije ogljika, ustvarjena delovna mesta pa so v bližini izdelkov, ki jih je treba vzdrževati, obnavljati ali deliti."⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Oksana Mont, "Editorial for the Special Issue of the Journal of Cleaner Production on Product Service Systems" (2003) 11 Journal of Cleaner Production 815.

⁴⁹⁹ Craig A. Hart, Climate change and the private sector: Fernanda Hänsch Beuren, Marcelo Gitirana Gomes Ferreira in Paulo A Cauchick Miguel, "Product-Service Systems: (2013) 47 Journal of Cleaner Production 222, 225.

⁵⁰⁰ Andrius Plepys, Eva Heiskanen in Oksana Mont, "European Policy Approaches to Promote Servicing" (2015) 97 Journal of Cleaner Production 117, 118.

⁵⁰¹ Priporočilo Sveta z dne 16. junija 2022 o zagotavljanju pravičnega prehoda na podnebno nevtralnost, UL 2022/C 243/04, tč. 12.

Servitizacija bi tako lahko v prihodnosti igrala pomembno vlogo v bolj krožnem gospodarstvu in omogočila prihranek virov, saj so prodajalci in proizvajalci zainteresirani za čim daljšo življenjsko dobo izdelka, da bi ga čim bolj izkoristili, če se izdelki zagotavljajo po uporabi in ne prodajajo.⁵⁰² Po drugi strani so potrošniki ekonomsko spodbujeni k učinkovitejši uporabi izdelkov. in proizvajalci, ki sprejmejo strategijo servitizacije, lahko povečajo zanimanje potrošnikov za okoljska vprašanja.

503

Poleg tega številne trajnostne rešitve, ki izboljšujejo kakovost globalnega okolja, ponuja industrija digitalizacije, kjer širitev pametnih predmetov omogoča uvedbo pametnih mest s pametno infrastrukturo, kjer senzori s spremljanjem podatkov o vibracijah in tlaku nadzorujejo stalno varnost mostu, pametno javno razsvetlavo, ki lahko domnevno do 80 odstotkov zmanjša stroške energije v mestu, pametno upravljanje odpadkov s senzori za zbiranje odpadkov ali celo pametne kmetije s pametnim namakanjem (ki naj bi omogočilo 60 odstotno zmanjšanje porabe vode).⁵⁰⁴ Rešitve za zasebne stranke vključujejo pametne domove z energetske učinkovitimi pečicami, termostati in hladilniki, ki prilagodijo porabo energije na cenejše cene električne energije v nočnem času.⁵⁰⁵ Na ta način lahko servitizacija pomaga zmanjšati porabo redkih virov in degradacijo okolja.⁵⁰⁶

6.8.1 Kaj pa, če je okoljsko izboljšanje servitizacije le obrobno?

Ne glede na optimistična pričakovanja številnih raziskovalcev so nekateri znanstveniki nedavno ugotovili, da je povezava med servitizacijo in dematerializacijo precej bolj zapletena, kot se je zdelo na prvi pogled. Kot je poudaril Tukker v pregledu osmih različnih vrst storitvenih sistemov izdelkov (PSS), bo večina v najboljšem primeru privedla do marginalnih okoljskih izboljšav, nekateri (kot je

⁵⁰² "Projekt predlaga pakete politik za servitizacijo - Akcijski načrt za ekološke inovacije - Evropska komisija" (cit. zg.); Frank Tietze in Erik G Hansen, "To Own or to Use? How Product Service Systems Facilitate Eco-Innovation Behavior" (2013) SSRN Scholarly Paper ID 2244464.

⁵⁰³ Ezio Manzini, Carlo Vezzoli in Garrette Clark, "Product-Service Systems. Using an Existing Concept as a New Approach to Sustainability" (2001) 1 Journal of Design Research.

⁵⁰⁴ Michael Miller, Internet stvari: (Que 2015) 263-280.

⁵⁰⁵ Miller (cit. zg.). Poleg tega Miller (na str. 290) omenja senzore CO₂, ki spremljajo emisije avtomobilov, onesnaževanje iz tovarn in celo strupene pline, ki nastajajo na kmetijah; senzore vode, ki spremljajo kakovost vode v oceanih, rekah in jezerih ter ugotavljajo, ali je voda primerna za ribe in rastline; senzore sevanja, ki spremljajo raven sevanja itd.

⁵⁰⁶ TS Baines in drugi, "State-of-the-Art in Product-Service Systems" (2007) 221 Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part B: Journal of Engineering Manufacture 1543.

zakup izdelkov) pa bi lahko celo povzročili manj odgovorno vedenje uporabnikov in s tem večje vplive na okolje, saj so uporabniki zaradi PSS manj odgovorni za skrbno uporabo izdelka.⁵⁰⁷

Medtem ko sta Vasques in Ono ugotovila, da so storitve skupne uporabe pralnih in sušilnih strojev med sosedi bolj sprejete, če spodbujajo udobje in ugodje za nizko ceno, namesto da bi skrbele za okolje,⁵⁰⁸ Möhlmann, Moeller in Wittkowski pri raziskavi o nastanitvi, souporabi avtomobila in spletnem omrežju enakopravnih partnerjev niso ugotovili vpliva okoljevarstva na prednostno najemanje namesto lastništva.⁵⁰⁹ Poleg tega je težko razumeti, zakaj je Uber, ki opravlja prevozne storitve z avtomobili z dizelskim strojem, okoljsko bolj trajnosten kot na primer običajni taksiji, ki vozijo na bioplin. Zato ni neizpodbitnih dokazov o povezavi med okoljskimi motivi in udeležbo v ekonomiji delitve. V zvezi s tem poslovnim modelom se pojavljajo tudi vse bolj problematične dileme glede družbene trajnosti, ki zadevajo nevarnost obsežne prekarizacije trga dela.⁵¹⁰ Storitveno gospodarstvo, najemno gospodarstvo in gospodarstvo delitve tako sami po sebi niso okoljsko trajnostni.

6.8.2 Regulativne spodbude za trajnostno servitizacijo

Ne glede na vse zgornje premisleke je servitizacija še vedno predvsem ekonomsko motivirana in njena trajnost ni samodejna. Tako ponudniki storitev kot potrošniki bodo ravnali trajnostno le, če bo takšno usmerjenost poslovnih modelov servitizacije podpirala zakonodaja. Internet omogoča napredne storitve. Vendar je za to, da bi bil ta napredek okoljsko in družbeno trajnosten, potrebna regulacija. Servitizacija lahko ponudnike spodbudi, da s spremembo poslovnih modelov in preoblikovanjem izdelkov povečajo njihovo trajnost.⁵¹¹

⁵⁰⁷ Tukker (cit. zg.). **Napaka! Zaznamek ni definiran.**

⁵⁰⁸ Rosana Aparecida Vasques in Maristela Mitsuko Ono, "When Sharing Is (Almost and/or Possibly) Better than Owning: Quando o Compartilhamento é (Quase e/ou Possivelmente) Melhor que a Posse: um Estudo de Caso em um "Serviço Completo" de Lavanderia Coletiva. 97.

⁵⁰⁹ Mareike Möhlmann, "Collaborative Consumption: (2015) 14 Journal of Consumer Behaviour 193; Sabine Moeller in Kristina Wittkowski, "The Burdens of Ownership: Reasons for Preferring Renting" (2010) 20 Managing Service Quality: An International Journal 176.

⁵¹⁰ Cristiano Codagnone, Fabienne Abadie in Federico Biagi, "The Future of Work in the Sharing Economy: Učinkovitost trga in pravične priložnosti ali nepoštena prekarizacija?"

⁵¹¹ A Plepys, E Heiskanen in O Mont, "European Policy Approaches to Promote Servicing" (2015) 97 Journal of Cleaner Production 118.

Zato je pomembno, da oblikovalci politik in regulatorji spodbujajo te pozitivne vidike servitizacije - prostovoljno ali obvezno. To velja še toliko bolj, ker ni mogoče domnevati, da je prehod od proizvodov k storitvam ekološko učinkovit, in ker obstajajo številni potencialni povratni učinki.⁵¹² Posebej močni akterji na trgu lahko tako nasprotujejo rešitvam servitizacije, ker je njihova posebna konkurenčna prednost v množični proizvodnji.⁵¹³ Oblikovalci politik imajo na voljo predvsem dve obliki spodbujanja trajnostne proizvodnje.

Na eni strani obstajajo neposredni instrumenti politike, namenjeni proizvajalcem, ki se jih z regulativnimi ali drugimi instrumenti politike spodbuja, da v svoj proizvodni in storitveni sistem vključijo mehanizme trajnosti. Na drugi strani pa obstajajo bolj posredni instrumenti, ki so namenjeni potrošnikom, da bi dosegli cilj trajnostne potrošnje in s tem zmanjšali porabo omejenih naravnih virov. Gre za bolj ali manj zavezujoča pravila, prakse in ozaveščanje z namenom zmanjšanja uporabe naravnih virov in strupenih materialov ter izpustov odpadkov v celotnem življenjskem ciklu storitve ali izdelka, ki ga potrošniki kupujejo in uporabljajo, kar nato vpliva na ravnanje proizvajalcev.⁵¹⁴

Pri oblikovanju odziva EU na trend servitizacije morajo institucije EU najprej spoštovati sistem upravljanja na več ravneh v EU in s tem spoštovati pristojnosti različnih ravni upravljanja.⁵¹⁵ Industrijska politika EU je horizontalne narave in je namenjena zagotavljanju okvirnih pogojev, ugodnih za industrijsko konkurenčnost.⁵¹⁶ Spada med tiste politike, pri katerih je EU pristojna za izvajanje ukrepov v podporo ukrepom držav članic (člen 6 PDEU). Zato so države članice nosilke svojih industrijskih politik in s tem sprejemajo ustrezne nacionalne strategije za digitalizacijo proizvodnje.⁵¹⁷ Odziv EU, razkrit v akcijskem načrtu Komisije za

⁵¹² Matteo Bartolomeo in drugi, "Eco-Efficient Producer Services-What Are They, How Do They Benefit Customers and the Environment and How Verely Are They to Develop and Be Extensively Utilised?" (2003) 11 *Journal of Cleaner Production* 829.

⁵¹³ Plepys, Heiskanen in Mont (cit. zg.) 119; Kai Hockerts in Rolf Wüstenhagen, "Greening Goliaths versus Emerging Davids-Theorizing about the Role of Incumbents and New Entrants in Sustainable Entrepreneurship" (2010) 25 *Journal of Business Venturing* 481

⁵¹⁴ Več o tem v Lucia A. Reisch, John Thøgersen, *Handbook of Research on Sustainable Consumption*, Edward Elgar Publishing, 2017.

⁵¹⁵ Marks in drugi, "European Integration from the 1980s: (1996) 34 *JCMS: JMSC: Journal of Common Market Studies* 341.

⁵¹⁶ Sporočilo **Komisije**, Industrijska politika v razširjeni Evropi, COM(2002) 714 konč.

⁵¹⁷ V Nemčiji se razvoj proizvajalcev, ki svoje izdelke in stroje opremljajo z inteligentnimi digitalnimi sistemi, imenuje "Industrie 4.0",⁵¹⁷ francoski izraz za to je "Industrie du Futur", na Nizozemskem in Slovaškem strategiji govorijo o "pametni industriji", v Združenem kraljestvu o "Catapultu" (High Value Manufacturing), v Španiji o "Industria Conectada 4.0" in v Italiji o "Fabbrica Intelligente". Več na Bauernhansl, "Industry 4.0: Izzivi in omejitve v

digitalizacijo industrije,⁵¹⁸ , je v tem pogledu osredotočen na usklajevanje med pobudami na nacionalni ravni in ravni EU ter na razvoj ukrepov politike, kot so naložbe v digitalne inovacije in infrastrukturo, pospeševanje razvoja standardov IKT , preučevanje regulativnih pogojev in prilagajanje delovne sile, vključno z njenim izpopolnjevanjem. Poleg tega je industrijska politika EU dobro vključena v številne druge politike EU, kot so politike v zvezi s konkurenco, potrošniki, trgovino, notranjim trgom, raziskavami in inovacijami, zaposlovanjem, varstvom okolja in javnim zdravjem. To prepletanje med industrijo in drugimi politikami logično vpliva tudi na trend servitizacije. Vendar večina teh področij ni v izključni pristojnosti institucij EU in čeprav je ureditev na ravni EU v večini primerov ključna, da bi preprečili množico različnih nacionalnih pristopov, ki bi povzročili kaos in razdelitev notranjega trga, se morajo v skladu z načeloma subsidiarnosti in sorazmernosti vključiti tudi organi na nacionalni in lokalni ravni. Poleg tega je treba v regulativnem postopku upoštevati druge ustavne in institucionalne okvire, vključno z vključevanjem industrije in samoregulacijo v skladu z "novim pristopom", tako da trg sam določi tehnične rešitve, medtem ko javni organi določijo le splošne regulativne zahteve.⁵¹⁹

Ob upoštevanju teh ustavnih omejitev se regulativni odziv EU razvija od različnih dokumentov mehkega prava do zavezujoče in splošno veljavne zakonodaje EU. Servitizacija je skladna s cilji, opredeljenimi v sporočilu Komisije EU z naslovom "*Načrt za Evropo, gospodarno z viri*"⁵²⁰ , v katerem je opisano, kako lahko do leta 2050 spremenimo evropsko gospodarstvo v trajnostno. V njem so predlagani načini za povečanje produktivnosti virov ter ločitev gospodarske rasti od rabe virov in njenega vpliva na okolje. Čeprav je vizija ambiciozna, so praktična orodja za neposredno usmerjanje tega razvoja trenutno precej omejena.⁵²¹ Medtem ko Komisija EU ni posebej osredotočena na podpiranje servitizacije, je več strategij EU usmerjenih v

proizvodnji. Keynote' [2013] AT Kearney, Factory of the year; Dujin in drugi, 'INDUSTRY 4.0: The New Industrial Revolution' [2014] Roland Berger Strategy Consultants, München.

⁵¹⁸ Sporočilo Komisije, Digitalizacija evropske industrije - izkoriščanje vseh prednosti enotnega digitalnega trga, COM(2016) 180 final. To sporočilo spremljajo še tri sporočila, in sicer o evropski pobudi za oblak, o prednostnih nalogah za standardizacijo IKT, akcijski načrt za e-upravo in delovni dokument služb Komisije o internetu stvari.

⁵¹⁹ Glej Sporočilo Komisije, Vizija za notranji trg za industrijske izdelke, COM(2014) 25 final, str. 5, in delovni dokument služb Komisije, Ocena novega zakonodajnega okvira, SWD/2022/0364 final. Glej tudi Klindt v Bräutigam in Klindt (cit. zg.) 100-106; Weber in Weber, Internet of Things: Pravne perspektive (Springer Science & Business Media 2010) 23.

⁵²⁰ Sporočilo Komisije, Načrt za Evropo, gospodarno z viri, COM(2011) 571 konč.

⁵²¹ Susanne Fischer in drugi, "Leasing Society" (Evropski parlament, ekonomska in znanstvena politika, 2012).

cilje trajnostne potrošnje in proizvodnje ter učinkovite rabe virov in energije,⁵²² kot sta akcijski načrt za krožno gospodarstvo 2020⁵²³ in posodobitev industrijske strategije EU iz leta 2021.⁵²⁴ V zvezi s tem se občasno omenja tudi servitizacija. V novem zakonodajnem okviru (NLF) iz leta 2022⁵²⁵ Komisija priznava široko razširjenost poslovnih modelov servitizacije, vendar navaja, da NLF ne opredeljuje novih vidikov v vrednostni verigi, kot je večja vloga storitev v proizvodih in kaj to pomeni z regulativnega vidika v trenutku dajanja na trg. Nasprotno pa se NLF osredotoča na zagotavljanje varnosti proizvoda v zvezi z dajanjem na trg po njegovem dajanju na trg, saj se storitve običajno zagotavljajo, ko je proizvod že v uporabi.

Poslovni model storitev je konkretno viden v Direktivi o energetske učinkovitosti,⁵²⁶ ki poziva k skupnemu okviru, ki "bi moral energetske podjetjem omogočiti, da ponudijo energetske storitve vsem končnim odjemalcem in ne le tistim, ki jim prodajajo energijo. To povečuje konkurenco na energetske trgu, saj lahko energetska podjetja razlikujejo svoje proizvode z zagotavljanjem dopolnilnih energetske storitev".⁵²⁷ Energetske storitve, ki vključujejo različne dejavnosti, kot so energetske analize in pregledi, energetske upravljanje, vzdrževanje in obratovanje, spremljanje in vrednotenje prihrankov itd.⁵²⁸, so tako odgovor na vedno večjo kritičnost vprašanj, povezanih z energijo, ki vodijo v položaj, ko zgolj oskrba z gorivom ni več enakovredna oskrbi z energijo.⁵²⁹ Direktivo EU o energetske učinkovitosti je zato mogoče razumeti kot neposreden instrument v podporo servitizaciji in pričakovati je, da se bo ta "podpora" še povečala na podlagi predloga Komisije za prenovitev te direktive kot dela svežnja "fit for 55".⁵³⁰

⁵²² Plepys, Heiskanen in Mont (cit. zg.).

⁵²³ COM(2020) 98 konč.

⁵²⁴ COM(2021) 350 konč.

⁵²⁵ Delovni dokument služb Komisije, Ocena novega zakonodajnega okvira, SWD/2022/0364 konč.

⁵²⁶ Direktiva 2012/27/EU o energetske učinkovitosti, UL L 315, 14.11.2012, str. 1-56.

⁵²⁷ Prav tam, preambula, uvodna izjava 20. Poleg tega Direktiva države članice zavezuje, da vzpostavijo nacionalne sheme obveznosti energetske učinkovitosti za energetska podjetja ali druge alternativne ukrepe politike, s katerimi se doseže enak obseg prihrankov energije

⁵²⁸ Paolo Bertoldi, Silvia Rezessy in Edward Vine, "Energy Service Companies in European Countries: (2006) 34 Energy Policy 1818. Več o energetske storitvah v: Thorsten Helms, "Asset Transformation and the Challenges to Servitize a Utility Business Model" [2015] Energy Policy; Miriam Benedetti in drugi, "A Proposal for Energy Services' Classification Including a Product Service Systems Perspective" (2015) 30 Procedia CIRP 251; Yudi Fernando in Sofri Yahya, "Challenges in Implementing Renewable Energy Supply Chain in Service Economy Era" (2015) 4 Procedia Manufacturing 454.

⁵²⁹ Benedetti in drugi (cit. zg.) 252. Za vidike javnih naročil energetske storitev glej Colin Nolden, Steve Sorrell in Friedemann Polzin, "Innovative Procurement Frameworks for Energy Performance Contracting in the UK Public Sector".

⁵³⁰ Predlog direktive o energetske učinkovitosti (prenovitev), COM(2021) 558.

Poleg tega ima EU obsežno politiko o ravnanju z odpadki. Ta politika temelji na tako imenovanem *načelu razširjene odgovornosti proizvajalca (EPR)*, ki od proizvajalcev izdelkov, ki vsebujejo strupene ali okoljsko netrajnostne materiale⁵³¹, zahteva, da prevzamejo odgovornost za ravnanje v ključnih delih njihovega življenjskega cikla, zlasti za ravnanje z odpadki po porabi.⁵³² Po besedah Thomasa Lindhqvista, ki je prvi predstavil EPR,⁵³³ gre za *"strategijo varstva okolja za dosego okoljskega cilja zmanjšanja celotnega vpliva izdelka na okolje, tako da je proizvajalec izdelka odgovoren za celoten življenjski cikel izdelka in zlasti za prevzem, recikliranje in končno odstranjevanje izdelka"*.⁵³⁴ Koncept torej pomeni, da se odgovornosti, ki so bile tradicionalno dodeljene potrošnikom in organom, odgovornim za ravnanje z odpadki, prenesejo na proizvajalca izdelkov, in je tako skladen z načelom "onesnaževalec plača". Okoljske koristi, ki izhajajo iz široke uporabe EPR, lahko vključujejo učinkovitejšo rabo virov, čistejše izdelke in tehnologije, učinkovitejšo proizvodnjo, večje recikliranje in okolju prijaznejšo potrošnjo.⁵³⁵ Direktiva o embalaži⁵³⁶ v preambuli določa, da je *"bistveno, da se vsi, ki sodelujejo pri proizvodnji, uporabi, uvozu in distribuciji embalaže in pakiranih izdelkov, bolj zavedajo, v kolikšni meri embalaža postaja odpadek, in da v skladu z načelom "plača povzročitelj obremenitve" sprejmejo odgovornost za tak odpadek"*. Nedavni predlog uredbe o embalaži z dne 30. novembra 2022⁵³⁷, ki bo nadomestila in nadgradila sedanjo direktivo o embalaži, to še dodatno krepi, saj si prizadeva uskladiti obveznosti spremljanja in poročanja, vključno z obveznostmi poročanja proizvajalcev v okviru shem EPR.⁵³⁸

Poleg tega Direktiva o odpadni električni opreми (Direktiva OEEO)⁵³⁹ predvideva vzpostavitev sistemov zbiranja, v okviru katerih potrošniki brezplačno vračajo svojo OEEO, vendar je *"zaradi čim večje uveljavitve koncepta odgovornosti proizvajalca"* vsak proizvajalec odgovoren za financiranje ravnanja z odpadki iz svojih izdelkov.⁵⁴⁰

⁵³¹ Npr. barve, baterije, embalaža za pijačo, embalaža za pesticide, elektronika, embalaža, mobilni telefoni, ostri predmeti, radioaktivne naprave, motorna olja, plastične vrečke in detektorji dima.

⁵³² Clifton Curtis in drugi, "Extended Producer Responsibility and Product Stewardship for Tobacco Product Waste" (2014) 4 Int J Waste Resources 2, 2.

⁵³³ Thomas Lindhqvist, Razširjena odgovornost proizvajalca v čistejši proizvodnji: (Univerza v Lundu, 2000) ii.

⁵³⁴ Definicija je bila prvič objavljena v angleščini leta: Thomas Lindhqvist, "Extended Producer Responsibility as a Strategy to Promote Cleaner Products" (Univerza v Lundu).

⁵³⁵ Allen L. White, Mark Stoughton in Linda Feng, "Servicizing: The Quiet Transition to Extended Product Responsibility" (Tellus Institute 1999) Agencija za varstvo okolja ZDA 20. Glej tudi Dorothy Maxwell in Rita Van der Vorst, "Developing Sustainable Products and Services" (2003) 11 Journal of Cleaner Production 883.

⁵³⁶ Direktiva 94/62/ES z dne 20. decembra 1994 o embalaži in odpadni embalaži.

⁵³⁷ Predlog uredbe o embalaži in odpadni embalaži, COM(2022) 677.

⁵³⁸ Ibidem, str. 3.

⁵³⁹ Direktiva 2002/96/ES o odpadni električni in elektronski opreми (OEEO), UL L 37, 13.2.2003, str. 24-39.

⁵⁴⁰ Prav tam, rec. 20. Več o tem v: M Altwater in C Brandmann, "Extended Producer Responsibility: Grit Walther in drugi, "Implementation of WEEE-Directive - Economic Effects and Improvement Potentials for Reuse and

Sedanja direktiva o baterijah⁵⁴¹ določa, da morajo sheme financiranja za ravnanje z odpadnimi baterijami in akumulatorji "pomagati doseči visoke stopnje zbiranja in recikliranja ter uveljaviti načelo odgovornosti proizvajalca".⁵⁴² Pričakuje se, da bo predlagana uredba o baterijah iz oktobra 2020⁵⁴³, s katero naj bi bila direktiva razveljavljena, še povečala sheme EPR in omogočila enake konkurenčne pogoje za sheme EPR za baterije za električna vozila in industrijske baterije.

Poleg tega direktiva Euratom o radioaktivnih odpadkih⁵⁴⁴ v členu 7 določa, da "države članice zagotovijo, da je za varnost objektov in/ali dejavnosti ravnanja z izrabljenim gorivom in radioaktivnimi odpadki v prvi vrsti odgovoren imetnik dovoljenja". Čeprav kritiki pravijo, da izvajanje EPR v praksi ni vedno uspešno⁵⁴⁵ ali da cilji zbiranja, določeni v direktivah, niso vedno tako visoki, kot bi lahko bili,⁵⁴⁶ direktive spodbujajo proizvajalce, da izdelkom dodajo ustrezne storitve. Čeprav ponujajo storitve recikliranja zaradi zakonskih zahtev za ravnanje z odpadki, so te storitve recikliranja za mnoga podjetja postale vir dohodka, ki so povečala zvestobo strank, saj so za odpadke poskrbela namesto njih.⁵⁴⁷

Osrednja zakonodaja EU na področju kemikalij je tako imenovana uredba REACH,⁵⁴⁸, katere cilj je izboljšati varovanje zdravja ljudi in okolja z boljšim in zgodnejšim prepoznavanjem intrinzičnih lastnosti kemičnih snovi. To se doseže s štirimi postopki uredbe REACH, in sicer z registracijo, evalvacijo, avtorizacijo in omejevanjem kemikalij. Cilj uredbe REACH je tudi povečati inovativnost in konkurenčnost kemične industrije EU. Uredba REACH nalaga industriji odgovornost za obvladovanje tveganj zaradi kemikalij in zagotavljanje varnostnih

Recycling in Germany" (2010) 47 International Journal of Advanced Manufacturing Technology 461. Komisija je jeseni 2022 začela z ocenjevanjem napredka, doseženega v okviru direktive - glej tukaj: <https://ec.europa.eu/epr/>

⁵⁴¹ Direktiva 2006/66/ES o baterijah in akumulatorjih ter odpadnih baterijah in akumulatorjih, UL L 266, 26.9.2006, str. 1.

⁵⁴² Prav tam, rec. 19. Več o tem v Thomas Lindhqvist, "Policies for Waste Batteries" (2010) 14 Journal of Industrial Ecology 537.

⁵⁴³ Predlog uredbe o baterijah in odpadnih baterijah, COM(2020) 798 konč.

⁵⁴⁴ Direktiva Sveta 2011/70/Euratom o vzpostavitvi okvira Skupnosti za odgovorno in varno ravnanje z izrabljenim gorivom in radioaktivnimi odpadki, UL L 199, 2.8.2011, str. 48-56.

⁵⁴⁵ Kieren Mayers in drugi, "Implementing Individual Producer Responsibility for Waste Electrical and Electronic Equipment through Improved Financing" (2013) 17 Journal of Industrial Ecology 186; Noah Sachs, "Planning the Funeral at the Birth: (2006) 30 Harvard Environmental Law Review 51.

⁵⁴⁶ Lindhqvist (cit. zg.).

⁵⁴⁷ Emilie Aner in Magnus Rentzhog, "Everybody is in Services - The Impact of Servicification in Manufacturing on Trade and Trade Policy" (The National Board of Trade, Stockholm 2012) <Everybody is in Services - The impact of Servicification in Manufacturing on trade and Trade Policy.

⁵⁴⁸ Uredba (ES) št. 1907/2006 z dne 18. decembra 2006 o registraciji, evalvaciji, avtorizaciji in omejevanju kemikalij (REACH), UL L 396, 30.12.2006, str. 1-849.

informacij o snoveh. Proizvajalci in uvozniki morajo zbrati informacije o lastnostih svojih kemičnih snovi, ki bodo omogočile varno ravnanje z njimi, in jih registrirati v osrednji zbirki podatkov pri Evropski agenciji za kemikalije (ECHA) v Helsinkih. Uredba poziva tudi k postopni zamenjavi najnevarnejših kemikalij (imenovanih "snovi, ki vzbujajo veliko zaskrbljenost"), ko so opredeljene ustrezne alternative.⁵⁴⁹

Poleg tega direktiva o okoljsko primerni zasnovi določa zahteve za okoljsko primerno zasnovo izdelkov, ki rabijo energijo.⁵⁵⁰ Predlog *nove uredbe o okoljsko primerni zasnovi trajnostnih izdelkov*,⁵⁵¹ , objavljen 30. marca 2022, temelji na tej direktivi, pri čemer ni omejen na izdelke, povezane z energijo. Predlagana uredba se imenuje "*temeljni kamen pristopa Komisije k okoljsko bolj trajnostnim in krožnim izdelkom*" in vzpostavlja okvir za določitev zahtev za okoljsko primerno zasnovo za določene skupine izdelkov, da se bistveno izboljšajo njihova krožnost, energetska učinkovitost in drugi vidiki okoljske trajnosti. Komisija je izjavila, da bo začela sprejemati zakonodajo za panoge z velikim vplivom in vrzeli v trajnostnih pravilih, kot so tekstil, pohištvo, vzmetnice, pnevmatike, detergenti, barve in maziva ter železo, jeklo in aluminij.⁵⁵² V zvezi s tem npr. *strategija EU za trajnostni in krožni tekstil*,⁵⁵³ posebej obravnava potrebo po izvajanju razširjene odgovornosti proizvajalca na področju hitre mode s spodbujanjem ponovne uporabe in recikliranja tekstilnih odpadkov. Poleg tega je treba na tem mestu omeniti, da izboljšana učinkovitost recikliranja in večja predelava materialov za embalažne materiale, kar je cilj prej omenjenega predloga uredbe o embalaži in odpadni embalaži, vključuje tudi tekstil.⁵⁵⁴

⁵⁴⁹ Oglejte si več v: John Goodier, "Uredba EU o kemikalijah: [2016] Reference Reviews 35.

⁵⁵⁰ Direktiva 2005/32/ES z dne 6. julija 2005 o vzpostavitvi okvira za določanje zahtev za okoljsko primerno zasnovo izdelkov, ki rabijo energijo, UL L 2005 191. Pred kratkim predlagana sprememba - Uredba o okoljsko primerni zasnovi trajnostnih izdelkov, COM(2022) 142. Več o tem Van Acker Liesbet, The new Ecodesign Package: an important step towards a circular economy, *Ars Aequi: Juridisch Studentenblad*, 2020 (69) 793-801.

⁵⁵¹ Predlog uredbe o vzpostavitvi okvira za določanje zahtev za okoljsko primerno zasnovo trajnostnih izdelkov in razveljavitvi Direktive 2009/125/ES, COM(2022) 142.

⁵⁵² O trajnostnih izdelkih kot normi, COM(2022) 140 konč., str. 9.

⁵⁵³ 30.3.2022 COM(2022) 141 final.

⁵⁵⁴ V skladu s predlogom uredbe o embalaži in odpadni embalaži, COM(2022) 677, bo do leta 2030 mogoče v celoti reciklirati vsa embalaža, pristojbine za sheme razširjene odgovornosti bodo ustrezno prilagojene, določeni pa bodo tudi obvezni cilji glede vsebnosti reciklirane plastične embalaže - glej stran 101.

7 Sodelovalno gospodarstvo in gospodarstvo souporabe

Pojav hitre in zmogljive IKT, kot je internet, z možnostmi velikega dosega ima vodilno vlogo pri izboljšanju obstoječih poslovnih modelov.⁵⁵⁵ IKT je ključni spodbujevalec tako imenovanega delitvenega ali sodelovalnega gospodarstva, ki je v porastu z aplikacijami za pametne telefone, ki omogočajo dostop do platform, ki povezujejo kupce s prodajalci.⁵⁵⁶ Storitve internetnih platform za souporabo prevoza ali souporabo doma so razburile različne sektorje kot orkan, ki prizadene mesto. Koncept delitvenega ali sodelovalnega gospodarstva omogoča pretvorbo blaga v storitve in pretvorbo premalo izkoriščenih storitvenih sredstev v dragocenejša, pri čemer potrošniki plačujejo za njihovo uporabo, namesto da bi jih imeli v lasti.⁵⁵⁷ V gospodarskem smislu je presenetljivo, da so nekatera novoustanovljena podjetja, ki s pomočjo IKT zagotavljajo takšne storitve, prejela izjemne tržne ocene na ravneh, ki so bile prej rezervirane le za nekaj velikih podjetij, kar kaže na to, da gre za pravo socialno revolucijo. Digitalizacija, ki omogoča platforme za izmenjavo, tako prinaša večjo demokratizacijo podjetništva in inovacij, saj zmanjšuje vstopne ovire za ustvarjalce aplikacij in ponudnike digitalnih platform. Vendar ne gre le za zagonska podjetja, saj veliki, kot sta Ikea ali Kingfisher, zdaj aktivno podpirajo delitveno in

⁵⁵⁵ Kalakota, Robinson: 2001); Lightfoot et al: 2012

⁵⁵⁶ Fellander et al: 2015

⁵⁵⁷ Walker Smith: 2016:385; glej tudi Tietze et al: 2015:50

trajnostno gospodarstvo. Pred nami je torej "*sprememba prevladujočega poslovnega modela, v katerem bo vse potrošniško blago na voljo kot storitev, vse potrošniške storitve pa bodo na voljo na zahtevo*".⁵⁵⁸ Potrošniki bodo preprosto pritisnili na gumb na svojih pametnih telefonih, ponudniki storitev pa bodo stopili v akcijo in pobrali njihovo umazano perilo ter ga prinesli nazaj očiščeno ali dostavili hrano, s čimer bodo potrošnikom prihranili čas. Študija kaže, da ima pet glavnih sektorjev sodelovalnega gospodarstva (partnersko financiranje, spletno zaposlovanje, partnersko nastanjanje, souporaba avtomobilov in pretakanje glasbenih video posnetkov) potencial, da do leta 2025 povečajo svoje globalne prihodke s sedanjih približno 13 milijard EUR na 300 milijard EUR.⁵⁵⁹

Vendar pa je pomembno zagotoviti, da se ta sodoben, tehnološko pogojen način poslovanja ustrezno uredi, da se obvladujejo s tem povezane nevarnosti in da se industriji omogoči razcvet. Hkrati pa mora ureditev dopuščati dovolj prožnosti, da zakon ne bi omejeval tehnološkega napredka. Ker industrija in potrošniki postajajo vse pametnejši, morajo regulativne rešitve slediti⁵⁶⁰ in vzpostaviti pravo ravnovesje med varnostjo, odgovornostjo in konkurenco na eni strani ter inovacijami in prožnostjo na drugi. Regulativne zahteve morajo namreč skrbno omejevati nove poslovne modele in jih tudi spodbujati.

V tem poglavju so na kratko obravnavani različni poslovni modeli, ki temeljijo na konceptu sodelovalnega gospodarstva in gospodarstva delitve, nekatera prizadevanja za njihovo opredelitev in razlikovanje ter najpomembnejši pravni izzivi, ki izhajajo iz teh novih poslovnih modelov.

7.1 Gospodarstvo platform in potrošnja, ki temelji na dostopu

Poslovni modeli, ki so skladni s konceptom ekonomije delitve in sodelovalnega gospodarstva, temeljijo na filozofiji potrošnje, ki temelji na dostopu, pri kateri potrošniki namesto kupovanja in posedovanja stvari želijo dostopati do blaga in raje plačajo za izkušnjo začasnega dostopa do njih. Lastništvo ni več končni izraz želje potrošnikov.⁵⁶¹ Na ta način lahko potrošniki uporabljajo blago, ki si ga sicer ne bi

⁵⁵⁸ Walker Smith: 2016:383

⁵⁵⁹ PwC: 2015:14

⁵⁶⁰ Oettinger: 2015

⁵⁶¹ Durgee, O'Connor: 1995:89; Lovelock, Gummesson: 2004:20

mogli privoščiti ali ki si ga zaradi skrbi, kot so prostorske omejitve ali okolje, raje ne bi lastili, pri čemer plačujejo za uporabo in ne za lastništvo.⁵⁶² Medtem ko je javni dostop do dobrin, kot so knjige v javnih knjižnicah ali javni prevoz, znan že stoletja, internet omogoča nove poslovne modele potrošnje na podlagi dostopa v času svetovne gospodarske krize, ko potrošniki ponovno preučujejo svoje vrednote in potrošniške navade, skupaj z urbanizacijo in visoko gostoto bivanja, ki ustvarjata "kritično maso" ponudbe in povpraševanja ter podpirata boljše ujemanje.⁵⁶³ Dejansko so se razširili modeli potrošnje, ki omogočajo dostop s souporabo ali združevanjem virov/izdelkov/storitev, kot so na novo opredeljeni s pomočjo tehnologije in vrstniških skupnosti. Primeri modelov dostopa segajo od programov souporabe avtomobilov ali koles (Zipcar, Hubway) do spletnih programov izposoje DVD-jev, torbic, mode ali nakita (Netflix, Bag Borrow or Steal, Rent the Runway, Borrowed Bling).

Poslovni modeli, ki temeljijo na dostopu, so temelj modela "Power-by-the-Hour" podjetja Rolls Royce ali modelov, ki sta jih sprejela BMW in Daimler, ki poleg proizvodnje avtomobilov ponujata sisteme souporabe avtomobilov na podlagi članstva (imenovana Drive now oziroma Car2Go), uporabniki pa plačujejo letno članarino in ceno na kilometer.⁵⁶⁴ Takšne storitve souporabe avtomobilov danes pogosto ponujajo tudi podjetja, ki ne proizvajajo avtomobilov (kot sta Zipcar in Hertz). Poleg tega podjetja, kot sta Uber in Lyft, prek spletne platforme povezujejo lastnike avtomobilov in tiste, ki potrebujejo prevoz (tj. souporaba vozil), številna podjetja in zadruga (kot sta Zipcar ali Modo Co-op) pa ponujajo sistem souporabe avtomobilov, ki temelji na članstvu, pri čemer uporabniki plačujejo letno članarino in ceno na kilometer. Medtem ko nekatere trgovine zdaj orodja ne le prodajajo, temveč jih ponujajo tudi v kratkotrajni najem, platforme, podobne Uberju, kot je Snap-Goods, omogočajo najem orodja in drugih gospodinjskih predmetov neposredno od njihovih lastnikov.

⁵⁶² Bardhi, Eckhardt: 2012:881; Walker Smith: 2016:385

⁵⁶³ Hatzopoulos, Roma: 2017:81

⁵⁶⁴ Gardiner: 2013

7.2 Razlika med delitvenim in sodelovalnim gospodarstvom

Gospodarstvo souporabe ali sodelovalno gospodarstvo je opredeljeno tako, da vključuje najem, menjavo, posojanje in izmenjavo sredstev, ki so običajno premalo izkoriščena, vključno z različnimi opredmetenimi in neopredmetenimi sredstvi.⁵⁶⁵

V praksi se izrazi "ekonomija delitve", "vzajemna ekonomija", "sodelovalna ekonomija", "ekonomija na zahtevo" in "sodelovalna potrošnja" pogosto uporabljajo izmenično. Leta 2010 sta Botsman in Rogers izdala prvo knjigo o ekonomiji delitve, v kateri sta pojasnila, kako lahko postane več kot le nišna ekonomija (kar se zahteva z vidika okoljske trajnosti), in predlagala naslednje razlikovanje med različnimi oblikami:⁵⁶⁶

- Sodelovalna potrošnja: ekonomski model, ki temelji na souporabi, izmenjavi, trgovanju ali najemu izdelkov in storitev ter omogoča dostop namesto lastništva. Ne spreminja le tega, kaj porabljamo, temveč tudi, kako porabljamo.
- Sodelovalno gospodarstvo: gospodarstvo, ki temelji na porazdeljenih omrežjih povezanih posameznikov in skupnosti v nasprotju s centraliziranimi institucijami, spreminja način proizvodnje, potrošnje, financiranja in učenja.
- Gospodarstvo souporabe: gospodarski model, ki temelji na souporabi premalo izkoriščenih sredstev, od prostorov, spretnosti do predmetov, za denarne ali nedenarne koristi. Trenutno se o njem razpravlja predvsem v povezavi s tržnicami peer-to-peer (P2P), vendar imajo enak potencial tudi modeli med podjetji in potrošniki (B2C).

Te opredelitve lahko povežemo z Belkovo študijo, ki razlikuje med "souporabo" in "pseudouporabo", tj. sodelovalno potrošnjo. Prava souporaba je povezana z izposojjo, ki jo spodbujajo socialni interesi, psevdouporaba pa z izposojjo predvsem zaradi ekonomskih koristi.⁵⁶⁷ To kaže na dvojno ali paradoksalno naravo ekonomije delitve, ki se nahaja med alternativnimi ekonomskimi in tradicionalnimi kapitalističnimi sistemi.

⁵⁶⁵ Fellander in drugi: 13

⁵⁶⁶ Botsman in Rogers (2011:15); glej tudi Gansky: 2010; Bauwens: 2005; Sundararajan: 2016.

⁵⁶⁷ Belk: 2014:18; glej tudi Boecker, Meelen: 2017

Evropska komisija v evropski agendi za sodelovalno gospodarstvo iz leta 2016 oba pojma uporablja izmenično.⁵⁶⁸ Sodelovalno gospodarstvo je tako opredeljeno kot gospodarstvo, ki vključuje "poslovne modele, pri katerih dejavnosti omogočajo platforme sodelovanja, ki ustvarjajo odprt trg za začasno uporabo blaga ali storitev, ki jih pogosto zagotavljajo zasebniki". Transakcije v sodelovalnem gospodarstvu na splošno ne vključujejo spremembe lastništva in so lahko pridobitne ali nepridobitne ter lahko vključujejo določen prenos lastništva intelektualne lastnine. Komisija navaja, da sodelovalno gospodarstvo vključuje tri kategorije akterjev:

- ponudniki storitev, ki si delijo sredstva, vire, čas in/ali spretnosti - to so lahko zasebniki, ki ponujajo storitve občasno ("enakovredni ponudniki"), ali ponudniki storitev, ki delujejo kot profesionalci ("profesionalni ponudniki storitev");
- uporabnike teh postavk in
- posredniki, ki povezujejo - prek spletne platforme - ponudnike z uporabniki in olajšujejo transakcije med njimi ("platforme za sodelovanje").

Komisija tudi navaja, da je sodelovalno gospodarstvo hitro razvijajoč se pojav, zato se lahko njegova opredelitev ustrezno razvija.

7.3 Potreba po evropskem pristopu

Poleg opredelitve konceptov so osrednja vprašanja povezana s tem, kako naj regulatorji v osnovi pristopijo k sodelovalnemu gospodarstvu (tj. prizanesljivo ali prepovedujoče), in z institucionalnimi alternativami (tj. kdo je pristojen za urejanje takšnega gospodarstva). Institucije EU in države članice si prizadevajo za najprimernejše regulativne pristope.

Komisija je izvedla javno posvetovanje, v katerem je večina vprašanih potrošnikov menila, da "platforme sodelovalnega gospodarstva zagotavljajo dovolj informacij o ponudnikih storitev, pravicah potrošnikov, značilnostih in načinih ponudbe ter zakonskih pravicah" (Prvi kratki rezultati javnega posvetovanja: 2016). V skladu s temi rezultati je napoved Komisije, da bo dala "priložnost novim poslovnim modelom" in tako preprečila, da bi Evropa postala "edina celina, ki zanika nove

⁵⁶⁸ SWD(2016) 184 final, ft 7

poslovne modele", znak, da izvršilna oblast EU bolj podpira delitveno gospodarstvo, kot so ga pokazale nacionalne vlade. Poleg tega se je komisarka za industrijo Elzbieta Bieńkowska zavzela za manj strog regulativni pristop in se zavzela za "jasne smernice, povezane z obstoječimi predpisi", s čimer je izključila posebno zakonodajo EU za urejanje transakcij v ekonomiji delitve.⁵⁶⁹

V strategiji za enotni trg, sprejeti oktobra 2015,⁵⁷⁰ je navedeno, da *bo* Komisija "razvila evropsko agendo za sodelovalno gospodarstvo, vključno s smernicami o tem, kako se obstoječa zakonodaja EU uporablja za poslovne modele sodelovalnega gospodarstva". V zvezi s tem je Komisija navedla, da si bo prizadevala opredeliti inovativne trge, na katerih bi lahko poskusno uporabili inovativne regulativne pristope, da bi preverili izvedljivost in trajnost inovativnih rešitev. Sodelovalno gospodarstvo je tudi del strategije Komisije za enotni digitalni trg⁵⁷¹, saj je podpora sodelovalnemu gospodarstvu bistvena za doseganje ciljev enotnega digitalnega trga z zagotavljanjem boljšega dostopa potrošnikov in podjetij do spletnega blaga in storitev po vsej Evropi.

Na podlagi teh strateških dokumentov je Komisija poleti 2016 sprejela "*Evropski program za sodelovalno gospodarstvo*".⁵⁷² Zatrnila je, da omogoča učinkovitejšo rabo virov in zagotavlja nove priložnosti za Evropo za ustvarjanje rasti, delovnih mest in koristi za potrošnike. Agenda vsebuje smernice o tem, kako bi bilo treba obstoječo zakonodajo EU uporabljati za sodelovalno gospodarstvo, in pojasnjuje nekatera vprašanja, s katerimi se soočajo udeleženci na trgu in javni organi, kot so potrošniško pravo, delovna razmerja in obdavčitev, hkrati pa poudarja, da je cilj agende zagotoviti uravnotežen in trajnostni razvoj sodelovalnega gospodarstva, kot je napovedano v strategiji za enotni trg. Poleg tega je Komisija navedla, da lahko sodelovalno gospodarstvo spodbuja tudi večjo souporabo sredstev in učinkovitejšo rabo virov, kar prispeva tako k trajnostni agendi EU kot k prehodu na krožno gospodarstvo. Komisija zato ne načrtuje sprejetja zakonodaje o nekaterih pravnih vidikih sodelovalnega gospodarstva, temveč bo slednje umestila v obstoječi pravni okvir.

⁵⁶⁹ Valero: 2016; Christie: 2016

⁵⁷⁰ COM(2015) 550 final,

⁵⁷¹ SWD(2015) 100 final

⁵⁷² SWD(2016) 184 final

Ugotavljamo, da je Komisija že pred nedavnimi strategijami za enotni trg in agendo sodelovalnega gospodarstva podprla več projektov za boljše razumevanje potenciala delitvenega gospodarstva. Ti projekti so segali od gospodarstva, gospodarnega z viri, do optimizacije storitev souporabe koles in avtomobilov v evropskih mestih. Optimizacija souporabe koles v evropskih mestih (OBIS) je projekt Evropske komisije, ki naj bi pospešil vlogo in priložnosti souporabe koles kot dragocenega instrumenta za spodbujanje čistih in energetske učinkovitih trajnostnih načinov mobilnosti v urbanih območjih (DeMaio: 2009). Projekt Več možnosti za energetske učinkovito mobilnost s souporabo avtomobilov (MOMO CAR-SHARING) si je prizadeval vzpostaviti in povečati souporabo avtomobilov kot del nove kulture mobilnosti in jo obravnaval kot inteligentnejšo in z viri učinkovitejšo prometno rešitev kot lastništvo avtomobila. Projekt MOMO Car-sharing je povečal ozaveščenost o souporabi avtomobilov in pripravil priporočila za razvoj in vzpostavitev novih shem souporabe avtomobilov.⁵⁷³

Evropski parlament je junija 2017 sprejel resolucijo o agendi,⁵⁷⁴ s čimer je pozval k jasnejšim evropskim smernicam. Parlament je pozdravil sporočilo o evropski agendi za sodelovalno gospodarstvo, vendar je poudaril, da ga je treba obravnavati kot prvi korak k uravnoteženi, celovitejši in ambicioznejši strategiji EU za sodelovalno gospodarstvo. Opozoril je, da lahko sodelovalno gospodarstvo ob odgovornem razvoju ustvari pomembne priložnosti za državljane in potrošnike, ki bodo imeli koristi od večje konkurence, prilagojenih storitev, večje izbire in nižjih cen. Ker rast v tem sektorju poganjajo potrošniki, Parlament meni, da jim omogoča tudi aktivnejšo vlogo. Poleg tega poudarja, da je treba podjetjem omogočiti rast z odpravo ovir, podvajanja in razdrobljenosti, ki ovirajo čezmejni razvoj, ter tako spodbuja države članice, naj zagotovijo pravno jasnost in na sodelovalno gospodarstvo ne gledajo kot na grožnjo tradicionalnemu gospodarstvu. Parlament trdi, da je zato pomembno urediti sodelovalno gospodarstvo tako, da ga bo olajševalo in omogočalo, ne pa omejevalo. Kljub temu Parlament priznava, da lahko sodelovalno gospodarstvo bistveno vpliva na že dolgo uveljavljene regulirane poslovne modele v številnih strateških sektorjih, kot so⁵⁷⁵ prevoz, nastanitev, gostinstvo, storitve, trgovina na drobno in finance.

⁵⁷³ Hazez: 2015; Katzev: 2003; Prettenthaler, Steininger: 1999

⁵⁷⁴ 2017/2003(INI)

⁵⁷⁵ Zadeva C-434/15, Asociación Profesional Elite Taxi proti Uber Systems Spain SL, ECLI:EU:C:2017:981.

Zato se morajo države članice same odzvati na različne pereče pravne probleme, ki izhajajo iz sodelovalnega gospodarstva. Pri tem so v ospredju nacionalna sodišča, ki morajo reševati napetosti med različnimi zainteresiranimi stranmi, na katere vpliva rastoče gospodarstvo delitve.

Eden najboljših primerov platforme sodelovalnega gospodarstva je Uber, ki omogoča povezovanje ljudi, ki ponujajo prevozne storitve, s tistimi, ki iščejo prevoz do določenega cilja. Po vsem svetu je Uber v bistvu podal enako izjavo o svojem pravnem statusu: nismo taksi podjetje, temveč tehnološko podjetje. To trditev je Sodišče EU zavrnilo 20. decembra 2017 v zadevi *Uber Španija*, ko je odločilo, da je storitev, ki jo Uber zagotavlja s povezovanjem posameznikov z nepoklicnimi vozniki, zajeta v storitve na področju prevoza. Države članice lahko zato urejajo pogoje za opravljanje te storitve, npr. licence in dovoljenja, ki jih določa nacionalna zakonodaja. Zato se Uber ne more sklicevati na prosti pretok storitev, ki velja za storitve informacijske družbe. Na podlagi tega je Sodišče 10. aprila 2018 v zadevi *Uber France*⁵⁷⁶ odločilo, da lahko države članice v okviru storitve UberPop prepovedo in kaznujejo nezakonito opravljanje prevoznih dejavnosti, ne da bi Komisijo predhodno obvestile o osnutku zakonodaje, ki predpisuje kazenske sankcije za take dejavnosti. Kot je že navedel generalni pravobranilec Szpunar, je obravnava družbe Uber predvsem kot prevoznega podjetja upravičena, saj družba Uber nadzoruje gospodarsko pomembne vidike storitve mestnega prevoza, ki jo ponuja na svoji platformi. V zvezi s tem je navedel štiri točke:

- Uber postavlja pogoje, ki jih morajo vozniki izpolnjevati, da lahko začnejo opravljati to dejavnost;
- finančno nagraduje voznike, ki opravijo veliko število potovanj;
- izvaja nadzor, čeprav posreden, nad kakovostjo dela voznikov, zaradi česar so lahko vozniki celo izključeni iz platforme; in
- dejansko določa ceno storitve.⁵⁷⁷

Zaradi vseh teh značilnosti Uberja ne moremo obravnavati kot navadnega posrednika med vozniki in potniki. Poleg tega v okviru sestavljene storitve, ponujene na platformi Uber, ni dvoma, da je prevoz (tj. storitev, ki ni zagotovljena z elektronskimi sredstvi) glavni predmet ponudbe in daje storitvi gospodarski pomen.

⁵⁷⁶ Zadeva C-320/16, ECLI:EU:C:2018:221

⁵⁷⁷ Mnenje generalnega pravobranilca v zadevi C-434/15, *Uber Spain, SL*, ECLI:EU:C:2017:364.

Kot je razvidno iz zgornje sodne prakse, se tudi nacionalni in lokalni regulatorji počasi odzivajo na izzive, ki jih prinaša sodelovalno gospodarstvo in gospodarstvo souporabe, običajno tako, da vzpostavijo institucionalne meje med gospodarstvom souporabe in običajnim gospodarstvom z omejevanjem dejavnosti souporabe. Vse več mest na primer dovoljuje souporabo stanovanja za določeno število dni (npr. 30, 60 ali 90 dni) (npr. v Londonu ali Amsterdamu).⁵⁷⁸ Kot ugotavljata Frenken in Schor, se lahko ta logika "zgornje meje" uporabi za upravljavce domačih restavracij ter lastnike čolnov, avtomobov in parkirnih mest.⁵⁷⁹ Načelo zgornje meje tako preprečuje primere, ko ljudje kupujejo blago ali hiše z namenom, da bi jih trajno oddajali v najem. S takšnimi zgornjimi mejami vlade hkrati rešijo dva problema, saj z vzpostavitvijo jasne ločnice med profesionalnim in naključnim ponudnikom ugodijo obstoječim podjetjem in pragmatično rešijo prakso izogibanja davkom, ki jo izvajajo uporabniki, saj so zneski, ki jih pridobijo naključni ponudniki, dovolj majhni, da jih je mogoče zanemariti ali drugače vključiti v obstoječo davčno oprostitev (razen pri souporabi doma, kjer so izpadli davčni prihodki precejšnji). Kljub temu je pravilo o "zgornji meji" težko uveljaviti, saj obstaja veliko več platform kot le ena in ponudniki lahko zlahka preidejo na drugo platformo, ko dosežejo zgornjo mejo na določeni platformi.

7.4 Večdimenzionalni pravni izziv

Do zdaj je že jasno, da delitvena in sodelovalna ekonomija na več načinov postavlja pod vprašaj uveljavljeni pravni sistem. Arhetipi delitvenega gospodarstva, kot sta Uber in Airbnb, so se znašli pod drobnogledom zaradi učinkov, ki jih imajo njuni poslovni modeli na konkurente, in obtožb o nelegalni konkurenci. Trdijo, da se izogibajo nekaterim davkom ter poklicnim in varnostnim predpisom ter da prenašajo breme tveganja s trgovca na potrošnika.⁵⁸⁰ Airbnb se je tako znašel pod udarom hotelskih skupin in vlad po vsem svetu, ker se izogiba dolžnosti plačevanja turističnih taks, ki so običajno vključene v ceno najema hotelske sobe, in lokalnih varnostnih predpisov. Airbnb odgovarja, da je varnostni pregled nadomeščen s sistemom medsebojnih pregledov.⁵⁸¹ V zvezi z Uberjem velja omeniti, da je svoje storitve sprva ponujal voznikom zunaj službe, ki so imeli dovoljenje za opravljanje storitev,

⁵⁷⁸ Booth, Newling, 2016

⁵⁷⁹ Frenken in Schor (2017:3-10)

⁵⁸⁰ Rogers: 2015:85

⁵⁸¹ Baker: 2014

podobnih taksijem, nato pa se je razširil na posameznike, ki niso imeli dovoljenja za taksi, vendar so imeli avtomobile. To je Uberju pomagalo, da je lahko konkuriral s ceno. Navadni taksisti so zdaj največji nasprotniki Uberja in organizirajo proteste po vsej Evropi. Taksistična industrija ter številna mesta in države zahtevajo, da Uber spoštuje obstoječe predpise o taksi prevozih, vključno z nadzorom vstopa na trg in določanjem cen.⁵⁸² Nemčija in Španija sta skušali prepovedati Uberjeve storitve, češ da zmanjšuje lokalno konkurenco, v Parizu pa so nemiri taksistov in aretacija dveh Uberjevih vodilnih delavcev povzročili, da je podjetje začasno ustavilo svojo cenejšo storitev Uberpop. Nasprotno pa se Uber zanaša na stališče, da se razširjeni model "*souporabe vozil*" dovolj razlikuje od taksi storitev, da se zakoni, ki urejajo taksi službe, ne uporabljajo. Stališče podjetja je, da ne zaposluje nikogar - Uber le povezuje voljne kupce prevozov z voljnimi prodajalci. Zato se Uber obravnava kot tehnološko podjetje in ne kot prevozno podjetje, saj temelji na "preprostem" vmesniku in naprednem informacijskem sistemu, ki izvaja analizo velikih količin podatkov. To razlago je podprlo tudi Višje sodišče v Londonu, ki je razsodilo, da voznikov pametni telefon, ki vsebuje voznikovo aplikacijo, ni naprava za izračunavanje prevoznin, zaradi česar se predpisi o taksi prevozih ne uporabljajo.⁵⁸³

Še preden je ekonomija delitve začela pritegovati pozornost menedžerjev in oblikovalcev javnih politik, so jo začeli obravnavati znanstveniki, ki se ukvarjajo s trajnostnim razvojem. Na splošno se je trdilo, da lahko gospodarstvo *souporabe* pomembno prispeva k trajnostni gospodarski rasti, saj omogoča povečanje življenjskega standarda in kakovosti življenja z uporabo obstoječih virov, hkrati pa spodbuja vrednote, ki so manj energetske intenzivne od potrošniške družbe.⁵⁸⁴ Pri tem ne gre le za Airbnb, spletno medvrstniško platformo, ki ljudem omogoča kratkoročno oddajanje stanovanj, ali Uber, spletno medvrstniško platformo, ki ponuja storitve taksijev ali "*souporabe voženj*",⁵⁸⁵, temveč za vse daljšo vrsto možnosti, ki se pojavljajo v različnih sektorjih, od časovnih bank, izmenjave hrane, ustvarjalnega prostora in izobraževanja z odprtim dostopom.⁵⁸⁶ S premikom paradigme od individualnega lastništva h kolektivnosti in *souporabi* lahko manjše povpraševanje po potrošniških dobrinah odstopi mesto novemu gospodarstvu, ki se

⁵⁸² Posen: 2015

⁵⁸³ Transport for London proti Uber London Ltd, zadeva št: CO/1449/2015, sodba z dne 16. oktobra 2015, [2015] EWHC 2918 (Admin), tč. 17.

⁵⁸⁴ Bonciu, Balgar: 2016:42

⁵⁸⁵ Martin: 2016:149

⁵⁸⁶ Schor: 2016:66

lahko spopade s problemi, kot sta onesnaževanje in prekomerna poraba energije.⁵⁸⁷ Kot poudarja Tukker, najem in souporaba izdelkov pomeni, da se isti izdelek zdaj uporablja intenzivneje, kar lahko prinese veliko zmanjšanje vpliva, zlasti če zapletenejši dostop do izdelka vodi v manjšo uporabo ali pogostejšo uporabo okolju prijaznejših alternativ.⁵⁸⁸ Zdi se, da je souporaba avtomobilov oblika ekonomije souporabe z najbolj očitnimi okoljskimi koristmi.⁵⁸⁹ Negativni okoljski vplivi proizvodnje avtomobilov in lastništva avtomobilov so dobro znani in večkrat se je pokazalo, da lahko souporaba avtomobilov pomaga ublažiti te težave.⁵⁹⁰ Po podatkih Martina in Shaheena vsako vozilo v klubu souporabe avtomobilov nadomesti od 9 do 13 zasebnih vozil, člani kluba souporabe avtomobilov pa dokazano uporabljajo avtomobile 31 % manj kot v primeru lastništva lastnih vozil, saj avtomobil nadomestijo s hojo, kolesarjenjem ali javnim prevozom in tako znatno zmanjšajo emisije ogljika.⁵⁹¹ Souporaba lahko torej zmanjša škodo za okolje in spodbudi razmislek o običajnem in včasih potratnem vedenju.⁵⁹² Ta splošna opozorila pred pretiranim poenostavljanjem trajnostnih vprašanj, povezanih s poslovnimi modeli servisiranja, veljajo tudi za gospodarstvo souporabe. V nasprotju s 76 % potrošnikov, ki so se v neki študiji strinjali, da je delitvena ekonomija okolju prijaznejša,⁵⁹³ Böcker in Meelen opozarjata, da še zdaleč ni jasno, kakšni bodo okoljski učinki delitvene ekonomije, saj je več motivacijskih študij uporabnikov delitvene ekonomije pokazalo, da imajo okoljski motivi za sodelovanje v delitveni ekonomiji majhno vlogo.⁵⁹⁴ Medtem ko sta Vasques in Ono ugotovila, da so storitve za skupno uporabo pralnih in sušilnih strojev s strani sosedov očitno bolj sprejete, če so promovirane zaradi udobja in ugodja po nizki ceni, namesto da bi skrbele za okolje,⁵⁹⁵ Möhlmann, Moeller in Wittkowski pa so pri raziskavi nastanitev, souporabe avtomobilov in spletnega omrežja za medsebojno sodelovanje celo ugotovili, da okoljevarstvo ne vpliva na to, da bi blago raje najeli kot imeli v lasti.⁵⁹⁶ Poleg tega je težko razumeti, zakaj je Uber, ki opravlja prevozne storitve z avtomobili na dizelski pogon, okoljsko bolj trajnosten kot na primer običajni taksiji na bioplin. Zato ni neizpodbitnih dokazov o povezavi med okoljskimi motivi in udeležbo v

⁵⁸⁷ Prothero: 2011:36

⁵⁸⁸ Tukker: 2004:256

⁵⁸⁹ Böcker, Meelen: 2017:28

⁵⁹⁰ Firnkorn, Mueller: 2011:1519

⁵⁹¹ Martin, Shaheen: 2011:1

⁵⁹² Banister: 2008:73

⁵⁹³ Hasan, Birgach: 2016:3

⁵⁹⁴ Böcker, Meelen: 2017:28

⁵⁹⁵ Vasques, Ono: 2016:97

⁵⁹⁶ Möhlmann, Moeller in Wittkowski (2015:193)

ekonomiji delitve. Storitveno gospodarstvo, najemno gospodarstvo in gospodarstvo souporabe tako sami po sebi niso okoljsko trajnostni. Kot ugotavlja Tukker, ekonomija delitve na splošno ni panacea za doseganje radikalnih okoljskih izboljšav, zato je preprosto mišljenje, da bo razvoj ekonomije delitve samodejno privedel do okoljsko-ekonomskega win-win položaja, zgolj mit.⁵⁹⁷ Večino alternativnih poslovnih modelov poganjajo poslovne težnje, za uskladitev servitizacije in trajnosti pa je potrebna dolgoročna motivacija tako potrošnikov kot lastnikov podjetij.

Poleg tega se zaradi tega poslovnega modela pojavlja tudi vse bolj problematična dilema o socialni trajnosti, ki se nanaša na nevarnost, da se trg dela v veliki meri prekarizira.⁵⁹⁸ Storitve delitvenega gospodarstva sprožajo tudi nove pomisleke glede varnosti potrošnikov, saj se tveganje prenaša s ponudnika storitev na potrošnika. Izkazalo se je tudi, da obdavčitev močno vpliva na uporabo shem delitvenega gospodarstva, ki se razumljivo bolj uporabljajo v državah z nadpovprečno visokimi splošnimi davki na lastništvo blaga. Nasprotno pa je v državah članicah, ki davčno prednostno obravnavajo lastnike zasebnih avtomobilov, spodbuda za souporabo avtomobilov majhna. Poleg tega revolucija velikih podatkov ne zadeva le zasebnosti ljudi, temveč tudi zaupnost podatkov. Temeljno vprašanje je zagotoviti, da lahko do podatkov dostopajo in jih spreminjajo le pooblaščen subjekti. To je še posebej pomembno v poslovnem kontekstu, kjer so podatki način varovanja konkurenčnosti.⁵⁹⁹ Čeprav so bile za zagotavljanje zaupnosti predlagane različne tehnike nadzora dostopa, se nepooblaščen dostop še vedno pojavlja in se bo zaradi širjenja brezžičnih kanalov, ki povečujejo tveganje kršitev, verjetno še povečal. V zvezi s tem so mediji poročali, da ameriško pravosodno ministrstvo preiskuje poročilo podjetja Uber, da je bilo neupravičeno prenesenih 50 000 imen njegovih voznikov in števil njihovih voznških dovoljenj, čeprav je bila njegova zbirka podatkov o voznikih dostopna le z digitalnim varnostnim ključem.⁶⁰⁰

Odgovor na naslovno vprašanje je torej nedvomno pozitiven. V zvezi z megatrendom servitizacije ni le teoretična potreba po regulativnem posredovanju EU. Ta uredba je bila že predlagana, sprejeta in se spreminja, če je bilo ocenjeno, da

⁵⁹⁷ Tukker: 2004

⁵⁹⁸ Codagnone et al.

⁵⁹⁹ Miorandi: 2012:1505

⁶⁰⁰ Menn, Levine: 2015

bi se lahko njeno področje uporabe razširilo. Kot je poudarila Komisija v zvezi s svežnjem ukrepov za zaščito delavcev platform, *bo "skupni sklop pravil EU zagotovil večjo pravno varnost, zato bo digitalnim platformam za delo omogočil, da v celoti izkoristijo gospodarski potencial enotnega trga in enake konkurenčne pogoje"*.⁶⁰¹ Enako lahko trdimo za številne druge pravne vidike servitizacije.

Čeprav servitizacija ni pravni termin, ima pravo pomembne posledice za razvoj različnih poslovnih modelov, ki povezujejo izdelke in storitve. Raziskovanje pravnih vidikov servitizacije je pomembno, saj štipendije o servitizaciji prinašajo popolnejše razumevanje globalnih poslovnih trendov. Tudi če servitizacija ne bo sprejeta kot pravni termin, se morajo oblikovalci prava dobro zavedati tega trenda, da bi lahko ustrezno prilagodili pravna pravila temu razvoju ter razmislili, kje in zakaj je tradicionalna pravna delitev na izdelke in storitve še vedno pomembna.

Ostra razlika med izdelki in storitvami je obstajala že v rimskem pravu z različnimi vrstami pogodb in različnimi vrstami tožb, ki so bile na voljo v primeru kršitve teh pogodb. Z razvojem storitvenega gospodarstva v zadnjih desetletjih in novimi vrstami pogodb o storitvah je to razlikovanje postalo še bolj temeljno. Kljub temu je družba storitev prinesla tudi vse bolj zapletene pogodbe, pri katerih ni vedno jasno, kateri del pogodbe se nanaša na proizvode in kateri na prodajo storitev. Poleg tega se s trendom servitizacije povečuje pomen evropskih standardov za storitve, ki dopolnjujejo standarde za proizvode in posledično odpravljajo še en vidik sedanjih omejitev pri prodaji kombinacij proizvodov in storitev. Standardi za storitve bi stranki zagotovili stopnjo strokovnosti, hitrosti in primernosti ponudnika storitev, vendar so trenutno še vedno premalo razviti.

Glede na to, da servitizacija predstavlja megatrend v poslovni skupnosti, lahko pričakujemo, da bo postopoma vse več pravnih dokumentov sprejelo ta koncept, če že ne sam izraz. Servitizacija bo težko priznana kot pravni termin zaradi svoje široke narave in pomanjkanja soglasja med poslovnimi strokovnjaki o tem, kateri poslovni modeli spadajo pod ta pojem. Tudi ko bodo oblikovalci politike in pravniki bolje spoznali servitizacijo, si je težko predstavljati zavezujoče pravne določbe, ki bi se nanašale na "servitizacijo" kot na izraz, ki je dovolj jasen in pomensko zaprt, da bi mu lahko pripisali določene pravne posledice.

⁶⁰¹ Predlogi Komisije za izboljšanje delovnih pogojev oseb, ki delajo prek digitalnih platform dela, sporočilo za javnost, 21/6605.

Kljub temu je servitizacija tržno dejstvo, ki ga morajo regulatorji upoštevati. Čeprav številni pravni strokovnjaki pozivajo k večjemu zbliževanju pravil o pretoku blaga in storitev, ko gre za notranji trg EU, in čeprav je Komisija pri pogajanjih o prihodnjem sporazumu o okoljskem blagu sprejela enoten pristop do blaga in storitev, bo razlika med blagom in storitvami v pravni znanosti in praksi še naprej pomembna v številnih pogledih. Ko poslovna skupnost razpravlja o servitizaciji kot ponudbi kombinacij blaga in storitev, se pravniki srečujejo z nešteto različnih pravnih situacij in vprašanj: kateri del kombinacije je prevladujoč (blago ali storitve); ali je bilo lastništvo na izdelku preneseno ali ne; kakšne vloge imajo vključeni subjekti v transakciji v primeru, da gre kaj narobe in se pojavijo vprašanja odgovornosti? Kljub različnim prizadevanjem za poenostavitev pravnih določb si je težko predstavljati, da bi pravniki prenehali analizirati, kateri del modela servitizacije je storitev in kateri izdelek, glede na tradicionalno ločen razvoj pravnih določb o blagu in storitvah, bodisi na nacionalni ravni, ravni EU ali mednarodni ravni. Vendar pa je bolj kot to pomembno, da ta uredba zagotavlja pravni napredek različnih poslovnih modelov servitizacije. To, kar v poslovni teoriji pomeni napredne storitve, je treba dopolniti z ureditvijo, ki bo zagotavljala tudi družbeni in okoljski napredek.

8 Vprašanja za diskusijo

Enotni digitalni trg

1. Varstvo potrošnikov in pravice uporabnikov: Prepoved neupravičene geografske blokade je bila sprejeta za izboljšanje enotnega digitalnega trga. Ali menite, da je bila učinkovita, ali pa obstajajo še vedno ovire pri dostopu do digitalnih vsebin?
2. Konec stroškov gostovanja v EU: Ukinitvev stroškov gostovanja je prinesla velike koristi evropskim potrošnikom. Bi morali podobne ukrepe sprejeti tudi za druge digitalne storitve, kot so podatkovni prenosi in storitve pretakanja vsebin?
3. Uredba o platformah za poslovanje (P2B): Kako lahko P2B uredba izboljša poštenost odnosov med spletnimi platformami in podjetji, ki uporabljajo te platforme za svoje storitve? Kje vidite največje izzive pri njeni implementaciji?
4. Digitalne storitve in konkurenca na trgu: Kako se Digital Services Act (DSA) in Digital Markets Act (DMA) razlikujeta v svojem namenu in kako vplivata na velike digitalne platforme?
5. GDPR in zaupanja vreden digitalni trg: GDPR je pogosto predstavljen kot temelj zaupanja v digitalni enotni trg. Ali menite, da je uredba v svoji trenutni obliki dovolj učinkovita, ali pa bi jo bilo treba še posodobiti glede na tehnološki napredek?

6. Avtorske pravice in digitalna ekonomija: Kako lahko EU zagotovi pravično ravnovesje med zaščito avtorskih pravic in prostim pretokom digitalnih vsebin na enotnem trgu? Bi morale platforme nositi večjo odgovornost za spoštovanje avtorskih pravic?
7. Vpliv digitalizacije na konkurenco: Servitizacija je ključni megatrend digitalnega gospodarstva. Kako lahko regulacija prepreči, da bi velike digitalne platforme izkoriščale svojo prevlado in omejevale inovacije ter konkurenco?
8. Kibernetska varnost in digitalna infrastruktura: Kako lahko uredba o kibernetski varnosti prispeva k večji odpornosti digitalnega trga EU, zlasti v luči vse pogostejših kibernetskih groženj?
9. Prihodnost digitalnega enotnega trga: Kateri so po vašem mnenju največji izzivi, s katerimi se bo digitalni enotni trg soočal v prihodnjem desetletju? Kako lahko EU ohrani svojo konkurenčnost v digitalni ekonomiji ob hkratnem spoštovanju evropskih vrednot?

Industrijski preporod v Evropi

10. Kako lahko Evropa s servitizacijo okrepi industrijski preporod?
11. Katere so ključne ovire pri digitalni transformaciji evropske industrije?

Servitizacija kot nova paradigma poslovanja

12. Kako servitizacija spreminja tradicionalne poslovne modele v industriji?
13. Kateri so glavni motivi podjetij za uvedbo servitizacije?
14. Kakšne so največje ovire pri prehodu podjetij na servitizacijo?
15. Kako servitizacija vpliva na konkurenčnost podjetij v digitalni dobi?

Razlikovanje med blagom in storitvami

16. Zakaj je razlikovanje med blagom in storitvami pomembno v trženju?
17. Kako pravila EU določajo razlike med blagom in storitvami?
18. Kako bi morali pravno kategorizirati digitalno blago, kot so virtualni izdelki ali storitve v oblaku?

Pravni izzivi servitizacije v EU

19. Kako lahko enotni trg EU olajša integracijo izdelkov in storitev?
20. Katere so glavne pravne ovire pri razvoju sistema izdelkov in storitev v EU?
21. Kako lahko 3D tiskanje in socialni roboti vplivajo na regulacijo servitizacije?
22. Ali lahko servitizacija povzroči škodo konkurenci in kako se lahko preprečijo protikonkurenčne prakse?
23. Kako ekonomija delitve vpliva na pošteno konkurenco?

Proizvodnja, usmerjena na stranke, in pogodbeni modeli

24. Kako lahko podjetja uporabijo koncept „četrtpalčnih lukenj“ za izboljšanje svojih poslovnih modelov?
25. Kakšne spremembe bi morale biti uvedene v pravilih o odgovornosti za izdelke in storitve v digitalni dobi?
26. Kako bi lahko EU poenostavila pogodbeno pravila za zapletena pogodbeno razmerja?

Pravice intelektualne lastnine in inovacije

27. Kako lahko intelektualna lastnina spodbuja inovacije v proizvodnji?
28. Ali pravni okvir v EU zadostno spodbuja trajnostno inovacijo v proizvodnji?

Podatki kot nova meja produktivnosti

29. Kako lahko podjetja izkoristijo podatke za večjo produktivnost?
30. Kakšna bi morala biti pravila glede lastništva in uporabe podatkov v digitalni ekonomiji?

Ekološki vidiki servitizacije

31. Ali servitizacija dejansko prispeva k trajnostnemu razvoju ali gre le za tržno strategijo?
32. Kakšne regulativne spodbude bi lahko pripomogle k trajnostni servitizaciji?

Sodelovalno gospodarstvo in delitvena ekonomija

33. Kakšne so ključne razlike med sodelovalnim gospodarstvom in gospodarstvom souporabe?
34. Ali je potreben enoten evropski pristop k regulaciji platform, kot so Uber in Airbnb?
35. Katere pravne izzive predstavlja gospodarstvo platform?

9 Navodila za delavnice

9.1 Delavnica A: Uvedba platforme Litta Book za študente prava v Mariboru

Slovenska pravna platforma Tax Fin Law se je pred kratkim obrnila na dekana Pravne fakultete v Mariboru s predlogom, da bi študentom predstavili platformo Litta Book, kjer bi študenti plačali začasni dostop do učbenikov.

Pogajanja med:

- platformo Litta Book,
- Študentskim svetom Pravne fakultete v Mariboru in
- Akademskim svetom zaposlenih na fakulteti (profesorji, tudi avtorji študentskih knjig)

so tik pred izvedbo. V skupinah predstavite svoje argumente in si jih izmenjajte v razredu. 10 minut za vsako skupino!

9.2 Delavnica B: Najem e-skuterjev bo kmalu prepovedan v Mariboru

Maribor je po Parizu naslednje mesto, ki namerava prepovedati e-skuterje. Pogajanja med:

- podjetjem My Mobelity,
- prebivalci Maribora in
- občino

bodo kmalu potekala. Predstavite svoje argumente in jih izmenjajte v razredu.

9.3 Delavnica C: Prepoved Airbnb v Sloveniji

Združenje hotelov je vladi RS predložilo predlog za prepoved Airbnb, podobno kot je bilo to storjeno v New Yorku. Ministrstvo za gospodarstvo je pripravilo predlog zakona, ki v vsej državi omejuje kratkoročno oddajanje stanovanj na največ 30 oz. v nekaterih primerih na 60 dni v letu.

Pogajanja bodo potekala med:

- Slovenskim hotelskim združenjem,
- Slovenskim združenjem malih lastnikov in
- Ministrstvom za gospodarstvo.

V skupinah predstavite svoje argumente in jih izmenjajte v razredu. 10 minut za vsako skupino!

9.4 Delavnica D: Recikliranje rabljenega tekstila v Mariboru

Mestna občina Maribor razmišlja o prijavi na razpis za evropska sredstva za povečanje deleža recikliranega tekstila v Mariboru. Župan o tem organizira javno posvetovanje med glavnimi mestnimi deležniki:

- Modna hiša (največji trgovec z novim tekstilom, ki podpira „hitro modo“),
- Knjižnico oblačil (prva mariborska trgovina z rabljenimi oblačili) in

- Text-Exp (največji slovenski izvoznik rabljenega tekstila v Afriko, ki ima v Mariboru v lasti več zbiralnikov za tekstil).

V skupinah predstavite svoje argumente županu in jih izmenjajte v razredu. 10 minut za vsako skupino!

9.5 Delavnica E: Recikliranje izrabljenih vozil v Mariboru

Mestni svet mesta Maribor razmišlja, da bi se prijavil za sredstva EU, namenjena povečanju recikliranja izrabljenih vozil. Župan organizira javno posvetovanje med glavnimi mestnimi zainteresiranimi stranmi na to temo:

- AvtoTrgovina (največji prodajalec novih avtomobilov),
- Brossel (majhen proizvajalec avtomobilov) in
- Car-Exp (največji izvoznik rabljenih avtomobilov v Azijo).

Županu predložite svoje predloge ukrepov, ki bi jih lahko sprejeli, in jih izmenjajte v razredu.

Abstract

The Digital Single Market is one of the European Union's key strategic projects, enabling better connectivity, easier access to digital services, and more efficient data exchange among Member States. As digitalization transforms the economy and society, establishing a unified digital market is essential for ensuring the competitiveness of European businesses, technological sovereignty, and sustainable development. At the same time, with the modernization of its industrial strategy, the EU aims for an industrial renaissance, where digitalization and servitization become key elements in reshaping the European economy.

This study material covers **two main thematic areas**. The first part analyses the fundamental legislative and strategic pillars of the **EU's Digital Single Market**. Special attention is given to rules that prevent unjustified geographical blocking, the simplification of the cross-border VAT system, consumer protection, and platform regulation. Key legislative acts such as the **Digital Services Act, the Digital Markets Act, and the GDPR**—as the foundation of trust in the digital economy—are examined. Additionally, the material addresses data security, cybersecurity, artificial intelligence regulation, and the role of copyright law in the digital environment.

The second part focuses on **servitization as a megatrend**, which, through digitalization, enables industrial transformation and promotes sustainable development. Servitization represents the shift from selling products to providing integrated service solutions, allowing businesses to create additional value while reducing their environmental footprint. The material highlights the challenges and opportunities of this trend, from the regulation of digital platforms to legal aspects of intellectual property and public procurement. The effects of servitization on competitiveness, manufacturer liability, and economic and environmental sustainability are also discussed. The material is rounded off with questions and workshop exercises that stimulate analytical thinking and allow for in-depth discussion on key aspects of the Digital Single Market and its impact on the EU's legal and economic order.

This study material is intended for students of the Faculty of Law at the University of Maribor, who encounter topics related to the Digital Single Market and servitization in their EU law courses. It provides a comprehensive understanding of legal, economic, and technological challenges while fostering analytical thinking about the development of the digital economy and sustainable industry.

Table of contents

1. Introduction

2. The Digital Single Market

- 2.1. The three pillars
- 2.2. Prohibition of unjustified geographic blocking
- 2.3. The end of roaming charges
- 2.4. Innovative cross-border package delivery
- 2.5. Ensuring the portability of online content services
- 2.6. Simplifying VAT registration
- 2.7. Enhanced consumer protection in the Digital Single Market
- 2.8. Platform for Business (P2B) Regulation
- 2.9. Digital Services Act
- 2.10. Digital Markets Act
- 2.11. The General Data Protection Regulation (GDPR) as a cornerstone of trust in the Digital Single Market
- 2.12. The Data Act
- 2.13. The link between copyright and the digital single market
- 2.14. The relevance of the Audiovisual Media Services Directive (AVMSD) for the Digital Single Market
- 2.15. The link between the Cybersecurity Regulation and the Digital Single Market (DSM)
- 2.16. Other relevant legislation/initiatives in the field of new technologies
 - 2.16.1. The Artificial Intelligence (AI) Act
 - 2.16.2. Cloud computing
 - 2.16.3. Quantum Technologies Act

3. Digital sovereignty and the sustainable development of the European economy

4. Servitisation - "a new paradigm for business"

- 4.1. Definition: the process of creating value by adding services to products
- 4.2. Other models that promote the sale of integrated solutions
- 4.3. Servitisation in the digital age: the digitalisation of industry
- 4.4. Motivations for servitisation and challenges in its implementation

5. Distinguishing between goods and services

- 5.1. The distinction between goods and services in marketing
- 5.2. Goods and services distinction under EU law
- 5.3. Categorisation of digital goods as goods and services

6. Legal challenges to servitisation - an EU perspective

- 6.1. Single market for product and service systems
 - 6.1.1. From a "product or service" approach to a "product and service" approach
 - 6.1.2. A genuine (digital) single market for product and service systems
 - 6.1.3. 3D printing
 - 6.1.4. Social robots
- 6.2. Servitisation as a strategy to harm competition
 - 6.2.1. Anti-competitive tying and bundling practice
 - 6.2.2. The sharing economy as a threat to fair competition
- 6.3. Customer-centred production and performance-based contracting
 - 6.3.1. From quarter-inch drill bits to quarter-inch holes

- 6.3.2. Adaptation of product/service liability and safety rules
- 6.3.3. Simple contractual rules for complex contractual relationships
- 6.4. A solution-oriented approach to public procurement
- 6.5. Intellectual property rights - fostering innovation in manufacturing
- 6.6. The data perspective as the next productivity frontier
- 6.7. Servitisation versus globalisation
- 6.8. Ecological aspects - servitisation as a means for a resource-efficient Europe
- 6.8.1. What if the environmental improvement of servitisation is only marginal?
- 6.8.2. Regulatory incentives for sustainable servitisation

7. The collaborative and sharing economy

- 7.1. Platform economy and access-based consumption
- 7.2. The difference between the sharing and collaborative economy
- 7.3. The need for a European approach
- 7.4. The multidimensional legal challenge

8. Questions for discussion

9. Instructions for the workshops

- 9.1. Workshop A: Launching the Litta Book platform for law students in Maribor
- 9.2. Workshop B: Renting e-scooters will soon be banned in Maribor
- 9.3. Workshop C: Banning Airbnb in Slovenia
- 9.4. Workshop D: Recycling used textiles in Maribor
- 9.5. Workshop E: Recycling used vehicles in Maribor

UVOD V PRAVO DIGITALNEGA ENOTNEGA TRGA IN PRAVNI VIDIKI SERVITIZACIJE V EU: ŠTUDIJSKO GRADIVO

JANJA HOJNIK

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, Maribor, Slovenija
janja.hojnik@um.si

Evropska unija posodablja industrijsko strategijo za krepitev konkurenčnosti in tehnološke neodvisnosti. Ključna pri tem je vzpostavitev enotnega digitalnega trga, ki omogoča boljši dostop do digitalnih storitev, spodbuja inovacije in krepi odpornost evropske industrije na globalnem trgu. Digitalna preobrazba podpira razvoj umetne inteligence, kvantnega računalništva in naprednih komunikacij, kar je bistveno za gospodarsko rast in strateško avtonomijo EU. Gradivo obravnava dva tematska sklopa. Prvi del analizira zakonodajne stebre digitalnega trga, vključno z Aktom o digitalnih storitvah, Aktom o digitalnih trgih in GDPR. Posebna pozornost je namenjena preprečevanju geoblokade, varstvu potrošnikov in regulaciji platform. Obravnava tudi vprašanja kibernetске varnosti, umetne inteligence in avtorskega prava. Drugi del se osredotoča na servitizacijo, proces, kjer podjetja prehajajo od prodaje izdelkov k storitvenim rešitvam za povečanje dodane vrednosti in trajnostni razvoj. Zaključek vključuje vprašanja za analitično razpravo o vplivu digitalnega trga na pravno in ekonomsko ureditev v EU.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pf.4.2025](https://doi.org/10.18690/um.pf.4.2025)

ISBN
978-961-286-962-5

Ključne besede:
digitalni enotni trg,
Evropska unija,
pravo,
storitve,
platforme,
servitizacija,
nove tehnologije,
podatki

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.pf.4.2025](https://doi.org/10.18690/um.pf.4.2025)

ISBN

978-961-286-962-5

INTRODUCTION TO DIGITAL SINGLE MARKET LAW AND LEGAL ASPECTS OF SERUITISATION IN THE EU: STUDY MATERIAL

JANJA HOJNIK

University of Maribor, Faculty of Law, Maribor, Slovenia
janja.hojnik@um.si

Keywords:

digital single market,
European Union,
law,
services,
platforms,
servitization,
new technologies,
data

The European Union is modernizing its industrial strategy to enhance competitiveness and technological independence. A Digital Single Market is key to improving access to digital services, fostering innovation, and strengthening the resilience of European industry in the global market. Digital transformation also supports the development of artificial intelligence, quantum computing, and advanced communication infrastructures, crucial for the EU's economic growth and strategic autonomy. This study material covers two main themes. The first part analyzes the legislative and strategic pillars of the Digital Single Market, focusing on geoblocking rules, cross-border VAT simplification, consumer protection, and platform regulation. It also examines key legislation such as the Digital Services Act, Digital Markets Act, and GDPR, as well as issues related to cybersecurity, data security, AI regulation, and copyright law. The second part explores servitisation, a megatrend enabling industrial transformation through digitisation. It shifts businesses from product sales to service solutions, increasing value and sustainability. Despite its relevance, servitisation remains overlooked in legal research and practice. The material concludes with questions and workshops that encourage critical analysis and discussion on the Digital Single Market's legal and economic impact.

University of Maribor Press

Univerza v Mariboru

Pravna fakulteta

Študijsko gradivo z naslovom »Uvod v pravo digitalnega enotnega trga in pravni vidiki servitizacije v EU« obravnava enega izmed osrednjih izzivov sodobne Evropske unije – digitalni enotni trg in njegov vpliv na industrijsko strategijo ter servitizacijo. V Času, ko digitalizacija vse bolj vpliva na ekonomske, pravne in družbene strukture, je celovit pregled zakonodajnih okvirov in razvojnih smernic ključen za razumevanje dinamičnih procesov, ki oblikujejo prihodnost evropskega trga.

dr. Petra Weingerl

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta